SORUMLULUK
SERİSİ

MÜSLÜMANLARIN BİRBİRLERİNE KARŞI SORUMLULUKLARI

إنما المؤمنون إخوة

EBU HANZALA

MÜSLÜMANLARIN BİRBİRLERİNE KARŞI SORUMLULUKLARI

Ebu HANZALA

www.tevhiddersleri.com
www.tevhiddergisi.com
info@tevhiddergisi.com

Furkan Basım ve Yayınevi Müslümanların Birbirlerine Karşı Sorumlulukları
Ebu HANZALA

Teknik Hazırlık
Dizgi
H. İbrahim Abbad
Düzeltmeler
İsmail Mahiroğlu
Derleme
Kerem Çağlar

Baskı
Basım Yeri
Step Matbaacılık
Göztepe Mh. Bosna Cd. No:11
Bağcılar/İSTANBUL
Sertifika No: 12266

İletişim
E-posta
info@tevhiddergisi.com
Posta
P.K. 51 Güneşli Merkez PTT
Bağcılar/İSTANBUL

1. Baskı, 2014

ISBN: 978-975-17-0000-1

Genel Dağıtım

İstanbul: **Tevhid Kitabevi Merkez**, 0 (545) 762 15 15
Hürriyet Mh. Cumhuriyet Cd. No:3 Bağcılar/İstanbul (Bağcılar İSKİ Karşısı)
Diyarbakır: **Tevhid Kitabevi Şube**, 0 (541) 857 34 20
Kaynartepe Mh. Gürsel Cd. No:190/A Bağlar/Diyarbakır
Bursa: **İkra Kitabevi**, 0 (532) 138 02 42
İlahiyat Fak. Karşısı Fethiye Mh. Kırlangıç Sk. No:17 Nilüfer/Bursa
Konya: **Tevhid Kitabevi**, 0 (553) 513 48 48
Şükran Mh. Fıçıcılar Sk. No: 37 (Kapı Camii Civarı) Meram/KONYA

İÇİNDEKİLER

بسم الله الرحمن الرحيم

ÖNSÖZ

Hamd âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur.

Salât ve selam O'nun Nebisine, pak âline, ashabına ve etbâının üzerine olsun.

Elinizdeki bu eser, Abdulkadir bin Abdulaziz'in 'El-Umde Fi İ'dadi'l Udde' isimli eserinden derlenen 'Ehli Sünnet'in Menheci ve Cihadın Esasları' kitabının bir bölümüne yapılan şerhtir.

Bu kitap ise, www.tevhiddersleri.com'da yayınlanan ve Ebu Hanzala Hoca tarafından yapılan şerhin yazı formatına dökülüp, derlenmiş halidir.

Kitap, Müslümanların birbirlerine sadece 'iman' bağı ile bağlı olduğu kardeşlikten ve buna bağlı olan bazı davranışlardan bahsetmektedir. Nasıl ki kardeşliği tesis etmek için bir takım olumlu davranışlar mevcut ise aynı şekilde kardeşliği zedeleyen bazı olumsuz davranışları da güncel örneklerle beyan etmektedir.

'Kardeşlik' kavramının dillerde kalıp, sinelerde yer etmediği şu zamanda Müslümanlar arasında tekrardan 'Kardeşliği' tesis etmesine yardımcı olması temennisiyle sizleri bu kıymetli eserle baş başa bırakıyoruz.

Müslümanların Birbirlerine Karşı Sorumlulukları

"Müminler ancak kardeştirler..."[1]

Allah *(cc)* müminleri iman bağıyla birbirlerine kardeş kılmıştır. Aziz ve Celil olan Allah tarafından vahiy yoluyla belirlenmiş olan bu kardeşlik müminler için büyük bir nimet ve rahmettir. Aynı zamanda bu nimet kimsenin kendi şahsi çabalamalarıyla elde edemeyeceği değerde ve cesamettedir. Rabbimiz bu hususu bizlere şu ayet-i kerime ile hatırlatmaktadır:

"Hep birlikte Allah'ın ipine (İslam'a) sımsıkı yapışın; parçalanmayın. Allah'ın üzerinizdeki nimetini de hatırlayın. Hani siz birbirinize düşman kişiler idiniz de O, kalplerinizi birleştirmişti ve O'nun nimeti sayesinde kardeş olmuştunuz..."[2]

"Ve Allah onların kalplerini birleştirmiştir. Sen yeryüzünde

1. *49/Hucurat, 10*
2. *3/Âl-i İmran, 103*

bulunan her şeyi verseydin yine onların kalplerini birleştiremezdin. Fakat Allah onların aralarını bulup kaynaştırdı..."[3]

Bu ayetlerden açıkça anlıyoruz ki Müslümanların kardeşliği tamamen ilahîdir. İnsanlara bakılırsa tabiatlarından kaynaklı ihtilaf, cedel, cehalet, rekabet ve benzeri sebeplerden sürekli çekişme halinde olacaklardır. Lakin Rabbimiz müminlere lütfetmiş ve onları kendi katında bir kuvvet ile kardeş kılmıştır. En önemli noktaysa bunun müminlere bahşedilmiş bir **nimet** olduğunun vurgulanmasıdır.

El-Kerim olan Allah'ın ikramda bulunduğu her nimet karşısında, kul için esas olan, bu nimetlere karşı şükretmektir. Bu esasa binaen müminlere ikram edilen uhuvvet/kardeşlik için de çokça şükretmek gerekir. Zira şükür çoğaldıkça nimet de artar, çoğalır.

"Eğer şükrederseniz muhakkak ki arttıracağım..."[4]

Müminlere yönelik olan bu hitaptan şöyle bir kaide ortaya çıkmaktadır. Mümin kul yüce Allah'a şükrettikçe bu şükre mukabil Allah'ın ikramları da artacaktır. Burada şunu da hatırlatmakta fayda var. Söz konusu olan şükür sadece dil ile ifade edilen şekliyle sınırlı değildir. Kula ikram edilen nimetler cinsinden şükrün edası en makbul olanıdır. Misalen, bir ilim ehlinin kendisine ikram edilmiş ilim nimetini ihlas üzere paylaşıp yayması bir şükür ifadesidir. Sağlıklı bir müminin Allah yolunda hizmet edip cihada çıkması, kendisine bahşedilen sıhhat ve afiyet nimetine karşı yüce Allah'a şükretmesidir. Zengin bir Müslümanın gönül hoşluğuyla yaptığı infak, Allah'ın *(cc)*

---

3. 8/Enfal, 63

4. 14/İbrahim, 7

ikram ve bağışı karşısında bir şükür ifadesidir. Nimetlere karşı şükür aynı zamanda kalp, dil, mal, düşünce ve beden ile ifa edilebilir.

Dil ile yapılan şükre örnek: 'Bizleri şirkin karanlıklarından çıkararak hidayete ulaştırıp müminlerle kardeş kılan yüce Allah'a hamd olsun!'

Hâl ile yapılan şükre örnek ise kitabımızın da ana konusu olan, Müslümanların birbirlerine karşı hakları, görevleri ve sorumlulukları yerine getirmeleridir.

Allah Teala'nın ikramda bulunduğu nimetlere mukabil hem dil hem de hâl ile ifa edilecek şükür, aynı zamanda o nimetlerin artmasına vesile olacaktır. Bunun tam zıddı olan nankörlükte ise durum her halükârda kulun aleyhinedir. Yukarıda kaydettiğimiz İbrahim suresi 7. ayetinin devamında Allah şöyle buyurmaktadır:

"...Ve eğer nankörlük ederseniz hiç şüphesiz azabım çok şiddetlidir!"

Müslümanlar, aralarındaki kardeşliğin değerini bilmezlerse, bunun ne denli büyük bir nimet olduğundan gafil olurlarsa ve bu uhuvvetin gereklerini İslam'ın ölçülerine göre yerine getirmezlerse bu nimetten mahrum bırakılmakla cezalandırılacaklardır. Daha kötü olanı ise bu nimetin zıddının onları bekliyor olmasıdır. Bunun delili Allah'ın şu ayetidir:

"Allah, (ibret için) bir ülkeyi örnek verdi. Bu ülke güvenli, huzurlu idi; ona rızkı her yerden bol bol gelirdi. Sonra onlar

Allah'ın nimetlerine karşı nankörlük ettiler. Allah da onlara yaptıklarından ötürü açlık ve korku sıkıntısını tattırdı."[5]

İbrahim suresi 7. ayet şükre dair bir kaide mesafesinde olduğu gibi, Nahl suresindeki bu ayet de nankörlük hususunda bir kaidedir. Emniyet ve bol nimet içinde yaşayan bir kavim; bu iki nimete nankörlük ediyor. Allah da *(cc)* onları güvenin zıddı olan korku, zenginliğin zıddı olan açlık ve fakirlikle cezalandırıyor.

Demek ki kardeşlik nimetine şükretmeyenler, bu nimetten gafil olmak ya da gereklerini yerine getirmemek suretiyle nankörlük edenler nimetin zıddı olan ayrılık, buğz, çekişmeyle cezalandırılırlar. Müslümanların genel haline baktığımızda kardeşlik nimetinin artmadığını bilakis ümmetin bunun zıddı olan çekişmeyle tanındığını görüyoruz.

Lisan-ı hâlimiz bu nimete yeterince şükretmediğimizin kanıtıdır.

Bu kitap müminlere bu hassasiyeti kazandırmak ve bu konuda dert sahibi olan muvahhidlere fayda sağlamak için hazırlanmıştır.

Kardeşlik Nimetinin Devamını Sağlamak için Gerekli Olanlar

Diyebiliriz ki; Allah *(cc)* fazlıyla bizleri birbirimize kardeş kılmış sonrasını biz kullara bırakmıştır. Bu nimetin devamını sağlamak bize kalmıştır. Tarih boyunca bu nimetle şereflenen ümmetlere Allah *(cc)* bu nimeti koruyacakları

---

5. *16/Nahl, 112*

bir şeriatla yol göstermiştir. Yani kardeşlere karşı sorumluluklar, kardeşin kardeş üzerindeki hakları diyebileceğimiz kaide/kural manzumesiyle bu iş belli bir ölçüye bağlanmıştır. Ümmetlerden kimi (ehli kitap misali) bu kuralları göz ardı etmiş, ayrılık, buğz, rekabet gibi bir ümmeti içten parçalayan hastalıklara tutulmuşlardır.

Kimi de Muhammed'in *(sav)* ashabı gibi bu kurallara riayet etmiş ve bu nimeti eşsiz bir örneklikle tarihe kaydetmişlerdir.

Bizim önümüzde iki yol vardır. Ya Allah'ın bu nimetini yine Allah'ın *(cc)* belirlediği kardeşlik hukukuyla yaşayan bir örnekliğe çevireceğiz ya da zayi ettiğimiz ve önemsediğimiz kurallar gibi bu nimeti de zayi edeceğiz.

Kardeşlik hukukunu belirleyen bu kaideleri iki başlık altında toplayabiliriz.

1. Genel Kaideler

Buna şu hadisi şerifi örnek verebiliriz:

"Müminler birbirlerini sevmede, birbirlerine acıyıp şefkat etmede bir beden gibidirler..."[6]

Müminlerin bir beden gibi olduğu hususunun daha iyi anlaşılması için şu misal açıklayıcı olacaktır. Bir kimse hastalandığında o hastalık genellikle bir organdan kaynaklanır. Daha karmaşık hastalıklar olsa da ekseri vakıalar bu cinstendir. Mesela, kişinin diş ağrısı vardır. Kimisinde migren gibi baş ağrıları olur. Kimilerinin de mide yahut diğer iç organlarında rahatsızlık vardır. Ağrılar başlayıp

6. *Buhari, Edep, 10/367; Müslim, Birr, 2586.*

şiddetlendiğinde o vücudun diğer azaları bu ağrılara kayıtsız kalamamaktadır. Velev ki böyle bir şeyi arzulasa da mümkün değildir. Çünkü tüm vücut bu ağrılardan elem duyar. Bunun zıddı da öyledir. Kişi mutlu oldu mu bir gözü sevinçten parlarken diğer gözü sönük olmaz.

Genel kaideler ile ilgili şu hadisi şerifi de örnek olarak verebiliriz. Enes'in *(r.a)* rivayet ettiğine göre Nebi *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"Sizden biriniz, kendisi için arzu edip istediği şeyi, din kardeşi içinde arzu edip istemedikçe, gerçek manada iman etmiş sayılmaz."[7]

2. Tafsili Kaideler

Bunlar esas itibariyle genel kaidelerin ayrıntılı bir şekilde belirlenmesidir. Mesela bir Müslümanın, karşılaştığı Müslüman kardeşine selam vermesi, kendisine güler yüz göstermesi, mutluluğunu paylaşıp dertleriyle dertlenmesi, sıkıntısını gidermeye çalışması, hayır yollarına teşvik etmesi, ona hürmet göstermesi, gıyabında da olsa ırzını koruması, marufta yardımcı olup desteklemesi... Ve bunlar gibi daha birçok ayrıntıları barındırır.

Bunları bilmesi her Müslüman için büyük bir önem arz eder. Zira kişi genel kaideleri işitmiş ve öğrenmiş olmakla beraber, bunları ayrıntılı bir şekilde bilmiyorsa Müslüman kardeşleriyle arasındaki hukukun gereğini yerine getirmekte ya eksik kalacaktır ya da ciddi hatalara düşebilecektir.

7. *Buhari, Müslim, Tirmizi*

Bu Kaidelerin Uygulanmasında Sünnetten Örnekler

Ebu Musa'dan *(r.a)* rivayetle Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"— Her Müslüman'ın vermesi gereken bir sadaka vardır.

Oradakiler,

— Ey Allah'ın Rasûlü, bir kimse imkan bulamaz ise? dediler.

Rasûlullah

— Eliyle çalışır, hem kendi nefsine fayda verir hem sadaka dağıtır, buyurdu.

— Buna da imkan bulamaz ise? dediler.

Rasûlullah,

— İhtiyaç sahibi olup yardım isteyen mazluma yardım eder, buyurdu.

— Buna da imkan bulamaz ise? dediler.

— İyi işler yapar, kötülüklerden geri durur. Çünkü bu da kendisi için sadakadır, buyurdu."[8]

Ebu Zerr'den *(r.a)*:

"— Ey Allah'ın Rasûlü! Amellerin hangisi daha üstündür? dedim.

— Allah'a iman ve onun yolunda cihad etmektir, buyurdu.

8. *Buhari, Müslim*

— Hangi köleyi azad etmek daha eftaldir? dedim.

— Sahiplerinin yanında en değerli olanıdır, buyurdu.

— Yapacak gücüm yoksa? dedim.

— Yapabilen kişiye yardım edersin yahut yapmayanın yerine sen yaparsın, buyurdu.

— Ey Allah'ın Rasûlü! Bazı amelleri yapmaya gücüm yetmezse? dedim.

— İnsanlara zararın dokunmasın. Bu da senin için bir sadakadır."[9] buyurdu.

Bu hadislerden ve sadaka vermenin fazileti hakkındaki diğer hadislerden açıkça anlaşılmaktadır ki sadakanın kapsamı oldukça geniştir. Fakire, miskine ve isteyenlere verilen maddi olanı dışında, insanlar arasında marufu emretmek ve hatta kişinin kendisini, başkalarına kötülük yapmaktan alıkoymasının dahi sadaka olduğu anlaşılmaktadır. Müslüman kardeşine tebessüm etmek, ihtiyaç duyduğu sırada onun sıkıntısını gidermeye çalışmak ve karşılaştığı bir musibet esnasında kendisini teselli etmek de sadaka kapsamında değerlendirilebilmektedir. Bir kimse lal -dilsiz- olur da sözle ifa edebileceği bir sadakaya güç yetiremiyorsa diğer Müslümanları sair azalarıyla saldırı olabilecek şerlerden emin kılması dahi kendisi için sadaka olur.

Ebu Zerr'in *(r.a)* rivayet ettiği bir hadiste Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"Her sabah her biriniz her eklemi için bir sadaka vermelidir.

9. *Buhari, Itk, 2; Müslim, İman, 136.*

Her tesbih (Subhanallah) bir sadakadır. Her tahmid (Elhamdulillah) bir sadakadır. Her tahlil (La ilahe illallah) bir sadakadır. İyiliği emretmek sadakadır. Kötülüğü önlemek sadakadır. İnsanın kuşluk vakti kıldığı iki rekat namaz hepsinin yerini tutar."[10]

Gücü yetenin sadaka vermesi ve Allah *(cc)* yolunda malını sarf etmesi, Allah'ın dininin yeryüzünde hakim kılınmasına katkıda bulunulacağı ve faydası da başkalarına ulaşacağından dolayı daha faziletlidir. Bu hadisten de anlaşılacağı üzere kul, takriben üç yüz altmış eklemine karşılık bir şükür ifadesi olarak her güne sadaka borcuyla başlamaktadır. Her bir güne sadaka borcuyla başladığını bilmesi, kulun yüce Allah ile olan münasebetinin çok daha nezih ve kuvvetli olmasına vesile olacaktır. Şükür ifadesi olarak sadaka borcunun daima hatırda tutulması, kulluk şuurunun daima diri kalmasının önünü açacak ve gün geçtikçe de mümini seçkin bir konuma taşıyacaktır. Her kim, hem malı ile sadaka verir hem de en azı iki rekat olmak üzere kuşluk namazı kılarak her ikisini de bir arada yaparsa en mükemmelini yapmış olur.

Yüce yaratıcının kula ikram ettiği hayat ve sağlık nimetlerinin küçük bir cüzü olan eklemlerine karşılık olarak, güne namaz ve zikirle başlaması gerektiği bilincini bir borç olarak telakki edildiğinde bu durum aynı zamanda kişiyi ilme yöneltir. Nasıl ki para veya altın borcu olan bir kimse bu borcunu ödemek için farklı ticaret ve kazanç yollarını araştırıp bilgilenerek girişimlerde bulunuyorsa kullukta da durum buna benzerdir.

Bu şuura sahip bir mümin, yüce Allah'ın rızasını elde

10. *Müslim*

etmek, derecelerini yükseltmek ve daha çok hayırlara ulaşmak için bu türden hayırlı amelleri öğrenip bunlarla amel edecektir. Şüphesiz ki hayrı elde etmenin yolları çoktur.

Yukarıda kaydettiğimiz hadislerden, Müslüman'ın iki halden biri üzere olmasının gereği açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Müslüman için bunun üçüncü yolu yoktur.

Müslüman; ya hayırlı, müfid/faydalı olandır veyahut zararlı, muzır olmayandır. Eğer ki üçüncü durum söz konusu olursa bu, insanlara zarar vermek demektir. Bu durumda kul, günah işlemiş olur. Öyleyse Müslümanların aralarındaki münasebetleriyle ilgili olarak ortaya iki temel kaide çıkmaktadır.

1. Müslümanın kardeşleri ile ilişkilerinde onlara zarar vermemesi. Bu da Müslüman kardeşleriyle münasebetlerinin en alt sınırıdır. Bu sınırın ihlali aynı zamanda günahkar olmanın kapısını aralar.

2. Müslümanın kardeşlerine fayda sağlamasıdır. Bunun gerçekleşmesi de Müslüman'ın kardeşlerine yararlı olması, hayırlı ve güzel çalışmalarda yardımcı olması, onlara değer katması, işlerini kolaylaştırması, onları sevmesi, sevindirmesi, onlara karşı hayâlı olması, güçlerini arttırması, kusurları olduğunda bağışlaması, onlara iyilikte bulunması ve güzel ahlakı ile muamele etmesi şeklinde olur.

Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"İman, yetmiş yahut altmış şubedir. En faziletlisi La ilahe

illallah (demek)tir. En aşağısı da yoldan eziyet verici bir şeyi uzaklaştırmaktır. Hayâ da imandan bir şubedir."[11]

Bu hadis-i şerif'te de yüce Allah'ın *(cc)* mümin kullarına sınırsız rahmetini ve ikramını görmekteyiz. Eğer Allah katında iman, kabul şartı olarak Rasûlullah'ın *(sav)* imanı düzeyinde sabitlenmiş olsaydı, şüphesiz ki bu durum ümmet için tarifsiz zorluklara ve mahrumiyetlere neden olurdu. Rasûlullah'ın *(sav)* yaşadığı İslam dışında en küçük bir ayrılık dahi reddedilme gerekçesi olsaydı bu da altından kalkılması zor, ağır bir külfet olurdu. Veyahut din; 'Cehennemden en son çıkarılıp cennete en son girecek günahkar müminin yaşadığıdır' gibi bir ölçü belirlenmiş olsaydı sıddık, şehit, muttaki, müslih, gazi, alim ve davetçiler ile kalpleri Allah'a bağlı olan diğer müminler bundan rahatsızlık duyarlardı. Bu durum, esasen ilahî adalete de uygun düşmez. Allah *(cc)* kullarının durumunu en iyi bilen olduğu için herkesi gücünün yettiği ölçüde sorumlu tutmuştur.

"Sonra kitabı, kullarımız arasından seçtiklerimize verdik. Onlardan (insanlardan) kimi kendisine zulmeder, kimi ortadadır, kimi de Allah'ın izniyle hayırlarda öne geçmek için yarışır. İşte büyük fazilet budur."[12]

Hayâ ise her halükarda mümin için hayır getirir. İmran bin Husayn'ın *(r.a)* rivayet ettiği bir hadiste Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"Hayânın tamamı hayırdır."[13]

---

11. Buhari, Müslim

12. 35/Fatır, 32

13. Buhari, Müslim

Müslümanın Müslüman kardeşiyle ilişkilerinde onlara zarar vermemesi ve sonrasında da onlara faydalı olması şeklindeki sıralama esas itibariyle Kur'an-ı Kerim'in birçok ayetinde belirtilmiştir. Bu taksim ve tertibi gözetip öğreten birçok nas da mevcuttur.

"Ey iman edenler! Kat kat arttırılmış olarak faiz yemeyin. kâfirler için hazırlanmış olan ateşten sakının. Allah ve Rasûl'üne itaat edin ki merhamet olunasınız. Rabbinizin bağışına ve takva sahipleri için hazırlanmış olup genişliği gökler ve yerler kadar olan cennete koşun! O takva sahipleri ki; bollukta ve darlıkta sadaka verirler, öfkelerini yutarlar, insanların kusurlarını bağışlarlar. Allah da iyilik edenleri sever."[14]

Şüphesiz ki bir toplumun iktisadi dengesini altüst ederek her ferdin zarara uğramasına neden olan büyük günahlardan birisi de faizdir. İstisnasız herkese büyük zararları olan faiz, Allah *(cc)* tarafından yasaklanmıştır. Ayette belirtilen bu yasaktan sonra müminlere hayır ve kurtuluş yolları gösterilmektedir. İnsanlara zarar vermekten kaçınarak iyilik ve bağışlama ile insanlara faydalı olunması teşvik edilmektedir. Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"Zandan sakının. Zira zan sözün en yalanıdır. Tecessüs etmeyin, birbirinizle çekişmeyin, birbirinize haset etmeyin, birinizden nefret etmeyin ve birbirinize sırt çevirmeyin. Ey Allah'ın kulları kardeş olun!"[15]

Ebu Hureyre *(r.a)* Rasûlullah'tan *(sav)* şu hadisi nakleder:

"Kim bir Müslüman'ın dünya sıkıntılarından bir sıkıntısını

---

14. 3Âl-i İmran, 130-134

15. Buhari, Müslim

giderirse, Allah da onun kıyamet sıkıntılarından bir sıkıntısını giderir..."[16]

Hem ayette hem de hadislerdeki tertip, 'Zararı önlemek, faydayı elde etmekten önce gelir.' kaidesiyle tam uyumludur.

Öyleyse kardeşlik hukukuna girişte şunu öğreniyoruz. Müslüman öncelikli olarak kardeşlerine zarar verici unsurlardan sakınmalıdır. Çünkü Allah ve Rasûlü terbiye metodunda zarar kapsamında olanları hayattan çıkarmayı öncelemişlerdir. Sonra da fayda verme kapsamında olan amelleri ahlak haline getirmeli ve bunları hayata geçirmek için çabalamalıdır.

Müminde Bulunması Gereken Ahlaki Olgunluğun Açıklamasına Dair

Bu konuyu genel anlamda iki başlık altında inceleyeceğiz. Bunlar;

1. Müessir (tesir eden, etkileyen) Ahlaki Özellikler

2. Müesser (etkilenen, tesir altında kalan) Ahlaki Özellikler

Müslümanda bulunması gereken ve bulunmaması gereken ahlaklar iki kısımdır. Bazısı etken/müessirdir. Yani o ahlakın bulunması, ona benzer birçok ahlakın meydana çıkmasına sebebiyet vermektedir. Bazısı da müesser/edilgendir. O ahlak başka bir ahlakı tetiklemez. Öncelememiz gereken başka kötülükleri tetikleyen olumsuz ahlakları def etmek, başka hayırları tetikleyen olumlu ahlakları kazanmak olmalıdır. Burada Şeyh (Abdulkadir bin Abdulaziz)

16. *Müslim, Ebu Davud, Tirmizi*

kardeşlik hukukunda müessir olan olumlu ve olumsuz ahlaklara değinecektir.

Hayâ ve sevdiği şeyi kardeşi için sevmek, kişiye diğer güzel ahlaki özellikleri kazandırmada etkendir. Bununla beraber bencillik ve su-i zan da, kişiyi yerilmiş olan bir istikamete doğru yönelten müessir birer ahlaki özelliktir. Şeytan, mümin kula yönelik ifsad girişimlerine bu türden müessir olan amellerle başlar ve bu zemin üzere devam eder. Bir Müslümanın diğer Müslümanlara karşı güler yüzlü olması esasen şeytanın pek de umurunda değildir. Çünkü güler yüz göstermek tek başına müessir bir amel değildir. Müslüman, aynı güler yüzü büyük bir içtenlik ve ihlas ile gösterdiği anda bu ameliyle şeytanın ilgi alanına girer.

Müslümanın, Müslüman kardeşine tebessüm edip güler yüz göstermesi onun için ecirdir. Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"...Kardeşini güler yüzle karşılamak dahi olsa sen iyiliklerden hiçbirisini küçük görme..."[17]

Fakat bu amelin ecir olarak Allah katında makbul olması için ihlas üzere yapılması şarttır. Kalpteki ihlas zedelendikten sonra yüzünde asılı kalmış sevimli bir maske gibi sabah-akşam karşılaştığı her Müslümana tebessüm etmesi, kişiye ecir kazandırmaz. Şeytanın umurunda olmayan ve hatta bundan dolayı sevineceği ameller de bu türdendir. Kulun amel etmeden hüsrana uğramasındansa "...Yaptıkları

---

17. Müslim, Birr, 144; Tirmizi, Et'ime, 30.

işler bakımından en çok ziyana uğrayanlardan..." ve "...Çabaları boşa giden kimseler"den[18] olmasını elbette daha çok arzular.

Abdullah b. Ömer'in *(r.a)* rivayet edip Taberani'nin naklettiği bir hadiste Rasûlullah'ın *(sav)* beyan buyurduğuna göre ibadetin en faziletlisi olan Fıkıh tahsili yahut İslam'ın zirvesi olan cihad ameliyesi yapıyor olmanın şeytanı ilgilendirdiği tek taraflı bu ibadetlerde ihlası olup olmadığıdır. Birçok amelden daha faziletli olan ilim tahsili ve cihad ameliyesi yapan talebe veya mücahidin yaptıkları bu ameller eğer ihlastan yoksun ise şeytan bile artık bu amellerle ilgilenmez. Çünkü şeytanı teyakkuza geçiren şey amelin makbul olmasının şartlarından olan ihlas üzere yapıyor olmasıdır. İşte bundan dolayıdır ki şeytan, mesela mücahidin ihlasını ve güç yetirebilirse itikadı ile menhecini ifsad etmeye gayret eder. Bu üçünü kaybeden bir kimse artık mücahid değil, kendisiyle cehennem ateşinin ilk olarak tutuşturulacağı bir cehennem yakıtıdır. İtikadı bozuk ise yine aynı akıbetle karşılaşacaktır. Bu tür insanların amelleri rüzgarın önünde savrulup dağılan kül gibidir. Menheci sapmalar da öyledir. Cihadı "...Yeryüzünde fitne kalkıp din tamamen Allah'ın oluncaya kadar savaşmak..."[19] olarak değil de, dağ romantizmi veya şehir militarizmi şeklinde gören romantik anarşizm tutkunlarının heveskârlığı gibi sığ ve dar bir çerçeveye sıkıştırmak ilk başta şeytanın zaferinin ilanıdır. Bu da şüphesiz ki ihlas yoksunluğu ve Rabbani menhecden sapmanın zorunlu bir neticesidir. İlim tahsili ile ilgili hususlarda da durum buna benzer. Kişi, günün büyük bir bölümünü ilim tahsili ile geçirebilir. Bu çabası eğer ihlas üzere olursa bir anlam, önem ve değer kazana-

18. *18/Kehf, 103-104*
19. *8/Enfal, 39*

bilir. Amellerde ihlas yoksa ahirette bu amellerden hasıl olduğu zannedilen sevapların hasadı da olmaz.

Müessir ve müesser ameller kulu takvaya doğru yöneltebileceği gibi bunlardan kötü olanlar da şeytanın hoşlanacağı istikamete de saptırabilir. Nefislerin terbiye ve tezkiyesinde, yüce Allah'a karşı kulluğumuzu yerine getirirken ve insanlarla ilişkilerimizde hak ve sorumluluklarımızı ifa ederken hayra ve takvaya doğru sevk edecek müessir amellere yönelinmelidir.

Güzel ahlakın müessir amellerini genel anlamda ihlas, takva, havf, reca ve muhabbetullah olarak zikredebiliriz. Uhuvvet/Kardeşlik hukukunu yerine getirmek için iki müessir amel bulunduğunu söylemek mümkündür. Bunlar:

1. Hayâ

2. Kendisi için sevdiğini kardeşi için de sevmektir.

Kardeşlik hukukunu çiğnemenin iki müessir amelini de isimlendirmemiz gerekirse şunları sayabiliriz:

1. Su-i zan (Kötü zan, Şüphe)

2. Bencillik (Egoistlik, İlgisizlik)

Bunu bu şekilde tasnif etmemizin nedeni, kişiden sadır olan her bir fiilinin başlangıç ve neticesinin 'Düşünce ve Eylem' aşamaları dahilinde olmasıdır. Kuşkusuz ki su-i zan, kişide belirip olgunlaşmaya başlayan düşünceyi ifsad eder. Bencillik de düşünce ve tasarının eyleme/amele dönüşmesini (duruma göre) engelleyebilir ya da hayırlardan yoksun bırakabilir.

Su-i zan sahibi kimse en başta Müslümanları yalanla

itham etmiş olur. Mümin ve salih kimselere karşı daima su-i zanda bulunan kimse hiçbir zaman huzur bulamaz. Bu marazi kalp ve zafiyetle şeytanın oyuncağı olmuş olur. Çünkü hiçbir delil olmadan kalbine gelen vesveseler üzere Müslümanlar hakkında kanaat ve hükme varır. Oysa su-i zan, sözün en yalanıdır.

Bencillik de kişiden sadır olabilecek hayırlı amelleri ifsad eder. Bencil birisinin ne kimseye faydası olur ne de kimseden herhangi bir zararı giderebilir. Kendisinde mevcut olan bir takım hasletlerden veya servetten Müslümanları mahrum bırakırken o da Müslümanların nezdinde birçok hayırlı çalışmalardan nasipsiz kalır. Bu da ilgisizliğinin bir tür cezası olur. Bunun nedeni kardeşlik hukukuna riayet etmekte kayıtsız kalıp sorumsuz davranmasıdır.

Kardeşlik Hukukunda Müessir Olan Ameller

1. Hayâ

Rasûlullah'ın *(sav)* hayânın ne olduğu hakkında birçok hadis-i şerifleri vardır:

"Hayânın tamamı hayırdır."[20]

İbni Ömer *(r.a)* anlatıyor:

"Rasûlullah, kardeşine hayâ konusunda (utanma, çekinme... şeklinde) nasihat eden birine rastladı. Ona: 'Bırak onu. Çünkü hayâ imandandır' buyurdu.' "[21]

Ebu Said El-Hudri *(r.a)* anlatıyor:

---

20. Buhari, Müslim

21. Buhari, Müslim

"Rasûlullah çarşafın içindeki genç kızdan daha hayâlı idi. Hoşlanmadığı bir şey gördüğü zaman bunu yüzünden anlardık."[22]

Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

" 'Utanmazsan dilediğini yap', sözü, ilk Peygamberlik sözünden insanlara ulaşandır."[23]

Hayâ, bütün Peygamberlerin ortak özelliği olan müessir bir ahlaktır.

Hayâ, kulu dilediği şeyi yapmaktan alıkoyan nebevi bir ahlaktır.

Hayâ, kulun kalbinin diri olduğunun kuvvetli bir göstergesidir.

Hayâ, kulun kalbinde ancak zühd ve vera ile birlikte bulunabilecek bir ahlaktır.

Hayâ, kulu günah ve masiyetleri terke götüren bir huydur.

Hayâ, kulun zihnini, kalbini ve içindekileri koruyan sağlam bir kalkan gibidir.

Hayâ, kulun Rabbine, nefsine ve Müslüman kardeşlerine karşı sorumluluklarını hatırlatıp mükellefiyet şuurunu sürekli olarak canlı tutan müessir bir ahlaktır.

Hayâ, kulun, Rabbine karşı daha evvel işlemiş olduğu

---

22. Buhari, Müslim

23. Buhari

masiyetlerden korkarak, kalbinde O'na *(cc)* karşı derin bir saygıyı ortaya çıkaran güzel bir ahlaktır.

Hayâ, esas itibariyle mümin kulu her türlü çirkinliklerden alıkoyar. Yüce Allah'ın sayılamayacak ölçüdeki keremini, lütuf ve ihsanını görebilmekle beraber bu ikramlara karşı yapılan masiyetleri de görmektir. Bu iki durumdan ortaya şöyle bir netice çıkacaktır: Hayâ.

Takva ehli olmakla beraber hayâ ile de mücehhez bir Müslümana her nerede olursa olsun saygı duyulur, gıpta edilir. Hayâ sahibi bir Müslüman aynı zamanda içinde bulunduğu topluluğun güven ve sevgisini de celbeder. Bunu elde etmek için herhangi özel bir gayreti yoktur. Takvası, hilmi ve hayâsından dolayı bu, yüce Allah'ın *(cc)* kendisine bahşettiği bir ikramdır. Hayâ sahibi Müslümanın diğer Müslümanlarla kolay kolay herhangi bir problemi olmaz. Çünkü hayâsı onu başkalarına zarar vermekten alıkoymuş ve herkesin hukukunu gözetmede azami gayret göstermesini gerektirmiştir.

Hayânın Kısımları

Bazı alimler hayâyı anlatırken oldukça ayrıntılı bir şekilde izah etmeye çalışmışlardır. Hayâyı iki başlık altında kısımlandıracağız:

a. Kulun Allah'a karşı hayâlı olması.

b. Kulun insanlara karşı hayâlı olması.

a. Kulun Allah'a Karşı Hayâlı Olması

Rasûlullah *(sav)* bir gün ashabına şöyle buyurur:

"— Allah'tan hakkıyla hayâ ediniz!

Sahabe:

— Biz hayâ ediyoruz ey Allah'ın elçisi! derler.

— Bunu değil, Allah'tan hakkıyla hayâ eden, başı ve içindekileri muhafaza etsin. Karnı ve içindekileri korusun. Ölümü ve çürümeyi hatırlasın. Ahireti isteyen, dünya süsünü terk etsin. Bunları yapan, Allah'tan hakkıyla hayâ etmiş olur."[24]

Hadiste geçen başı ve içindekileri muhafaza etsin ifadesinden şunlar anlaşılabilir. Şüphesiz ki baş (kafa), insan vücudunun en şerefli bölgesidir. Bu bölgede insan vücudunun hayati organları bulunur. Vücut fonksiyonlarını düzenleyen ve adeta bir komutan gibi sevk ve idare eden beyin, aynı zamanda Allah'ın rızası ve toplumun yararı için düşünmeli ve üretmelidir. Rabbini gazaba getirecek yahut müminlere zarar verecek düşünceler noktasında hayâlı olmalıdır.

Beyin, İslamî davet çalışmalarının güncel şartlarda nasıl daha etkin ve verimli bir şekilde sürdürülerek neticelendirilebileceği yönünde Rabbani menhec çerçevesinde yeni fikirler üretmekle; ilme teşvik ve tahsil istikametinde yoğunlaşmakla ve cihad bölgelerinde düşmanlara karşı orijinal saldırı veya savunma taktiklerinin geliştirilmesi, planlanması, icrası vb. hususlarında Allah'ın rızasını gözetmek suretiyle gerçek manada hayâsını göstermelidir.

Başta korunması gereken bir diğer uzuv gözdür. Mesela gözü, harama bakmaktan ya da haram olan yazılı veya görsel bir eseri ortaya koymaktan sakınarak korumalı ve hayâyı gerçekleştirmelidir. Kulak da haramı dinlemekten

24. *Tirmizi*

veya dinlenmesi haram olan söz ve müziği üretmemek, icra etmemek ve yaygınlaşmasına hiçbir katkıda bulunmamak yoluyla insanların kulaklarına haramın ulaşmasına mani olmakla hayâlı olduğunu göstermelidir. Bu husus dil için de böyledir. Dil de haram konuşmaktan, masiyetleri dile getirmekten, gıybet, küfür, sövgü ve dedikodudan kesinlikle uzak durmakla korunmalıdır.

Karın ve karnın içindekileri koruyarak yüce Allah'tan hakkıyla hayâ etmek hususunda da benzer örnekler verilebilir. Kulun iffetini muhafaza etmesi, midesini haramlarla doldurmaktan kaçınması, haksız kazançtan sakınması, kalbini her türlü manevi kirden temizlemesi ve haram işlerde çalışmaması da karnın içindekileri korumak suretiyle Allah'tan *(cc)* hakkıyla hayâ etmek kapsamına girer.

Baş ve karnı korumak suretiyle Allah'tan *(cc)* hakkıyla hayâ etmek beraberinde dünya süsünü/ziynetini terk etmeyi gerektirir. Dünya süsünü terk etmekteki kasıt herhangi bir yasaklama anlamına gelmez.

Allah *(cc)* şöyle buyurmaktadır:

"De ki: 'Allah'ın kulları için helal kıldığı süsü ve temiz rızıkları kim haram kıldı?' "[25]

İsraftan kaçınmak şartıyla İslam'da asıl olan, dünya nimetlerinden ve ziynetlerinden istifade etmektir. Bunu engelleyen herhangi özel bir hüküm yoktur. Ancak ilme, davete ve cihada destek ile fakirliğin ortadan kalkması için paylaşım ve dayanışma yönünde bazen emir bazen de teşvik vardır. Dünya hayatının ziynetinden ve konforundan

25. 7/Araf, 32

yüz çevirerek ahireti isteyen nice cömert zenginler olmuştur. İslam tarihinde bu yönleriyle adeta damga vurmuş olan Ebu Bekir, Osman bin Affan ve Abdurrahman bin Avf *(r.anhum)* gibi önder şahsiyetler hepimizin hafızasında ve kalbinde mümtaz/yüksek bir yer edinmişlerdir.

Bütün varlıklarını Allah *(cc)* yolunda feda ederek ahireti elde etmeye yönelen o seçkin ve saygı değer ashabı bu asırda örnek alıp büyük maddi imkanlara sahip olduğu halde dünya ziynetlerinden ve konforundan yüz çevirerek servetini ve hayatını Allah'ın davası uğruna harcayan birçok Müslüman vardır. Bu seçkin insanlardan sadece birisini örnek vererek konumuza devam edeceğiz. Çok zengin bir adam olan Muhammed b. Evad b. Ladin, bir uçak kazasında öldüğünde onun on yedinci çocuğu olan Usame Bin Ladin'e *(r.h)* yaklaşık seksen milyon dolarlık miras bıraktı. Sonrasında malum olduğu üzere Şeyh Usame *(r.h)* nimetler içerisinde yüzebileceği rahat ve konforlu bir hayattan yüz çevirerek bütün servetini Allah'ın davasının hizmetine takdim etti. Cihadı, ümmetin ve bütün dünyanın gündemine sokmakla çok büyük kazanımların elde edilmesinde hatırı sayılır bir katkıda bulundu. O da tıpkı Ebu Bekir'in ve Osman'ın *(r.anhuma)* dedikleri gibi servetini, bire yedi yüz veren Allah'a takdim ederek dünyadan da nasibini unutmadan ailesine Allah'ı ve Rasûlü'nü bırakıyordu.

Buradaki dünya ziynetinden kastedilen, kulu Allah ve Rasûlü'nden *(sav)* uzaklaştırmayan metadır. Birçok sahabe, imkan bulduklarında şık kıyafetler giymişlerdir. Dünya hayatının bir süsü olan böyle bir kıyafet veyahut buna benzer şeyler, kendilerini Allah'tan *(cc)* ve Rasûlullah'tan *(sav)* uzaklaştırmamıştır. Bilakis şükürlerinin artmasına vesile

olmuş ve nebevi menhecin sadık takipçileri olarak örnek ve önder konumlarını pekiştirmişlerdir. Mesela, Ali'ye *(r.a)* başkaldıran Haricilerle müzakere ve nasihat için bulundukları Harura mıntıkasına vardığında üzerinde bulunan şık giysiden dolayı kendisini kınayanlara Abdullah b. Abbas *(r.a)* şöyle cevap verir:

"Bu kıyafetten dolayı beni ayıplıyor musunuz? Ben Rasûlullah'ın üzerinde daha güzel Yemen elbiseleri gördüm. Allah:'De ki: 'Allah'ın kulları için helal kıldığı ziyneti ve temiz rızıkları kim haram kıldı.' '[26] buyurmuştur."[27]

Allah *(cc)* şöyle buyurmuştur:

"Eğer bir eşi bırakıp da yerine başka bir eş almak isterseniz, onlardan birine yüklerle mehir vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şey geri almayın."[28]

Bu ayetten anlaşıldığı gibi kadın mehir olarak bir yük altın dahi isteyip alabilmektedir. Kocası onu boşadığında kadının hakkı olan mehri velev ki bir yük altında olsa geri alması helal değildir. Halvet ve zifaftan sonra gerçekleşen boşanmada durum böyledir. İslam, ziynetin gram gram veya kantar kantar olmasına bakmaz. Ölçü ve değerlendirme kriteri dünya ziynetinin kibir, cimrilik, taaccüp ve sapkınlıklara neden olmamasıdır. 'Çok kazanırsam çok infak ederim' diye düşünen sayısız insanın kalbinin kaydığı bilinen ve çokça tanık olunan bir husustur. Bunun müspet örnekleri çok azdır. Kişi mal toplamaya koyulunca elleri sımsıkı kapanmaya başlar.

---

26. *7/Araf, 32*
27. *İbni Abdilberr'den (r.h)*
28. *4/Nisa, 20*

Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"Ademoğlunun bir vadi dolusu altını olsa ister ki ikincisine de sahip olsun. Onun gözünü ancak bir avuç toprak doyurur."[29]

Talep edilen mal ve mülkün kınananı; kişinin ihtiyacından fazla olup kendisini Allah'a *(cc)* kulluktan, Rasûlullah'ın *(sav)* sünnetine tabi olup İslam'a hizmet etmekten alıkoyup, davanın maslahatı için harcanmayanlardır. Kulun elde ettiği malı ve ziyneti, ikram ve ihsanı mukabilinde El-Vehhab ve El-Kerim olan Allah'a *(cc)* karşı azami derecede bir hayâ üzere sarf etmesi gereklidir.

b. Kulun İnsanlara Karşı Hayâlı Olması

Kulun diğer insanlarla münasebetlerinde orta yollu olup hak ve hukuklarını gözetmesi hayânın gereklerindendir. Müslüman, diğer Müslümanların hukukuna riayet ediyor ve onlarla muamelelerinde ifrat ve tefritten kaçınıyorsa, bu tutumu, kendisinde var olan hayânın tabii bir neticesidir. Mesela kimi insanlar vardır, maddi bir zaruret hâsıl olmuş ve birilerinden borç para almıştır. Ödeme vadesi dolduğunda, dua ve teşekkürler ederek borcunu eda eder. Bu tavrı, kişinin başkalarının haklarına riayetinden ve hayâsından kaynaklanır. Aynı kişi, olur da borcunu vaktinde ödeme imkanı bulamazsa alacaklısı ile her karşılaşması kendisi için bir tür manevi eziyet seansına dönüşür. Kendisini buna iten sebep kendisine olan özsaygısı ve hayâsıdır.

Sahabe Rasûlullah'ı *(sav)* vasfederken demişlerdir:

"Rasûlullah çarşafın içindeki genç kızdan daha hayâlı idi. Hoşlanmadığı bir şey gördüğünde (bunu) yüzünden anlardık."

---

29. *Buhari, Müslim*

Bu hadisedeki örneğin anlaşılabilmesi için gelinlik çağdaki kızların ne kadar çok hayâlı ve edepli olduklarının bilinmesinde fayda var. Günümüz nesli için bir düzeltme yapmak gerekir. O da şudur: Gelinlik çağdaki kızların hayâsı Allah Rasûlü zamanında verilebilecek bir örnek iken bugünkü manzara pek de bu minvalde görünmemektedir. Öyleyse Rasûlullah'ın *(sav)* bu tutumu onlar için bir ölçü olmalıdır.

Rasûlullah *(sav)* hayâsı nedeniyle bir şeye kızarken dahi kızgınlığını incitici yahut iğneleyici sözlerle ifade etmemiş, bu hali yüzündeki ifadesinden anlaşılmıştır. Şüphesiz ki bu tavrı şahsi veya dünyevi meseleler ile sınırlıdır. Mesele Allah'ın *(cc)* hakkı ve tevhid olunca tutumu daha şiddetli olurdu. Ashabın şahitliğiyle "Boyun damarları şişerdi". Şahsi ya da dünyevi hususlardaki hoşnutsuzluğunu ashab, nara benzeterek tanımlamıştır. Bir konudaki sevincini de "Yüzü, ay gibi parlardı" diye tarif etmişlerdir.

Ali'nin *(r.a)* hayâsı da cengâverliğiyle paralel idi. Rasûlullah'ın *(sav)* kızı ile evli olduğu için mezinin hükmünü sormaktan hayâ ediyor. Ta ki Mikdad bin Ebi'l Esved'e *(r.a)* sorduruyor.

Rasûlullah *(sav)* Musa Peygamberden (as.) söz ederken şöyle buyuruyor:

"Musa, hayâsından ötürü örtünmeyi o kadar çok severdi ki, bedeni görünmezdi."

Aişe *(r.anha)* validemizin hayâsını da günümüz hanımlarına örnek olarak zikretmekte fayda vardır. Rasûlullah *(sav)* vefat edince Aişe'nin *(r.anha)* odasına defnedilir. Çok geçmeden Ebu Bekir *(r.a)* vefat edince o da aynı yere defnedilir. Aişe

(r.a) bu dönemde hem Rasûlullah'ın *(sav)* hem de babasının mezarını ziyaretinde rahatça girip çıkabiliyorken Ömer'in *(r.a)* şahadeti ve oraya gömülmesinden sonra ancak tam olarak örtünerek ziyaretini gerçekleştirebilmekte olduğunu söylemiştir.

Sahabeden Abdullah bin Amr *(r.a)*, içinde bulunduğu bir topluluğa hitaben şöyle demiştir:

"Eğer bana, Rasûlullah'ın eşkalini tam olarak vasfet, derseniz bunu yapamam."

Bunu yapamayacak olmasının sebebi, Abdullah bin Amr'ın *(r.a)* hayâsından dolayı Rasûlullah'a *(sav)* onun şemailini tarif edilebilecek bir süre bakmamış veya bakamamış olmasıdır.

Abdullah bin Ömer *(r.a)* anlatıyor:

"Rasûlullah: 'Öyle bir ağaç var ki yaprakları dökülmez. Onun misali Müslümanın misali gibidir.' diyerek ashabına bu ağacın hangi ağaç olduğunu sordu. İnsanlar da bu ağacın hangisi olduğu hakkında kendi aralarında konuşmaya başladılar. O sırada bunun hurma ağacı olabileceğini düşündüm. Fakat hayâ ettiğimden dolayı bunu o anda söyleyemedim."

Hayâ İki Türlüdür:

1. Doğuştan huy ve karakter olarak kişide bulunan hayâ,

2. Allah'ın isim ve sıfatlarını bilmek/tanımakla ve hayâlı olmaya gayret etmekle sonradan elde edilen hayâ.

İnsanı çirkin şeyleri terk etmeye sevk eden ve hak sahiplerine hakkını vermekte kusur işlemekten alıkoyan hayâ, eğer doğuştan ise, hakikaten bu, yüce Allah'ın *(cc)* kuluna

büyük bir ikramıdır. Çünkü hayânın ruh ve davranışlar üzerinde büyük bir etkisi vardır. Zira Nebevî haberde 'Hayânın tamamı hayırdır' buyrulmaktadır.

Tabiatında veya aldığı ailevi terbiye sonucunda hayâ ahlakına sahip olanlarımızın bu müessir ahlakı bahşettiği için Allah'a *(cc)* çokça şükretmelidir.

Üzülerek belirtmeliyim ki içinde yaşadığımız toplum hayâyı öldüren ve ahlaksızlığı yaymaya yönelik çalışan bir toplumdur. Allah'ın rahmet ettikleri müstesna fıtri hayâsını muhafaza eden çok az insan vardır.

Küçük çocuklara komiklik ve gülme adına cinsel organlarını açtıran, bebeklere küfrettiren ve buna kahkahalarla gülen ahlaksız bir cahiliyede yaşıyoruz.

Ebeveynlerin ev içinde mahremiyete dikkat etmediği, evlerine televizyon sokmakla çocukluktan gözleri zinaya, hayvani ilişkilere, argo konuşmalara aşina ve bunu önemsemeyen nesiller yetişiyor. Yolda yürüyen bir insanın sadece reklam panolarına bakması dahi fıtri hayâsını zedelemesi için yeterlidir.

Böylesi bir ortamda fıtri hayâdan ziyade sonradan kazanılacak hayâdan söz etmek yerinde olacaktır.

Öncelikle şunu belirtmek isteriz ki İslam'ın emrettiği güzel ahlakı kazanmada ve kötü ahlakı terk etmede kimsenin özrü yoktur. Bazı kardeşlerimizin yaşlarını, yetiştirdikleri ortamı ve karakterlerini bahane olarak öne sürmeleri şeytanın oyunundan başka bir şey değildir.

İnsanı yaratan ve onun yegane sahibi olan Allah *(cc)*,

onu en iyi tanıyan varlıktır. Hususen ona 'gücü dışında bir şey yüklemeyeceğini' taahhüt etmiştir. Şayet güzel ahlakı kazanma yaşı geçkin veya karakteri oturmuş insanlar için güç dışında olsaydı; Allah sahabeye güzel ahlakı emretmez, düzelmeyen ahlaki zaaflarından dolayı onları kınamazdı. Bu noktada bahaneler terk edilmeli, Allah'tan *(cc)* yardım isteyerek çaba gösterilmelidir.

Hayâ ahlakını kazanmak için;

a. Yüce Allah'ı isim ve sıfatlarıyla tanımak: Allah'ı tanımak umumen güzel ahlakın esasıdır. Kul, Allah'ı tanıdığı oranda O'na kulluk eder. Allah'ı *(cc)* isim ve sıfatlarıyla tanıyan kul; O'nun, hayatın her alanına müdahil olduğunu yakinen bilir. Her halini, söz ve davranışını Rabbinin kontrol ettiğini, buna şahit olduğu bilinciyle hareket eder. Ve bu şuur kulu Rabbine karşı edebe, kullara karşı sorumluluğa iter. Bunu daha iyi anlamak için bir günlük bir test yapmamız yeterlidir. Sadece bir gün Allah'a *(cc)* El-Basir ismiyle kulluk etmeye çalışalım. Bir gün boyunca sürekli bu ismi tefekkür edelim. Ne yaparsak yapalım yüce Allah'ın o an bizi izlediği bilinciyle hareket edelim. Amellerimizdeki güzelliği ve günümüzdeki değişikliği anında fark edeceğiz.

b. Dili muhafaza etmek: İleride geleceği gibi dil, tüm organlara en çok etkileyen organımızdır. Hususen aşırı şaka ve cinsel içerikli konuşmalardan sakınmak insanın hayâsını arttıran unsurlardandır.

c. Vakur ve şahsiyet sahibi insanlarla dostluk: Bulunduğumuz meclisler, arkadaşlarımız ve beraber olmaktan hoşnut olduğumuz dostlar bizim ahlakımızı etkiler.

Ebu Musa el-Eş'ari'nin *(r.a)* rivayet ettiğine göre Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"İyi ve kötü arkadaşın misali güzel koku satanla körük çekenin haline benzer: Misk satan ya sana güzel kokusundan bir miktar hediye eder, ya sen satın alırsın ya da (onunla beraber olduğun sürece) güzel koku koklamış olursun. Körük çeken kimse ise ya elbiseni yakar ya da (en azından) körüğün kötü kokusundan rahatsız olursun."[30]

Ağırbaşlılık ve hayânın hakim olduğu topluluklarda bulunan Müslüman bu güzel ahlaktan istifade edecektir.

Hayâ ve Utangaçlık Arasındaki Fark

Hayâ insanı hayırlara iten, kötülüklerden alıkoyan bir ahlaktır.

Suret itibariyle hayâya benzeyen lakin hakikatte çok farklı olan utangaçlık, çekingenlik, güvensizlik duygularıyla hayâ birbirine karıştırılmamalıdır.

Örneğin, Allah'ın hudutlarının çiğnendiği bir yerde Müslüman Rabbine olan hayâsından tepki gösterir, iyiliği emredip kötülükten alıkoyar. Ancak insanların kınamasından korkan veya kendine özgüveni olmayan bir insan sükut eder. Şeytani olan bu ahlak ile hayâ karıştırılmamalıdır.

Tabiin imamlarından Mücahid: 'Utangaç da kibirli insan da ilim elde edemez.' demiştir.

Soru sormaktan çekinen ve bu sebeple farz ilimden

30. *Buhari, Zebâih 31; Müslim, Birr, 146.*

mahrum olan bir insanın bu çekingenliği hayâ değil, insana zarar veren ve İslam'ın hoş karşılamadığı korkaklığın yansımasıdır.

İnsanda var olan duygu onu hakkı söylemekten, münkere itiraz etmekten, dinini öğrenmekten alıkoyuyorsa bu hayâ değil olumsuz utangaçlıktır.

2. Kendisi için Sevdiğini Müslüman Kardeşi için de Sevmek

Ebu Hureyre'den *(r.a)* rivayetle Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"İman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de (kamil manada) iman etmiş olmazsınız."[31]

Allah'ın rıza ve hoşnutluğuna nail olup cennete girmek ancak iman ile mümkündür. İman da ancak bir Müslüman'ın nefsi için sevdiğini diğer Müslüman kardeşleri için de sevmesiyle kemale ulaşır. Birbirlerini Allah *(cc)* için sevenler ve sevdiklerini Müslüman kardeşleri için sevenler ahirette büyük ve şerefli derecelere nail olurlar.

Kişi Allah için sevdiği kardeşine olan sevgisini izhar etmeli ve kendisine de söylemelidir. O zaman aralarında bir muhabbet, ziyaretleşme ve iyilikte bulunma duyguları gelişip kuvvetlenecektir. Bu da doğal olarak her bir Müslümanın kendisi için sevdiği şeyi diğer Müslüman kardeşi için de sevmesine vesile olacaktır.

Kişinin, kendisi için sevdiği bir şeyi Müslüman kar-

31. *Müslim, Ebu Davud*

deşinden esirgemesi bencillik gibi yerilmiş olan kötü bir ahlakın ortaya çıkmasına neden olur.

Bencillik, kişinin daima nefsini öncelemesidir. Bencil kimse, sadece kendisine gelecek olan faydayı ve def etmesi gereken zararı düşünerek bu amaç istikametinde davranmasıdır. Güzel ahlakın temelinde hayâ, fedakârlık ve kendisi için sevdiğini Müslüman kardeşi içinde sevmek gibi hasletler varsa; kötü ahlakın temelinde de su-i zan ve bencillik vardır.

Bencillik, insanların hak ve hukukunu insaf ve adalet ölçülerine göre gözetmenin önündeki engellerin başında gelir. İnsanlara zarar verme yahut onları herhangi bir faydadan mahrum bırakmanın 'niyet' şeklinde ortaya çıktığı yer olan kalbin ameli de su-i zandır. Biri diğerinin tamamlayıcısı ve aynı zamanda müessir/etkin olan kötü ahlaki özelliklerdendir.

İnsanlar hem yaratılışları hem de içinde yetiştikleri toplumda yaygın olan bu tür özellikleri itibariyle genellikle kendi nefsini önceleyen bir tutum içerisinde olurlar. Kişinin kendisi için sevdiğini Müslüman kardeşi için de sevebilmesi ya da Müslüman kardeşini kendi öz nefsine tercih edebilmesi için fıtri olan bazı güzel huylarla beraber bunları daha da geliştirip kuvvetlendirmek yönünde çokça çaba sarf etmesi gerekir. İnsan mala, mülke, ziynetlere, konfora ve dünya hayatına vurgundur. Herhangi bir hayır elde ettiğinde kendi öz nefsinden başkalarını bu hayırdan mahrum bırakmaya meyl eder. Kendisine herhangi bir şer isabet ettiğinde ise ister ki tanıdığı tanımadığı bütün insanlar bu şerri uzaklaştırmak için ona yardımcı olsunlar. Kendisine gelen hayrı nefsinden ve günahlarından bilir.

Herhangi bir şer ile karşılaştığında derhal Allah'a yönelir, zelil bir şekilde dua ve tazarruda bulunur. Bu durum bencilliğin kişinin kanına ve ruhuna karışmış olmasından kaynaklanmaktadır.

Bencilliğin sosyal bir vakıa olarak bireylerde ortaya çıkışı ve özellikle de günümüzde çok fazla yayılmış olmasının nedenlerinden bir tanesi de, iktisadi, sosyal ve siyasal bir sistem olarak yeryüzünde hakim durumda olan kapitalizmdir. Bu sistemde her şey sermayedar ferdin çıkarları içindir. Sermaye, belli ve sınırlı bir zümre arasında katlanarak döner. İşletme ve üretim faaliyetleri sırf yüksek kâr gayesiyle yapılır. Kapitalizm aynı zamanda tağuti düzenlerin de himayesindedir. Bugün yeryüzünde kapitalist sistemi reddettiğini iddia eden komünist Çin ve Küba ile sosyalist Venezüella gibi ülkeler dahi değişik isimler adı altında kapitalist sisteme geçmişlerdir. Kapitalizmin bu kadar yaygın olmasının doğal neticelerinden bir tanesi de tıpkı piramit örneği gibi en tepeden alttaki geniş halk kitlelerine kadar hodbinliğin/bencilliğin fert fert yayılmış olmasıdır. Tağuti düzenler de, zehirli bir virüs gibi olan gayri İslami bu anlayışı toplum içerisinde daha da yaygınlaştırıp süreklileştirebilmek için insanları kendi öz nefislerinden başka bir şeyi düşünemeyecek ve ilgilenemeyecek denli zayıf bırakırlar. Böylece kişi gününün yarısını ve maişetini temin etmekle meşgul olacaktır. İnsanlar artık öyle bir hale gelirler ki hayatları, iş önlükleri (ya da üniformaları) ile pijamaları arasında geçer.

Kapitalist sistem; yerel ve uluslararası sermaye sahipleri daha fazla kazansınlar diye, İslam'a ve insan fıtratına aykırı olan birçok sapkın anlayışlar ile yaşam tarzlarını okullardan başlayarak televizyon, internet, radyo, gazete ve dergi

gibi yazılı, görsel medya aracılığıyla topluma cazip gösterip bu aşağılık istikametlere yönlendirmede de ana akım bir güçtür. İçinde hayâsızlığı, israfı, den'iyeti ve her türlü sapkınlığı barındıran bu anlayışların ve yaşam tarzlarının çocuklar, gençler, kadınlar ve toplumun diğer kesimlerinde kabul görüp tabi olunması için halk tarafından tanınan meşhur kimselerde reklam ve tanıtım aracı olarak bu kötülüklerin çağrıcısı görevinde istihdam edilirler.

Kişi, kendisine model olarak sunulan bu hayat tarzının asgari standartlarına ulaşabilmek için daha fazla çalışması gerektiğine inanır. Bunun sonucu olarak da egoizm/bencillik hastalığı ortaya çıkar. Paylaşım, yardımlaşma ve dayanışma duyguları zayıflamaya başlar. Karşılıksız iyiliğin adı 'enayilik' olur. Bu ahlak ebeveynler tarafından çocuklara aşılanmaya başlanır. Zira onlarda bu ahlakı öğrenip inceleyen kapitalist bir sistemin içinde yetişmişlerdir.

Hususen bu sistem insanların önünde sürekli bir ihtiyaçlar listesi koyar. Reklamlar ve toplumun ifsad önderleri olan sözde ünlü aşağılıklar vasıtasıyla bu ihtiyaçları sürekli insanlara hatırlatırlar. Öyle ki insan kendi ihtiyaçlarını temin etme meşgalesiyle hayatını heba ettiğinden başkalarının ihtiyaçlarını düşünmeye dahi vakit bulamaz.

Bu sistemde yaşayan birçok insan ister istemez bu çirkin ahlaktan etkilenmiştir. Kötülükte müessir olan bencillikten kurtulmanın yolu Allah'tan *(cc)* yardım istemek, salihlerin nasihatlerine kulak vermek ve bir yerden tedaviye başlamakla mümkündür.

Bencilliğin Tedavisi

1. 'Biz' Demeyi Öğrenmek

Bencillik gibi, ortaya çıkışı bireysel olup sosyal açıdan menfi tesirleri olan kötü ahlaki bir özelliğin tedavisine, 'Biz' kavramının hayatın her alanına yerleştirilmesi ile başlanabilir. Kur'an-ı Kerim'de mümin, Müslüman, mücahid ya da salih insanlara yönelik hitaplarda 'Ey mümin' veya 'Ey salih amel işleyen' şeklinde müfred/tekil zamir kullanılmamıştır. Cem'i/çoğul zamirler kullanılarak aynı zamanda Müslümanlardaki cemaat ve birliktelik şuurunun her halükarda gündemleştirilmesi de murad edilmiştir. Bu hususta Numan b. Beşir'den *(r.a)* gelen rivayette Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmaktadır:

"Müslümanlar (كَرَجُلٍ وَاحِدٍ) bir adam gibidir. Gözü ağrırsa bütün vücudu ağrır. Başı ağrırsa bütün vücudu ağrır."[32]

Kişi İslam'a yüce Allah'ı birleyerek girerken, İslam'a girer girmez Müslümanlarla beraber 'Biz' olmayı öğreniyor. Egoizme/bencilliğe götüren 'Ben' kalıplarından kurtularak 'Biz' enginliğine açılıyor. Karşılaşılması mukadder olan her türlü dertler ve sıkıntılar artık 'Biz' duvarına çarpacak yahut yine 'Biz' potasında erimeye mahkum olacaktır.

Bireysel olarak kıldığımız namazlarda dahi İslam bize "Yalnız sana ibadet eder, yalnız senden yardım dileriz." dedirtir. Dua ederken; "Bizi doğru yola ilet!" diye dua ettirir. İster cemaatle olalım ister ferdi kalalım... Allah *(cc)* Müslümanın gecenin karanlığında halvet esnasında dahi 'biz' şuuruyla hareket etmesini ve 'ben' köleliğinden kurtulmasını ister.

---

32. *Buhari, Müslim*

Bu terbiye metodu hayatımıza da yansımalıdır. Allah'ın *(cc)* sözlü olarak 'biz' ile bizleri terbiye ettiği gibi bizler de temel düşünce ve hayatımızda 'ben' değil 'biz' merkezli davranmalıyız.

Örneğin, bir işe gireceğimizde, ev taşımak istediğimizde, hayatımızda yeni bir karar aldığımız zaman şartlarımızı ben olarak değil, biz olarak gözden geçirmeliyiz. Bu şekil bir davranış bizi İslam toplumuyla bütünleşmeye, kardeşlik müessesesini gönülden hissetmeye sevk eder.

İnsanların bu noktadaki sorumsuz davranışları örnekliğimiz olmamalıdır.

Bundan ziyade bencillik hastalığını yenmek Allah'ın hoşnut olduğu amelleri kazanmak gayesinde olunmalıdır.

2. İ'sar Hukukunu Geliştirmek

İ'sar: Müslümanın, kardeşini kendi nefsine tercih etmesidir. Bencillik ahlakının panzehiri ve kalpten söküp atan en etkili tiryak i'sar ahlakıdır, dersek abartmış olmayız.

İ'sar öyle kolay kazanılacak bir ahlaki meziyet, ulaşılacak basit bir mertebe değildir. İ'sar kişinin tabiatının aslını oluşturan mala düşkünlük, kendi menfaatlerinin başkalarına tercih yani 'şuh' ile mücadele etmesi ve onu terbiye etmesidir. Rabbimiz bu mücadelede azim sahibi olan Müslümanları:

"Kimde nefsinin şuh/cimrilik/bencillik korunursa işte onlar kurtuluşa erenlerdir."[33]

33. *64/Tegabun, 16*

Burada asıl ilginç olan bu ayetin ve müjdenin bağlamıdır.

"Daha önceden Medine'yi yurt edinmiş ve gönüllerine imanı yerleştirmiş olan kimseler, kendilerine göç edip gelenleri severler ve onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık hissetmezler. Kendileri zaruret içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerdir."[34]

Kardeşlerin nefislerini tercih edenler, bunu sıkıntı duymayacak şekilde ahlak ve meleke haline getirenler, nefislerinin şuhundan korunanlardır.

Gerek cemaatsel çalışmalarda, gerek de ailevi ve bireysel ıslah programlarımızda bu ahlaka hususen yer vermeliyiz. İslam tarihi i'sar ahlakının parlak sayfalarıyla doludur.

Ebu Hureyre *(r.a)* şöyle rivayet etti:

"Birisi Rasûlullah'a gelip:

— Ya Rasûlullah, aç kaldım, demesi üzerine Rasûlullah hanımlarına haber gönderdi. Onların yanında yiyecek bir şey bulunamayınca Rasûlullah:

— Bu gece bunu misafir edecek kimse yok mu? Allah ona rahmet etsin! buyurdular.

Bunun üzerine ensardan biri kalkıp:

— Ben edeyim ya Rasûlullah, dedi.

Evine gitti hanımına:

---

34. 59/Haşr, 9

— Bu Allah'ın Rasûlü'nün misafiridir, elinden gelen ikramı esirgeme, deyince hanımı:

— Vallahi çocukların yiyeceğinden başka bir şey yok, dedi.

Kocası da ona:

— Çocuklar akşam yemek istedikleri zaman onları uyut ve kandili söndür, biz de bu gece karnımızı bağlayalım, dedi.

Kadın da öyle yaptı. Bu ev sahibi sabahleyin Rasûlullah'ın yanına gittiğinde Rasûlullah ona:

— Filan ve filanların hareketini Allah beğendi, dedi.

İşte bu hadise üzerine: 'Kendileri zaruret içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler. ayeti nazil oldu."[35]

Haris bin Hişam, İkrime bin Ebu Cehil ve Ayyaş bin Ebi Rebia *(r.anhuma)*, Yermuk savaşında yerlerinden kıpırdamayacak derecede ağır yaralar almışlardı. Haris, içmek için su istedi. İkrime'nin kendisine baktığını görünce:

"— Suyu İkrime'ye verin, dedi.

İkrime su kabını elini alınca, Ayyaş'ın kendisine baktığını gördü. O da,

— Suyu Ayyaş'a verin, diyerek elindeki su kabını ona gönderdi.

Su kendisine ulaşmadan Ayyaş ruhunu teslim etti. Suyu taşıyan, diğer ikisine koştuysa da, onlar da suyu içmeden şahadet şerbetini içtiler."[36]

---

35. Buhari, 4889; Müslim.

36. El Bidaye ve'n Nihaye, 5/9.

Zarar Vermenin Kapsamına Giren Meseleler

Müslümanlar için asıl olan, muamelelerde ne zarar görmek ne de zarar vermektir. Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"Zarar vermek ve zarar görmek yoktur."[1]

Misalen, bir kimseye faydalı olacak bir iş yapmak ile onu zarar verecek bir durumdan kurtarmak seçenekleri arasında muhayyer kalındığında, öncelikle ikinci durum söz konusu olur. Zira bir zararın defedilmesi, bir yararın elde edilmesinden daha önce gelir.

Müslümanın ilk dikkat etmesi gereken husus; kardeşlerini dilinden emin kılması, diliyle onlara zarar vermemeye gayret etmesidir. Dil ile verilecek zarardan korunma öncelikli olmalıdır. Vücudun en hafif, en hızlı hareket eden ve ortaya çıkardığı zarar ve fayda en etkili organı şüphesiz

1. *İbni Mace, Darekutni*

dildir. Müslüman kardeşlerinin hukukunu gözetmek ve bu uğurda adım atmak isteyenlerimiz dillerini ıslah ve terbiyeyle 'bismillah' demelidirler.

Bu büyük günahların yasaklanmasının en büyük hikmetlerinden birisi, kulluğun, amelde ve yaşayışta aleni olarak ortaya çıkmasıdır. Dil ile yapılan bu günahlardan sakınmak ancak dilin afetlerinden korunmakla mümkündür. Dil ile yahut sair uzuvlarla yapılan günahların yüce Allah tarafından yasaklanmış olmasının birçok hikmetleri bulunmaktadır. Bunlardan birisi ümmeti ayakta tutan sosyal dokunun büyük günahlar sebebiyle ifsada uğramasıdır. Bununla beraber Müslümanlar arasındaki kardeşlik hukukunu kalıcı hasarlara neden olacak şekilde zedelemektedir. Bu türden günahların mevcut olduğu ve yaygınlaştığı toplumlarda güven, asayiş, huzur, saadet, kardeşlik ve muhabbet namına pek bir şey kalmayacaktır. Bu sebepten ötürü bir Müslümanın, büyük bir nimet olan dilden kaynaklanan afetleri de çok iyi öğrenmesi, sakınması ve sakındırmaya çalışması gerekir.

Şüphesiz ki, kişiyi felaha ya da helake götürecek söz ve amellerin asli sebeplerinden birisi de dildir.

Dil, kulu felaha ulaştır. Zira felaha ulaştıran hayırlı amellerin bizatihi kendisi veyahut vesilesi dildir. Buna misal; Kur'an tilaveti, Allah'ı zikretmek, hayır konuşmak, iyiliği emretmek, kötülükten alıkoymak, dua ve hayırlı ilim öğrenmek ve öğretmektir.

İnsan vücudunda kontrol mekanizmasına tabi olmadan hareket edebilen organların başında dil gelir. Kişi için zararlı olanı ise dilin sürekli olarak bir şeyler konuşuyor

olmasıdır. Hâlbuki kişi bütün konuştuklarından sorumludur. Dil, kişi için endişelenmeyi gerektiren organların da başında gelir.

Sahabeden Süfyan bin Abdullah *(r.a)* Rasûlullah'a *(sav)* şöyle sorar:

"— Ey Allah'ın Rasûlü! Hakkımda (zararını göreceğimden) en çok endişe ettiğin şey nedir?

Rasûlullah, o güzel dilini eliyle tuttu ve:

— İşte budur! buyurdu."[2]

Dilin yanlış istikamette kullanılması ile hasıl olacak günahlar hakkında endişelenmemek mümkün değildir. Çünkü niyet, irade ve fiili gerektiren günahların işlenmesi az ya da çok belli bir süre ve efor gerektirmektedir. Mesela, hırsızlık yapmak veya zinaya bulaşmak isteyen bir kimse öncelikle bu büyük günahları işleyebilmek için niyetlenir. Sonra bu amacına yönelik olarak uygun şartlar aramaya ve beklemeye başlar. İmkan ve fırsat bulunduğunda da fiili olarak harekete geçer. Sonuçta epeyce bir zaman ve emek harcamış olur. Sihir, haksız yere adam öldürmek ve faize dayalı ticari faaliyetler de bu kapsamda değerlendirilebilir.

Fakat yalan söylemek, gıybet, hakaret, dedikodu, iftira vb. dil ile gerçekleştirilen günahlar için herhangi bir niyet, plan ve ekstra bir efor/çaba gerekmemektedir.

Ebu Hureyre *(r.a)* anlatıyor:

"Rasûlullah'ı şöyle buyururken dinledim: 'Kul, iyice düşünüp

---

2. *Tirmizi, İbni Mace*

taşınmadan bir söz söyleyiverir de bu yüzden cehennemin, doğu ile batı arasından daha uzak bir yere düşer.' "[3]

Dilin insan kulluğundaki önemine vurgu yapan Allah Rasûlü *(sav)* şu hadisiyle Müslümanları uyarmıştır.

Ebu Said el-Hudri'den *(r.a)* rivayet edilen bir hadiste Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"İnsan sabahlayınca, bütün organları dil'e başvurur ve (adeta ona) şöyle derler: 'Bizim hakkımızı korumak hususunda Allah'tan kork. Biz ancak senin söyleyeceklerinle ceza görürüz. Biz, sana bağlıyız. Eğer sen doğru olursan, biz de doğru oluruz. Eğer sen eğrilir yoldan çıkarsan biz de sana uyar, senin gibi oluruz.' "[4]

Kulun bedenindeki diğer organların, her yeni günün başlangıcında dilden, kendi aleyhlerine olacak bir söz söylenmesi için müracaat ediyor olmaları, dilin insanın hem kalbinin hem de vücudun diğer organları üzerindeki etkinliğini gösteren sembolik bir anlatımdır. Dil, bir anlamda insan kalbinin bir tercümanı yahut bir sözcüsüdür. Dilin, hayırlı veyahut çirkin sözlerle dışa vurdukları da aslında kalpteki niyet, istek, yönelim ve kararlardır. Dil, kontrol mekanizması dışında adeta bağımsız bir şekilde yetki kullanmakla hem kalbi, hem de vücudun diğer organlarını da bağlayan bir hesap ve mesuliyetin ortaya çıkmasına neden olur.

Kul her zaman şu bilincini canlı tutmalıdır: Söylediği her söz, harfiyen kayıt altına alınmaktadır. Bu sözleri de ya onun lehine ya da aleyhinedir.

---

3. *Buhari, Rikak, 23; Müslim, Zühd, 49-50.*
4. *Tirmizi, Zühd, 61*

Muaz bin Cebel *(r.a)* şöyle demiştir:

"— Ya Rasûlullah! Beni cennete girdirecek, cehennemden uzaklaştıracak bir amel söyle bana, dedim.

Rasûlullah:

— Çok büyük bir şey istiyorsun. Ancak bu, Allah'ın kolay kıldığı kişi için pek kolaydır, buyurdu. Sonra:

— Sana bütün bunların (hayırların) kıvamının kendisine bağlı olduğu şeyi (can damarını) bildireyim mi? dedi.

Ben:

— Evet, bildir Ya Rasûlullah! dedim.

Bunun üzerine Rasûlullah dilini tuttu ve:

— Şunu koru! buyurdu.

Ben:

— Ya Rasûlullah! Biz konuştuklarımızdan da sorgulanacak mıyız? dedim.

Rasûlullah *(sav)*:

— Annen yokluğuna yansın ey Muaz! İnsanları yüzüstü cehenneme sürükleyen, ancak dillerinin ürettikleri (sözler)dir. buyurdu."[5]

Muaz *(r.a)* her insanın söylediklerinden mesul tutacaklarını biliyordu. Bu sorumluluğun dilden çıkan her sözü kapsayıp kapsamadığını net olarak anlamak istemişti.

5. *Tirmizi, İman, 8; İbni Mace, Fiten, 12.*

Rasûlullah *(sav)*, cevamiu'l kelim olarak yaptığı açıklamayla, insanları yüzüstü cehenneme sürükleyecek şeyin dillerinden sadır olup hem dünyada hem de ahirette sıkıntıya sokan, kontrolsüzce söylenen sözler olduğunu bildirmiştir. Esasen dili korumak; ellerin hırsızlık yapmaktan korumaktan veya mideyi haramla doldurmaktan daha zordur.

Tek başına bu hadis dahi dilin Müslümanın kulluğunda yerini göstermesi için yeterlidir. Hadiste tevhid, namaz, sadaka, oruç ve İslam'ın zirvesi cihad anlatılıyor. Sonra tüm bu hayırların yani neredeyse dinin aslı, vacibi ve kemali olan mertebelerin 'dili muhafaza ve terbiye' etmekle elde edileceği söyleniyor.

'Salihlik dilde başlar ve dilde zirveye ulaşır' dediğimizde yerinde konuşmuş oluruz. Salih olup görüldüklerinde Allah'ı hatırlatan kullara dikkat edelim. İlk olarak göreceğimiz ya hayır konuşup ya da sustukları olacaktır.

Müslümanlar arasındaki insani münasebetlerde zaman zaman yaşanan bir takım hoşnutsuzlukların temelinde de yine dil vardır. Müslümanlar arasında tek tük de olsa bulunabilen bazı dedikoducu, fesatçı tiplerin sevilmemelerinin hatta nefret edilmelerinin başlıca nedeni dilleriyle yaptıklarıdır. Bazı kimselerde tartışmacı oldukları ve tartışmada insaf ve tahammül sınırlarını aştıkları için Müslümanların muhabbetinden mahrum kalırlar. Avurtlarını şişirerek konuşan ve tartışması şiddetli olan kimseye Allah *(cc)* buğz eder.

Kul, bazı zamanlarda nefsini hesaba çeker, amellerini gözden geçirip eksik ve kusurlarını tespit etmeye çalışır. Bunlar gayet güzel ve olması gereken şeylerdir. Fakat bu

murakabe ve muhasebe sürecinde dilin amellerine gerektiği kadar yer verilmez. Alimler de bu hususa işaret edip dikkat çekmişlerdir. Çünkü dil, kemiği olmayan, kıvrak, hafif ve sürekli olarak hareket halinde olan bir organdır. Dilden gün boyu sadır olan sözler, 'hayırlı' veya 'zararlı' şeklinde kişinin önünde somut bir biçimde ortaya dökülse, Bu sözlerin kaplayacağı alan kişinin bizzat kendisini dehşete düşürecektir.

Böyle bir manzara ile karşılaşılmadığı için insanlar, dilleriyle ürettikleri sözlerin çokluğunun farkına dahi varamamaktadırlar.

Bu arada şöyle bir tehlike de ortaya çıkmış oluyor. Dilin afetlerinden gafil olan insanlar arasında çok konuşmak artık bir 'fazilet' gibi de değerlendirilmeye başlanıyor. Toplumda, evde, işte, toplantılarda, cemaatlerde her kim güzel ve çokça konuşabiliyorsa o, herkesin önüne takdim edilir. Konuşması zayıf olanlar da onun gibi, diksiyonu düzgün ve çokça konuşmayı arzulamaya başlar. Çokça yapılan şeyler sıradanlaşır. Sıradanlık ise hassasiyetleri törpüler. Kalbin arınması, güzel ahlak ve hayânın kapsamına giren 'Ya hayır konuş ya da sükut eyle' kaidesi, pratikte uygulanamaz hale gelir.

Diline ya Hayır Söylet ya da Sükut Et!

İslam coğrafyasının birçok bölgesinde bazı sapkın tasavvufi akımların nefis tezkiyesi adı altında tevhidi bozan söz ve uygulamaları bulunmaktadır. İslam, insanları itikadlarına göre sınıflandırmaktadır. Tasavvuf ise İslam'ı tamamen ortadan kaldıracak tarzda bütün insanları bir görmektedir. Nefis tezkiyesi diye naslarda temeli ve örneği olmayan birtakım garip kurallar ve törenleri icat

ederek İslam toplumlarına sokuşturmuşlardır. Bilhassa Hint kökenli sapık dinlerin bazı ibadet şekillerini nefis terbiyesinin bir gereğiymiş gibi insanların arasında yaydılar. Yöneticilerin, iktidarlarını problemsiz bir şekilde sürdürmeye imkan veren din ve mezhep hususundaki müsamahaları sonucu birçok sapkın tasavvufi tarikatlar halk arasında yayıldı. Halkın, istila ve huzursuzluklar devrinde tasavvufa meyletmeleri, Valileri, Vezirleri ve Hükümdarları dahi bu tarikatlara meylettirmiştir. Bu durum günümüze kadar devam etmektedir. Riyazat (zahidlik) ile başlayan tasavvuf sonraki dönemlerde zühdü bırakarak günümüzde örnekleri çokça görülen sapkın ve mistik felsefi cereyanlar şeklini almıştır.

İslam'ı kâmil olarak bizlere göndermiş olan yüce Allah, yaratmış olduğu nefsin ıslahı, terbiyesi ve tezkiyesinin nasıl yapılacağını da Rasûlullah *(sav)* vasıtasıyla bizlere öğretmiştir.

Çünkü Rasûllerin gönderiliş amaçlarından biri ümmetlerini tezkiye/arındırmadır.

"Andolsun ki içlerinden, kendilerine Allah'ın ayetlerini okuyan, (kötülüklerden ve inkardan) kendilerini temizleyen, kendilerine kitap ve hikmeti öğreten bir Peygamber göndermekle Allah, müminlere büyük bir lütufta bulunmuştur. Halbuki daha önce onlar apaçık bir sapıklık içinde idiler. "[6]

Dilini terbiye ve tezkiye etmek isteyenlerimiz sapkın tasavvufi öğretilerden sarf-ı nazar edip Allah Rasûlü'nün *(sav)* pak öğütlerine kulak vermelidirler.

6. *3/Âl-i İmran, 164*

Ebu Hureyre'den *(r.a)* rivayet edildiğine göre Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"Allah'a ve ahiret gününe inanan, ya hayır söylesin ya da sussun."[7]

Allah Rasûlü *(sav)* dil terbiyesine dair "Allah'a ve ahiret gününe inanan..." diyerek öğüde başlıyor. Anlıyoruz ki bu hususta muvaffak olanlar iki sıfata haiz olanlardır.

Allah'ın *(cc)* onu görüp işittiğini, söylediklerini ve yaptıklarını kayıt altına aldığını bilen, buna yakinen inanan ve bu bilgisiyle onu ahirette hesaba çekeceğini bilendir. Yani kulluk şuuru ve bunun canlı tutulması... Bu şuurla hareket eden Müslüman ikinci olarak dilini muhasebe/kontrol etmeyi de ahlak haline getirmelidir. Özellikle üç yerde dili muhasebe elzemdir;

1. Dil harekete geçmeden önce yapılan muhasebe,

2. Konuşma sırasında yapılacak muhasebe,

3. Dilin ameli (sözler) sonlandıktan sonraki muhasebe.

İmam Şafiî *(r.h)* şöyle demiştir: 'Konuşmak istediği zaman iyice düşün, şayet konuşacağında kendine zarar gelmeyeceği ortaya çıkarsa konuş. Eğer söyleyeceğin sözde bir zarar ortaya çıkar yahut bundan dolayı bir şüpheye düşecek isen sus!'

Dili koruyacak olan sükut ya da hayır konuşmak, kişi için huzur ve selamet vesilesidir. Dilden sadır olan afetlerin uhrevi sorumluluklarından kurtuluşun yolu da ya hayır konuşmak ya da sükut etmektir.

---

7. *Buhari, Edep, 31; Müslim, İman, 74; Ebu Davud, Edep, 123.*

Ukbe bin Amir *(r.a)* şöyle nakleder:

"— Ey Allah'ın Rasûlü! Kurtuluş (sebebi) nedir? diye sordum.

— Aleyhine olacak sözlerden dilini tut... buyurdu."[8]

Dili kontrol altında tutmanın, dünyadaki fitnelerden salim olmak ile uhrevî sorumluluklardan kurtuluşun şartlarından birisi olduğu böylelikle açık bir şekilde anlaşılmış bulunmaktadır.

İnsanların ekseriyeti çok basit meselelerde hararetli tartışmalara çok değerli zamanlarını heba etmektedirler. Bir arabanın modeli ve fiyatı ya da bir kalemin kalitesi üzerine büyük bir sermaye hükmündeki değerli zamanlarını harcamak suretiyle tartışmaya girerler. Basit bir fıkhi meselede dahi net bir bilgi sahibi olunmadan uzun süren tartışmalar olabilmektedir. Bu türden faydasız işlerle uğraşmak ve bunu çokça yaparak ısrarla sürdürmek, kalbin selim olmadığının da bir işaretidir. Bu tartışmanın, kendi aleyhine bir vebal olduğunun farkında olan bir Müslüman, böyle bir şeye tevessül etmez. Dilinden herhangi bir afet sadır olmadan, bu tür boş şeylerden yüz çevirerek o değerli vaktini, kıyamet günü lehinde hüccet olacak çok daha hayırlı amellerle meşgul etmeye çalışır. Bu, o tartışma vakti kadar zikir, dua ve taat şeklinde olabilir.

Hayır konularının konuşulmadığı bir ortamda en hayırlı olan şey sükût etmektir. Buna muvaffak olabilen insanlar da azdır. 'Hayır konuşamıyorsak bari sükut edelim' diyebilen kimselerin bulunduğu bir ortama giren bir Müslüman muhtemelen bu durumdan kendi aleyhine olmak üzere

8. *Tirmizi, Zühd, 61*

bir çıkarımda bulunacaktır. Mesela, 'Geçenlerde filanlara gittim ama selam ve hal hatır dışında tek bir kelam etmediler' diye şikayetlenir. Bunu kendisine yönelik bir tavır olarak algılar. Bu bakış açısından değerlendirildiğinde hayırlı konuların konuşulmadığı ortamlardaki sükunetin, hele de Müslümanlardan birbirlerine rahatsızlık veriyor olması ayrıca bir rahatsızlık sebebidir. Oysa selef-i salihin devrinde suskunluğu en uzun olan kimse insanlar arasındaki kadri en yüce kimse idi.

Bundan dolayı İslam ahlakından uzak olan, hayatları boş işler üzerine kurulu insanlar ağırbaşlılığı kibir; edep ve saygıyı kölelik; suskunluğu somurtkanlık olarak algılar. Şüphesiz bu, onların ayıbıdır. Nefsini terbiyeyi dert edinmiş Müslümanların bu tip yol kesicilerden etkilenmemesi gerekir. Kötü kadınlar misali kahkahayla gülmeye alışmış, yalancılığını yani nifak şubesi oluşunu şaka/espri/eğlenceli kişiliğine bağlayan, dili bedava telefon kampanyası misali hiç susmayan tipler ağırbaşlı, selef ahlakıyla ahlaklanmış insanları istemezler. Onların varlığı bu tiplerin çirkin ahlakının anlaşılmasına ve göze batmasına neden olur.

Bundan dolayı da bu tip kardeşleri şiddetle eleştirirler.

Özellikle genç olmalarına rağmen ümmetin sorunlarına eğilen, kendilerini bu davaya adamış ve konuşanın değil çalışanın bu davaya ensar olduğunu bilenlere sesleniyorum.

Çok konuşup bunu meziyet bilenlere bakınız! Onların tek bir dikili ağacı olmadığını görürsünüz. Onların selefi olanlar tarihin çöplüğünde çürüdüler. Onların da akibeti farksız olacaktır.

Bir de geçmişe bakınız! Konuşmayı bilip bilmediklerin-

den emin olmadığımız insanlar kâh Rasûllere havari, kâh sahabe oldular. Onlar konuşmak yerine iş yaptılar.

Medine İslam devletinin temellerini atan Mus'ab bin Umeyr'in *(r.a)* kaç konuşmasını okudunuz şu ana kadar? O büyük işlerin insanları ne de az konuşmuşlar.

Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"Muhammed'in nefsini elinde tutana yemin olsun ki hiç kimse, uzun suskunluk ve güzel ahlaktan daha hayırlı bir ziynet ile süslenmemiştir."

Sahabenin büyüklerinden Abdullah b. Mesut *(r.a)* şöyle der:

"Yeryüzünde dil gibi uzun hapis gerektiren bir şey yoktur."

Tabiinden Rebi bin Husi *(r.h)*, her sabah uyandığı andan itibaren o gün akşam oluncaya dek ağzından çıkan her sözü bir deftere kaydetmiş ve akşam olunca da, kaydettiği bu sözlerden lehinde ve aleyhinde olanları tasnif ederek günlük muhasebesini yapmıştır.

Gerekmedikçe konuşmayıp sükut etmesiyle meşhur, seleften biri imama 'Neden konuşmuyorsunuz?' diye sorulunca, cevaben şöyle der: 'Ben Rabbimin bana gelecek olan elçisini (ölüm meleğini) bekliyorum. O anda vereceğim cevabı hazırlıyorum.'

Sükut, selef döneminde mürüvvet, fazilet ve övgü vesilesiydi. Günümüzde ise ölçü ve mizan değiştiğinden bu güzel ahlak da gittikçe zayıflamaya yüz tutmuştur. Hakikat şudur ki bu hususta hiç bir Müslümanın mazereti bulunmamaktadır.

A. Dilin Afetleri

Dilin insanın kulluğuna afet olarak yansıdığı ve Müslüman kardeşlerine zarar verdiği alanları inceleyelim.

1. Alay Etmek

Dilin afetlerinin başta gelenlerinden bir tanesi insanlarla alay etmektir. Bu tür çirkin söz ve davranışlar alimler tarafından 'Dilin afetleri' olarak isimlendirilmiştir. Allah'ın *(cc)* nehyettiği bu amel ile ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır:

"Ey müminler! Bir topluluk diğer bir topluluğu alaya almasın. Belki de onlar kendilerinden daha hayırlıdırlar. Kadınlar da kadınları alaya almasınlar. Belki de onlar kendilerinden daha hayırlıdırlar. Kendi kendinizi ayıplamayın, birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayın. İmandan sonra fasıklık ne kötü bir isimdir! Kim de tevbe etmezse işte onlar zalimlerdir."[9]

Alay etmek, bir kimsenin, bir şeyin gülünç, kusurlu, eksik taraflarını bulup eğlenmek, küçümsemek, istihza ederek maytaba almak ve gülünecek şekilde ayıplamak demektir. Bu da genellikle dil ile yapılır. Dilden sadır olan bu çirkin sözler için 'Dilin afeti' tanımı kullanılır.

Söz ile alay etmenin kapsamına kişinin, muhatabının veyahut herhangi bir kimsenin söylediği sözlerle, yaptığı hareketlerle, kendisinde mevcut olan fıtri kusurlarla istihza etmek, dalga geçip tahrif etmek ve eğlence konusu yapmak da girer.

Alay etmek, söz ile olabileceği gibi, hareketlerle, kaş-göz işaretleriyle de olabilir. Dış görünüşüne bakıp da gözüne

9. *49/Hucurat, 11*

kestirdiği Müslüman kardeşini horlamak onunla eğlenmek, el-kol hareketleri ve jest-mimikleriyle alaya almak, mürüvvet sahibi olgun müminlerin yapacağı bir şey değildir. Çünkü mümin kimse, dilin afetlerinin farkındadır ve dilde hasıl olacak dünyevi ve uhrevi sorumluluklardan her daim korunmaya çalışır.

Kimi insanlarda fıtri olan bazı hasletler olur. Mesela, bazı kimseler kekemedir. Kimisinin ayağı aksaktır, kiminin gözleri şaşıdır, kimi sakarlığıyla bilinir, kısa boylu veya çirkin görünümlü olanlar vardır. Şimdi bu tür özellikleri olan kimselerle bu özelliklerinden dolayı istihza/alay etmek, aslında alay edenin kişiliği hakkında pek de olumlu olmayan bir kanaat oluşturur. Hakikat şudur ki, yukarıda kaydettiğimiz ayette de belirtildiği üzere Müslümanları ayıplamaya yahut alay etmeye kalkan diğer Müslümanlar esasen kendilerini ayıplamış ve değerlerini düşürmüşlerdir.

Alay Etmenin Kısımları

Söz ile Alay Etmek

İnsanlar arasında en çok yaygın olan alaya alma şekli, söz ile yapılandır. Buna şöyle bir misal verebiliriz. Mesela, yanınızda bulunan bir kardeşiniz herhangi bir konuda bir şeyler söyledi. Orada bulunan ve her şeye bir espri malzemesi gözüyle bakan bir başkası, bu sözler üzerine espriler yapıp söyleyen ile istihza ederek gülünç duruma düşürmeye çalışır. Bunu espri yoluyla yahut ciddi olarak yapması arasında fark yoktur. Eğer alay etmek gibi bir kasıt olmadan o kardeşinizin konuştuklarına sadece tebessüm edilir yahut gülünürse bu, bir tür mizah olur.

Bir söz yahut işaretin alay olarak değerlendirilmesi için şu iki kastında olması gerekir:

1. Küçük düşürmek. Bu da söz konusu olan şahsiyetin hazırda veya gıyabında, itibarının ve şerefinin sarsılmasına sebep olacak söz veya davranışta bulunmakla gerçekleşir.

2. Gülünç duruma sokmak. Bir kimseden söz edilirken kendisini dinleyenlere ya da hazırda bulunanlara, görünecek, alay edilecek ve tuhaf karşılanacak şekilde tasvir edip anlatmak yahut onun bazı hareketlerini taklit etmekle ortaya çıkar.

Bu iki husus bir arada gerçekleşirse kardeşlik hukuku ihlal edilmiş ve yasaklanmış olan bir amel işlenmiş olur. Bunlardan sadece birisi yapıldığında ya hor görme ya da kibir ortaya çıkmış olur.

Hareketler ile Alaya Alma

Yüz ifadesi, el-kol hareketleri veya ses tonunu taklit etmek suretiyle yapılan hareketlerdir. Bu tür istihzai davranışlar genellikle bahse konu olan kişinin göremeyeceği bir şekilde arkasında yahut yokluğunda yapılır. Şüphesiz ki bu tür alaya alma, Müslümanın değil, müşrik ve münafıkların ortaya koydu bir tavırdır. Nitekim yüce Allah *(cc)* şöyle buyurmaktadır:

"İnsanları arkadan çekiştirip kaş-göz işaretleriyle eğlenmeyi âdet edinenlerin vay haline!"[10]

İster sözlü, ister birtakım hareketlerle yapılan, insanları küçümseyen bu tarz davranışlardan şiddetle sakınılmalıdır. Özellikle Müslümanların birbirlerine nasihat etmeleri, bu tip ortamlara prim vermemeleri ve bu ahlak sahiplerini uyarmaları İslam binasının selameti için kaçınılmazdır.

---

10. 104/Hümeze, 1

Alay Etmenin Hükmü ve Açıklaması

Erkek ya da kadın, fert ya da grup şeklinde de olsa müminleri hakir ve küçük görüp alay etmek haramdır. Çünkü Allah *(cc)* olayı yasaklamış ve yapanlar naslarda cezayla tehdit edilmiştir. Bu sebeple alay, haram ve aynı zamanda büyük günahlardandır.

Hakir görülerek alay edilen kimsenin, gerçekte kendisiyle alay edenlerden daha kadri yüksek ve Allah *(cc)* tarafından daha çok sevilen bir mümin olabileceği unutulmamalıdır.

"...Belki onlar kendilerinden daha hayırlıdır..."[11]

Şüphesiz ki insanlar, başkalarının ancak görünüşteki halleri hakkında bir fikir ve kanaat sahibi olabilirler. Hiç kimse bir başkasının kalbindeki ihlası ölçüp tartabilecek konumda değildir. Allah *(cc)* katında bir değer ifade eden şey de, kalplerin ve vicdanların ihlasıdır. Bu sebeple herhangi bir mümin, daha önce zikrettiğimiz fıtri yahut sonradan arız olmuş bazı kusur ve özürlerden dolayı bir başka müminle alay etme cüretinde bulunmamalıdır. Böyle bir haramı işleme cüretinde bulunan kimse, ancak nefsine zulmetmiş ve değerini düşürmüş olur.

Alay etmenin haramlığının bir hikmeti de şudur:

Hadis-i şerifte sabit olduğu üzere bütün müminler bir tek nefis gibidirler. Mümin, hem kardeşi hem de aynı vücudun azalarından birisi gibi olan bir başka mümin kardeşiyle alay ettiğinde bu davranışı bizzat kendisine döner.

---

11. 49/Hucurat, 11

"...Kendi kendinizi ayıplamayın..."[12]

Alay etmeyi haram kılan ayet, Hucurat suresinde kulun yüce Allah'a karşı takınması gereken, Rasûlullah'a *(sav)* karşı göstermesi gereken ve Müslümanların birbirleriyle münasebetlerinde tabi olmaları talep edilen edep sadedinde zikredilir.

Müslümanları birbirleriyle kardeş kılan yüce Allah'ın bu nimetinin kıymetini bilmeyerek kardeşlik hukukunu ortadan kaldıracak bu tür davranışlarda bulunan kimse, netice itibariyle Müslümanlar ile arasındaki kardeşlik gibi büyük bir nimetten mahrum kalır. Kaybı sadece bununla da sınırlı olmayacaktır. Zira bu ayetin sonunda imandan sonra fasıklık gibi kötü bir niteleme ve tehdit vardır.

"...İmandan sonra fasıklık ne kötü bir isimdir! Kim de tevbe etmezse; işte onlar, zalimlerin ta kendileridir."[13]

Bu ayet-i kerimenin söz konusu ettiği fasıklığı gerektiren üç husus şunlardır:

1.Müslüman kardeşiyle alay etmek

2.Müslüman kardeşini ayıplamak

3. Espri yollu ya da ciddi olarak kardeşine kötü lakap takmak

Müslümanlarla alay etmek gibi bir cürüm ancak müşrik ve münafıklardan sadır olabilecek kötü bir ameldir. Müslüman, diğer hususlarda olduğu gibi bu konuda kâfir-

---

12. 49/Hucurat, 11

13. 49/Hucurat, 11

lere muhalefet etmelidir. kâfirlerin eğlence adı altında bu türden ahlaki yozlaşmalarından korunmaya çalışmalıdır. Sohbet ortamlarında ya da başka yerlerde düşünmeden aklına eseni yapmak, olgun bir şahsiyete uymayan, ciddi ve ağırbaşlı olmayan davranışlardır. Müslümanlarla alay etmek gibi davranışlar ise ancak münafık karakterlerin özelliği olabilir.

Kur'an-ı Kerim'in münafık karakterini tanıttığı bir ayette şöyle buyurmaktadır:

"(Bu münafıklar) müminlerle karşılaştıkları vakit '(Biz de) iman ettik' derler. (Kendilerini saptıran) şeytanlarıyla baş başa kaldıklarında ise: 'Biz sizinle beraberiz, biz onlarla (müminlerle) sadece alay ediyoruz' derler."[14]

Alay etmenin, müşrik (ve münafıklara) özgü kötü bir ahlak olduğu şu ayet-i kerimede de açık bir şekilde bildirilir:

"Senden önceki Peygamberlerle de alay edilmiş, bu yüzden onlarla alay edenleri alay ettikleri şey (azap) kuşatıvermişti."[15]

Kişide bu ahlak ne kadar fazla olursa nifaka da o kadar yakın ve yatkın olur. Çünkü münafık ve müşrik karakterlere has olan bu çirkin davranışlarda kendileriyle ortaklaşmış olurlar. Bu kötü ahlak kâfirler arasında bir meslek haline getirilmiş ve İslam coğrafyasına da stand-up veya talk show formatlarıyla sokulup yaygınlaştırılmıştır.

Kuşkusuz ki herhangi bir Müslümanla alay etmek, ayıp-

---

14. 2/Bakara, 14

15. 6/En'am, 10

lamak ya da kötü lakaplarla çağırmak, kendisine eziyet etmektir.

Önceki sayfalarda daha çok İslam'ın hakkı ile ilgili konularda durduk. Belli bir Müslümanla alay etmek ise bizzat kul hakkıdır. Bu hususta yapılacak en küçük kıyas-ı nefs/empati böyle bir şeye yeltenecek kimseyi bu amelden geri bırakır.

Ebu Zerr'in *(r.a)* Rasûlullah'tan *(sav)* rivayet ettiği kudsi bir hadiste Allah *(cc)* şöyle buyurmuştur:

"Kullarım! Ben zulmetmeyi kendime haram kıldım. Onu sizin aranızda da haram kıldım. Artık birbirinize zulmetmeyiniz..."[16]

Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"Müslüman, Müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez, haksızlık yapmaz... Kim bir Müslüman'ın ayıp ve kusurunu örterse Allah da o kimsenin ayıp ve kusurunu örter."[17]

İnsanlarla alay etmek, Müslümanlar arasında ve genel anlamda diğer insanlar arasında da hoşnutsuzluk ve adavetin/düşmanlığın kapısını açar. Müslümanlar arasındaki kardeşlik muhabbetini zayıflatır, belki de bitirme noktasına getirir.

Müslümanlar Mekke'den Medine'ye hicret ettikten sonra anne, baba, kardeş gibi çok yakın akraba olmalarına rağmen Mekke'de kalan müşriklere karşı adavet duyguları içindelerdi. Bunun ilk ve en mühim nedeni Mekke'deki yakınlarının şirk ehli olmalarıydı. Fakat Mekkeli müşrik-

16. Müslim, Birr, 55

17. Buhari, Mezalim, 3; Müslim, Birr, 58.

lerin Rasûlullah'a *(sav)* ve ashabına yönelik alay, istihza ve iftiraları, tevhidden kaynaklanan düşmanlığın daha da artmasına neden olmuştu. Aynı davranışı bir Müslümanın yapıp diğer Müslümanları kendinden nefret ettirmesi veya bu ahlakı yaygınlaştırarak müşriklerin istediği bir sonuca sebep olması ne kötüdür.

Müslümanların içerisinde bulunduğu halde, başkalarını küçük düşürerek alay etmeyi ahlak edinen bir kimsenin yaptığı bu amel, aynı zamanda kibirli olduğunun da göstergesidir. Abdullah b. Mesud'un *(r.a)* rivayet ettiği bir hadiste Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurur:

"...Kibir, hakkı kabul etmemek ve insanları küçümsemektir."[18]

Bir kimsenin, muhatabını ayıplaması veya kendisiyle alay etmesi esas itibariyle onu küçük görmesinin bir neticesidir. Hayatın normal akışı içerisinde bir işçinin patronuyla, bir öğrencinin hocasıyla, bir memurun amiriyle yahut bir mücahidin komutanıyla alay etmesi düşünülemez. Zira alay etmenin temelinde alay edilecek kişinin hor görülüp küçük düşürülebileceği düşük bir konumda olması gerektiği düşünülür. En azından alay eden kişi, muhatabını o konumda görür. Bu da alaycı kimsenin aynı zamanda kibirli olduğunu da açığa çıkarır. Yukarıda kaydettiğimiz hadis-i şerifin başında Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurur:

"Kalbinde zerre kadar kibir olan kimse cennete giremez..."[19]

Az ya da çok, bir kimsenin kibirlenmesi yahut menşei

18. *Müslim, İman, 147; Ebu Davud, Libas, 26; Tirmizi, Birr, 61.*
19. *A.g.e.*

kibir olan 'insanlarla alay etmek' gibi amellerde bulunuyor olması kötülenmiş ve kesin olarak yasaklanmıştır. Çünkü insanın kibirlenmesi, Allah'a *(cc)* ait bir özelliğin kendinde de bulunduğunu iddia etmekle aynı manaya gelir. Bu da kişinin haddini aşması demektir.

Kibir kalbin amelidir ve kimde olduğunu biz bilemeyiz. Ancak İslam'ın bu kibrin alametidir dediği 'insanları küçümsemek' ahlakına sahip biri kibirlidir. Bunu kabullenmesi veya reddetmesi hatta 'kibirden Allah'a sığınırım' gibi filli sözler etmesi insanı kibirli olmaktan kurtarmaz. İnsanı cennetten alıkoyan ve Allah'ın en nefret ettiği kibrin İslam'da iki belirtisi vardır.

• Hakka karşı büyüklenmek; yani nasihate kapalı olmak, öğütten sıkılmak, uyarılmaktan hoşlanmamak.

Hak etmediği halde övülmeyi istemek. Kendisine 'Allah'tan kork' dendiğinde yüreğini izzetle beraber kibrin kuşatması

"Böylesine 'Allah'tan kork!' denilince benlik ve gurur kendisini günaha sevkeder. (Ceza ve azap olarak) ona cehennem yeter. O ne kötü yerdir! "[20]

• İnsanları küçümsemek

Onları alaya almak, el-kol işareti yapmak, onlara lakap takmak, aşağılamak vb. şekillerle insanları küçük görmek.

Bu iki ahlaka sahip olan kibir ehlidir.

---

20. 2/Bakara, 206

Rasûlullah *(sav)*, Tebuk'e doğru ilerlerken, münafıklardan Vedia bin Sabit kendisiyle beraber olanlara şöyle der: 'Zannederim ki şu hafızlarımız; karınlarına en düşük olanlarımız, dilleri en çok yalan söyleyenlerimiz, düşmanla karşılaşınca da en korkak olanlarımızdır.' Bu sözleriyle Rasûlullah'ın *(sav)* ashabı ile alay etme cüretinde bulundular. İçinde bulundukları zillet ve ayet-i kerimenin de delaletiyle çok açıktır ki alay ettikleri topluluk kendilerinden kıyas kabul etmez ölçüde çok daha üstün ve faziletlidir. Kendileri ise bu yaptıklarının ağır vebali ve helak edici neticelerini idrak edemeyecek ölçüde de sefih insanlardı.

"Şayet onlara sorsan: 'Andolsun ki biz ancak, yol yorgunluğunu atmak için lafa dalmış şakalaşıyor, eğleniyorduk' derler. Onlara de ki: 'Siz, Allah ile, O'nun ayetleriyle, O'nun Rasûlü ile mi eğleniyordunuz?' "[21]

Münafıkların sözlerinde bizzat yüce Allah *(cc)* ile, O'nun ayetleriyle yahut O'nun Rasûlü ile ilgili herhangi bir alay ifadesi olmadığı halde ayet-i kerime, münafıkların bu kötü amelinin Allah katında nasıl büyük bir helake vesile olabildiğini göstermiştir. Alay edilenler Rasûlullah'ın *(sav)* ashabı ve dostlarıdır. Rasûlullah'a dost olanları Allah da dost edinmiştir. Dolayısıyla bu kötü sözler, sahipleri için onmaz yaralara sebep olmuştur. Ebu Hureyre'den *(r.a)* rivayet edildiğine göre Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"Allah şöyle buyurdu: 'Her kim (ihlas ile bana kulluk eden) bir dostuma düşmanlık ederse ben de ona karşı harp ilan ederim...' "[22]

---

21. *9/Tevbe, 65*
22. *Buhari, Rikak, 38*

Bu hadis bile tek başına Müslümanın, bir başka Müslüman ile alay etmesinin ne denli çirkin ve ağır vebali olan kötü bir amel olduğunu gösteren öğretici bir örnektir. Alay ettiğimiz insanın Allah'ın dostlarından biri olması tehlikesi her olayda karşılaşılması muhtemel tehlikelerdendir.

Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurur:

"Allah'ın öyle kulları vardır ki, Allah adına yemin etseler, Allah onların yeminlerini yerine getirir."[23]

Üzülerek belirtmek gerekir ki Müslümanlar arasında alay ve ayıplama yoluyla kendi nefislerine zulmeden kimselerin sayısı hiç de az değildir. Bunun temel nedenlerinden birisi de içinde bulunulan ortamlarda çok fazla espri yapılmasıdır. Fazla espri olunca da tükenen espri malzemelerinin yerine yeni şeyler gerekeceği için mesele "Humezetin lumeze..." kapsamına giren hususlara döner. İnsanları arkadan çekiştirmek veya yüzlerine karşı onlarla alay etmek noktasına gelir ki, şeytan tüm bunları masumane muhabbetler olarak gösterebilmektedir.

Kimi insanların aralarındaki samimiyetin ölçüsü çokça espri yapılarak 'Güzelleşmek(!)'tir. Oysa kardeşliğin ve muhabbetin İslam'daki ölçüsü çok ve sık espri yapmak değildir. Hatta bu yönüyle maruf ve meşhur kimseler faziletten de mürüvvetten de nasipsiz kalırlar. Sık görüşen iki veya daha fazla arkadaşın kendi aralarında çokça espri yapmaları birbirlerine değer verdikleri anlamına gelmez. Bilakis bu durum aralarındaki münasebetin pek de sağlam bir zemin üzerinde olmadığının göstergesidir. Kardeşlik ve muhabbetin gerektirdiği ilişki biçimi karşılıklı saygı,

23. *Buhari, Sulh, 8; Müslim, Fedailu's Sahabe, 225.*

güven ve ciddiyet üzere kurulur. İlişkileri bozan ve müminlere özgü sevgiyi ortadan kaldıran ölçüsüz espriler yapma ahlakı, esasen İslam'a ve Müslümanlara ait olan bir ilişki biçimi değildir. Her çağın Müslümanları için örnek ve önder bir nesil olan sahabenin kardeşlik anlayışı böyle değildi.

Sahabenin *(r.anhum)* kardeşlik anlayışı şu idi: Birbirlerinin derdine ortak olur, birbirlerine yardım eder, biri diğerini öz nefsine tercih eder hatta cihad alanlarda birbirleri için siper olurlardı. Makul ölçüde zaman zaman espri de yapmışlardır. Ancak yaptıkları şakalar zamanlarının büyük bir kısmını almamış yahut istisnai örnek dışında böyle bir şey ile meşhur olmamışlardır.

2. Kötü Lakap Takmak

Konunun başında zikrettiğimiz Hucurat suresi 11. ayetinin bir bölümünde şöyle buyurulmaktadır:

"...Kendi kendinizi ayıplamayın, birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayın..."

Kötü lakap takmak, alay bahsinde zikrettiğimiz illetlerden dolayı yasaklanmıştır. Takılan lakabın haram olması için iki unsur gerekir.

1. Lafzın kötülükle çirkinlik barındırması. Bir Müslümanın güzel bir meziyetine vurgu yapmak için kullanılan lakaplar bu kategoride değildir. Allah'ın hicretlerini ve yardımlarını gözeterek sahabeye ensar ve muhacir demesi gibi.

2. Bir lakapla anılan Müslümanın bundan hoşnut olmadığını belirtmesi...

3. Şaka ve Mizah

Şaka, bir kimsenin muhatabını incitmeden neşelendirmek amacıyla ciddiye alınmayacak şekilde söylediği söz yahut yaptığı harekettir. Buradaki, muhatabı güldürmek, eğlendirmek veya şaşırtmak amaçlı söz ve davranışlar sıklıkla ve ölçüsüzce yapılması halinde şu iki durumdan birine düşülür:

1. Abartı ve uydurmaya çalışmaktan dolayı yalan söylemek

2. Başkalarıyla alay etmek

Kişi şakacılıkla maruf ve meşhur oldu mu, insanlar arasında değeri düşer. Çünkü şakacı kimse kendisini her zaman şaka yapmak mecburiyetinde hisseder. Bu da onu ya olmayan bir şeyi anlatmaya veya insanlarla istihza etme noktasına kadar götürebilecektir.

Her iki durum da selim olmayan kalbin hallerindendir. Benzer meselelerde olduğu gibi bununda çoğu hep zarardır. Rasûlullah *(sav)* ve ashabı da *(r.anhum)* kendi aralarında şaka yapmışlardır. Fakat şaka yollu da olsa yalan ve insanlarla alay gibi günümüzde neredeyse sıradanlaşan bir hususa asla tevessül etmemişlerdir. Ebu Umame el-Bahili'den *(r.a)* rivayet edilen bir hadiste Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"..Şakadan bile olsa yalan söylemeyen kimseye cennetin ortasında bir köşk verileceğine kefilim..."[24]

---

24. Ebu Davud, Edep 7; Tirmizi, Birr, 58.

Bir başka hadiste şaka yapayım derken yalana başvuranlar kınanmaktadır:

"Yazıklar olsun milleti güldürmek için yalan söyleyen kimseye; yazıklar olsun, yazıklar olsun."[25]

Şaka yapılırken dahi bu, adabına uygun yapılmalıdır. Herhangi muayyen bir kimse şaka konusu yapıldığında onunla alay etmenin de kapısı böylece açılmış olur. Memleketimizde mizah üretmek konusunda pek de sıkıntı yaşanmaz. Mühim olan bunu başka Müslümanların hukukunu ihlal etmeden ve kalbi karartıp katılaştıracak sıklıkta tekrar etmeden yapabilmektir. Burada da ölçümüz Rasûlullah'ın *(sav)* sünneti ve ashabının *(r.anhum)* kendi aralarındaki uygulamalarıdır.

Öyleyse diyebiliriz ki dilin afetlerinden biri de şakacılıktır. Müslümanın şakadan sakınması ve ölçüsüz şakanın zarar olduğunu bilmesi gerekir. Özellikle şakaya muhatap muayyen bir şahıssa bunun alay gibi bir harama kapı açacağını bilip şiddetle sakınması gerekir. Şakada özellikle yalandan sakınılmalıdır. İçinde yalan olan şaka, şaka olmaktan ziyade nifak demeti olan yalan kapsamına girer.

4. Sövmek ve Lanet Okumak

İmran bin Husayn *(r.a)* şöyle rivayet etmiştir:

"Bir seferde Rasûlullah ile beraber bulunuyorduk. Devesinin üzerinde Medineli bir hanım devesinden sıkılarak ona lanet etti. Rasûlullah kadının sözünü duyunca: 'Üzerindekileri alın, deveyi salın gitsin. Çünkü o deve lanetlenmiştir' buyurdu."[26]

---

25. *Ebu Davud, Edep, 80; Tirmizi, Zühd, 10.*
26. *Müslim, Birr, 80-81*

Lanetlenen bir hayvanı dahi bulunduğu kafileden uzaklaştırması, lanet ahlakının toplum içerisinde yerleşmemesi açısından öğretici bir örnektir. İslam'daki lanet yasağı sadece muayyen insanlara yönelik değil, bununla beraber hayvanlara lanet etmekte yasaklanmıştır.

Kişinin belli bir kimseye veya hayvana lanet etmesi haramdır. Sövmek, bir kimsenin şahsiyet ve haysiyetine yönelik olarak dil ile yapılabilecek en büyük saldırıdır. Bir Müslümana lanet okumak ise çok ağır bir cürümdür ve adeta onu öldürmek gibidir. Ebu Zeyd bin Sabit'ten *(r.a)* rivayet edildiğine göre Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"...Mümine lanet etmek, onu öldürmek gibidir."[27]

Burada bir mümine lanet etmenin büyük günahlardan olduğu anlaşılmaktadır. Müslümanlar muayyen/belirli bir kâfire dahi lanet etmekten sakındırılmışlardır. Çünkü belli bir kâfire lanet etmek, onun, Allah'ın hidayet ve rahmetinden mahrum bir şekilde ölmesini arzu etmekle aynı manadadır. Bu da caiz değildir. Mesela, Müslüman olmadan evvel eğer Rasûlullah *(sav)* Ömer bin Hattab, Halid bin Velid veya İkrime bin Ebi Cehil *(r.anhum)* hakkında bu minvalde lanet okumuş olsaydı Rasûlullah'ın seçkin ashabından olan bu saygı değer zatlar hidayet bulmayacaklardı. Halbuki Ömer *(r.a)* Müslüman olmakla beraber ümmetin en faziletli ikinci büyük şahsiyeti olmuştur. Halid ve İkrime *(r.anhuma)* savaşlarda Müslümanlara ciddi kayıplar verdirmiş olmalarına rağmen Müslüman olduktan sonra İslam ordusuna komutanlık yaparak birçok fetihlerin gerçekleşmesinde büyük bir pay sahibi olmuşlardır.

27. *Buhari, Edep, 44; Müslim, İman, 176.*

Müslümanın faziletine ve mürüvvetine yakışan tavır, hayatta olan bir fasık, zalim, kâfir veya münafığa dahi muayyen olarak sövmemek ve lanet okumamaktır. Bunlardan ölmüş olanlara gelince ölenler beraberlerinde götürüp yüce Allah'a takdim ettikleri amelleri ve cürümleriyle en büyük lanete gazaba ve azaba duçar olmuşlardır. Bunun üzerine bir şey eklemenin Müslüman için hasıl olması umulacak bir sevabı ya da yararı da yoktur. Ancak bazı ayeti kerimelerde belirtildiği üzere bir sınıf olarak zikredilen kâfirler, zalimler ve yalancılar gibi topluluklara lanet okumakta bir beis yoktur.

'Allah kâfirlere lanet etsin' tarzında genelleme yaparak lanet okuma Kur'an'ın üslubudur.

Lanet okumak, toplumumuzda daha çok batı kaynaklı kötü bir ahlaktır. Genellikle de Amerikan filmlerinden bulaşmıştır. Kimi insanlar, ayağı takıldığında bile lanet okuyabilecek ölçüde bu hususun ciddiyetinden ve müeyyidelerinden bihaberdir.

Sövgü ve lanet okumanın yaygınlaşmasının bir nedeni de kötü arkadaş çevresidir. Hakikat şudur ki hiç kimsenin bir başkasına lanet okuması veya sönmesi doğuştan değildir. Bu kötü ahlak kişiye, içinde doğduğu aile ortamından başlayarak sokak, televizyon, okul, arkadaş çevresi ve iş ortamına kadar uzanan bir süreçte bulaşıp kalıcılaşır.

Anne babaların çocuklarına verebilecekleri en mühim ve değerli şeylerden birisi onları İslam terbiyesi üzere yetiştirmeleridir. Bu terbiyeyi verebilmeleri için uygun bir ortam oluşturmaları da ebeveynler üzerine vaciptir.

Ebu Musa el-Eş'ari'nin *(r.a)* rivayet ettiğine göre Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"İyi ve kötü arkadaşın misali güzel koku satanla körük çekenin haline benzer: Misk satan ya sana güzel kokusundan bir miktar hediye eder, ya sen satın alırsın ya da (onunla beraber olduğun sürece) güzel koku koklamış olursun. Körük çeken kimse ise ya elbiseni yakar ya da (en azından) körüğün kötü kokusundan rahatsız olursun."[28]

Kişinin arkadaş çevresinden etkilenmemesi pek mümkün değildir. Çocuk ya da büyük hemen hemen her insan, içinde bulunduğu çevreden etkilenir. Eğer salih insanlarla beraber ise kendisi de salih amellere yönelir. Başkalarına sövmez ve lanet okumaz. Hadiste verilen örnekte de geçen 'elbise' ile kastedilen şey genellikle kişinin dini ve takvasıdır. Mesela, Kur'an-ı Kerim'de şöyle kullanılır:

"...Takva elbisesi... İşte o daha hayırlıdır..."[29]

"...Elbiseni temiz tut."[30]

Bu şekildeki kullanımıyla elbise kişi için koruyucu olan bir tür zırhtır. Bu durumda kişi eğer kötü arkadaşlarla beraber ise onu koruyan zırh delinir yahut daha ileri zamanda bütünüyle yanar. Hiç kimse, kötülüğün ne kadar çirkin olduğunu öğreneyim diye kötü ortama girmez. Böyle bir teşebbüste bulunan kimsenin elde edebileceği şey ancak haramlara bulaşmış bir beden ve haramlara alışmış bir kalp olur.

---

28. *Buhari, Zebâih 31; Müslim, Birr, 146.*
29. *7/A'raf, 26*
30. *74/Müddessir, 4*

Mesela, bir kimsenin küfürbaz bir arkadaşı var. Bu arkadaşının kendisine verebileceği zarar, kendisinin de onun gibi küfürbaz olmasıdır, diye düşünür. Oysa küfürbaz arkadaşından duyduğu küfürler zamanla kendisi için olağan hale gelir. Bu bile tek başına büyük bir zarardır. Zira çirkin söz karşısında hiçbir tepki verilmemesi kalp hastalıklarındandır.

İnsanları sövme ve lanete sevk eden sebeplerden biri de öfkedir.

Ebu Hureyre'nin *(r.a)* rivayet ettiğine göre bir adam Rasûlullah'a gelerek:

" — Bana öğüt ver, dedi.

Peygamber de:

— Kızma! buyurdu.

O zat isteğini birkaç kez tekrar etti. Rasûlullah her defasında 'Kızma!' diye buyurdu."[31]

Rasûlullah'ın *(sav)* "Kızma!" buyruğundan kasıt fıtri olarak kızmak veya öfkelenmenin tamamen men edilmesi değildir. Bu buyruktaki kasıt, kişiyi büyük bir huzur ve saadete ulaştıracak olan bir davranış şeklinin öğretilmesidir. Bu da, kızmamak için kişinin, kendisini kızdıracak sebeplerden uzak durmasıdır. Çünkü öfkelenmek fıtri bir duygudur. Bu duygunun kişiden büsbütün izale edilmesi mümkün değildir.

Kızgınlık hali kontrolsüz bir seviyede olunca kişiyi müs-

---

31. Buhari, Edep, 76; Tirmizi, Birr, 73.

takim davranmaktan alıkoyar. Kişiyi Müslüman kardeşi hakkında su-i zanda bulunmaya götürür. Başkalarının hukukunu ihlal etmede haddi aşmaya cüret ettirir. Denilmiştir ki: 'Kızgınlığın talakı yoktur.' Çünkü kızgın ve çok öfkeli bir kimsenin adeta aklı başında değildir. Herhangi bir insan, şu ana kadar alıp uyguladığı kararlarını gözden geçirdiğinde 'Ah keşke şunu yapmasaydım!' dediklerinin hemen hemen hepsini kızgın olduğu bir sırada vermiş olduğunun farkına varacaktır. Kontrolsüz öfke, kontrolü mümkün olmayan ve telafi edilemeyecek kötü sonuçlara neden olabilir. Buna dili ile yapılan sövme ve lanet okumalar da dahildir. Öfkenin kontrol edilebilmesi için kişinin, kendisini öfkelendirebilecek sebeplerden uzak durması gerekir.

Hayâ ahlakının olmayışı ya da hayânın zayıflaması da insanın ağzını lanet ve küfürle bozma nedenlerindendir.

Sövgüyü kendisi için bir ahlak haline getirmiş kişide böyle bir problemin varlığı kuşkusuzdur. Halbuki hayâ, dili tam otuz iki dişin ardına hapseder. Çünkü hayâ ehli, aynı zamanda sükut ehlidir. Başkalarına sövmek yahut hayatta olan muayyen birisine lanet okumak şöyle dursun, o, ihtiyaç duymadıkça lüzumsuz lakırdılardan da uzak durur, konuşmaz. Sahih bir hadiste kaydedildiğine göre Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"Utanmazsan dilediğini yap, sözü, ilk peygamberlik sözlerinden insanlara ulaşanlardandır."[32]

Hayâ, kişiyi ahlaki olgunluğa yönelten temel fıtri duygulardandır. Bu olgunluktan yoksun kimselerden sadır

---

32. Buhari

olacak sövgü veya kötü sözleri duyan hayâ sahibinin kulakları kızarır. Hayâdan yoksun bir dil, başkalarına sövmeye, hakaret etmeye ve olur olmaz her meselede lanet okumaya devam eder. Bu günahları işlemesi artık kendisi için dahi kolaydır.

Kötü Söz ve Lanet Okumaktan Sakındırma Mutlak Mıdır?

Bir kimse sövgü, lanet okuma gibi kötü sözleri içinden geçirebilse de başkasına açıklaması ve söylemesi caiz değildir. Ancak zulüm, haksızlık ve kötülük gören birisinin, ya ıslah etmek yahut da şer'i mahkemede bir suçlunun ceza görmesini sağlamak maksadıyla bunu açıklamasında herhangi bir beis yoktur. Buna izin verilmiştir. Hatta yerine göre bunu yapmak mecburiyetindedir. Allah *(cc)* şöyle buyurmaktadır:

"Allah kötü sözün açıkça söylenmesini sevmez; ancak haksızlığa uğrayan başka. Allah her şeyi işitici ve bilendir."[33]

Allah *(cc)* kimsenin bir başkasına kötü söz söylemesini, beddua etmesini veya lanet okumasını sevmez. Ancak, zulme uğrayanı bundan istisna etmiştir. Bu ayet ile ilgili olarak El-Cezeri şöyle der: 'Birisi sana hakaret ederse sen de ona misliyle hakaret edebilirsin. Fakat sana iftira edecek olursa sen ona iftira etmeye kalkışma.'

Kötü söz ve lanet okuma hususundaki yasağın mutlak olmadığı ayetten de anlaşılmaktadır. Hangi durumda bulunuyor olsa da fıtrat kötülüğün, zulüm ve çirkinliğin ne olduğunu idrak eder. Yukarıdaki ayette de belirtildiği

33. 4/Nisa, 148

üzere naslar da onun çerçevesini belirler. Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"Zulme uğrayan kişi haksızlık etmediği sürece karşılıklı olarak birbirlerine söven iki kişinin bütün söyledikleri bu işi başlatanadır."[34]

İki kişinin sövüşmesindeki asıl sebep kızgınlığa neden olan herhangi bir mesele olabilir. Öfkeyi doğuran sebeplerden uzak kalınamayınca öfke kişiyi esir alır. Sövgüyü başlatan kızgın bir kimsenin izan ve insaf sahibi olamayacağı ve dolayısıyla da ölçüyü tutturamayacağı malumdur. Haddi aşmamak ise emrolunan bir husustur. Allah *(cc)* şöyle buyurur:

"Size karşı savaş açanlara siz de Allah yolunda savaş açın. Sakın haddi aşmayın. Çünkü Allah, haddi aşanları sevmez."[35]

Kötü söz söyleyen veya söven bir kimsenin söylediklerine karşılık vermek bir Müslüman için olacak iş değildir. Çünkü bu durumda o kimse ile aynı derekeye düşülmüş ve zulme uğrayan kişi bununla beraber günaha da girmiş olur.

Müslüman, şahsiyetine yönelik sövgülerde bulunan bir kimseye karşılık verip vermemekte muhayyerdir. Ancak bu sövgü, İslam'a, mukaddesata, Allah'a *(cc)* ve Rasûlullah'a olduğu vakit, güç yetirilebildiğinde şiddetli bir şekilde karşılık vermek hususunda muhayyerlik yoktur. Bu tür saldırılara karşı teenni ve ihtiyatı tavsiye edenlerin ailelerine ve haysiyetlerine yönelik bir sövgü olunca ortalığı ayağa kaldırırlar. Teenni ve ihtiyat üzere hareket etmeyi gayret-

---

34. *Müslim, Birr, 68; Ebu Davud, Edep, 39.*
35. *2/Bakara, 190*

sizlik olarak telakki ederler. Halbuki El-Aziz ve El-Celil olan Allah'a ve Rasûlullah'a *(sav)* yönelik küfürler karşısında sadece üzüntülerini ve teessüflerini bildirmekle yetinirler.

İslam'ın öğrettiği şudur: Mesele İslam'ın mukaddesatı, Allah *(cc)* ve Rasûlullah *(sav)* olunca olabildiğince katı ve caydırıcı tertip ve tedbirler alınmalıdır. Mesele eğer kişilik haklarıyla ilgili ise yumuşak huylu ve bağışlayıcı olması istenmektedir.

Bu, Allah Rasûlü'nün *(sav)* ahlakıdır. Aişe annemiz *(r.anha)* bu konuda şunu aktarmıştır:

"Allah Rasûlü nefsi için hiçbir zaman intikam almadı. Ancak Allah'ın hudutlarından biri çiğnenirse intikam alırdı."[36]

O'nun ashabı da *(r.anhum)* bu ahlakı ondan aldılar. Şahsi meseleleri affedip söz konusu mukaddesat oldu mu affetmez ve bu cürmü işleyenleri cezalandırırlardı.

Mistah bin Usase, Bedir gazvesinde bulunmuş bir sahabeydi. Ebu Bekir'in *(r.a)* henüz küçükken himayesine alıp büyüttüğü bir akrabasıydı. Münafıkların başını çektiği ifk hadisesinde Mistah da iftirayı yayanlardandı. Mistah'ın bu tavrı Ebu Bekir'i *(r.a)* çok üzmüş ve ona bir daha yardım etmeyeceğine dair yemin etmişti. Bunun üzerine şu ayet nazil oldu:

"İçinizden faziletli ve servet sahibi kimseler akrabaya, yoksullara, Allah yolunda hicret edenlere (mallarından) vermeyeceklerine

36. *Buhari Müslim*

dair yemin etmesinler, bağışlasınlar, feragat göstersinler. Allah'ın sizi bağışlamasını arzulamaz mısınız?"[37]

Buradaki bağışlama, zulme uğrayanın hakkından tenezzül etmesine (vazgeçmesine) dair örnek bir davranıştır. Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"Merhamet edene Allah da merhamet eder. Siz yeryüzündekilere merhamet ediniz ki, göktekiler de size merhamet etsin."[38]

Kişisel olarak kendisine yönelen saldırıları büyük bir sabır ve metanetle karşılayan Efendimiz *(sav)*, mesele Allah'ın *(cc)* hakkını ihlal etmeye gelince ashabın bildirdiğine göre öfkeden boyun damarları şişerdi. Allah ve Rasûlüne karşı çirkin sözler ve saldırı karşısında şeriatın gerektirdiği adalet eksiksiz bir şekilde tatbik edilmelidir. Kesin ve şiddetli bir cezalandırma yapılmaması halinde bunun Müslümanlar üzerine büyük bir vebali olacaktır.

Bu husus, yüce Allah'ın hudutları çiğnendiğinde de böyledir. Müslüman, bir kardeşinin işlemekte olduğu günaha şahit olup da eliyle, diliyle yahut nasihat yoluyla ıslah edebilecek iken bunu yaptığında Allah katında büyük bir ecir alır ve kendisinin değeri de o oranda artmış olur. Aynı kişi, herhangi bir vesileyle kendisine bağırıp onu hoş olmayan sözlerle incittiğinde de, kardeşinin bu davranışını hoş görebiliyorsa bu da onun dinini anlamasında ve yaşanmasındaki asaletindendir. Allah *(cc)* şöyle buyurmaktadır:

"İyilikle kötülük bir olmaz. Kötülüğü en güzel davranışla önle..."[39]

---

37. 24/Nur, 22

38. Tirmizi, Birr, 16; Ebu Davud, Edep, 58.

39. 41/Fussilet, 34

Müslüman kardeşine incitici sözler söyleyen bir kimse Rasûlullah'ın *(sav)* diliyle "Müflis" olarak isimlendirilmiştir.

Ebu Hureyre'den *(r.a)* rivayet edilen bir hadiste:

"Rasûlullah ashabına:

— Müflis kimdir, biliyor musunuz?

— Bizim aramızda müflis, parası ve malı olmayan kimsedir, dediler.

Rasûlullah:

— Şüphesiz ki bu ümmetin müflisi, kıyamet günü namaz, oruç ve zekat sevabı ile geldiği halde ona sövüp, buna zina isnat ve iftirası yapıp, şunun malını yiyip, bunun kanını döken, şunu dövüp, bu sebeple iyiliklerinin sevabı şuna buna verilen ve üzerindeki kul hakları bitmeden sevapları biterse, hak sahiplerinin günahları kendisine yüklenip sonra da cehenneme atılan kimsedir, buyurdu."[40]

Hayattaki Bir kâfire Muayyen Olarak Lanet Okumak

Halen hayatta olan bir kâfire lanet edilip edilmeyeceği hususunda Ehli Sünnet uleması ihtilaf etmiştir. Sahih ve tercih olunan görüş lanet okunmaması gerektiği yönündedir. Şahıs ismi belirtilmeksizin küfür topluluklarına veya günahkar topluluğuna toptan lanet edilebilir. Bununla ilgili ayet ve hadislerden bazı örnekler:

"İşte onların cezası, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanlığın lanetine uğramalarıdır."[41]

---

40. *Müslim, Birr, 53; Tirmizi, Kıyamet, 2.*
41. *3/Âl-i İmran, 87*

"Biliniz ki Allah'ın laneti zalimlerin üzerinedir."[42]

"Peygamberlerin mezarlarını mescid edinen Yahudilere Allah lanet etsin."[43]

"Allah topraktaki sınırları bozanlara lanet etsin."[44]

Uhud gününde Rasûlullah'ın *(sav)* ön dişi kırılmış ve yüzünde yara açılmıştı. Yüzünden akan kanı silerken şöyle buyurdu:

"Bir Peygamberin yüzünü kana boyayan kavim nasıl kurtuluşa erer!"[45]

Rasûlullah'ın bu bedduası üzerine Allah *(cc)* şu ayeti indirdi:

"Allah'ın, onların tevbelerini kabul veya onlara azap etmesi işiyle senin bir alakan yoktur. Muhakkak ki onlar zalimlerdir."[46]

Rasûlullah'ın *(sav)* bu sözleri söylediği ve ilahi uyarıya muhatap kaldığı Uhud gününden sonra, o gün müşriklerin ordusunda bulunan birçok insan Müslüman olmuştur.

İslam'da asıl olan hayatta olan muayyen bir kâfire ismen lanet etmemektir. Olgun bir Müslüman, dilini böyle bir şeye alıştırmamaya gayret eder. Rasûlullah *(sav)*:

"Ben lanetçi olarak değil, ancak rahmet olarak gönderildim."[47] buyurur.

---

42. *11/Hud, 18*
43. *Buhari, Salat 48; Müslim, Mesacid, 19.*
44. *Müslim, Edâhi, 44; Nesaî, Dahâyâ, 34.*
45. *Buhari*
46. *3/Âl-i İmran, 128*
47. *Müslim, Birr, 87.*

Bir Müslüman yerici, lanetçi ve kötü söz söyleyenlerden olmamalıdır. Bu, onun fazilet ve mürüvvetinin gereğidir.

5. Gıybetin Haram Olması, Kötülenmesi ve Zararları

Gıybetin Tanımı:

غيبة: Bir kimsenin, zikredilmesini meşru kılacak herhangi bir sebep ya da ihtiyaç olmadığı halde bir başkasının sahip olduğu bir kusur veya ayıbını zikretmesi, arkasından çekiştirmesidir.

Allah *(cc)* Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurur:

"...Biriniz diğerinizi arkasından çekiştirmesin..."[48]

Ebu Hureyre'den *(r.a)* rivayet edilen bir hadiste Rasûlullah *(sav)* ashabına:

"— Gıybet nedir bilir misiniz? diye sordu.

Sahabe:

— Allah ve Rasûlü daha iyi bilir! dediler.

Rasûlullah:

— Gıybet, kardeşini, hoşlanmadığı bir şeyle anmandır, buyurdu.

Bu sırada Rasûlullah'a:

— Benim söylediğim şey kardeşimde varsa o zaman ne buyurursun? diye soruldu.

---

48. 49/Hucurat, 12

Bunun üzerine Rasûlullah:

— Söylediğin şey kardeşinde varsa onun gıybetini etmiş olursun. Eğer söylediğin şey onda yoksa o zaman kendisine iftira etmişsin demektir, buyurdu."[49]

'Gıybet' ayeti, yukarıda kaydettiğimiz gibi Hucurat suresinde geçmektedir. Hucurat suresi, Müslümanlar arasındaki münasebetlerde uyulması ve korunması gereken dosdoğru istikamet, ilkeler, usüller ve ahlaki güzelliğin gerçekleşmesi esaslarının açıklanması hususunda büyük bir öneme sahiptir. Müslümanların birbirlerine karşı hem gıyaplarında hem de huzurlarında göstermeleri istenen adap ve ahlakın da çerçevesini koyar ortaya. Zira İslam, Müslümanlar arasındaki münasebetlere büyük önem verir. Hayatın hangi alanında olursa olsun İslam'ın ortaya koyduğu sınırlama ve yasaklamalar hem bizzat Müslümanın kendisinin hem de genel olarak içerisinde bulunduğu camianın ve hatta ümmetin faydasınadır.

Hucurat suresi 12. ayette adeta bir ihtar, ikaz ve dikkat çekici bir nida ile başlanmaktadır.

"Ey iman edenler!"

'Ey büyük lütuflarına mazhar olmuş iman ehli muvahhid kullar! Sahip olduğunuz ikram ve faziletleri bizzat kendi dillerinizle telef etmeyin…' mealinde bir ikaz gibi.

Allah *(cc)* evvela müminleri kardeş kılmakta, sonra da bu kardeşliğin sağlıklı bir şekilde korunarak sürdürülmesi için sakınılması gereken bir takım ahlaki yasakları

49. Müslim, Birr, 19; Ebu Davud, Edep, 35; Tirmizi, Birr, 23.

beyan buyurmaktadır. Zan ve tecessüs gibi gıybetin de nehyedilmesinin asıl maksadı, Müslümanların arasında güzel ahlakın hakim kılınmasıdır. Hazırda bulunmayan bir Müslüman hakkında yapılan gıybet cürmü, vefat etmiş olan bir Müslümanın naaşının parçalanarak yenmesi gibi çok çirkin ve aradaki uhuvvet ile muhabbeti bitirici bir davranış olarak tanımlanmaktadır.

"Ey iman edenler!.. Biriniz, diğerinizi arkasından çekiştirmesin. Biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı?"[50]

Kur'an-ı Kerim müminlerin kardeş olduklarını beyan buyurduktan sonra müminler arasındaki kardeşliği zedeleyecek hususları da bir sonraki ayette sıralamaktadır. Bunlardan 'Gıybet' hususu bizleri üç yönden ilgilendirmektedir.

1. Gıybet, dilin afetlerindendir.

2. Gıybet, Müslümanlar arasındaki kardeşliği zedeler.

3. Gıybet, İslam toplumu içerisinde huzur ve güveni ortadan kaldırır ya da büyük ölçüde sarsar.

Şüphesiz ki Müslüman, elinden ve dilinden emin olunan kimsedir. Oysa gıybetin olduğu bir toplumda insanların birbirlerinden emin olmaları mümkün değildir. Müslümanlar arasında kardeşliğin tesisi için Müslümanların önce birbirlerini sevmeleri gerekir. Böylelikle karşılıklı güven duyulması için sağlam bir zemin oluşacaktır. Bundan sonraki münasebetler edep ve güzel ahlak çerçevesinde geliştirilerek ilerleyecektir.

50. *49/Hucurat, 12*

İslami toplumun en belirgin özelliklerden bir tanesi de emin/güvenilir bir toplum olmasıdır. Bir toplumda şirk, küfür ve yoz kültür varsa orada gerçek anlamda huzur ve güvenlikten söz edilemez.

İman ise kişiye, hem kendi nefsine, hem çevresindeki insanlara hem de Rabbine karşı emin kılar. Zira iman, kişiye tamamı hayır olan birçok sorumluluklar yükler. İman ve güzel ahlak ile donanmış Müslümanların bulunduğu bir camiada herkes birbirinin elinden ve dilinden emindir.

Gıybetin yaygın olduğu bir toplumda huzur ve güvenirlik yoktur ya da çok azdır. İçerisinde, birilerinin başkaları hakkında gıybet ettiği bir toplumda insanlar birbirlerine nasıl güvenebilirler ki?

Birlikte aynı ortamda bulunan iki arkadaşın, ortak tanıdıkları olan üçüncü şahsın gıybetini yaptıklarını düşününüz. Bu iki kişiden birisi kalkıp gittikten sonra gıybeti yapılan şahıs aynı yere geldiğinde orada kalan adamla beraber öbürünün gıybetini yapıp çekiştirmeye başlar. Bu manzaradan da anlaşır ki, tandır başında toplanarak köydeki herkesin dedikodusunu yapan bazı kadınların bu ahlakı gittikçe yaygınlaşmaktadır.

Böyle bir camia içerisinde kulis ahlakı gittikçe yayılır. Kulis ahlakının yaygınlaştığı bir camiada ise hayır namına her ne var ise azalır, küçülür ve bitme noktasına gelir. Çünkü gıybetin olduğu bir ortamda aynı zamanda gıybeti yapılan müminin ırzına yönelik bir hücum vardır. Müslümana düşen görev ise, tıpkı kendi öz nefsinin ırz, şeref ve haysiyetine gıybet yoluyla yönelen saldırıları bertaraf etmesi gibi aynı tavrı başka Müslümanların gıyapların-

da onların ırz, şeref ve haysiyetlerini müdafaa etmekte de göstermelidir. Mümin, bir başkasını çekiştirmeyeceği gibi, yanında başka müminlerin gıybetinin yapılmasına da asla izin vermez. Bu tavrı, kendisi için büyük biri uhrevî kazancın vesilesi olur. Ebu Derda'nın *(r.a)* rivayet ettiği bir hadiste Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"Kim, (din) kardeşinin ırz ve namusunu onu gıybet edene karşı savunursa, Allah da kıyamet günü o kimseyi cehennemden korur."[51]

Gıybetin Cezasına Dair

İslam öncesi cahiliye devrinde, yas günlerinde görevlendirilmek üzere ücretle tutulan ağıtçı-ağlayıcı kadınlar vardı. Bunlar kendilerine verilen ücret karşılığında tırnaklarıyla yüzlerini ve göğüsleri tırmalarlar ve hatta inandırıcı olsun diye yaralayıp kanatırlardı.

Müslümanların gıybetini yapanların karşılaşacakları uhrevî akıbet ile ilgili olarak Enes'den *(r.a)* rivayet edilen bir hadiste Rasûlullah *(sav)* Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Miraca çıkarıldığımda, bakırdan tırnaklarla yüzleri ve göğüslerini tırmalayan bir topluluğun yanından geçtim.

— Ey Cebrail! Bunlar kimlerdir? diye sordum.

— Bunlar, (gıybet etmek suretiyle) insanların etlerini yiyenler ve onların şeref ve ırzlarıyla oynayanlardır, cevabını verdi."[52]

Gıybet ederek, İslam kardeşliğinin kökünü kemiren ve Müslümanların birbirlerine olan güveninin zedelenmesine

---

51. Tirmizi, Birr, 20.

52. Ebu Davud, Edep, 35.

sebep olan, şeref ve ırzlarına saldıran ya da bu tür saldırıları dinleyip hiçbir tepki göstermeden sükut edenlerin cezası da yaptıkları amel cinsinden olacaktır. Böyle bir cürmün telafisini yapamamaktan kaynaklı büyük bir pişmanlıkla beraber cehennemde bakır tırnaklarla yüzlerini tırmalamak. Bu ceza da amelin cinsindendir, çarpıcı bir örnek ve dehşetengiz bir tehdittir. Ağıtçı-ağlayıcı ücretli kadınların sahtekârca dövünüp yüzlerini tırmalayarak gözyaşları dökmeleri ne kadar çirkin bir amel ise de bundan tevbe edip terk etmeleri ihtimal dahilindedir. Fakat dünya hayatında yaptıkları gıybetin cezası olarak hem cehennem ateşi içerisinde olup hem de o azap ile beraber bakır tırnaklarla yüzleri tırmalamakla cezalandırılmak vahim bir akıbettir. Bu, azap içinde bir başka azap ile azaplandırılmaktır.

Allah *(cc)*, müminleri bu kötü ahlaktan sakındırmak için temiz fıtrat sahiplerini, sarsıcı ifadelerle uyarmaktadır:

"...Biriniz, ölmüş kardeşin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz. O halde Allah'tan korkun..."[53]

İbni Abbas *(r.a)* bu ayetin tefsirinde şöyle der:

"Allah'ın gıybeti, ölü etinin yemesine benzetmesinin hikmetlerinden birisi de, ölü eti yemenin selim fıtrat sahipleri için tiksindirici olmasındandır. Bu, mümin olsun veya olmasın fıtratı bozulmamış tüm insanların iğrenç bulduğu bir şeydir. Ölü eti yemek İslam'da haram olduğu gibi gıybet de aynı derecede haramdır."

---

53. 49/Hucurat, 12

Gıybetin Hükmü

Gıybet nehyedilmiş olmasından dolayı ürpertici cezalarla tehdit edildiği için de en büyük günahlardandır. Bunun yanında gıybetin ırza saldırı olarak kodlanması, İslam'ın bu meseleyi çok hassas bir zeminde ele aldığını gösterir.

Bunun yanında gıybetin zatından dolayı haram olduğu gibi, İslam'ın haram kıldığı birçok unsura sebebiyet verdiği için de gayrından ötürü haramdır. Bunun başında fitne, ihtilaf, buğz ve güvensizlik sayılabilir.

Gıybetin Tehlikesi

Gıybetin en büyük tehlikesi, çok kolay yapılabiliyor olmasıdır. Gıybet aynı zamanda dilin afetlerindendir. Dil ise kişinin gün içinde en çok hareket eden organlarının başında gelir. Eğer kişi 'Ya hayır konuşmak ya da susmak' tercihleri dışına çıkarsa diğer afetlerle beraber gıybet belasına da bulaşacaktır. Dikkat edilirse şer'an yasaklanmış günahların büyük bir kısmı kolaylıkla yapılabilecek, elde edilebilecek veya ulaşılabilecek türdendir. Gıybeti de buna örnek olarak verebiliriz. Gıybet, dil ile yapıldığı için kişinin böyle bir harama bulaşması çok rahat olmaktadır. Allah'ın *(cc)* korudukları hariç olmak üzere neredeyse bir araya gelen iki veya daha fazla topluluk içerisinde 'gıybet' hükmüne giren konuşmaların olmadığı toplulukların sayısı hiç de az değildir.

Dilin Afeti Olan Gıybete Sürükleyen Haller ve Sebepler

Burada, kişiyi gıybete sürükleyen bütün halleri ve sebepleri tek tek zikretmek mümkün olmamakla beraber bunlardan başta gelenlerini açıklamaya çalışacağız. Zira ki-

şilerin gıybet yapmalarının nefislerine de hoş gelen birçok farklı nedenleri olabilir. Genel olarak gıybete sürükleyen belli başlı hal ve nedenler şunlardır:

1. İçerisinde fasıkların olduğu kötü bir ortamda bulunmak adeta gıybete davetiye çıkarır. Bilhassa, konuştuklarında hayırdan başka şeylerden söz eden insanların olduğu bir ortamda gıybete düşülmesi kaçınılmaz olacaktır. Davet ve irşat gibi hayırlı konular dışında çokça konuşan bir kimsenin, onu gıybete kadar götürecek hatalara düşmesi an meselesidir. Böyle bir ortamda bulunan kişi, bizzat gıybet yapmasa dahi yapılan gıybeti dinlemek suretiyle işlenen harama ortak olmuş olur. Böyle bir tehlikeden uzak durmak için salih, muttaki ve muslih arkadaşlarla beraber olmalıdır. Aksi taktirde, sigara tiryakilerinin arasında bulunup onların dumanıyla zehirlendiği halde 'Ben sigara içmiyorum ki!' saflığıyla pasif içiciliğin tahribatından korunmuş olduğunu zanneden kişinin haline döner. Gıybet yapılan topluluğu bu haramdan men etmeye güç yetirilemiyorsa o ortamın derhal terk edilmesi gerekir. Gıybet yapılan ortamda oturmaya devam etmek o günahta ortaklaşmak demektir. Çünkü bu durumda günaha rıza gösterilmiş olur.

Burada asıl mesele arkadaş seçiminde dikkatli olunmasının zorunluluğudur. Özellikle bizlere Allah'ı *(cc)* hatırlatan, kendilerinin yanında imanımızın arttığı arkadaşlar seçmeliyiz. Maalesef günümüzde arkadaş ve ortam seçimleri keyfi gerekçelerle yapılıyor. Daha çok güldüğümüz, bizi gafletten gaflete sürükleyen ve başına da 'kafadengilik' yalanını koyduğumuz bu oyuna son vermeliyiz.

Kıyamet gününde arkadaşlar birbirine düşman olacak değil midir?

"O gün, Allah'a karşı gelmekten sakınanlar dışında, dost olanlar (bile) birbirlerine düşman kesilirler."[54]

Bunun tek istisnası muttakiler, arkadaşlıkları takva üzere olanlardır.

'Her birimizin arkadaşlık ettiği kişileri gözden geçirmesi ve acaba bu arkadaşlık Allah'ın hatırlandığı ve hatırlatıldığı takva merkezli bir arkadaşlık mı? Yoksa adına kafadengilik denilen ve gafleti derinleştiren düşmanlık üzere arkadaşlık mı?' diye muhasebe etmesi gerekir.

2. Boş kalmak ve boş konuşmalar da gıybetin kapısını çalıp onu davet eden haller ve sebeplerdendir. Boş kalan bir kimse, doğal olarak sıkılır ve zaman geçirmek maksadıyla boş şeylerle uğraşır. Uğraşacağı bu şeyler arasında insanların halleri, ilişkileri, durumları, kusurları ve eksiklikleri de olacaktır. Allah *(cc)*:

"Boş kaldın mı hemen başka bir işe koyul ve yalnız Rabbine yönel."[55] diye buyurmaktadır.

Bu ayetin tefsiri hakkında selef ulemasından birçok görüş nakledilir.

İbni Mesud *(r.a)*: "Farzları bitirince gece ibadetine koyul" der.

İbni Abbas *(r.a)*: 'Boş kaldın mı duaya koyul' der.

---

54. 43/Zuhruf, 67

55. 94/İnşirah, 7-8

Ayrıca, "Cihaddan boş kaldın mı ibadette yorul" şeklinde açıklamalarda bulunulmuştur.

Dünya işlerini ve meşguliyetlerini bitirip onunla ilişkilere ara verildiği zaman rahat ve zinde bir halde Allah'ın razı ve hoşnut olacağı amellere teşvik vardır. Boş zamanın öyle bir şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir ki bu vakitlerde yapılacak hayırlı ameller kıyamet gününde kişinin lehinde hüccet olsun. Bunca değerli olan zamanı hem hayırlı işlerde harcamaktan uzak durmak hem de gıybet gibi haramlara sürüklenen sermaye yapmak kişi için büyük bir bedbahtlıktır.

3. Kalbin, gıybet halinde bulunması. Bu ifadeyi, vahim sonuçları ve öneminin daha iyi anlaşılabilmesi için birçok kimsenin mağdur ve fail olarak bildiği su-i zannı izah için kullandık. Bir kimse başkalarıyla ilgili somut bir belirti veya delil olmadığı halde onlar hakkında su-i zanda bulunuyorsa bu, kalbi ile yaptığı bir tür gıybettir. Bu hal genellikle kişinin söz ve davranışlarına da yansır. Aynı zamanda kalbin marazî hallerinin de kısmi bir yansımasıdır.

Buna kontrolsüz düşünceler diyebiliriz. Müslüman her haliyle Müslüman olmalıdır.

O söz ve amellerini kontrol ettiği gibi düşüncelerini de kontrol etmeli ve düşüncede Allah'a isyan etmemek için çabalamalıdır. Düşüncelerini kontrol etmeyen, kalp ve beynin sahibi değil, şeytanın ilka ettiği vesveselerin esiri olanlar, kalplerinde yer eden uygunsuz düşünceleri ortam bulduklarında dille dışa yansıtırlar. Ki bunun adı gıybettir.

Düşüncede ve kalpte kolay gıybet yapanların dilleri konuşmaya başladımı kolay hizmet eder.

Gıybetten hemen önce aynı ayette 'zandan kaçının' emrini de burada zikredelim.

4. Tecessüs etmek. Kimi insanlar kendilerini hiç ilgilendirmeyen hususların iç yüzünü anlamaya ve merakını gidermek için kendini belli etmeden öğrenmeye çalışır. Bazen de bu maksatla gözetlemede bulunurlar. Oysa Müslüman, diğer Müslümanların gizli hallerini araştırmaktan men edilmiştir. Çünkü tecessüsün sonu da gıybetle neticelenecektir. Tecessüste bulunan kimse öğrenip vakıf olduğu belki de mahrem olan malumatları beraberinde mezara götürebilecek bir tıynette olsa, böyle bir şeye tevessül etmezdi. Elde ettiği tüm bilgileri kendisini dinleyecek benzer tıynetteki insanlara anlatacaktır. Bir yanlış başka bir yanlışa neden olur. Bunlar arttıkça kişinin fazileti ve mürüvveti o oranda zail olur. Gıybeti haram kılan ayette bu hükümden hemen önce "...Tecessüs yapmayınız" demiştir.

5. Kin ve haset de kişiyi gıybete sürükleyen sebeplerdendir. Kin ve haset müminlere yönelik ise bu durum gıybetten de daha büyük bir problemle karşı karşıya olunduğunun göstergesidir. Rasûlullah'ın *(sav)* hadisinde buyrulduğu üzere: "İman ile haset, mümin bir kulun kalbinde asla bir arada olamaz."[56]

Haset, adamı, ateşin odunu yakıp yok etmesi gibi yer, bitirir. Hasmı, rakibi veya herhangi bir Müslüman hak-

---

56. Nesai, 2912.

kında insaf ve izan ölçüleri gözetilmeden gıybete sürükler. Hatta bu durum gıybetten de öteye geçer. Kin, iman kardeşliğinin ortadan kalkmasına neden olur. Haset ise kişinin kadere olan imanının zayıflığının göstergesidir. Evet. Her ikisi de gıybete sürükleyen hâl ve sebeplerden olmakla beraber, hiç hesaplanmadık ciddi tahribatlara da neden olabilmektedirler.

6. Bazı kimselerin bağlı bulundukları grup veya hocaları hakkındaki koyu taassupları, gıybetten de öte alay, hakaret ve iftiraya kadar varan tutumlara neden olmaktadır. Kendi grupları dışındaki insanları 'zavallı, cahil, aşırı, kaba, vs…' diye propaganda edip toplum nezdinde itibarsızlaştırarak, mensubu olduğu gruba taraftar toplamak için çaba sarf ederler. Propaganda ettikleri şey de Müslümanlar hakkında yapılan gıybet ve daha ötesi kötü ahlak örnekleridir. Bunu yapanlara sorulsa, yaptıklarının gıybet değil, bilakis irşat ve ıslah çalışması olduğunu iddia ederler. Oysa iyi işler yaptıklarını zannediyor olmaları, istifade edebilecekleri bir mazeret değildir.

Kin ve haset kalpte oluşan duygulardan öte intikam almaya yönelik ahlaklardır. Haset edilen ve kinlenilen insanların küçük düşmesi, acı çekmesi bu kötü ahlaka sahip olan insanları rahatlatır. İnsanın hasmına en rahat ve külfetsiz zarar vermesi gıybet ve onu küçük düşürmekle olur. Hasud insanların veya kindar insanların aşırı gıybet alışkanlıkları da buradan kaynaklanır.

7. Mizah kültürünün çok gelişkin olduğu bir toplulukta gıybetten korunmaya çalışmak havuza giren bir kimsenin ıslanmaktan korumaya çalışması gibi bir şeydir ki böyle bir korunma çabası pek de mümkün değildir.

İnsanların ilgisini ve sempatisini kazanmak için başkalarını sözlü olarak yahut fiili hareketlerle taklit etmek bunu yapan kişiyi gıybete düşürebilir. Mizah ve şakacılığın çok olduğu bir toplulukta bu işi yapanların gıybete düştükleri sıkça rastlanan bir durumdur.

8. Dilin kontrol edilememesi ve ağız edebinin tam olarak sağlanamamasından kaynaklanan nedenler. Dilin korunabilmesi hususunda alınabilecek en önemli tedbir, kişinin, her an gözetim ve denetim altında olduğu şuurunu diri tutmasıdır.

"İnsan hiçbir söz söylemez ki, yanında onu gözetleyen yazmaya hazır bir melek bulunmasın."[57]

Neticesi büyük ve ciddi olduğu sürece küçük veya basit söz yoktur. Gıybetin hem dünyevi etkileri hem de uhrevi sonuçları düşünüldüğünde dil kontrolü ve ağız edebinin ne denli önemli olduğu daha da iyi anlaşılacaktır.

Birçok hususta olduğu gibi bu konuda da şeytanın sağdan yaklaşmak şeklindeki fitleme ve telbisatlarına karşı her zaman uyanık olunmalıdır. Aslında izan ve insaf sahibi bir kimse, sırf kendi kusur, hata ve eksiklikleriyle uğraşıp ilgilense, başını dahi kaşıyacak bir vakit bulamayacaktır. İçerisinde bulunduğu halden çıkıp kusurlarını düzeltmeye çalışmaktan, başkalarının kusurlarıyla ilgilenmeye veya gıybetini yapmaya ne zaman ne de mecal bulabilir. Halbuki dikkat edildiğinde başkaları hakkında gıybet eden insanların ekseriyetinin büyük bir iradi zafiyet ile gaflet içerisinde oldukları görülecektir.

---

57. 50/Kaf, 18

Islah etmek adına gıybet ve dedikodu yoluyla insanları çekiştirmek, münafıkların özelliklerindendir. Zahiren kardeşi hakkında hayırlar murat ediyormuş gibi yapar. Fakat söyledikleri düpedüz gıybettir. Bu tip insanlar zaman zaman aynı ayardaki sözlerle diğer Müslümanları da eleştirmeye başlar. İleri sürdüğü mazeret 'Ben Müslümanların iyiliğini istiyorum' veya 'Dost acı söyler' sözleridir. Evet. Dost acı söyler ama asla nifaka sebep olacak dedikodu ve gıybet yapmaz. Eğer yapıyorsa bu yaptığı, iyi niyetli bir davranış olarak görülemez.

Burada özellikle şuna dikkat edilmelidir. İki insanın üçüncü bir şahıs hakkında konuşması bu şahsın düzelmesine vesile olmaz. Bu şer'an mümkün olmadığı gibi aklen de mümkün değildir. Şer'an mümkün değildir, çünkü; birinin düzelmesi ve ıslahı için Allah'ın haram kıldığı ve ifsat olan gıybet yapılıyor. Bir münkeri düzeltmek gereklidir. Lakin bu şeriatın müsaade ettiği (nasihat, öğüt, güzel örneklik gibi) araçlarla olmalıdır.

Aklen de mümkün değildir, çünkü; sorunun muhatabı olan şahıs bizim konuştuklarımızdan bihaberdir. Zaten ortamda olmadığı için, bu iş onun gıyabında olduğundan bu işe gıybet denilmektedir.

Velev bizi duyduğunu farz edelim. Kalbinin yumuşayıp kendini düzeltmesi bir yana gıybeti yapıldığından bizlerden nefret edecek, yüz çevirecektir.

Öyleyse aramızda dolaşan iki ayaklı iblislerin Müslümanların maslahatı adına yaptıklarının gıybet olduğunu bileceğiz.

Bir kardeşimizin ıslah olmasını istiyorsak meşru olan şu yollar izlenmelidir:

a. Dua etmek. Kalpler Allah'ın elindedir ve anahtarları samimi duadır. İster ebeveyn, ister öğretmen, komutan veya kardeş... Birinin ıslahı ancak Allah'ın dilemesiyle mümkündür. Kardeşimiz için duayla başlamalıyız.

b. Kardeşimizle aramızda saygı duyduğumuz, salih kabul ettiğimiz ortak biri varsa durumu ona açıp nasihat etmesini talep etmeliyiz. Sahabenin yaptığı gibi...

c. Böyle bir imkânımız yoksa etkileyici bir mektup ya da konuya dair güzel bir kitap hediye edebiliriz. İlim adamlarının konuya dair yaptıkları dersler de beraber dinlenebilir.

d. Son olarak hikmetle, yumuşak sözle kardeşimize nasihat etmeliyiz.

Gıybetten Sonra Yapılması Gerekenler

Allah *(cc)* Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır:

"...Allah'tan mağfiret dileseniz olmaz mı? Belki size merhamet edilir."[58]

"Rabbinizden mağfiret isteyin; sonra O'na tevbeyle dönün. Şüphe yok ki benim Rabbim çok merhametlidir, (müminleri) çok sever."[59]

Tevbe, İslam'ın hakikatidir. Allah *(cc)* çokça tevbe edenleri ve temizlenenleri sever. Aynı zamanda O *(cc)*, emret-

58. *27/Neml, 46*
59. *11/Hud, 90*

tiklerine bağlanıp haram kıldıklarından uzak duranları da sever.

"O, çok bağışlayan ve çok sevendir."[60]

Gıybet gibi kötü bir günahı işlemiş bir kimsenin vakit geçirmeden tevbe etmesi gerekir. Yaptığı tevbenin şartlarına riayet etmesi halinde Allah'ın *(cc)* mağfireti ve bağışıyla karşılanacaktır. İslam uleması, tevbenin üç şartı olduğunu bildirmişlerdir:

1. Geçmişte yaptığı günahlardan dolayı pişman olması

2. Günahlara bir daha dönmemeye kararlı olması

3. İşlediği günahları bütünüyle terk etmesi

İslam ulemasının sıraladığı bu şartlar kulun, Allah *(cc)* ile kendi arasındaki günahları kapsar. Gıybet gibi kul hakkıyla ilgili bir günahın işlenmesi durumunda ise yukarıda sayılan üç şarta ek olarak dördüncü şartın da gerçekleşmesi gerekecektir:

4. Gıybeti yapılan Müslümandan helallik dilenmesi

Helallik dilemesi hususunda meşhur olan iki görüş vardır. Kimi alimler gıybet yapan kimsenin, gıybetini yaptığı Müslümandan helallik dilemek mecburiyetinde olduğunu söylemişlerdir. Ulemanın geri kalan kısmı ise helallik dilemenin zorunlu olmadığı görüşündedirler.

Burada açıklanmaya muhtaç bir husus vardır. Gıybeti yapılan kimse eğer gıybetini kimin yaptığını biliyorsa

---

60. 85/Buruc, 14

gıybet yapanın ondan helallik dilemesi zorunludur. Fakat gıybeti yapılan kimse gıybetinin yapıldığını bilmiyorsa bu durumda kendisine helallik dilemek gerekmez. Gıybet yapanın bugün günahtan tevbe etmekle beraber gıybetini yaptığı Müslümanı eleştirip çekiştirdiği meclislerde/ortamlarda çokça hayırla ve güzellikle anar. Bunun da kâfi gelmesi ümit edilir. Çokça istiğfar etmek, Allah'ı *(cc)* zikretmek, dua etmek ve insanlara tatlı dille hakkı söylemek suretiyle hayırlı amellerde bulunmak önceki günahların etkisini ve izlerini silecektir inşallah.

Gıybetin yapıldığından haberi olmayan Müslümanın bundan haberdar olması onu üzecek, moralini bozacaktır. Bu da ona eziyet edilmesi olur. Bu durumda kardeşimizi haberdar etmeden Allah'a tevbe, o kardeşimize dua, onu olumsuz andığımız meclislerde onun hakkında hayır konuşarak sorumluluğumuzu yerine getirebiliriz.

Gıybetin Caiz Olduğu Haller

Kimi özel hallerde şeklen gıybete benzeyen konuşmalar şer'an gıybet hükmünde değerlendirilmez. Nasıl ki zaruret hallerinde haramlar mubah olabiliyorsa bu kaide gıybet konusunda da geçerlidir. Bunun sınırı da zaruret miktarıdır.

Bu halleri madde madde kısaca sıralayalım.

1. Yaşanılan sıkıntıların İslam devletine, kadılara, bu ikisinin olmadığı yerlerde Müslüman emirlere aktarılması.

Allah Rasûlü döneminde sahabeler aralarında yaşadıkları sıkıntıları Allah Rasûlü'ne *(sav)* iletirlerdi. Sonraki hayırlı nesillerde de bu uygulama devam etti.

Müslüman olduktan sonra Ebu Süfyan'ın karısı Hind'in kocasının cimriliğinden dolayı kendisinden habersizce malından harcaması hakkında Rasûlullah'a *(sav)* soru sorması örneğinde olduğu gibi; fetva makamında bulunan bir zata durumu izah edip fetva sormak. Nitekim Rasûlullah da *(sav)* ona fetva vermiştir:

"Kendine ve çocuğuna örfe göre yeterli miktarda al."[61]

2. Müslümanın dünyevi maslahatlarına zarar getirebilecek durumların açıklanması da bu kapsamdadır. Ticaret, evlilik gibi hallerde kişi araştırma içine girmişse Müslümanlar onun zarar görmemesi için bildiklerini paylaşmalıdır.

Fatıma binti Kays'ın *(r.anha)* taliplileriyle ilgili olarak Rasûlullah'a *(sav)* danışması güzel bir örnektir. Fatıma binti Kays şöyle nakleder:

"Rasûlullah'a:

— Ebu'l Cehm ve Muaviye bin Ebu Süfyan beni istiyorlar, dedim.

Rasûlullah şöyle buyurdu:

— Muaviye malı olmayan fakirin biridir. Ebu'l Cehm ise, sopası omzundan inmeyen bir adamdır (yani çok dayakçı birisidir)."[62]

3. Fasıkların ve bidat ehlinin ifşa edilmesi de caizdir.

---

61. *Buhari, Buyû, 95.*
62. *Müslim, Talak, 36.*

Allah Rasûlü *(sav)* yanına gelen bir adam için "Ne kötü bir adamdır" diyerek sahabesine bu durumu duyurmuştur.

Buna binaen İslam tarihinde bidatçılara reddiyeler yazılmıştır. İsimleri ve görüşleriyle ifşa edilmişlerdir.

Yine Allah Rasûlü'nün *(sav)* sözlerini korumak için cerh ve tadil ilmi geliştirilmiş ve hadislerin senedinde bulunan raviler her yönleriyle ortaya konmuşlardır.

Bu meselede dikkat edilmesi gereken şey, zaruret miktarınca olmasıdır. Amaç hasıl olunca gerisi gıybet kapsamındadır.

Kâfirin Gıybeti

Gıybetin haram olduğunu bildiren Hucurat suresindeki ayette:

"Bazınız bazınızın gıybetini yapmasın..."[63] buyrulur.

İlgili hadiste:

"Kardeşini hoşlanmadığı şekilde anmandır."[64] buyrulur.

Buradan anlıyoruz ki gıybetin haramlığı Müslümanlar içindir. Hususen kâfirin malı ve canının İslam bağıyla koruma altına alınmadığından kâfirin gıybeti olmaz.

Buraya kadar zikrettiğimiz asli hükümdür. Lakin her ne kadar zatından dolayı haram olmasa da başka sebeplerden ötürü kâfirin gıybeti hoş karşılanmaz.

---

63. 49/Hucurat, 12

64. Tirmizi

• Müslüman, dilini terbiye etmelidir. Hususen cahiliye toplumunda yaşayan biz Müslümanların 'Kâfirin gıybeti yoktur' kaidesiyle dilimizi buna alıştırmamız gıybetin günümüzdeki değerini düşürecek, dil buna alışacaktır.

• Müslüman yaşadığı toplumda davetçidir. Davetçiler emin olmak zorundadır. Davete muhatap olan insanların kendi gıybetlerinin yapıldığını bilmesi onları tevhid davetinden ve davetçilerden uzaklaştıracaktır.

Bu ve benzeri sebeplerden dolayı kâfir de olsa gıybetinden kaçınmanın evla olduğuna inanıyor ve tavsiye ediyoruz. Bunun istisnası küfrün imamı olan, insanları din adına saptıran saptırıcılardır. Onlar hakkında konuşulması münkeri ve ehlini ifşa kapsamındadır.

6. Yalan: Dilin Afeti ve Kötülüklerin Kaynağı

Yalan, dilin afetlerinden olmakla beraber sebep olduğu zararlar itibariyle kulun uhrevi akıbetini de etkileyen büyük günahlardandır.

Yalan, esasen üç kısımdır.

1. Kişinin Allah'a *(cc)* ve Rasûlullah'a *(sav)* karşı yalancı olması. Bu da iki çeşittir:

a. Allah'a ve Rasûlü'ne karşı dürüst/samimi olmamak

b. Hakkı yalanlamak ki, bu da küfürdür.

2. Kişinin bizzat kendi nefsini aldatması ve yalanla oyalaması

3. Kişinin insanlara yalan söylemesi

Bu bölümde de dilin afetleri konusuna devam edeceğimizden dolayı yalan meselesine sadece bu boyutuyla ele alacağız. Yalanın yukarıda saydığımız kısımlarından üçüncüsü üzerinde duracak olmamızın da iki nedeni vardır:

1. Malum olduğu üzere yalan, dile ait bir afettir.

2. Dil, kalbin sözcüsü olduğundan konuşulan yalan müessir bir amel olarak insanın diğer organlarını ve davranışlarını da etkiler. Doğruluk da esasen müessir bir ameldir. Bu hususla ilgili olarak Abdullah bin Mesud'un *(r.a)* rivayet ettiği hadiste, Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz ki doğruluk, (kişiyi) iyiliğe, iyilik de cennete götürür. Kişi devamlı surette doğruyu söyleye söyleye nihayet Allah katında sıddık (çok doğru sözlü olan) diye kaydedilir. Yalan da (kişiyi) fücura, fücur da cehenneme götürür. Kişi devamlı surette yalan söyleye söyleye nihayet Allah katında kezzab (çok yalan söyleyen) diye kaydedilir."[65]

Bu her iki durum da ayrı ayrı birer menzildir. Dileyen, dilediği menzile yönelir. Kim hangi menzile yönelirse hadiste belirtildiği üzere o sıfat üzere 'tescil' edilir.

Emrolunduğu gibi dosdoğru olmaya çalışan bir Müslümanın bu hali, kendisini daha ileri düzeydeki hayırlara yöneltecektir. Çünkü müessir bir amel olan doğruluk, doğruluğu hayatının merkezine yerleştirmiş bir Müslüman için hayra ve ilgiye doğru yönelten itici bir güçtür. Doğruluk üzere azim, sebat ve ısrar, kendisini sıddık mertebesine ulaştırır. Nebilerden sonra sıddıkların makamı Allah katında çok değerli bir mertebedir.

---

65. *Buhari, Edep, 69; Müslim, Birr, 103.*

Malumdur ki insan da dahil olmak üzere değişen ve gelişen her bir şeyde değişmeyen, hep aynı kalan, çeşitli sıfatların kendisine yüklendiği bir öz ve cevher bulunmaktadır. Bir hammadde yani.

Eğer bu hammadde kaliteli ise, ortaya çıkacak eser de o ölçüde kaliteli olacaktır. İşin özünde bozukluk varsa ortaya çıkacak eserin bozuk olması elbette şaşırtıcı olmayacaktır. Bu tespitler ışığında şunu rahatlıkla söylemek mümkündür: 'Doğruluk imanın hammaddesidir. Yalan, münafıklığın hammaddesi; yalanlamak ise küfrün hammaddesidir.'

Her insan, çokça yaptığı için onunla meşhur ve maruf olduğu (müessir) amellerine nispetle isimlendirilir.

Mesela, yalancılığı meslek edinen kimse sadece 'yalancı' olarak değil, aynı zamanda münafık olarak maruf ve meşhur olur.

Abdullah b. Amr b. As'ın *(r.a)* rivayet ettiğine göre Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"Dört haslet vardır ki bunlar kimde bulunursa o kişi saf münafık olur. Kimde de bu hasletlerden biri bulunursa, onu terk edinceye kadar o kişide münafıklıktan bir sıfat bulunmuş olur:

Konuştuğunda yalan söyler,

Söz verdiğinde sözünde durmaz,

Vadettiğinde vaadinden döner, vadetmek

Tartıştığında haddi aşar/haksızlık eder."[66]

---

66. Buhari, İman, 24; Müslim, İman, 106.

Hadiste zikredilen nifak hasletlerinin hepsi, önünde sonunda yalana döner. Yalan o denli müessir bir ameldir ki kişiye nifak kapılarını açar. Kişinin münafıklığının en kuvvetli bir alametidir yalancılık. Yalancılık, kişinin izzet ve şereften de yoksun kalmasına neden olur. Yalancılık hiçbir zaman bir Müslümana sıfat olamaz, böyle kötü bir hasleti üzerinde bulunduramaz. Ebu Umame'nin *(r.a)* rivayet ettiğine göre Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"Mümin, bütün huylara sahip olabilir ama yalancı ve hain olamaz."[67]

İslam'da haram kılınan ve büyük günahlardan sayılan yalanın hainlik ile bir arada zikredildiği bu hadis, esasen yalanın ne denli iğrenç ve tehlikeli bir amel olduğunun anlaşılması açısından büyük bir öneme sahiptir.

İslam'a ve Müslümanlara ihanetin kapısı nifak ile açılıyorsa, nifakın ilk nüvesi de bu tip karakterlerde oluşmaya başlayan yalancılık ahlakıdır. Dolayısıyla yalancılık, kişiyi nifaka, nifakta her türlü ihanete yöneltmektedir.

Büyük Günahlardan Olan Yalancılık ve Yalancı Şahitliğin Hükmü

İnsanın konuşurken yalan söylemesi haramdır. Allah *(cc)* ve Rasûlullah *(sav)*, müminleri bu haramdan nehyetmişlerdir. Günahlar iki kısımdır:

a. Büyük Günahlar[68]

b. Küçük Günahlar[69]

---

67. *Ahmed b. Hanbel, Müsned.*
68. *Kebair*
69. *Sağair*

Büyük günahlar dünyada şer'i had (cezası) gerektiren veya hakkında ahiret azabı varid olan veyahut Rasûlullah'ın *(sav)* faillerini lanetlediği masiyetlerdir. Yalancılık ve yalancı şahitlikte bulunmak da büyük günahlardandır. Şüphesiz ki yalan gibi bir günah, kişinin sadece ahiret hayatını değil, dünya hayatını da mahveder. Zira her günah gibi yalancılık da, yeryüzünde bozgunculuk çıkmasına ve Müslümanlar arasında fitnelerin yayılmasına neden olur.

Büyük günahlar arasında sayılan bu cürmü işleyen kimse, Ehli Sünnet'e göre imanı zayıf bir mümindir. İşlemiş olduğu bu günahtan dolayı fasıktır. Hatta böylelerine asi dahi denebilir.

Ebu Bekre Nufey'i İbnu'l Haris'in *(r.a)* rivayet ettiği hadise göre Rasûlullah *(sav)*:

"— Büyük günahların en büyüğünü (اكبرالكبائر) size haber vereyim mi? diye üç defa sordu.

Biz de:

— Evet, ya Rasûlullah, dedik.

Rasûlullah:

— Allah'a şirk koşmak, ana babaya itaatsizlik etmek... İyi dinleyin, bir de yalan söylemek ve yalancı şahitlik yapmak, buyurdu.

Bu sözü o kadar tekrar etti ki 'Keşke sussa!' diye temenni ettik."[70]

---

70. Buhari, Edep, 6; Müslim, İman, 143; Tirmizi, Şehadet, 3.

Hadisten de anlaşılacağı üzere büyük günahlardan birinci derece ağır olanı Allah'a şirk koşmaktır. Sonrasında ana babaya asi olmak ve üçüncü olarak da yalan söylemek ile yalan şahitlikte bulunmaktır. Yalancılık ve yalan şahitlikte bulunmak Kur'an-ı Kerim'in Hac suresi 30. ayetinde belirtildiği üzere putlara tapmakla eş tutulmuştur.

"Durum böyle. Her kim, Allah'ın emir ve yasaklarına saygı gösterirse, bu, Rabbinin katında kendisi için daha hayırlıdır. (Haram olduğu) size okunanların dışında kalan hayvanlar size helal kılındı. O halde, pislikten, putlardan sakının; yalan sözden sakının."[71]

Yalancılık ve yalancı şahitlikle Müslümanların hukuku ihlal edilir, hakları çiğnenir. İhlal edilen hak ve hukukun çetelesi tutulmaz. Az ve çok olması haramlığını hafifletmez. İslam toplumu içerisinde, Müslümanların kendi aralarındaki ülfeti, birliği, muhabbeti ve kardeşliği bitirir. Karşılıklı güven sarsılır. Aslında aralarında güven ve muhabbetin olduğu Müslümanların birbirlerine yalan söylemesi asla düşünülemez. Müslüman ilk olarak Es-Semi' olan yüce Allah'tan hayâ eder. Sonra kendi öz kişiliğine olan saygısı (öz saygı) buna mani olur. Nihayet, sevdiği ve değer verdiği Müslüman kardeşine karşı dürüst olmak zorunluluğu kendisini böylesi çirkin ve büyük bir günahtan alıkoyar.

Bazı cürümlerin cezalandırılmasında cezaların niteliği ve ağırlığı itibariyle Müslüman ile kâfirin durumu birbirine benzemektedir. Mesela, faiz ekonomisinden geçinip insanları sömüren kâfir ile faiz ile iştigal eden fasık Müslüman bu büyük günahın azabında ortaktırlar. Kâfir, küfründen

71. *22/Hac, 30*

dolayı ayrıca cezalandırılır. O başka. Müslüman kimse ise günah olduğunu bilerek ve helal saymadan yaptığı bu büyük günah nedeniyle azaba müstahak olmuştur.

Bu örneği cinayet, yani haksız yere adam öldürmek meselesi üzerine de uygulamamız mümkündür. Rasûlullah *(sav)*:

"Müslümana sövmek fasıklık, onunla savaşmak küfürdür." diye buyurmaktadır.[72]

Hadiste geçen küfür lafzı, bu amelin Allah katında ne denli kerih ve ağır olduğunu göstermek ve Müslümanları böyle büyük günahlardan sakındırmak maksadıyla kullanılmıştır. Yoksa esasen bilinen manada hakkı inkar veya gizlemek şeklinde bir anlamda kullanılmamıştır. Bununla beraber böylesi büyük bir günah işleyen bir Müslüman aynı cürümü işlemiş kâfir ile aynı azabı görecektir. Ayrıca Müslüman ile savaşmanın ancak kâfirlerin işi olabileceğini belirtmek için böyle bir teşbihte bulunulmuştur (Allahu alem).

Yalan meselesi de bu örneklerde olduğu gibidir. Rasûlullah *(sav)* şöyle buyur:

"Allah, kıyamet gününde üç sınıf insan ile konuşmaz, onları temize çıkarmaz, yüzüne bakmaz; üstelik onlar korkunç bir azaba uğrarlar. Bunlar; zina eden ihtiyar, yalan söyleyen hükümdar ve kibirlenen fakirdir."[73]

İftira ve yalancı şahitlik hem yalan hem de büyük gü-

---

72. *Buhari, Fiten, 8; Müslim, İman, 116.*
73. *Müslim, İman, 172; Tirmizi, Cennet, 25; Zekat, 75.*

nahlardandır. Bu tür çirkin davranışlarda bulunan bir kimse kendi aleyhinde olmak üzere büyük bir günah yüklenmiş olur. Allah *(cc)* şöyle buyurmaktadır:

"Kim kasıtlı veya kasıtsız bir günah kazanır da sonra onu bir suçsuzun üzerine atarsa, muhakkak ki, büyük bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmiş olur."[74]

Müslümanı, beri olduğu bir cürüm veya günahtan dolayı iftira ile töhmet altında tutan kimseler, tevbe etmedikleri müddetçe altından kalkamayacakları büyük bir vebal altına girmiş olurlar.

İftira aynı zamanda kul hakkına da tecavüzdür. Allah yolunda öldürülen şehitlerin dahi tüm günahları affedilirken, kul hakkı bundan istisna tutulmuştur.

İftira cürümü ile Müslüman kimliğini bir arada zikretmek mümkün değildir.

"...Benim ümmetimden müflis olanlar; kıyamet günü namazla, oruçla, zekatla gelmiş fakat şuna sövmüş, buna iftira etmiş, şunun malını yemiş, onun kanını akıtmış öbürünü de dövmüştür. İşte onun sevabından bu sayılanlara verilir. Üzerindeki haklar ödenmeden önce iyilikleri biterse, onların günahlarından alınıp ona yüklenir. Sonra da cehenneme atılır."[75]

Dilin afetleri arasında saydığımız diğer günahlarla beraber yalan, yalancı şahitlik ve iftiranın, kişide kötü bir ahlak ve müessir ameller olarak ortaya çıkmasının birçok sebepleri vardır. Bu sebepler, en karanlık tonda bir cehaletin hüküm sürdüğü şirk toplumunda daha da çeşitli şekil-

---

74. 4/Nisa, 112

75. Müslim, Tirmizi

lerde ortaya çıkar. Her şeyden evvel kamil İslam ahlakıyla ahlaklanmamış bir ailedeki çocuk, hayatı yeni yeni tanıyıp anlamaya ve anlamlandırmaya başladığı ilk yıllarında bu tür davranış bozukluklarına her gün şahit olmaktadır. Aile terbiyesi, dar ve geleneksel bir çerçevede kalır. Ailenin, çocuklarının fazilet sahibi bir mümin olması yönünde bir endişesi, hedefi, planı veya çabası yoktur. Böyle bir niyeti olsa da bunun ileri ki safhalarda yapılması gereken bir şey olduğuna inanarak sonraya ertelerler. Fakat nasıl ki tabiat boşluk kabul etmiyorsa fıtrat da boşluk kabul etmez.

• Fıtratın, bu türden kötü huylarla özünden saptırılmasına sebep olan bir sonraki kademe ise şirk unsurları barındıran ve bizatihi nifakın, ikiyüzlülüğün ve yalancılığın öğretildiği cahili eğitim öğretim kurumlarındaki, okullardaki iç ortamdır.

• Bundan sonra arkadaş çevresidir. Arkadaş çevresi de genellikle günahların, haramların, masiyetin ve bunlarla beraber yalancılığın kendi aralarında övünç, üstünlük ve tercih sebebi olduğu bir ortamdır. Böyle ortamlar da günümüzde gayr-ı meşru işler peşinde koşturan irili ufaklı çeteler için eleman devşirme zeminleridir. Zira fıtrat kirlendikçe aksi istikamete yöneltilmeye elverişli hale gelir.

• Yalanın sözde masumlaştırıldığı yerlerden birisi de dost meclisleridir. Kendisini sahabeden, şakacılığıyla ünlü olan Suveybit b. Harmele ile özdeşleştirerek, bulunduğu ortamda çokça mizah yapmaya çalışan Müslümanların, bu durumda yalana dalmaları çok kolaydır. 'Kardeşlerimin canı sıkkın, öyleyse ortamı biraz neşelendireyim' gibi belki de iyi niyetle başlayan mizah girişimleri çok kısa bir süre sonra, kendi aleyhine olmak üzere yalan gibi büyük bir

günahı kesbetmesine neden olur. Bulunduğu ortamı neşelendiririrken, muhabbete neşe katan yalanların farkına bile varmayabilir. Şüphesiz ki bu halden dolayı asıl neşelenecek olan, şeytanın ta kendisidir. Söyleyeceği yalanları 'Sahabe ve Peygamber de şaka yapmıştır' diye meşruiyet kazandırma yönünden mazeret üretip telbisatta bulunacaktır.

Evet, doğru. Rasûlullah'ta *(sav)* şaka yapardı ama nasıl?

Ebu Hureyre'nin *(r.a)* rivayet ettiği hadise göre bazı sahabeler Rasûlullah'a *(sav)*:

"— Ey Allah'ın Rasûlü! Sen bize şaka yapıyorsun, dediler.

Rasûlullah şöyle buyurdu:

— Ben ancak doğruyu söylerim."[76]

Sahabe *(r.anhum)* o dönemde şakayı sadece yalandan ibaret zannederlerdi.

Rasûlullah *(sav)* doğru ve doğrulanmış bir Peygamber olarak her durumda doğruyu söylemiştir. Mizahta da bu böyledir. Yeri gelmişken yapmış olduğu latifelerden bir tanesini mizah yapanlara ölçü olması hasebiyle aktarmak faydalı olacaktır.

Enes'in *(r.a)* rivayet ettiğine göre:

"Bir kadın Rasûlullah'a gelip:

— Bizi bir deveye bindir (yani bize binecek bir deve ver), dedi.

---

76. Tirmizi, 1990.

Rasûlullah:

— Sizi devenin yavrusuna bindireyim, buyurdu.

Kadın:

— Biz deve yavrusunu ne yapalım? (Ona binilmez ki!)

Rasûlullah:

— Her deve bir başka devenin yavrusudur, onu da başka bir deve doğurmuştur, buyurdu."[77]

Kişi bulunduğu camia içerisinde daha görünür, bilinir ve tanınır olup ilgi ve hayranlığı kendi nefsi üzerinde toplayabilmek maksadıyla da yalan söyleyebilir. Oysa kendisi bu türden bir alakayı, muhabbet ve ihtiramı hak edecek bir hususiyete sahip değildir. Bu gibi insanların hali günlerce aç kaldığı halde birkaç adet çekirdekle doyduğuna inanan kimselerin haline benzer. Böyleleri için de Nebevi bir uyarı vardır:

"Kendisine verilmemiş bir şey ile doymuş gibi görünen kişi, iki sahte elbise giyerek gösteriş yapan kimse gibidir."[78]

Hadisteki 'iki sahte elbise' teşbihinden kasıt ise; Var olduğunu iddia ettiği şeyin olmaması ve olmayan bir şeyin varmış gibi gösterilmesidir.

Özellikle İslami harekette bu hususa dikkat edilmelidir. Faziletli mertebeler kendinde olmayan sıfatlarla tezahür etmekle elde edilmez. İnsanlar aldansa dahi, kalplerinin

---

77. Ebu Davud, 4998; Tirmizi, 1991.

78. Buhari, Nikah, 106; Müslim, Libas, 127; Tirmizi, Birr, 87.

hükümdarı olan Allah *(cc)* buna müsaade etmez. Kendinde olmayan şey varmış gibi davrananlar, olmayan bir şeyi var göstermekle birinci yalanı, karşıdakini haince ve iyi değerlerini suistimal ederek ikinci yalanı söylemişlerdir.

Bu davranışlarının uhrevi karşılığı hüsran olduğu gibi dünyada kendi aleyhlerine bir kapı aralamış olurlar.

Burada faydalı olduğuna inandığım için Tevhid Dergisi'nde yayınlanmış ve İslami davaya hizmet edenlere nasihat mahiyetindeki şu bölümü aktarmak istiyorum.

'İslam adına sorumluluk almak emanettir. olmadığı gibi görünmek'[79]

1. Olmadığı Gibi Görünmek

Bu, hıyanetlerin en büyüğüdür. Henüz emanete muhatap olmadan onda hain olmaktır. Şöyle izah edebilirim:

İslamî hareket görev paylaşma esasına dayalıdır. Ve Müslümanlar birbirlerinin zahirine göre muamele ederler. Yani biz kendimizi nasıl gösteriyor, ne ile tezahür ediyorsak o şekilde muamele görmüş oluyoruz. Bu halimizle bize düşen sorumluluğumuzu da belirlemiş oluyoruz. Çok hassas, adaletli, haklar konusunda titiz bir portre çiziyoruz. Gerek konuşmalarımız, gerek insanları yargılamamızda hep bu yönümüzü ön plana çıkarıyoruz. Bulunduğumuz hareket içerisinde malî sorumluluk gerektiren bir iş oldu. Göründüğümüz kadarıyla bu işe en uygun insan bizizdir. Ve buna bağlı olarak bu iş bize verilecektir. Şayet, göründüğümüz hâl ile hakikatimiz aynıysa bu nur üstüne nurdur. Yusuf aleyhisselam misali ehil bir göreve gelmiş olacak ve kul-

79. *Tevhid Dergisi, Sayı 11, Kardeşimle Hasbihal, s.29.*

luğumuza katkısı olacak bir görevle şerefleneceğiz.

Peki hakikat bu değil de farklıysa?! Bizde paraya ve mala karşı zaaf varsa! Koyun kurda teslim edilmiş olacak. Düşünelim ki zaafımızdan dolayı bize emanet edilen mallardan çaldık, israf ettik, çar-çur ettik. Yani emanete hıyanet ettik. Burada sorumluluk kime aittir? Bizlere... Çünkü olmayan sıfatlarla tezahür ettik ve buna bağlı olarak sorumluluk aldık. Evet kardeşim unutmamalıyız, İslamî hareket görev paylaşımı esası üzere kuruludur. Ve her insana tezahür ettiği sıfatlara uygun görev verilir.

Bundan olsa gerek Allah Rasûlü:

"Kendinde olmayan sıfatlarla tezahür eden iki yalan elbisesini giymiş gibidir."[80] buyuruyor.

Bizler Allah'a, Rasûl'üne ve müminlere karşı sadık olmak zorundayız. Bir sıfat bizde olmadığı halde, varmış gibi görünmeyle, olmuş olmaz. Bunun yolu Allah'a yönelmek ve nefisle mücadeledir. Olmasını istediğimiz 'mış gibi yapmakla' olmayacağı gibi, altından kalkılmaz işler açar başımıza. Ehil olmadığımız görevlere getirilmek bunlardan biridir.

Hepimizin ortak kabulüdür ki, dava yolu aile yoludur. Musibetler davanın olmazsa olmazlarıdır. Her hareket öncü/örnek şahsiyetler ve onlara tabi olan, onları takip eden insanlardan oluşur. Musibet her insanın konumuna göredir. Bundan dolayı en ağır imtihan öncülerin başına gelir. Öncü ve örnek olmak belli fedakarlıklar ister. Her Müslüman öncülerden olmak ister. Öncü insanlar etkile-

80. *Buhari, Müslim*

dikleri ve davaya kazandırdıkları insanların ecirlerine ortaktırlar. Ancak olmasını istemekle, olmak farklı şeylerdir.

Örneğin, içinde yaşadığımız sistemde zindan, hicret vb. sıkıntılar kaçınılmazdır. Musibet bu harekete takdir edildiğinde, herkes tezahür ettiği sıfatlara göre nasibini alıyor. Kendinde bulunmayan sıfatlarla tezahür edenler imtihanın altında eziliyor, dayanamıyor, sabır ve direnç gösteremiyor. Kendini ve dava arkadaşlarını zor durumda bırakmış oluyor. Sebep: 'Varmış gibi yaptığı sıfatlar...' Müslümanların musibetlerini ağırlaştıran, zindanlarını zindan, hicretlerini firak kılan bu tip insanlardır.

Her birimiz insan olarak 'takdir edilme, kabul görme' fıtratıyla yaratılmışızdır. Her ortamda insana artı değer katan bazı sıfatlar vardır. İslam'ın öğretisi, her Müslümanın güzel sıfatları elde etmeye çalışmasıdır.

Bu mümkün olmadığında çabalamakla beraber, Allah subhanehu ve teâlâ kendine yönelmemizi, acziyet ve ihtiyacımızı O'na açmamızı ister. Yol budur. O sıfatları elde edemeyebiliriz. Ancak dualarımız, nefsimizin haddini bilme, çabalarımız bizler için kazançtır. İsteyip de elde edemediğimiz bir sıfat 'helak nedenimiz' olabilir. Bunu bilecek olan Allah'tır. Örneğin, İslamî ortamda cesaret güzel sıfatlardandır. Ve biz bu sıfata sahip olmak istiyoruz.

Bunun için gerekli olan adımları attık. Allah'ın subhanehu ve teâlâ isim ve sıfatlarını, dünyanın değersizliğini, ölümün yazıldığı anda geleceğini, korkunun yazılanı öne alıp, ertelemeyeceğine dair bilgilendik. Bu konuda salihlerin hayatını okuyup, asrımızda cesaret timsali mücahid ve davetçileri örnek aldık. Dualarımızda Allah'a yönelip,

O'ndan istedik. Ancak bir türlü bu sıfatı elde edemedik. Belki bunu nasip etmeyen Allah'tır. Cesaret bizi azdırıp, zulme sevk edecektir. Korku nedeniyle yapamadığımız şeyleri, cesaretle işleyeceğizdir. Hikmetiyle bu sıfatı bize takdir etmedi.

Kaybımız yoktur. Dualarımız, çabalarımız, Allah'a yönelişimiz, hayra talip oluşumuz ve cesaretin gerekli olduğu amellere 'sadık niyetimiz' onu yapanlarla bizi aynı mertebeye taşır. Belki istediğimiz sıfatı elde edemedik ancak Allah katında ondan çok daha hayırlı birçok sıfata sahip olduk.

Bir de ikinci yolu düşünelim. Cesaretliymiş gibi göründük. Bu sıfatla tezahür ettik. Cesaret gerektiren her işte gözü kara ve atılgan izlenimi oluşturduk kardeşlerimizde. Peki cesur olabildik mi? Asla! Ve buna yönelik karşılaşacağımız ilk imtihanda foyamız meydana çıkacaktır. Hem Allah'ın rızasından hem de müminlerin takdiri ve kabulünden mahrum olduk. Allah'a sığınırız.

Bu örnekleri çoğaltabiliriz. Bundan daha hayırlı olanı, her birimizin kendi muhasebemizi yapmasıdır. Hangi sıfatların nefsimizde olmasını istiyoruz? Ve bunları elde etmek için hangi yolu izliyoruz. Sadıkların yolunu mu? Hainlerin yolunu mu?

Bu hasbihalimizde bir misal vermiş olduk. Bize emanet edilen sorumluluklarda olmadığımız gibi görünmek ihanetin ilk adımıdır. Emanet ise sadık olmaktır.

Allah'ım! Senden nefsimiz, kardeşlerimiz ve İslam davası için sorumluluk almış tüm Müslümanlar için sıdk istiyoruz. Nefsimizin acizliği, sana olan ihtiyacımız sana

ayandır. Bizleri yardımsız bırakma. En güçlü dost ve en sadık vekil sensin.

Yalanın (İstisnai Olarak) Caiz Olduğu Haller

Yalan, asıl itibariyle haramdır. Ancak bazı istisnai durumlarda yalan söylenmesine cevaz verilmiştir. Bu da bazı şartlar oluştuğunda olur. Mesela, yalana başvurulmadan ulaşılması imkan dahilinde olan ve aslen helal olan amaçlar için yalan söylemek kesinlikle haramdır. Eğer tevriye yoluyla yalandan kaçınılırsa bu en ihtiyatlı yoldur. Tevriye; kişinin kendi içinde doğru bir maksadı kast edip ona ters düşmeyecek bir tarzda konuşmasıdır. Örneğin, Ebu Bekir'in *(r.a)* Mekke'den Medine'ye hicret ederlerken Rasûlullah'ı *(sav)* kast ederek 'Arkadaşın kimdir?' diye soranlara: 'Bu benim rehberimdir' diye cevap vermesi gibi. Ebu Bekir'in *(r.a)* kast ettiği aslında Rasûlullah'ın kendisi için hidayet rehberi olduğudur. Fakat karşı taraf bu sözü 'Yol rehberi, kılavuz' olarak anlamıştır.

Yalanın caiz olarak görüldüğü istisnai haller için İslam alimleri Ümmü Gülsüm *(r.anha)* hadisini delil olarak getirirler. Bu hadiste yalan söylemenin caiz olduğu haller bildirilmektedir:

"Ümmü Gülsüm *(r.anha)* şöyle demiştir: 'Ben, Rasûlullah'ın şu üç hal dışında halkın yalan söylemesine ruhsat verdiğini hatırlamıyorum:

1. Harpte, düşmana karşı,

2. Kişilerin arasında sulhu gerçekleştirmek için,

3. Eşlerin (Karı-Koca) birbirlerine yönelik (aile birliğini korumak ve aralarındaki sevgiyi arttırmak) için söyledikleri sözler.' "[81]

---

81. Buhari, Sulh, 2; Müslim, Birr, 101; Ebu Davud, Edep, 50.

Bu istisnai durumlarda yalan söze cevaz veriliyor olması yalanın helal kılınması anlamında değildir. Bir zaruret veya meşru çerçevede bir ihtiyaç hâsıl olduğunda hadiste belirtilen alanlarla sınırlı olmak kaydıyla böyle bir ruhsatın kullanılması caizdir.

Müşriklere Yalan Sözler Söylemek

Müşriklere yalan söylenmesi hususundaki istisna yukarıda da geçtiği gibi harp sırasında mümkün ve caizdir. Bunun dışında İslam devletinin eman ve emniyetine sığınmış kâfirlere yalan söylenmez. Zira zımmi hukukuna göre canı, malı, ırzı ve inancı güvence altındadır. Müslümanın da dilini yalandan ve yalana sebep olacak söz ve ortamlardan uzak tutması, dilinin ve kalbinin afiyeti için gereklidir.

Ayrıca harp hâli dışında Müslüman, davetçidir. İslami kimliği ön plandadır. Ona düşen Nebi'si *(sav)* gibi El-Emin olmaktır. Daru'l harp fıkhı adında birilerinin uydurduğu ve adına da fıkıh dediği ahlaksızlığa tevessül etmemelidir. Bir insanın müşrik olması İslami değerleri (ona karşı) rafa kaldırmamız anlamına gelmez. Bilakis onu kazanmanın yolu, İslam'ın fıtratı temsil eden ve tüm insanlığa kurtuluş olacak ahlakını ona göstermekle mümkündür.

Kişinin, Kendisini İlgilendirmeyen Şeyleri Terk Etmesi

Kul, yaşadığı an itibariyle şu iki halden birisi üzeredir:

1. Yapmakta olduğu iş/amel, dünya ve ahireti açısından bizzat kendi öz nefsini ilgilendiriyordur.

2. Yapmakta olduğu iş/amel, kendisini ilgilendirmediği halde kendisi dışındaki insanların halleriyle alakalıdır.

Kişinin bizzat kendi nefsini ilgilendirmediği halde başkalarının halleriyle/işleriyle alakadar olması, İslam nezdinde zemmedilmiş ve sakındırılmış kötü bir ahlaktır. Zira bu, kişinin, Müslüman kardeşlerine zarar vermesi muhtemel olan alanlardan birisidir. Abdullah b. Amr'ın *(r.a)* rivayet ettiği hadiste Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmaktadır:

"Müslüman, dilinden ve elinden (diğer) Müslümanların emin olduğu kimsedir..."[82]

Kişinin, kendisini ilgilendirmediği halde başkalarının gizli veya açık işleriyle ilgilenmesi en başta bizzat kendisi için zararlıdır. Zinnun'dan *(r.h)* nakledildiğine göre o şöyle demiştir:

"Her kim, kendisini ilgilendirmeyen işlerde kendisini o işlerle ilgilenmekle mükellef kılarsa, kendisini ilgilendiren (mesul olduğu) işleri zayi etmiş olur."

Bir kimse sorumluluğunu üstlendiği veya emin olduğu iş ve amellerle gereği gibi ilgilenip meşgul olursa, başka insanların gizli-açık amel veya halleriyle ilgilenmeye fırsat dahi bulamayacaktır. Kendisini hiçbir şekilde ilgilendirmediği halde başkalarının halleriyle alakadar olmanın kişinin aleyhinde olmak üzere birçok zararları vardır. Mesela, ilgi alanına girmediği halde bir başkasının işleriyle ilgilenmek kişiye nefsinden kaynaklı çirkinlikleri unutturur. Unutturmasa da önemsenmeyecek düzeyde tahfif ettirir.

İkinci olarak, kişinin gerekmediği halde başkalarının işleri ile ilgilenmesi, o kimsenin hiç de hoşlanmayacağı

82. *Buhari, İman, 4; Müslim, İman, 64.*

sonuçlarla karşı karşıya kalmasına sebep olur ve kardeşlik hukukunu ihlal etmiş olur.

Bu ve benzeri hususlar ahlak ve tezkiye kitaplarında fudulat (فضولات) başlığı altında incelenir.

Fudulat, tezkiye ve ahlakta, kişinin ihtiyacından fazla olan her şey anlamındadır. Denilmiştir ki: 'Fudulat, kalbi zayıflatan veya kalbi öldüren amellerin tamamıdır.'

Buna şöyle bir misal verebiliriz. Mikdam b. Ma'dikerb'in *(r.a)* rivayet ettiği hadise göre Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"Ademoğlu karnından daha şerli bir kap doldurmamıştır. Ademoğlunda, belini doğrultabilecek bir kaç lokma kafi gelir..."[83]

Hadiste belirtilen 'şer'den, midenin ve dolayısıyla çokça yemenin sebep olduğu hastalıkların anlaşılabileceği gibi kalbin katılaşmasına kadar götürebilecek manevi hastalıklara sebebiyet vermesi de anlaşılabilir. Şüphesiz ki ihtiyaçtan fazla yemenin ve mideyi daima tok tutmanın hem beden sağlığı hem de kalp sıhhati üzerinde menfi tesirleri vardır. İhtiyaç kadar yemek yemek veya bunu daha da azaltmak, kalbin rikkatine (kalp inceliğine), anlayışın kuvvetlenmesine ve nefisten kaynaklı şehvet, öfke, gazap ve hevanın zayıflamasına vesile olacaktır.

Fudulat ile ilgili olarak verdiğimiz yemek örneğini fazla uyku ve çokça konuşmaya da uyarlamak mümkündür.

---

83. *Tirmizi, Zühd, 47; İbni Mace, Et'ime, 50.*

Müslümanlar arasındaki ilişkiler genel anlamdaki beşeri münasebetlere göre daha özel bir münasebet biçimidir. Bu çerçevede bakıldığında Müslümanın, kendisi dışındaki insanlarla konunun başında belirttiğimiz gibi iki türlü ilişkisi olacaktır.

Bir Müslümanın, bir diğer Müslüman kardeşinin sevincine ortak olması, sıkıntısını paylaşması, ihtiyacı olduğunda yardımına koşması, karşılaştığında selamlaşması ve hal-hatırını sorması gibi ameller, hem dünyevi hem de uhrevi açıdan bizzat kendi nefsini de alakadar etmekle beraber kardeşlik hukuku çerçevesinde yapılması gereken davranışlardır.

Bu tür bir ilişki dışında, kişiyi ilgilendirmeyen hususlarda daha da ileri gidilmesinin mazur görülecek bir tarafı yoktur. Müslümanların ayıplarının ve gizli hallerinin peşine düşüp araştırmaya kalkmak, mevcut olan muhabbetin ortadan kalkmasına neden olur. Ortaya ahlaki bir fesat çıkar ve güvensizlik ortamına sürüklenilir.

İslam ulemasının bu babı (Fudulat) ahlak ve tezkiye kitaplarında zikretmeleri, esas itibariyle şu hadis-i şerif nedeniyledir: Ebu Hureyre'nin *(r.a)* rivayet ettiğine göre Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"Kişinin kendisini ilgilendirmeyen şeyleri terk etmesi, İslam'ının (Müslümanlığının) güzelliğindendir."[84]

Bu hadis-i şeriften, aslında her Müslümanın İslam'ının (Müslümanlığının) güzel olmadığı da anlaşılmaktadır. Kul, Müslüman olduktan sonra İslam'ını güzelleştirmek için de ayrıca gayret göstermelidir. Bu gayretlerden bir tanesi

84. *Tirmizi, Zühd, 11; İbni Mace, Fiten, 12; Ahmed b. Hanbel; Malik.*

de Müslümanın kendisini alakadar etmeyen meselelere müdahil olmaması, ilgi alanına girmeyen şeylerden uzak durmasıdır.

Kulun İslam'ı (Müslümanlığı) Ne ile Güzelleşir?

Kimileri, kulun İslam'ının güzelliği 'Bütün vacipleri yerine getirip tüm haramlardan kaçınmasıyla gerçekleşir' demişlerdir. Ancak bu tanım konunun başı ve sonu arasındaki uyumsuzluktan dolayı doğru olarak kabul edilemez. Zira bir kulun İslam'ının ne ile (daha da) güzelleşeceği hususu haramlık veya vucubiyet çerçevesinde değerlendirilebilecek bir konu değildir. Bu, Cibril (as.) hadisinde varid olan ihsan meselesi kapsamındadır. Cibril hadisinde malum olduğu üzere kişi tevhidle beraber dinde üç mertebeyle karşılaşmaktadır. Bu mertebeler şunlardır:

1. İslam

2. İman

3. İhsan

İslam mertebesi, kulun zahiren Allah'ın emir ve yasaklarına teslim olmasıdır.

İman mertebesi, kulunu zahiren teslim olduğunu ilan ettiği bu esaslara kalben kamil manada inanmasıdır.

İhsan mertebesi, kulun hem zahiren hem de batınen yüce Allah'ın *(cc)* razı ve hoşnut olduğu hukuk hali üzere bulunmasıdır.

Rasûlullah *(sav)* Cibril hadisinde ihsanı şöyle tanımlamıştır:

"İhsan, Allah'a O'nu görüyormuşcasına ibadet etmendir. Her ne kadar sen O'nu görmüyorsan da O seni görmektedir."[85]

Kulun İslam'ının güzelliği, yaptığı ibadetleri ihsan üzere yapmaya çalışmasıyla artar. Rasûlullah'ın *(sav)* beyan buyurduğu tanım itibariyle kul, ibadetlerini, yüce Allah'ı görüyormuşçasına yapamıyorsa da El-Basir olan Allah'ın *(cc)* her an kendisini gördüğünü bilmekle bu şuura ulaşmaya gayret etmelidir. Kul, bu şuura ulaşamıyorsa o artık gaflet halindedir. İhsan mertebesinden yoksun bir kimse aynı zamanda yüce Allah'ın bu lütuf, kerem ve nimetleri hakkında da gafil, cahil, o unutkan ve kendi öz nefsine zulmedenlerden olur.

Böyle bir kimsenin, İslam'ının (Müslümanlığının) güzelleşmesi de mümkün değildir. Allah'ı görüyormuş gibi ibadet etmek şuurundan veya yüce Allah'ın, kendisini her an görüp gözettiğinden gafil olan bir kulun yüce Allah'a hakkıyla kullukta bulunması düşünülemez.

İhsan; murakabe ve müşahede olmak üzere iki meseledir. Bunların en üstünü müşahede mertebesidir. Bu mertebe de kul ibadetlerinde ihsan üzere olur. Diğer söz ve davranışlarında da kamil manada güzel ahlak üzere olmakla ihsan derecesine ulaşabilecektir.

Kişinin müşahede mertebesinde bulunması demek, hayatının her anında ve her halükarda Rabbine müeddep/edepli bir hal üzere olmasıdır.

Mesela, bulunduğu bir ortamda kişinin müşahede mertebesinde bulunma hali şudur: İnsanların birbirlerini

85. Müslim, İman 1-5; Buhari.

görebiliyor, konuşabiliyor ve konuştuklarını duyabiliyor olmalarının büyük bir nimet olduğuna idrak ederek tüm bu eşsiz nimetleri ancak yüce Allah'ın razı ve hoşnut olacağı bir istikamette kullanma şuuruyla hareket etmesi. Sağlıklı bir kimsenin, sahip olduğu ruh ve beden sağlığını düşünerek El-Hayy ve El-Kayyum olanın verdiği bu nimeti, yine El-Macid ve El-Vahid olan yüce Allah'a *(cc)* kulluk kapsamındaki hizmetlerde kullanma niyeti ve iradesini göstermesi de müşahede mertebesinde bulunmasının bir neticesidir.

Gafil insan, arkeolojik kazıların yapıldığı anlarda ortaya çıkarılan, pirinçten yapılmış bir levha veya vazo karşısında büyük bir hayranlık duyar.

Müşahede mertebesindeki mümin ise zarif görünümlü her hangi bir canlıyı gördüğünde dahi yüce yaratıcının kudretini ve El-Musavvir sıfatını düşünerek Allah'a hamd eder. Ortalamanın üzerinde uzun bir ömrü sıhhatli olarak yaşamış biri gafil diğeri de müşahede mertebesindeki iki kişi, içinde bulundukları ahvali farklı açılardan değerlendireceklerdir.

Gafil olan 'Ben sağlığıma çok dikkat ettim, doğal yiyeceklerle beslendim, spor yaptım vs. işte bundan dolayı uzun bir ömür sürdüm' der. Müşahede mertebesindeki mümin ise 'Allah'a hamdolsun. Ben ömrümü uzatmaya muktedir değilim. Şüphesiz ki her canlının bir eceli vardır. Ecel geldiğinde ne bir an geri kalır, ne de ileri geçer. Bu yaşa ulaşmayan nice insanlar vardır. Beni bu yaşıma ulaştıran Allah'a hamdolsun' diyerek yüce Allah'ın El-Muhyi ve El-Mumit olduğunu bilerek çokça hamd etmeye devam eder.

Bu mertebeye ulaşabilmesi için kulun, özellikle kalbini,

yüce Allah'a yönelmenin dışında başka istikametlere yöneltmekle meşgul etmemesi gerekmektedir. Kalp, kişiye Allah'ı unutturacak ya da Allah'a yönelmesine mani olacak şeylerle alakasını tamamen kesmelidir.

İkinci olarak kalpte, Allah'ın nimetlerini, ahiret yurdunu, cennetin güzelliklerini ve cehennemin dehşetini tefekkür ile kulu neşe, huzur, sevinç ve emniyete ulaştıran zikrin çokça arttırılması lazım gelir.

Bu ahval üzere bulunan mümin kulun yüce Allah *(cc)* ile münasebeti müstakim bir münasebettir.

Bunun dışında kalan ise murakabe mertebesinde kalır. Murakabe mertebesinde kul, yüce Allah'ın, kendisini her an görüp gözettiğini bilir. Bu halde kişinin Müslümanlığını güzelleştirir.

Eğer kişi ne müşahede ne de murakabe mertebesinde değilse artık onun İslam'ının güzelleşmesinden söz edilemez.

Burada özellikle bir noktanın altını çizmek istiyorum. Müşahede mertebesi diye isimlendirilen; her daim Allah'ı görüyor gibi kulluk yapmak bir defada elde edilecek bir mertebe değildir. Bunun aslı ve özü daha düşük bir mertebe olan murakabedir. Kulun her daim Rabbinin kendini gördüğünü bilmesi ve bu şuur üzere yaşamasıdır.

Bunun için çabalayan ve nefsiyle mücadele eden kişide zamanla bu duygu meleke haline gelir. Nasıl ki herhangi bir davranışı günlük tekrar etmekle bizde ahlak ve meleke haline geliyor, yani şuur dışı da olsa o davranışı yapıyoruz. Bunun gibi ömrünün, belli bir diliminde sürekli Rabbinin

onu gördüğünü, ilmiyle ihata ettiğini bilen Müslüman, mükafat olarak bunun ahlak haline gelmesiyle yani müşahade ile nimetlendirilir.

Kişiyi İlgilendirmeyen Şeylerin Kapsamı

İyiliği emretmek ve kötülükten nehyetmek İslam'ın temel esaslarındandır. Maruf ve münkerin ölçüsü, bunların Kur'an ve sünnetle belirlenmiş olmasıdır. Bu hususta heva kaynaklı bir ölçünün tespiti ve tayininde makul bir sınır olmayacağından bu da ihtilaf ve ayrılıklara neden olur.

Emr'i bil maruf ve nehyi ani'l münker hususu, kişiyi ilgilendirmeyen mesele kapsamına girmez. Allah *(cc)* şöyle buyurmaktadır:

"Siz, insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten men edersiniz..."[86]

Marufu emretmek ve kötülükten nehyetmek sadece şer'i otoriteye ait bir yükümlülük değildir. Bununla beraber emredilecek iyilik, herkesin mükellef olup icabet etmesi gereken hususları da kapsamaktadır. Bunun gibi, nehyedilecek münkerata tüm Müslümanlar tarafından bilinen haramlar da dahildir. Bu mesele mümin kimsenin İslam'ın güzelleşmesi ve kişiyi ilgilendirmeyen meseleler kapsamından daha geniş bir çerçevede de değerlendirilebilir. Ancak biz, bu bağlamda konu başlığı çerçevesinde konuya devam edeceğiz.

Açıktan işlenen herhangi bir münkerat görüldüğünde uygun bir üslup ve o an için gerekli olan vasıta (el veya dil) ile münkerata mani olunur. Bu, Rasûlullah'ın

---

86. 3/Al-î İmran, 110

(sav) hadisinde belirtildiği üzere tüm Müslümanlar üzerine sorumluluktur. Ebu Said el-Hudri'den *(r.a)* rivayet edildiğine göre Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"Sizden her kim bir kötülük görürse onu eliyle düzeltsin, (eliyle değiştirmeye) gücü yetmezse diliyle (düzeltsin), buna da gücü yetmezse kalbiyle (buğz etsin). Bu ise imanın en zayıf noktasıdır."[87]

Bu hadis-i şeriften de açıkça anlaşılan şudur: Bir Müslümanı ilgilendiren ya da ilgilendirmeyen hususların çerçevesini şeriat çizer. Kulun açıkça işlenen bir münkerat karşısında duyarsız ve nemelazımcı olmaması gerektiği gibi kendisini ilgilendirmeyen hususlara da müdahil olmamalıdır.

Kimi alimler bu konuyla alakalı olarak bazı kurallar zikrederler. İmam Gazali şöyle demiştir: 'Kişinin, kendisini ilgilendirmeyen şey; dünya ve ahiret hayatına hiçbir faydası olmayan, bununla beraber (o iş hakkında) susmakla veya uzak durmakla da herhangi bir zarar görmeyeceği şeydir.'

Örneğin, Şu anda bir dost meclisinde veya bir sohbet halkasında bulunuyor olabilirsiniz. Konuşmaya başlamadan önce hem dünyevi hem de uhrevi açıdan size ve beraberinizdeki dostlarınıza faydalı olup olmayacağını düşünerek ona göre karar vermeniz İslam'ınızın güzelliğinden olur.

İmam Şatibi şöyle demiştir: 'Bu (kişiyi ilgilendirmeyen mesele), üzerine amel bina edilmeyen her şeydir. Amelden kasıt da kalbin ve organların amelleridir.'

---

87. Müslim, İman, 78; Ebu Davud, Salât, 248.

Örneğin, herhangi bir niyet, duygu veya yönelim de kişi kendisine şu suali sorabilir:

• Bunların üzerine bir amel bina ediliyor mu? Yani bunlar pratik olarak ortaya çıkmakta mıdır?

• Kalp amellerinden tevekkül artıyor mu?, Allah *(cc)* hakkındaki hüs-ü zan kuvvetleniyor mu?

• Müminlere karşı güven, sevgi, hürmet ve kardeşlik duygularında müspet bir değişim hissediliyor mu?

• Kul, bundan dolayı herhangi bir hayra teşvik edilmekle veya herhangi bir günahtan alıkonmakta mıdır?

Eğer yapılacak şeyin, kalbin ya da organların amellerine doğrudan bir katkısı varsa işte bu bizzat kişinin kendisini ilgilendirir. Eğer durum böyle değilse o şey, kişinin ilgi alanının dışında demektir.

İmam Şatibi, kişiyi ilgilendirmeyen hususların çerçevesini çizdiği ve yukarıda zikrettiğimiz kuralı şeriatın şu umumi kaidesinden aldığını söyler: Şeriatın genel usulü, kendisine arz edilen bir mesele amel ile ilgiliyse bunun nasıl tatbik edileceğini belirleyip açıklamış ancak amel ile ilgili değilse bu hususta herhangi bir şart ve şekil vazetmemiştir.

Biz bu hususla ilgili şöyle bir örnek verebiliriz. Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulur:

"Sana, hilal şeklinde yeni doğan ayları sorarlar. De ki: 'Onlar, insanlar ve özellikle hac için vakit ölçüleridir. İyi davranış, asla evlere arkalarından gelip girmeniz değildir. Lakin iyi davranış,

Allah'tan sakınanın (davranışı)dır. Evlere kapılarında giriniz, Allah'tan korkun, umulur ki kurtuluşa erersiniz.' "[88]

Rasûlullah'a *(sav)* yeni doğan hilalin önce incecik olması, sonra her gün büyümesi, dolunay olduktan sonra incelip kaybolması ve tekrar aynı şekilde doğup devam etmesi sorulmuştur. Ayette verilen cevap bu hususla beraber sorulmayan bir başka husus hakkındaki açıklamaları ihtiva etmektedir. Bu cevap ile insanlar, ayın bu şekildeki hareketiyle; kameri yılların hesaplanması ve hac günlerinin bilinmesi ile Ramazan ayının ve bayram günlerinin tespitinin yapıldığını öğrenmiş oldular. Ayetin büyük bir kısmı ise hilalin halleri dışındaki bir konuya ayrılmış. Eskiden Araplar hac için ihram giydiklerinde veya hac dönüşünde evlere kapısından değil de arkadan açılan bir delikten girmenin iyilik olduğuna inanırlardı. Ayet, bunun yanlış olduğunu, böyle bir davranışın takva olmadığını bildirmektedir.

Konumuzla alakalı olarak bu ayetten şunu anlıyoruz: Üzerine herhangi bir amel terettüp etmeyen hususlarda şarî, tafsilî olarak açıklamada bulunmaz. Kozmik bir hadise kişi için kendisini birinci derecede ilgilendiren bir mesele değildir. İmam Şatibi de buna işaret ederek her hangi bir amele sebep veya zemin teşkil eden hususta açıklama yapıldığını belirtmektedir.

Başka bir örnek:

Ebu Musa *(r.a)* şöyle demiştir:

"Nebi'ye hoşuna gitmeyecek şeyler soruldu. Ona sorulan sorular çoğaldıkça öfkesi arttı ve:

---

88. 2/Bakara, 189

— Bana istediğinizi sorun, buyurdu.

Bunun üzerine bir adam:

— Benim babam kimdir? diye sordu.

Rasûlullah:

— Baban Huzeyfe'dir, dedi.

Başka bir adam ayağa kalkarak:

— Benim babam kimdir ey Allah'ın Rasûlü? diye sordu.

Rasûlullah:

— Senin baban Şeybe'nin azatlısı Salim'dir, buyurdu.

Ömer, Rasûlullah'ın yüzündeki kızgınlığın belirtilerini gördüğünde şöyle dedi:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Biz Allah'a tevbe ediyoruz."[89]

Kişinin, kendisini ilgilendirmeyen meselelerle meşgul olması aynı zamanda onu, cevabı hiç de hoşuna gitmeyecek çokça soru sormak gibi abes işlerle uğraşmaya götürecektir. Hadiste söz konusu edilen gereksiz ve çok soru sormak da kişiyi ilgilendirmeyen işler kapsamındadır. Nesebini ve milletini bilmesi kişi için Allah *(cc)* katında herhangi bir fazileti gerektirmez. Herhangi bir ırka mensubiyet, İslam'ın güzelliği ve takvalı olması dışında hiç kimseye değer katmaz. Nitekim bu hadisenin akabinde şu ayet-i kerime nazil olmuştur:

89. Buhari, İlim, 92.

"Ey iman edenler! Açıklandığında hoşunuza gitmeyecek şeyleri Peygamber'e sormayın..."[90]

Ömer *(r.a)*, Abese suresinin otuz birinci ayetini okurken: "(فكهة)'nin ne olduğunu anladım ama (وأبا)'yi anlayamadım, der, sonra da 'Kendimizi, bizleri ilgilendirmeyen şeylerle tekellüf altına sokmaktan men edildik..." diyerek bu husustaki örnek tavrı ortaya koyar. Buradan anlıyoruz ki meclislerde sırf konuşmak olsun diye soru sormak, cevaptan şer'i bir beklentinin olmaması kişiyi bilgilendirmeyen faydasız işler kapsamındadır.

Tevhid ehli bazı davetçi kardeşlerimizin bu konu çerçevesinde karşılaştıkları çarpıcı örnekler vardır. Bunlardan bir tanesini anlatmak faydalı olacaktır. Kendisi uzun yıllar medrese eğitimi görmüş ve bir çok malumata sahip olan 'ehli cehalet' bir hocayı bir kardeşimiz tevhide davet ederken yeri geldiği zaman ilgili hadisleri veya alimlerden yapılan nakilleri Arapça okur. Yapılan bu davetin içeriğini önemsemeyen o hoca ise, bütün dikkatini Arapça okunan metinlerdeki ibarelerin irabına yöneltmiş. Sohbetin sonunda da 'Şu ibare bana göre şöyle okunsa daha iyi olurdu... Bu lafız şöyle olmalıydı...' diye dilbilgisini ve Arapça gramere vukufiyetini göstermeye çalışmış. Davetçi kardeşimiz onun dünya ve ahiret hayatının saadeti için gayret gösterirken kendisi asıl olanı bırakıp o an için konuyla ve kendisiyle alakalı olmayan mevzulara dalmış. Buna benzer örneklerle özellikle medrese ve ilahiyat kökenli birçok hoca ile temaslarda karşılaşılabilmektedir.

Kendisini ilgilendirmeyen meselelerden uzak durulması

---

90. 5/Maide, 101

nasıl ki Müslümanın İslam'ını güzelleştiriyorsa bunun aksi tutum ve davranışlarda bir Müslümanın mürüvvetini bozar ve İslam'ın kazandırdığı güzelliklerden mahrum kalmasına sebep olur. Bu kimse aynı zamanda içerisinde bulunduğu camianın fertleri nezdinde de saygınlığını ve güvenilirliğini kaybeder.

Üzerlerine herhangi bir vazife yahut mesuliyet terettüp etmediği halde her daim kendi dışındaki insanların ahvali ile meşgul olan kimseler, bu fiilî halleriyle şöyle bir iddiada bulunmuş olmaktadırlar. Kendileri dışındaki herkesin, gündeme getirilmesi veya müdahale edilmesi gereken kusur ve yanlışları var da bir tek onlar bu tür şeylerden muaftır. Allah'ın rızasını, hoşnutluğunu ve cennetleri garanti etmiş 'kamil' müminlermiş gibi bir surete bürünerek aleme nizam vermeye çalışmak kişinin İslam'ını güzelleştirmez. Bilakis değerini düşürür, şahsiyetini bozar. Ebu Hureyre'den *(r.a)* rivayet edildiğine göre Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"Bir kimse 'insanlar helak oldu' derse, kendisi onların en önce helak olanı olur."[91]

Hasan-ı Basri *(r.h)* der ki: 'Yüce Allah'ın bir kulundan yüz çevirdiğinin alametlerinden bir tanesi de o kulun, kendisini ilgilendirmeyen şeylerle meşgul olmasıdır.'

Ma'ruf El-Kerhi de şöyle demiştir: 'Kişinin kendisini ilgilendirmeyen konularda söz söylemesi yüce Allah'ın onu muvaffak kılmadığının ve kendisini yarı yolda bıraktığının göstergesidir.'

Kendini ilgilendirmeyen meselelerle uğraşmak, selefin

91. *Müslim,Birr, 139; Ebu Davud, Edeb, 77.*

yol göstericiliğinden anladığımız gibi bir tuzaktır. İnsana kendi sorumluluklarını unutturmak ve nefsini ıslah etmekten uzaklaştırmak için şeytanın bir oyunudur.

Özellikle insanların faydasız işleri maharet zannettiği bu zamanda Müslümanların daha fazla dikkatli olması gerekir. Çokça dikkatimizi çektiği için birkaç noktayı kardeşlerimizle paylaşalım. Meclislerimizde bulunmayan üçüncül şahıslar hakkında konuşmayalım. Bu, en basitinden bizi ilgilendirmeyen bir iş kapsamında olduğu gibi gıybete davetiye çıkaran kötü bir ahlaktır.

Ve bu durum; şeytanın adım adım insanı harama çekmesinin ilk adımıdır.

Kendi kadrimizi ve kıymetimizi bilelim. Allah'ın ve Müslümanların bize yüklemediği doğal olarak da bizi ilgilendirmeyen meselelerde ahkam kesmeyelim. Bu, bizleri kendi sorumluluklarımızdan alıkoyduğu gibi aynı zamanda çoğu zaman Allah'ın *(cc)* hudutlarını çiğnemeye götürür.

Müslümanların cemaatler arası problemleri konuşmaları, bazısının hızını alamayıp uluslararası konularda sorunları tespit ve çözüm yollarını zikretmesi faydasız ve kendini ilgilendirmeyen hatta ucub ve kibir gibi kötü ahlakların habercisidir.

Emin olmadığımız ve kulaktan dolma bilgilerle amel defterimizi karalamayalım. Emin olunmayan her bilgi yalandır. Ya kişiyi kendini ilgilendirmeyen boş işe yahut gıybet, iftira su-i zan gibi kesin haramlara götürür.

Bunların her biri de kardeşlerimizin hukukunu zedelememiz, onlara zarar vermemiz kapsamındadır.

B. Kibirden Sakınmak ve Tevazu

Müslümanların birbirleri üzerindeki haklarından bir tanesi de, kendi aralarındaki ilişkilerde birbirlerine karşı kibirden kaçınıp tevazu sahibi olmalarıdır. Tevazu, Müslümanlar arasındaki kardeşlik ve muhabbeti arttırır; Müslümanın, kardeşine yönelik sevgisinin güçlenmesi ve sayısız faydaların elde edilebilmesi için de büyük bir hayır kapısıdır.

Tevazu, kişinin, nefsini Müslüman kardeşinden daha küçük görmesi ve kardeşini nefsine tercih edebilme iradesini ortaya koymasıdır. Bunun zıddı ise, büyüklenme yani kibirdir. Kibir, kişinin, Müslüman kardeşini küçük görmesi ve hakka karşı tekebbür etmesi/büyüklenmesidir. Bu hal üzere olan bir kimsenin Müslüman kardeşlerine zarar verme potansiyeli hayli yüksektir. Zira kibir ehli, başka insanların sıkıntılarını gidermez, dertleriyle dertlenmez ve hatta mutluluklarını dahi paylaşmazlar. Bunun nedeni de kendileri dışındaki insanları önem, değer ve statü itibariyle daha alt düzeyde görmeleridir.

Kibir ehli, kendileri ile ötekileştirdikleri diğer insanlar arasına öyle yüksek ve kalın suni duvarlar örerler ki, Müslümanlar arasında sürekli canlı tutulması gereken 'Bir vücudun azaları gibi olma' şuurundan da mahrumdurlar. Böylelikle Müslümanlar arasındaki vahdet ve dayanışma ruhunu da en başta kendi aleyhlerine olmak üzere zedelemiş olurlar.

Kibir, lugat manası itibariyle 'Büyüklük taslama, kendisini herkesten üstün görmek' anlamlarına gelir.

Abdullah b. Mesud'dan *(r.a)* rivayet edildiğine göre Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"Kalbinde zerre kadar kibir olan kimse cennete giremez."

Sahabeden birisi:

"İnsan elbise ve ayakkabısının güzel olmasını arzu eder, deyince şöyle buyurdu:

— Allah güzeldir, güzel olanı sever. Kibir ise hakkı kabul etmemek ve insanları küçümsemektir."[92]

Kibrin, Küfürden Daha Genel Olması

Kibir, kapsam itibariyle küfürden ve benzeri hususlardan daha geneldir. Hadis-i şerifin zahirinden anlaşıldığı üzere kibir cennete girmeye manidir. İman etmeden kâfirin cennete girmesi mümkün olmadığı gibi Müslüman da kibirden temizlenmedikçe cennete giremeyecektir. Bu hastalıktan arınması da henüz hayatta iken tevbe etmesi ve tevazuya sarılması ile olmalıdır. Kibir hali üzere vefat etmesi durumundaysa cezasını çekip temizlenmeden cennete giremeyecektir. Hadiste geçen 'cennete giremez' ifadesinin, bu cürümden vazgeçirmek, terhip (korkutma) ve kibrin vebalinin ağırlığının anlatılması maksadıyla beyan buyrulduğunu alimlerimiz dile getirmişlerdir.

Kibrin Allah'a Has Olması

الكبير El-Kebir, Allah'ın en güzel isimlerindendir. Zatının ve sıfatlarının büyüklüğünü anlatır. Yine (الكبير) El-Kebir büyük oluşundan dolayı kibir sahibi olan ve kendi dışın-

92. *Müslim, İman, 147; Ebu Davud, Tirmizi.*

daki her şeyin zat, sıfat ve değer olarak O'ndan *(cc)* aşağı olduğunu ifade eder.

Şüphesiz ki Kibir, El-Aziz ve El-Celil olan Allah'a has olan bir isim olduğundan ancak ve yalnız, yüce zatında güzeldir. Allah *(cc)* şöyle buyurmuştur:

"...(Allah) El-Aziz, El-Cebbar ve (büyüklükte eşi olmayan) El-Mütekebbirdir."[93]

Rasûlullah'ın *(sav)*, Rabbimizden nakletmiş olduğu kudsî bir hadiste şöyle buyurmaktadır:

"İzzet gömleğim, kibriya ise elbisemdir. Kim bunlardan birini benden almaya kalkışırsa onu helak ederim."[94]

Kibir, yüce Allah'ın *(cc)* izzetine ve azametine yaraşır. Başı pis bir su damlası (meni), sonu ise çürüyüp kokan bir ceset olan insan gibi zayıf ve fani bir varlığın kibirlenmesi şaşılacak bir şeydir. Kendisi gibi olan insanları küçümseyip küçük görmesinden daha çok şaşırtıcı olanı ise, yüce yaratıcıya karşı tekebbür ederek hakka karşı çıkmasıdır. Kalbinde kibir bulunan bir kul fiilen zalim bir kimse değilse de hakikatte o büyük bir zulüm işlemiştir. Çünkü hiç bir surette hakkı olmayan bir şeyi kendisine maletmek istemiştir. El-Kebir ve El-Mütekebbir olan yüce Allah'ın hakkını gasp etmekle O'nun hududunu ihlal etmiştir.

Kibirden en çok uzak durması gereken kimse, Müslümanın ta kendisidir. Allah'a gereği gibi kullukta bulunmaya çalışan bir Müslümanın kibir marazına tutul-

93. *59/Haşr, 23*
94. *Müslim, Birr, 136; Ebu Davud, Libas, 25.*

ması kulluğun hakikatiyle çelişir. Zira kulluk, teslimiyet ve tezellül esaslarına dayanır. Teslimiyet ve tezellül üzere Allah'a ibadet eden bir kulun ibadet dışındaki hallerinde ve münasebetlerinde kibirli olması asla düşünülemez. Kibirlenen insana Kur'an-ı Kerim şu ebedi hatırlatmalarda bulunmaktadır:

"Kahrolası insan! Ne kadar da nankördür! Allah, onu hangi şeyden yarattı? Bir nutfeden yarattı da ona şekil verdi."[95]

"Biz sizi hakir bir sudan yaratmadık mı?"[96]

Bu konuyla alakalı olarak şu kıssayı nakletmek faydalı olacaktır.

'Devrin sultanı bir yerden geçiyorken orada ve yakınlarda bulunan herkes ayağa kalkıp hürmet ederek sevgi gösterisinde bulunur. Ancak takvası ile meşhur salih bir zatın ne kendisine ne de etrafındakilere ilgi ve saygı göstermediğini görünce onu huzuruna aldırarak şöyle der:

— Görmüyor musun? Sultan geliyor, diye insanlar yerlere yatıp kalkıyorlar. Sen yoksa Sultanı tanımıyor musun?

Salih zat şöyle cevap verir:

— Tanıyorum. İyi tanıyorum ve seni de iyi biliyorum.

Sultan:

— Öyleyse söyle bakayım, kimim ben?

Salih Zat:

---

95. 80/Abese, 17-19

96. 77/Mürselat, 20

— Senin baş(langıc)ın hakir bir su damlası, ahirin ise bozulan ve kokuşan bir leştir. İkisi arasındaki halin ise, karnındaki kazuratın (büyük abdest) hamalısın!'

Böyle bir gerçeği yalın haliyle dile getiren salih zat bu sözleriyle sultanın çevresindekilerinin tepkisini çeker. Fakat bu sözler Sultanı derin bir tefekküre sevk eder ve salih zata herhangi bir zarar verilmemesini emreder.

Kibirlenmek isteyen bir varlıkta hiçbir eksikliğin bulunmaması icap eder. Oysa başta fanilik olmak üzere öfke, şehvet, cimrilik, korkaklık, hastalık, fakirlik ve zillet gibi eksik sıfatlarla malul olabilen insanın kibirlenmesi de tıpkı sıraladığımız diğer sıfatlar gibi çirkin bir eksiklik olarak ortaya çıkar.

Kibrin Kısımları

Kibir, konusunun girişinde kaydettiğimiz hadis-i şerifte de açıklandığı üzere iki kısımdır:

1. Hakka karşı kibir

2. İnsanlara karşı kibir

Hakka Karşı Kibirlenmek

Hakka karşı kibir çoğunlukla şu şekillerde gerçekleşir:

1. Hakkı bilip öğrendiği halde hakkı reddetmek

2. Hakka davet edildiğinde yüz çevirmek

3. Hakka karşı şımarmak

4. Hakkı dinlememekle beraber batıl üzere inat etmek

5. Hakkın ortaya konmasına engel olmak

6. Hakkı iptal etmeye çalışmak ve bu amaçla hak taraftarlarıyla mücadele etmek

7. Hakkı ve Hak taraftarlarını küçümseyip onlarla alay etmek.

Saydığımız tüm bu maddelerin, bir tutum ve davranış tarzı şeklinde ortaya çıkmasının temelinde hakka karşı büyüklenmek, yani kibir bulunmaktadır.

Bir kimsede kibrin ortaya çıkması, batın ve zahir olmak üzere iki halde mümkün olur.

Kibir, söz veya davranış olarak zahirde ortaya çıkmadan evvel kalpte müessir olarak yer edinmiştir. Kalpte yer edinen kibrin, kişinin hakka karşı konumunun belirlenmesinde de etkili olması kuvvetle muhtemeldir. Zira kibir sahibi, kibirden arınmadıkça cennete gidemeyeceği gibi haktan yüz çeviren kâfirlere has bir özellik olan kibirde onlarla aynı ortak paydada bulunmak bahtsızlığına da düşer. Dikkat edilirse birçok ayette kâfirlerin en belirgin özelliklerinin kibir olduğu görülecektir:

"...İblis hariç hepsi secde ettiler. O yüz çevirdi ve büyüklük tasladı, böylece kâfirlerden oldu."[97]

"Doğrusu ben, onları mağfiret edesin diye her davet edişimde onlar parmakları ile kulaklarını tıkadılar. Ve elbiselerine büründüler. Ve küfürde ısrar ettiler. Ve kibirlendikçe kibirlendiler."[98]

---

97. 2/Bakara, 34

98. 71/Nuh, 7

"...Firavun ve toplumuna Musa ile Harun'u mucizelerimizle gönderdik, fakat onlar kibirlendiler ve günahkar bir toplum oldular."[99]

Hakka Karşı Kibirlenmenin Türleri

1. Kâfirlerin Hakka Karşı Kibirlenmesi

Kâfirin, küfründen dolayı hakka karşı kibirlenmesi, içerisinde bulunduğu ideolojik ve psikolojik şartlar itibariyle anlaşılabilir bir durumdur. Bir parçası olduğunu düşündüğü küfür toplumuna kuvvetli bir aidiyet duygusuyla bağlı olması nedeniyle gerçek anlamda özgürce düşünememektedir. Kendisini sosyal çevresinin, ailesinin veya hakim ideolojinin türlü baskıları altında gördüğünden küfrünün en makbul ve en üstün ideoloji/nizam olduğuna inanmaktadır. Bu hâli de kendisini hakka karşı firavunvari bir kibre sürüklemektedir.

Kâfirin kalbi kararmış ve katılaşmış olduğundan kalpten sadır olabilen tüm afetlerle kuşatılmış olur. Bu kuşatma, hakkın kalbe nüfuzunu engelleme amaçlıdır. Hakkı reddetmek için bildiği ve güç yetirdiği tüm yollara başvurur. Bunun beraberinde hakkı reddetmekle beraber hakka karşı düşmanca bir tutum sergilemek suretiyle güç kullanma yoluna müracaat eder. Hakkı susturmaya, etkisizleştirmeye, sulandırmaya, batıl ile karıştırmaya, hakkın taraftarlarını baskı altına almaya ve hapis veya sürgünlerle yıldırmaya çalışır.

Küfrün bu yöntemleri zaman, coğrafya ve iktidar sahipleri olarak farklılık arz etse de tarih boyunca kâfirler tarafından mütemadiyen/sürekli uygulana gelmiştir. Gü-

99. *10/Yunus, 75*

nümüzde de küfrün aynı karakteristik özelliği müşahede edilmektedir.

Küfür nasıl ki tarih boyunca hakkın karşında durmuşsa ona tabi olan kâfir de hakka karşı kibirlenmiştir. Bu kibir, kalplerindeki kinden kalemlerinden fışkıran zehire; dillerindeki istihzadan fırlatma rampalarındaki füzelerine kadar değişik şekillerde ve kademelerde somutlaşmaktadır.

Şüphesiz ki bu tür kibirliliğin en sinsice ve en tehlikeli olanı, sureti haktan görünen kâfirlerin içlerinde sakladıkları kibirden kaynaklı kin ve düşmanlıklarıdır. Bu türden kâfirlerin hakka karşı kibirlenmeleri zahiren pek fark edilmez. Düşünceleri ve icraatlarıyla içerisinde bulundukları küfürde nasıl da derinleştikleri ve hakka karşı kibirlerindeki tonun ne kadar da koyu olduğunu da ancak tevhid ve basiret ehli Müslümanlar bilirler.

Hakka Karşı Kibirlenmede Bazı Müslümanların Hali

Öncelikle şunu belirtmekte fayda vardır. Bazı Müslümanların hakka karşı kibirleniyor olmaları ile kâfirlerin hakka karşı kibirlenmeleri kesinlikle aynı kategoride değerlendirilemez. kâfirin hakka karşı kibirlenmesi önceki başlıkta belirttiğimiz hususları ihtiva eder. Müslümanın hakka karşı kibirlenmesi ise genellikle şu durumlarda ortaya çıkar:

1. Nefsini bir çok meselede kamil bir mertebede görmeye meyyal olması.

2. Kendisine yapılan nasihatleri kabul etmemesi. Bir kısmını kabul etse de ani savunma refleksiyle haklılık id-

diasında bulunması. Mazeretler ve bahaneler üretip ileri sürmesi.

3. Hayırlara davet edildiğinde grup psikolojisiyle hareket ederek katılmakla beraber bu hayırlı işe katılımdan ötürü kalbinde kuvvetli bir ızdırap hissetmesi.

4. Hakka ittibada, cemaat içerisinde cari olan ahengi bozan tutum ve davranışlar sergilemesi.

Kişi, nefsini kemal mertebesinde gördüğünde bunun sonucu olarak başkalarına aşağılık ve küçüklük gözü ile bakar. Böyle bir anlayışa sahip bir kimsenin, velev ki Müslüman kardeşleri dahi olsa başkalarının yapacağı nasihati kabul etmesi çok zordur. Nasihat edilmeyi gerektirecek bir durumu görüldüğü halde ona nasihat etmenin mi, etmemenin mi daha hayırlı olacağı hususunda Müslümanları düşüncelere ve hesap yapmaya sevk eder.

İşte bu türden kibir ehli bir insan başkalarını küçümser ve hatta onları, haklarını yerine getirmeye layık olarak görmez. Böylesi bir durumda kendisine hak gösterildiği zaman kabul etmez ve tabi olmaz. Kendisine yapılacak nasihatleri kabul etmemesinin menfi etkileri ve neticeleri sadece onunla da sınırlı kalmaz. İçerisinde bulunduğu camiadaki arkadaşlarının da olumsuz yönde etkilenmeleri kaçınılmaz olacaktır. Cemaat demek, bir vücudun azaları gibi uyum ve ahenk içerisinde beraberlik demektir. Kibir ehli bir kimsenin ise böylesi ışıldayan ve üreten bir mekanizmaya dahil olup intibak etmesi pek de mümkün değildir. Eğer bulunuyorsa da yüksek bir ifsat riski barındırır.

Haklılık iddiasında bulunarak veya bahaneler üretilerek

yapılan nasihatlerin savuşturulması da kibrin bariz göstergelerindendir. Esas itibariyle bu ahlakın daha ziyade münafıklardan sadır olduğunun hem ayetlerde hem de siyerde birçok örnekleri bulunmaktadır.

"Ona: 'Allah'tan kork!' denildiğinde gururu kendisini günaha sürükler..."[100]

"...O münafıklara: 'Gelin, Allah yolunda savaşın veya (yurdunuzu) savunun' denildiği zaman onlar 'Eğer savaşmayı bilseydik elbette sizin peşinizden gelirdik' dediler..."[101]

Rasûlullah *(sav)* herhangi bir şey yaptırmak istediğinde ilk itirazlar, savsaklamalar ve bahaneler her zaman münafıklardan gelmiştir. En bilinen örnek Tebuk seferi hadisesidir. Hâli, vakti yerinde olduğu halde sırf korkularından ve sadakatsizliklerinden dolayı cihada katılmayan münafıklar Allah *(cc)* adına yemin ederek asılsız bahaneler ileri sürmüşlerdir.

Siyerde kayıtlı benzer örneklerden de anlaşıldığı üzere kötü bir ahlak olan bahaneciliğin patenti münafıklara aittir. Sadece bu hakikat dahi bahaneciliğin ne kadarda çirkin bir ahlak olduğunu göstermeye yeterlidir.

Müslümanın bu konuda kendisini konumlandırması gereken pozisyonu şöyle bir misalle örneklendirelim. Mesela, Müslüman bir kardeşiniz herhangi bir konuda size nasihatte bulunmaihtiyacı hissetti. Siz de kabul ettiniz. Güzel. Kardeşinizin yaptığı nasihate neden olan söz ve davranışınızın, tümüyle yanlış bir algı ya da anlaşılmadan

---

100. 2/Bakara, 256

101. 3/Âl-i İmran, 167

kaynaklandığını net olarak öğrenmiş oldunuz. Bu durumda önünüzde iki seçenek bulunmaktadır:

1. İtirazla açıklama yoluna giderek onu tekerrürden sakındırmak.

2. Nasihati, kalp de herhangi bir ızdırap duymadan kabul ederek hassasiyet ve yakın ilgisinden dolayı kardeşinize teşekkür etmek.

Bilinmelidir ki nefis, hiçbir zaman tezkiye ve tazimi hak edecek bir konumda değildir. Bu sebeple İbni Kayyım *(r.h)* kulluğun mertebelerini sıralarken şöyle der: 'Kulluğun esaslarından bir tanesi de nefsini hakir görmendir.'

Yukarıda verdiğimiz misal ile ilgili ilk seçenek her kişinin yapabileceği sıradanlaşmış ve hikmetten yoksun bir tavırdır. İkinci seçenekte belletilen tavır ise nefsi küçük görmekle beraber kulluğun esaslarını gerçekleştirmede Allah'ın izniyle, hatırı sayılır bir mesafe kat edildiğini göstermektedir.

Hakka karşı büyüklenenlerin akıbetleri de 'Ceza, amelin cinsindendir' kaidesine uygun olarak rüsvay edici bir azaptır.

"Ben yeryüzünde haksız yere kibirlenenleri ayetlerimden çevireceğim..."[102]

Demek ki kibir ehli, yüce Allah'ın ayetlerini anlamaktan mahrum bırakılırlar. O, El-Aziz ve El-Celil olan Allah ki yaratmış olduğu kullarına merhamet edip doğru yolu bul-

---

102. 7/Araf, 146

sunlar diye kendilerine hidayet önderi elçiler ve kitaplar göndermiştir. Bu ilahi ikramlara mazhar olan insanlardan kibirlenenlere yüce Allah'ın şerefli kitabı Kur'an-ı Kerim'de kapılarını kapatır. Ayetlerin manalarına ve manalarının derinliklerine nüfuz etmesi engellenmiş olur. Kitaptan hakkıyla istifade etmesi mümkün olmaz. Kendisi ile malûl oldukları büyüklenme/kibirlilik gibi hastalık hâli de aynı zamanda bu ayetin tahakkuk etmesidir.

Kibirlenmelerinden ötürü Kur'an ayetlerini anlamaktan mahrum olmakla beraber hakka boyun da eğmezler. Zira artık kalpleri mühürlenmiştir:

"...Allah, kibirlenen her zorbanın kalbini işte böyle mühürler."[103]

Bu ceza henüz dünya hayatındayken kibirlenenin karşılaşacağı cezalardan bir tanesidir. Haktan istifade edememesi mütekebbir bir kimse için büyük bir mahrumiyet ve cezadır.

Mesela, bir kâfire onca ayet okunup öne sürdüğü tüm şüpheleri Kur'an ayetleriyle çürütüldüğü halde yine de Kur'an-ı Kerim'den istifade etmez. Çünkü kalbi ile Kur'an-ı Kerim arasında bir engel vardır.

"...Onların kalpleri vardır; fakat onunla idrak edip kavrayamazlar. Gözleri vardır, onunla görmezler. Kulakları vardır ama onunla işitmezler. İşte onlar hayvanlar gibidir, hatta daha da sapıktırlar..."[104]

Kişinin iman nimetinden mahrum kalmasının neden-

103. *40/Mümin, 35*

104. *7/Araf, 179*

lerinden bir tanesi de hakka karşı kibirlenmesidir. Yoksa Allah hiçbir kuluna zulmedici değildir.

Müslüman olup tekebbür eden kimse içinde bu kaide geçerlidir. Mesela, bu tıynetteki bir kimsenin bulunduğu mecliste emri bi'l maruf yapılmaktadır. Dinleyicilerin hepsi konuşanları pür dikkat dinlemektedir. Mütekebbir kimse ise yapılan nasihatlerin asla nefsine yönelik olmadığı kanaatindedir. Nasihate ihtiyacı varsa da bu, muhakkak kendisi dışındaki insanlardır. Çünkü o, nefsini böyle şeylerden müstağni görmektedir.

Gösterdiği kibirli tutumun cezası olarak da emri bi'l maruf adına vazedilen hayırlı meselelerden istifade edemeyecektir. Bu da 'Ceza, amelin cinsinden olur' kaidesinin tahakkuk etmesidir.

Bazı kimselerle nasihat gerektiren hususlar konuşulup hayra yöneltilmeye çalışılırken yapılan nasihatlerin sonunda 'Hakikaten çok haklısınız. İnsanlara ne oluyor ki bu kadar bozuldular?' diye hiç de üzerine alınmadığını müşahede edilir. Bu tutum da, hakka karşı büyüklenmenin bir türüdür.

Müslüman, herhangi bir hata, günah veya kusurundan dolayı adabına göre nasihat edilip uyarıldığında her halükarda bir tepki verecektir. Bu da genellikle şu hallerde olur:

1. Hatayı kabul edip özür dilemek suretiyle eğer varsa bir mağdurdan helallik dilemek veyahut zararını tazmin etmek.

2. Bilmeden yapılmış bir kusur/günah ise derhal tevbe edilerek o alanla ilgili bilgisizliğin giderilmesine gayret etmek.

3. Bazı zamanlar gafletten ve fevri/umulmadık çıkışlardan kaynaklı olarak yaşanan tatsızlıklardan ötürü derin bir üzüntü duymak ve Allah'a istiğfarda bulunmak.

4. Başkalarını suçlamadan, yaşanan olumsuzlukların kendi günahları sebebiyle olduğunu bilmesi ve tevbe, arınma, Rabbine yönelmeyle yaşananlara sebep gördüğü günahlardan kurtulmaya çalışması.

5. Nasihatin içeriğine dahi bakmadan öfkeye kapılmak. Nefsine yapılan nasihati adeta annesine yönelik bir saldırı gibi algılayıp onur ve gururunun incindiğini düşünmesi.

Müslüman da nihayetinde bir beşer olması hasebiyle eksik ve kusurlarla malûl olabilir. Sosyal bir varlık olarak hayatını da toplum içerisinde insanlarla birlikte yaşayarak sürdürmektedir. Gayet tabiidir ki insanların bulunduğu bir ortamda cennet hayatını andıran güzellikler yaşayabileceği gibi faklı farklı sayısız sıkıntılı ve problemler de yaşanabilecektir. Dolayısıyla her bir insanın, hangi sosyal statüde ve kaç yaşında olursa olsun nasihat edilmeye ihtiyaç duyacağı durumlarla karşılaşması kuvvetle muhtemeldir.

Özellikle nasihat edildiğinde, bundan rahatsız olan, konuşmacının konuşmasının biran önce bitmesini isteyen, söylenenleri anlamaktan ziyade onlara cevaplar üretmekle meşgul olanlar için tehlike çanları çalıyor demektir. Kibrin en bariz alametlerini taşıdıkları anlaşılır.

Bununla beraber öfkelenen, nasihat edenin kusurlarını araştıran ve düşmanca duygular içerisine girenler ise daha tehlikeli bir durumun yani nifak tehlikesiyle karşı karşıyadırlar.

İnsanlara Karşı Kibir

Bilindiği üzere nefis, genellikle tevazudan ve alçakgönüllülükten hoşlanmaz. Övgü, takdir, teveccüh, yüceltme ve saygıyı ise meftundur. Eğer kendisine yönelik böylesi yoğun ilgiyi gerektirecek (liderlik ve komutanlık gibi) vasıfları yoksa kendi iç aleminde sanal bir hükümdarlık kurar. Gerçek hayatta elde etmeye muvaffak olamadığı 'Hükümran'lığın nimet(!) ve lezzetleriyle iç aleminde mutlu olmaya çalışır. Anormal olan bu duruma devam ettikçe, kişinin kibir kat sayısı da artar. Mesele artık kişinin iç alemiyle sınırlı olarak kalmaz. Çünkü bu kibirlilik hâli kişinin tüm beşeri münasebetlerinde etkili olabilmektedir. Hatta zaman zaman belirleyici olduğu bile gözlemlenebilir.

Manen ve ruhen sağlığı yerinde olan herhangi bir kimse için bu durum, özelliklede böyle vahim bir tarzda söz konusu dahi olmaz. Zira böyle bir durum esasen kişi için büyük bir eksikliktir. Kişideki bu eksikliğin bir başka yansıması da kendisi dışındaki insanları tahfif ederek küçük görmesidir. Böylelikle kendisini her türlü eksiklikten münezzeh görme eğilimi de gittikçe güçlenir. Ona göre herkes kusurlu, herkes çok günahkar, herkes yanlış yoldadır ve herkesin önemli eksikleri vardır. İç aleminde kurduğu hükümranlığından yaydığı bu 'öz propaganda' ile kamil ve üstün olduğu inancını da böylelikle 'pekiştirmiş' olur. Aynaya bakarken burnunun üzerine çıkan bir sivilcenin dahi kesinlikle 'diğer' insanların eksikliklerinden dolayı kendisine sıçramış bir musibet damlası olduğuna kanaat eder. İstisnasız olarak insanların helak olduğunu ancak bu helakten haberlerinin dahi olmadığına inanır. Kendisinin,

onların arasında/onlar gibi olmadığını hatırlarken içini tatlı serin bir mutluluk kaplar.

Kendi kusurlarıyla meşgul olmayı bırakıp insanların kusurlarını olduğundan büyük göstererek onların akıbetleri hakkında bile böyle hüküm vermeye kalkışanlar hakkında Nebevi bir tehdit vardır. Ebu Hureyre'den *(r.a)* rivayet edildiğine göre Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"Bir kimse (kendisini üstün görüp diğerlerini küçümseyerek) insanlar helak oldu derse, kendisi onların en önce helak olanı olur."[105]

Başkalarından farklı olduğu ve bundan dolayı övünme duygusu ile başkalarına üstünlük taslama gibi marazi haller, kişide tevazunun yokluğundan kaynaklanır. Tevazunun olmadığı yerde ise kibir vardır. Zira tabiat boşluk kabul etmez ve bu kaide hemen hemen her şey için geçerlidir.

İnsanlara karşı kibirlenmenin birçok sebebi vardır. Bunların tamamının kaynağı da kalptir. Kalbin marazlı olmasıdır. Kibir, salih amellerde ortaya çıkmaz diye bir istisna yoktur. Hatta ilim, davet, cihad ve daha birçok ameller kibrin iflas ettiren zararlı etkisine açıktır. Bu nedenle 'İhlas üzere yapılan bir ameli o hal üzere muhafaza edebilmek onu yapmaktan daha zor olmakla beraber, zorunludur' denilmiştir. Çünkü kibir, salih amellere yönelen büyük bir afet gibidir.

Geçmişte yaşanmış bazı örnekler kibir tehlikesinin nasıl da yok edici, büyük ve yakın bir tehdit olduğu hakkında fikir vermektedir.

---

105. Müslim, Birr, 139; Ebu Davud, Edep, 77.

Şüphesiz ki insanlarda asıl olan cehalettir. Her insan dünyaya hiçbir şey bilmediği halde gelir.

"Allah, sizi hiçbir şey bilmez bir halde annelerinizin karnından çıkardı..."[106]

İlim öğrenmeye çalışmak kişinin insanlar arasında farklı bir statüye kavuşmasına vesile olabilmektedir. Bazen öyle olur ki ilim ehli, toplum içerisinde seçkin bir konuma yükselmiş ve insanların teveccühü ile muhabbetine mazhar olmuştur. Zira avam, havas, cahil veya alim her insanın nezdinde ilmin konumu yüksektir. İlim ehline ilminden dolayı hürmet edilir. Böyle bir konumda bulunan herhangi bir ilim ehli için bu hal nedeniyle kendisine farklı bir imtihan vesilesi ve tehlike kapısı da açılmış olmaktadır:

Gurur ve kibir kapısı.

Amr b. Şuayb'ın babasından, onun da dedesinden *(r.anhum)* nakledildiğine göre Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"Mütekebbir kimseler kıyamet gününde, insanların üzerine basarak çiğnedikleri zerre kadar küçük adamlar şeklinde haşrolunacaklardır. Her taraftan zillet miskinlik akacak ve cehennemdeki 'Bulas' zindanına sürükleneceklerdir..."[107]

Bilhassa ülkemiz gibi, fasih Arapçayı öğrenmiş bir kimseye dahi alim muamelesi yapılan memleketlerde yaşayan ilim talebeleri ve ilim ehlinin bu tehlike karşısında çok dikkat etmeleri gerekir. Bu durumda yapılması gereken şeylerin başında El-Aziz ve El-Mütekebbir olan Allah'a

---

106. 16/Nahl, 78

107. Tirmizi, 2492.

sığınmak ve bu nimetin, türlü belalara neden olabilecek bir musibete dönüşmemesi için çokça dua edip, ondan yardım dilemektir. Sonrasında nefis tezkiyesi hususuna da yoğunlaşmalıdır. Şeytanın bu türden telbisatlarına karşı uyanık ve manen mücehhez olunmalıdır.

Güzel konuşmak, çalıştığı işte yararlılıklar göstermek, derslerinde başarılı olmak gibi hususlar dahi nefis için gururlanma ve kibirlenme vesilesi oluyorken, ilimde kat ettiği menzili tezkiyede kat edemeyen ilim ehli bir Müslüman açısından bu tehlike daha da hissedilebilir bir ciddiyette ve yakınlıktadır.

Nefsin tezkiyesi, gurur ve kibir gibi marazlardan salim olması için açıkça belirtmek gerekir ki tabiri caizse 'nefsin burnunun sürtülmesi' zaruridir. Mesela, kendisi ile eşit veya daha küçük kardeşlerine isteyerek ve gönül hoşluğuyla hizmet etmesi; mensubu bulunduğu davanın diğer fertlerine hizmeti, kendisi için şeref olarak telakki etmesi kibrin yok olması ve tevazunun gerçekleşmesine yardımcı olacak hayırlı amellerdendir.

Şayet ilim ehli bir kimse, sırf ilimden bir pay sahibi olduğu için kibirlenir ve insanlara üstünlük taslamaya cüret ederse er ya da geç kendisinin de aynı türden bir belaya maruz kalması kaçınılmaz olacaktır. Mesela, ilmin afeti olan 'unutmak' ile cezalandırılır. Nitekim 'ceza da amelin cinsindendir' kaidesi, daha öncede belirttiğimiz gibi umumidir.

Bu zikrettiğimiz durum kendisinde mesafe kat edilmiş her amel için geçerlidir. İnsanların içinden azınlık bir zümrenin kullukta hayırda öncüler sınıfından olduğunu

biliyoruz. Bu azınlık da amel ve kulluk esnasında hep bir yol ayrımında bulunurlar. Ya bu öncülüklerinin Allah'ın bir lütfu olduğunu bilir, aynı zamanda şükrün imtihan edildiği bir alan olarak görürler. Bu onları tevazuya ve Allah'a karşı şükre sevk eder.

Yahut bu durumu kendi meziyetlerine ve seçkinliklerine, insanların durumunu da onların beceriksizliklerine bağlarlar. Bu da onları kibre ve insanları küçük görmeye sevk eder.

Kendisi insanlara üstün kılınan Süleyman'ın *(as)* tutumu ne kadar yol göstericidir.

"...Şüphesiz bu Rabbimin fazlındandır. Şükredip nankörlük mü edeceğim diye beni sınıyor... Kim şükrederse nefsinedir. Kim de nankörlük ederse muhakkak Rabbim El-Ğaniyy ve El-Kerim olandır..."[108]

Evet, ilim talebelerimiz, Allah yolunda sabredip ecrini Allah'tan bekleyerek mücadele edenlerimiz, mümtaz davetçilerimiz, İslam davasına hizmet hususunda adanmışlarımız... Hayırda öncü olan ve Allah'ın lütfettiği her kardeş, tehlikeyle karşı karşıyadır.

Kibirden Sakınmanın Yolları

Kendisinde zikredilenler ölçüsünde kibir alametlerini fark eden bir Müslümanın zaman kaybetmeden bu ahlaktan arınmaya çalışması gerekir. Bu yolda ıslah için çabalayacak kardeşlere yol göstermesi açısından bir kaç madde zikredelim.

---

108. 27/Neml, 2

1. İnsanın yaratılış evreleri üzerinde tefekkür etmesi:

Bu, vahyin metodudur. Allah *(cc)* hakka karşı büyüklenen, insanları küçük gören insanlara yaratılış evrelerini hatırlatmış ve onları bu noktayı tefekküre davet etmiştir.

"İnsan görmez mi ki, biz onu meniden yarattık. Bir de bakıyorsun ki, apaçık düşman kesilmiş."[109]

"İnsan neden yaratıldığına bir baksın! Atılan bir sudan yaratıldı. (O su) sırt ile göğüs kafesi arasından çıkar."[110]

2. Tekebbür edenlerin, dünya ve akibetleri üzerinde tefekkür etmek:

İnsanın kendisi ile tekebbür ettiği her şeyin onu rezil, rüsvay edebilecek bir şey olduğunu bilmek. Bunu en güzel örneklerinden biri Karun'un Kur'an'da anlatılan kıssasıdır. O, Allah'ın *(cc)* verdiği mal nimetiyle büyüklendi. Allah da onu aynı malla cezalandırdı.

"Karun ise: 'O (servet) bana ancak kendimdeki bilgi sayesinde verildi', demişti. Bilmiyor muydu ki Allah, kendinden önceki nesillerden, ondan daha güçlü, ondan daha çok taraftarı olan kimseleri helak etmişti. Günahkarlardan günahları sorulmaz (Allah onların hepsini bilir). Derken, Karun, ihtişamı içinde kavminin karşısına çıktı. Dünya hayatını arzulayanlar: 'Keşke Karun'a verilenin benzeri bizim de olsaydı; doğrusu o çok şanslı!' dediler. Kendilerine ilim verilmiş olanlar ise şöyle dediler: 'Yazıklar olsun size! İman edip iyi işler yapanlara göre Allah'ın mükafatı daha üstündür. Ona da ancak sabredenler kavuşabilir.' Nihayet biz, onu da, sarayını da yerin dibine geçirdik. Artık

---

109. 36/Yasin, 77

110. 86/Tarık, 5-7

Allah'a karşı kendisine yardım edecek avanesi olmadığı gibi, o, kendini savunup kurtarabilecek kimselerden de değildi."[111]

Buna binaen kendinde bulunan bedeni bir güzellikle büyüklenenler herhangi bir kazayla tiksinilecek bir duruma gelebilirler.

Elinde bulunan ilimle tekebbür edenler biran hafıza kaybı yaşadıklarını düşünürlerse var olan her güzelliğin elden gitmesinin an meselesi olduğunu bilirler.

Kibir ehlinin ahiret ahvali için sadece şu hadisi tefekkürü kâfidir.

"Mütekebbir kimseler kıyamet gününde, insanların üzerine basarak çiğnedikleri zerre kadar küçük adamlar şeklinde haşrolunacaklardır. Her taraftan zillet miskinlik akacak ve cehennemdeki 'Bulas' zindanına sürükleneceklerdir..."[112]

3. Allah'ın *(cc)* konuyla alakalı isim ve sıfatlarını tefekkür etmek:

Allah *(cc)* dilediğine izzet verip yüceltir, dilediğini zilletle alçaltır.

"(Rasûlüm!) De ki: 'Mülkün gerçek sahibi olan Allah'ım! Sen mülkü dilediğine verirsin ve mülkü dilediğinden geri alırsın. Dilediğini yüceltir, dilediğini de alçaltırsın. Her türlü iyilik senin elindedir. Gerçekten sen her şeye kadirsin.' "[113]

Yücelten (Er-Rafi), alçaltan (El-Hafid) yine Allah'tır.

---

111. 28/Kasas, 78-81

112. Tirmizi, 2492.

113. 3/Âl-i İmran, 26

Öyleyse yücelik isteyen, bunu yapay olarak kibirle değil Allah'ın rızasını kazanacak amellerle elde edebilir.

Yüceltme ve izzetli kılmayı elinde bulunduran Allah *(cc)*, en nefret ettiği kibir ahlakına sahip insanları yüceltmez. Bilakis yücelme ve izzettin yolu tevazudur.

"Allah için tevazu eden hiç bir kul yoktur ki, mutlaka Allah onu yüceltir."[114] hadisi bu hakikati anlatmaktadır.

4. Dünyevi konularda bizden altta olanlara, din ve hayır konusunda bizden üstte olanlara bakmak: Allah Rasûlü *(sav)* nimetlerin insanı kibirle azdırmayıp şükre, yokluğun unutkanlık ve isyana sevk etmeyip sabra götürmesi için bu tavsiyede bulunmuştur.

"Sizden mal ve yaratılış konusunda daha üstün olanlarda, sizden altta olanlara bakınız. Bu Allah'ın nimetlerini küçümsememeniz için en uygun olanıdır."[115]

"İki haslet vardır ki, o kimde bulunursa Allah onu sabırlı ve şükreden kullarından yazar. Din ve hayır konusunda kendinden daha iyi olanlara bakıp örnek alan, dünya hususunda kendinden altta olanlara bakıp şükreden."[116]

5. Dua: Sürekli Allah'a *(cc)* yalvarıp bu illetten kurtulmak için yardım talebinde bulunmak. Şüphesiz kolay Allah'ın kolay kıldığı, masum Allah'ın *(cc)* koruduğudur. Bunun yanında dua insana acziyetini ve çaresizliğini hatırlatan, kibrin panzehiri görevi görür.

---

114. Müslim

115. Muttefekun Aleyh

116. Tirmizi, Kıyamet, 59, 2514.

C. Müslümanlara Sıkıntı ve Zarar Vermekten Kaçınmak

Önceki bölümlerde ele aldığımız konu başlıklarının ayrıntılarında 'zarar vermekten kaçınmakla' ilgili bazı hususlara konunun akışı içerisinde kısa da olsa değinmiştik. Konularla ilgili olması hasebiyle zaman zaman değindiğimiz hususları bu bölümde açıklamaya çalışacağız, inşallah.

İnsana özgü beşeri özelliklerin daha görünür ve etkili olduğu bazı tutum, söz ve davranışlar kimi zaman Müslümanları da tesir altına alabilmektedir. Böylelikle kişi, Müslüman kardeşine belki de istemeyerek zarar veya sıkıntı vermek gibi nahoş bir pozisyona girebilmektedir.

Bunlardan bir kısmını zikrettikten sonra bazı başlıkları ayrı ayrı ele alacağız. Müslümanlara sıkıntı ve zarar vermenin kapsamına giren hususlardan bir kısmı şunlardır: Kıskançlık, Müslüman kardeşinin başına gelen musibetlere sevinmek, insanlarla yapılan muamelede aldatmak, zulüm ve haksızlık, Müslümanların can ve mal güvenliği tehdit edecek düzeyde tedbirsizlik. Yollara eziyet verici şeyler atmak, bulaşıcı bir hastalığı olduğu halde korunmasız bir şekilde Müslümanların arasında bulunarak başkalarının da bu hastalığa yakalanmasına sebebiyet vermek, öğrenci kardeşlerini dersleriyle ilgilenmekten men edecek şekilde onları başka şeylerle meşgul etmek. Üç kişi olarak bulunulan bir ortamda iki kişinin kendi aralarında fısıldaşarak konuşmaları. Bir topluluk içerisinde konuşan hatibin topluluktakilere gösterdiği ilgi, göz teması ve iltifattan bir dinleyiciyi mahrum bırakması. Bir kimsenin yüzüne karşı hoşlanmayacağı söz söylemek veya öfkelendirecek davra-

nışlarda bulunmak. Bir Müslümanın bir başka kardeşine ölçüsüzce sevgi gösterisinde bulunması.

İslam, Müslümanın diğer Müslümanlar üzerindeki haklarını görevlerini ve mesuliyetlerini tespit ederken; Müslümanların hayırlarda yardımlaşma, faydalı olmak ile birbirlerine zarar vermekten kesin olarak kaçınmak ilkesini de temel kriter olarak belirlemiştir.

Fer'i meselelere geçmeden önce şunu belirtmek gerekiyor: 'Sıkıntı ve zarar vermek' kapsamına girebilecek her şey kardeşlik hukukunun muhafaza edilip güçlendirilmesi nedeniyle İslam tarafından yasaklanmaktadır.

Yukarıda zikrettiğimiz 'zarar verme'nin kapsamına giren hususlardan bazılarını açıklamaya çalışacağız inşallah.

1. Aldatmak

Aldatmanın esası, aldanmaya dayanır. Başkalarını aldatma yoluna tevessül eden bir kimse en başta dünya hayatının cezp edici ziynetlerine aldanmıştır. Müslümanları aldatanlar eğer kâfirlerden ise bu, tıpkı bir merkebin anırması gibi tıynetinin gereğini yapıyor olması hasebiyle gayet tabii bir davranış olarak karşılanabilir. Bu tür kesimlerle yapılan her türlü münasebetlerde çok dikkatli olunmalıdır.

Aldatmada aldatan taraf eğer Müslüman ise işte bu da bir kedinin anırması gibi fevkalade bir hadisedir. Kedinin böyle bir şey yapamayacağı bilinen bir husustur. Müslümandan böyle bir fiilin sadır olması bundan daha öncelikle olanaksızdır. Zira Müslüman, elinden ve dilinden emin olunandır. Bununla beraber beşer olmak hasebiyle

bazı kimseler bu tür yanlış yollara yönelmektedirler. Kişiye sağından yanaşan şeytanın yaldızlı sözleri ve aldatıcı telbisatları sonucu onun etkisi altına girerek bu tür günahları işleme kişiyi cüretkâr kılabilmektedir. Kur'an-ı Kerim'in bu konuda kuvvetli ve daimi ikazları vardır:

"...Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın ve o aldatıcı (şeytan) da Allah hakkında sizi kandırmasın."[117]

Tevhid inancı nasıl temiz ve net ise bu netlik ve duruluk Müslümanın hayatındaki tüm alanlarda da olmalıdır. İslam her türlü muamelede Müslümanı, zarar verici amellerden alıkoymaktadır. İslam, ticaret, kâr ve kazanç kavramlarının sadece rakamlar, bilançolar ve istatistiklerden ibaret olmadığını bildirir. Alışverişin ve bu çevredeki faaliyetlerin takvaya dayalı ahlaki boyutunu göstermekte ve öğretmektedir. Bunun aksi olan 'Aldatmak'tan da şiddetle sakındırmaktadır. Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"Bizi aldatan bizden değildir."[118]

Mesela öğrenci, hocasına karşı dürüst olmalıdır. Hocasının emeğine karşı tembellik edip çalışmadığı halde, imtihanda kopya çekmek suretiyle hocasını aldatmamalıdır. Zahiren hocasını aldattığı zannına kapılsa da esasen kendi öz nefsini aldatmış olur. Ve bu aldatması zamanla bir alışkanlık haline gelir. Oysa hadis-i şerifteki "...Bizden değildir" ifadesi aynı zamanda büyük bir tehdit manası ihtiva eder.

Aldatmaktan bu denli şiddetli bir tehdit ile sakındır-

117. 35/Fatır, 5

118. Müslim, İman, 164.

manın bir sebebi de 'Güvenilir' olmakla emrolunan bir Müslümanın bunu değersiz bir kazanç uğruna istismar etmesinden kaynaklanmaktadır. Hadisin zahirinden ilk anda 'Aldatan kimse, Müslümanlardan değildir' gibi bir mananın anlaşılabileceği zannediliyorsa da bu öyle değildir. Bir terhib/korkutma amaçlanmaktadır. Burada küfür ile irtidad arasındaki farkın hatırlanmasında fayda vardır. kâfir de mürted de İslam dairesinin dışında olmakla beraber İslam'a ve Müslümanlara zarar verme potansiyeli en büyük olanı mürteddir. Zira o, Müslümanların arasında kalmış, meşru şer'i otoriteye biat etmiş, Müslümanların sevgi ve güvenini kazanmış bir halde iken ihanetlerin en büyüğüyle ihanet etmiştir. Güvenilen kimsenin, kendisine güvenenlere ihanet etmesi ne kadar da kötüdür. Cezası da aynı oranda şiddetlidir.

Bir Müslümanın, öğrenci ise imtihanlarında; esnaf veya tüccar ise alışverişinde; yolculukta arkadaşlarına; ortak bir iş yaptığında ortağına; komşunun komşusuna; mücahidin de komutanının görevlendirmesinde, muhatabında yüksek düzeyde bir güvenilirlik hissi uyandırdıktan sonra bunu kötüye kullanması, aksi yönde davranarak istismar edip basit hesaplar peşinde koşması da, yukarıda zikrettiğimiz hadis-i şerifin kapsamındadır. Şüphesiz ki bu tür davranışlar aynı zamanda sahtekarlık kapsamına da girmektedir. Bu husus menhecte de böyledir. Bakarsınız ki bir kimse Ebu Bekir'in *(r.a)* diliyle konuşmaktadır. Hayatının diğer alanlarına baktığınızda ise, insanları davet ettiği şeylerin bizzat kendisi uzak ve mahrumdur. Bu da aldatmanın ileri seviyede olanıdır. Kendisinde olmayanı varmış gibi gösteren kişi, eğer bir cemaat mensubu ise bu yaptığının zararı daha genel olacaktır. Zira şeriat ve doğal olarak şer'i otorite, insanlar ve olaylar hakkında değerlendirme,

planlama veya fetvalarında vakıa, bilgi ve şifai anlatımları/ifadeleri baz alırlar. Kahramanlık maskesi takarak görev ve makama liyakat emareleri gösterdikten sonra kendisine verilen mühim vazifenin altından kalkamayacak derecede beceriksiz olduğunun ortaya çıkmasının olumsuz sonuçları sadece bu 'aldatıcılık' kimse ile sınırlı kalmaz. Bu vakıa, cemaat içerisinde öngörülemeyen ve belki de telafisi hiç de kolay olmayacak aksaklıklara hatta hasarlara neden olabilecektir.

2. Zulmetmek

En büyük zararlardan olan zulüm, esas itibariyle bütün zararları kapsamına alır. Her zarar verici şey, zulmün bir çeşididir. Zulüm denince akla hemen elindeki sopayla zavallı, savunmasız zayıf bir kimseyi köstekleyen, gözleri pörtlek, iri cüsseli külhanbeyi kılıklı birisinin yaptıkları gelebilir. Zulüm sadece böyle kötü bir manzaradan ibaret değildir. Birçok insan belki de farkında bile olmadan Müslüman kardeşlerine zulmedebiliyor. Buna bazı örnekler verelim.

Misalen, bir Müslüman, güvenilir bir esnaf olduğunuzu düşünerek alışverişini yapmak maksadıyla size geldi. Eğer siz bu Müslümanı bir şekilde kandırırsanız, bu yaptığınız işin hususi ismi aldatmaktır. Umumi olarak ise bu amel haddi zatında zulümdür.

Evli bir çifti düşününüz. Erkek, hanımının haklarını gözetmiyor yahut kadın, kocasına itaat etmiyor. Bu durumu özel olarak isimlendirmek istediğimizde buna 'nüşuz' deriz. Yani en çok bilinen adıyla geçimsizlik. Kadının, kocasına karşı çıkması, itaatsizliği; kocanın da karısına

sert davranması ve kötü muamelede bulunmasını da genel manada zulüm olarak nitelendirmek mümkündür.

Bir kimse, sarımsak yedikten sonra bir topluluğun içine girip oturmak suretiyle dahi etrafındakileri rahatsız etmekle bir çeşit zulmetmiş olur. Men olunduğu halde ölmüş birisinin, yakınlarının da olduğu bir toplulukta kötülükle anılması en başta hayattaki yakınlarına eziyet ve zulüm olur.

Sohbet veya ders yapılan bir meclise girildiğinde orada bulunan kimseler pür dikkat hocayı dinledikleri halde içeri giren bir kimsenin yüksek sesle selam verip topluluktaki herkesle musafaha etmeye kalkışması, adab-ı muaşeretten nasipsiz olduğunu göstermekle beraber hem hocaya hem de cemaate açık bir zulüm olur.

Mühim bir meselenin müzakere edildiği ciddi bir ortamda mütemadiyen kikirdeyen, arada birde kendini tutamayarak hıçkırırcasına gülen birisi, orada bulunanların tüm motivasyonunu torpillemekle beraber onlara zulmetmiş olur. Böyle birinin öyle bir ortamda ne işi var, oda ayrı bir konu.

Aynı mekanın paylaşıldığı bir yerde çok basit bir meselden dolayı, mesele odaya girip çıkarken kapının hoyratça gümletilerek kapatılması, odada bulunanlara yapılan bir tür zulümdür.

Medrese, yurt, cephe vs. gibi ortak yaşam alanlarında Müslümanlar arasında müşterek bir hukuk oluşmaktadır. Bunu hakkıyla riayet etmekle emrolunmuşuzdur. Başka Müslümanların hakkı üzerinde haksız bir tasarrufta bu-

lunmak haddi aşmaktır. Cabir'in *(r.a)* rivayet ettiği hadise göre Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"Zulümden sakının kaçınız. Çünkü zulüm, kıyamet gününde zalime zifiri karanlık olacaktır..."[119]

Zulüm kavramı insanların nezdinde dar bir çerçeveye sıkıştırılmıştır. Zulüm derken zihinlerde hemen bir 'Ağa, Mafya babası, Gasp çetesi, Polis terörü' hayali canlanır. Peki, zulüm sadece bunların işlediği cürümler ile sınırlı mıdır?

Kesinlikle hayır!

Zira zulmün tanımı ve failin cürümlerinin kapsamı çok daha geniştir. Kişinin kendi öz nefsine karşı yaptığı zulümler olduğu gibi, insanlara yaptığı ve Allah'ın *(cc)* haklarını gasbetmek suretiyle gerçekleştirdiği zulümlerde bulunmaktadır.

Şüphesiz ki, yüce Allah, kullarına zulüm edilmesine asla razı olmaz ve kullarına zulmedenleri de sevmez. Bir kimse, İslami veya insani hak ve özgürlüklerini kullandığında bu hak ve özgürlüklerinin sınırsız olmadığını da çok iyi bilmelidir. Müslüman da olsa kişinin özgürlüğü, başkalarının haklarının başladığı sınırdır. Bu husus hayatın hangi alanında olursa olsun değişmez.

Yukarıda verdiğimiz misaller, zulümle, beşer hayatının her alanında karşılaşabileceği ve hayatın yaşanabileceğini göstermektedir. Adaletin zıddı olan zulüm, bu geniş manası itibari ile tahribatı ve neticeleri açısından birçok haksızlığı da kapsamaktadır. Sözle veya davranışla, küçük

---

119. Müslim, Birr, 56.

veya büyük her türlü haksızlık ve zulüm, ahirette kişi için zifiri karanlık ve mahrumiyete neden olacaktır.

Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"Her kimin yanında bir dünya malı yahut bir şey dolayısıyla bir haksızlık bulunmakta ise dirhem ve dinarın bulunmayacağı bir vakit gelmeden önce bu kimseden helallik versin. (Çünkü bugün haksızlık yapanın) Eğer salih bir ameli varsa yaptığı haksızlık kadarıyla ondan alınır. Eğer hasenatı yoksa bu sefer haksızlık yaptığı kimsenin kötülüklerinden alınır, ona bırakılır, sonra da cehenneme atılır."[120]

3. Müslümanların Güvenliğini Tehlikeye Sokacak Tedbirsizlik

Sonunu/akıbetini düşünerek herhangi bir şeyi önlemek veya olmasını sağlamak için yapılan hazırlık, müracaat edilen çare ya da önlem almak, tedbirdir.

Konunun başında şu kaideyi hatırlatmakta büyük fayda vardır. Has/özel, umumdan/genelden daha önceliklidir.

Şöyle de söylemek mümkündür: Hususi ibadetler, genel olanlardan daha öncelikli ve fazilettir.

Misalen, bir cihad bölgesinde bulunan mücahid, gecenin iki saatini nöbette geçirmekle görevlendirilmiştir. Bu mücahid, nöbet saatlerini uyuyarak da değil; nafile namazla veya düşman mevzilerini gözetmekten alıkoyabilecek başkaca herhangi hayırlı bir amelle geçirmeye kalksa işte bu yaptığı büyük bir tedbirsizliktir. Öncelikle cihad beldelerinde yaşanmış çok acı tecrübelerden dolayı tedbirli

---

120. Buhari; Tirmizi, 2419.

olmak hususlarında yüksek bir hassasiyet gösterilmelidir. Mücahidlerin bulunduğu eğitim kamplarında, mütefeccirat/patlayıcı türü maddelerin dinlenme, toplanma ve ikamet yerlerine konması da tedbirsizliğe bir örnektir. Bu alanlarda en büyük mesuliyet mücahid komutanlarına ve kamp sorumlularına düşmektedir.

Cihadı beldelerinde bir müddet bulunduktan sonra evlerine geri dönen bazı (eski) mücahidlerin, cihad beldesindeyken görüp karşılaştığı ve yaşayıp müşahede ettiği birçok olay, bölge, ameliye ve kişiler hakkında en ince ayrıntılara varana kadar çokça konuşması da büyük bir tedbirsizliktir. Zira anlattığı bu bilgiler onun nazarında önemli bilgiler olmasa da durum zannettiği gibi olmayabilir. Bu bilgiler her şeyden evvel 'açık istihbarat' niteliğinde olan bilgilerdir. Bilgilerin önemli, mahrem veya değerli olup olmadığı hususunu herkes hakkıyla tespit ve tayin edemez. Bu durumda en hayırlı olanı bu (eski) mücahidlerin sükut etmeleridir. Rabbinin rahmet ettikleri müstesna çoğu eski mücahid dil otu alınmış gibidir.

Hasta bir Müslüman, eğer hastalığının bulaşıcı bir niteliği var da bu hasta haliyle Müslümanların arasına giriyorsa hastalığı diğer Müslümanlara da bulaştırması kaçınılmaz olacaktır. Bu da ciddi bir tedbirsizlik örneğidir. Özellikle bulaşıcı olan hastalıklarla ilgili üst düzeyde tedbirli olunması hususunda Nebi *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"Bir yerde bulaşıcı hastalık ortaya çıktığını duyduğunuz zaman oraya girmeyiniz. Bulunduğunuz yerde bulaşıcı bir hastalık ortaya çıkarsa oradan da ayrılmayınız."[121]

---

121. Buhari, Tıp, 30; Müslim, Seam, 100.

Şüphesiz ki hasta veya sağlıklı bir insanın bütün hareketleri bir kader çerçevesinde cereyan eder. Ancak bu durum hiçbir surette tedbirsiz davranmayı veya ihtiyattan yüz çevirmeyi gerektirmez.

Rasûlullah *(sav)*, (bulaşıcı) hastalığı olan bir kimsenin sağlıklı insanların arasında tutulmasını men etmiştir. Ebu Hureyre'nin *(r.a)* rivayet ettiğine göre Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"Hastalığın (kendiliğinden) bulaşması yoktur... Arslandan kaçar gibi cüzzamlıdan kaç."[122]

Hastalığı bulaşıcı olan bir hasta ile birlikte aynı ortamı paylaşmak mecburiyetinde kalması, kişinin içten içe bir nefret ve tiksinti duymasına neden olur. Hatta sağlıklı bir kimse özellikle de bulaşıcı bir hastalığı olan hastaya yaklaşmaya ve onunla beraber oturup kalkmaya kendisini zorlayacak olsa dahi bundan dolayı içinden bir eziyet ve rahatsızlık hisseder. Hâl böyle iken bu türden bir hastanın, hastalığının diğer Müslümanlara bulaşmaması için ihtiyatlı davranması Müslümanlara karşı yerine getirmesi gereken bir vazifedir. Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"Hastayı sağlam (sağlıklı olan)ın yanına getirmeyin."[123]

4. Yollara Engelleyici Şeyler Koymaktan Kaçınmak

İmanın şubeleri hadisinde zikredildiği gibi yoldan eziyet verici maddeleri kaldırmak imanın şubelerindendir.

---

122. Buhari, Tıp, Babu'l Cuzam.

123. Buhari, Müslim

Böyle olması gereken bir Müslümanın bunu yapmaması bununla beraber yollarda insanlara eziyet etmek suretiyle onlara zarar vermesi düşünülemez.

Yolları, sokakları, insanların gölgelenecekleri yerleri, su kenarlarını ve hatta ortak yaşamın olduğu (Ev, Yurt, Medrese vb.) mekanları bu bâb başlığı altında tetkik etmek mümkündür.

Ebu Hureyre'den *(r.a)* rivayet edildiğine göre Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"— Laneti gerektirecek iki şeyden sakınınız.

— Laneti gerektirecek iki şey nedir? diye soruldu.

Rasûlullah:

— İnsanların gelip geçtikleri yollara ve gölgelendikleri yerlere abdest bozmaktır, buyurdu."[124]

İnsanlara zarar vermenin yaygın ve bilinen şekillerinden birisi de yollara engelleyici veya eziyet verici şeyler koymaktır. Misalen, dar bir sokakta bulunan bir evde yangın çıktı. İtfaiye geldi ama dar sokakta park etmiş bir araç onların geçişine mani oluyor. O sırada ev yanmaya devam ediyor. Bu durumda o aracın sahibi hakkında hayırlı dileklerde bulunacak kimse olmayacaktır, muhtemelen. Bu tür örnekler çoğaltılabilir.

Örneğin, evde çöp birikmiş. Sokak kapısının önüne atıldığında oradan gelip geçen insanlar kötü kokudan ra-

124. Müslim, Taharet, 68; Ebu Davud, Taharet, 14.

hatsız olacaklardır. En azından o binada bulunan komşular rahatsız olurlar.

Mesela medrese talebesi, içeri girer girmez elindeki çantayı ve başka ne varsa hemen oracıkta yere yığıverir. Burada başka insanlarla yaşıyor, gelen giden oluyor, çantanın veya kitapların etrafından dolanmak ya da üstünden atlamak mecburiyetinde kalabilirler diye düşünerek ortalığı toparlamalıdır. Nezaket ve nezafet esasları üzerine, bulunduğu mekanın tertip ve düzenini sağlayarak ortak mekanda hayatı daha da kolaylaştırmanın gayreti içerisinde olmalıdır. Diğer türlü davranışı, insanlara sıkıntı verecek ve birtakım huzursuzluklar yaşanmasına neden olacaktır.

Cephede bulunan bir Müslümanın ortak kullanım alanlarında temizliğe riayet etmemesi, bedeni de mekansal olarak dağınık olması kardeşlerine eziyet, zarar kapsamındadır.

Eskiden köylerde ekmek pişirmek için tandır başında, çamaşır yıkamak için dere kenarında ve evlerine su taşımak için çeşme başında bekleyip toplanan kadınlar, köy ahalisi ve ahvali hakkında konuşup dedikodu yaparlardı. Tabi bu durum köyün gayretli erlerince kerih görülür ve güç yetirebildikleri ölçüde sakındırırlardı.

Günümüzde tandırın yerini televizyon stüdyoları ve tabii olarak ekranlar almıştır. Derelerin yerini de kaldırımları dahi işgal eden 'Dernek, Lokal' tabelalı kahvehaneler ve kafeler aldı. Çeşmelerin yerini ise sokak başları ve kaldırım kenarları. Geçmişteki örneklerinin aksine artık erkekler de 'tandır dedikodularına' dahil olmuş durumdadırlar.

Ebu Said El-Hudri'nin *(r.a)* rivayet ettiğine göre Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"— Yollarda oturmaktan kaçınınız!

Dediler ki:

— Biz meselelerimizi buralarda konuştuğumuz için buna (buralarda oturmaya) mecburuz.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— Oturmaktan vazgeçmeyecekseniz o halde yolun hakkını verin, buyurdu.

— Yolun hakkı nedir ey Allah'ın Rasûlü? dediler.

— Harama bakmamak, gelip geçenleri incitmemek, iyiliği emredip kötülükten nehyetmek ve selam almaktır, buyurdu."[125]

Yolu veya kaldırımı işgal etmeden gelip geçenlere sıkıntı vermeden, onların haklara riayet ederek hadis-i şerif'te beyan buyrulduğu üzere 'Yolun hakkını' da vermek suretiyle bu anlamda hassasiyet gösteren insanların sayısı ne kadar da azdır!

5. Müslümanı, Eğitimini Aksatacak Tarzda Meşgul Etmekten Sakınmak

Birisi size, 'İslam nedir?' diye sorduğunda 'İslam, güzel ahlak ve edep dinidir' şeklinde cevap verirseniz isabet etmiş olursunuz.

"Din nasihattir."[126] hadisi de buna örnektir.

125. Buhari, Mezalim, 22; Müslim, Libas, 114; Ebu Davud.

126. Buhari, İman, 42; Müslim , İman, 95.

İslam, Müslümanların hayatında hiç bir alanı boş bırakmamış, onlar için vacipler ve haramlar tespit ve tayin etmiştir. Bununla beraber hem ferdi, hem ailevi hem de toplumsal alanda hayatı kolaylaştıran, daha da yaşanabilir kılarak ziynetlendiren güzel ahlak ve edep kaidelerini de belirlemiştir. Doğumdan defnedilmeye kadar ki hayatı boyunca bir insanın karşılaşabileceği ve yaşanması muhtemel her durum ile ilgili olarak İslam'ın öngördüğü bir edep ve ahlaki bir çerçeve vardır. Bu çerçeveye ders çalışmak, ilmi bir hususta yapılacak etüt/tetkik ve cihad bölgelerinde yapılan ameli veya nazari eğitim de dahildir.

Bir Müslümanın, hangi düzeyde olursa olsun eğitimle ilgili bir faaliyetinin aksamaması için olabildiğince hassasiyet gösterilmelidir.

İlimde ve takvada önder olan imamların bu tür konularda da örnek davranışları vardır. Mesela, İmam Şafiî *(r.h)* İmam Malik'ten *(r.h)* ders aldığı sırada azami derecede bir hassasiyet gösterdiğini bildirmektedir: 'Malik'ten ders aldığım sırada kitabımın sahifelerini o rahatsız olmasın diye dikkatli bir şekilde çevirirdim.' bunun gibi örnekler oldukça fazladır.

Bugün de talebelerin kaldığı yurtlarda, medreselerde veya etüt merkezi olarak kullanılan mekanlarda aynı hassasiyetin gösterilmesi gerekir. Devirler değişip asırlar geçse de insan fıtratı değişmez. Hassasiyetler ve zafiyetler de fıtratla beraberdir. Kimilerinde az olur kimilerinde çok. Ama herkesin duyarlılık katsayısının yüksek olduğu farklı yönleri vardır.

Eğitim faaliyetleri, ders veya etüt sırasında bu işlerin aksamasına veyahut engellenmesine vesile olacak gürültü,

patırtı ve düzensizlikten uzak durulmalıdır.

Mesela, bir gün ders odasındaki talebeler harıl harıl ders çalışır, Kur'an veya hadis ezberlerini tekrar ederken bir başka talebinin orada uzanarak uyuması adaba uymaz. Bir talebede, istirahat saatinde arkadaşlarından kimisinin dinlendiği, kimisinin de uyuduğu dinlenme odasına girip 'ders çalışıyorum' diyerek sesli okuma veya tekrarlar yaparsa bu da zarar vermenin bir çeşididir.

Üç kişinin bulunduğu bir ortamda iki kişinin diğerini bırakarak kendi aralarında fısıltıyla konuşmalarını İslam yasaklamıştır. Üç kişi olup da farklı bir dil bilen iki kişi diğer kardeşlerinin anlamadığı dil ile konuşurlarsa bu da fısıltıyla konuşmaya kıyasen yasaklamıştır. Üçüncü kişiyi su-i zanlara yöneltebilecek ve derslerini çalışmada dikkatini dağıtıp motivasyonunu bozabilecek bir davranıştır.

Eğitim dediğimizde çok genel anlamda söylüyoruz. Müslümanların dini, dünyevi, bedeni vs. eğitim yaptıkları tüm alanlar bu kapsamdadır. Müslümanın dikkatli olması ve kardeşlerinin eğitimlerini aksatacak davranışlardan sakınması gerekir. Gürültü, çok konuşmak, çok soru sormak, ortamın adabına uymayan davranışlarda bulunmak vb. her türlü olumsuzluk buna misal olabilir.

6. Müslümana Söz veya Eylemle Eziyet Etmek

Takva ve fazilet ehli bir Müslüman, diğer Müslümanlara sözlü ya da fiili olarak eziyet edip incitmez. Bir Müslüman bir başkasını yermez, gıybetini etmez, ona sövmez, iftira etmez, çekiştirmez, şikayette bulunmaz.

Bir Müslüman, hadis-i şerifte buyrulduğu üzere:

"...Başkalarına karşı, kendisine nasıl davranılmasından hoşlanıyorsa öyle davranmalıdır."[127]

Bu ölçüye riayet edilmesi halinde, itikadı sahih olan Müslümanlar arasındaki beşeri münasebetler, dünya hayatında olabilecek en ideal bir düzeyde seyredecektir -inşallah-.

Allah *(cc)* şöyle buyurur:

"Muhammed Allah'ın Rasûlü'dür. Beraberinde bulunanlar da kâfirlere karşı çetin, birbirlerine karşı merhametlidirler..."[128]

Müslümanın her türlü sertliği ve şiddeti kâfirler için geçerlidir. Müslüman, Müslümanlara karşı halim, müşfik, samimi, hürmetkar, merhametli ve tahammül edici olmalıdır.

Müslümanların gayesi ve nihai hedefi ortak bulduğundan bu durum, yüce Allah'ın *(cc)* rızası temelinde muhabbet ve ahenge sebep olur.

'Müslüman Müslümana eziyet etmez,' dediğimizde, bu bizim ölçülerimizle değil muhatabın eza ölçüsü ile belirlenir. Örneğin; önceki bölümlerde mizah/şaka meselesine değindik. İçinde yalan olmadığı, aşırıya kaçılmadığı ve ortamın ve şahsın genel karakteri olmadığı müddetçe mizahın caiz hatta yer yer faydalı olduğunu öğrendik. Lakin bu kadarından dahi rahatsız olan bir kardeşimiz olursa ona şaka yapmak bir nevi eziyet olacaktır.

---

127. Müslim, İmare, 46, Abdullah b. Amr b. As'dan.

128. 48/Fetih, 29

Bir konunun açılması veya soru sorulmasından rahatsız olan bir kardeşimize soru sormak, eziyet kapsamında olacaktır. Örneğin; ailevi sorunları olan iki Müslüman düşünelim. Biri sıkıntısının sorulmasını, konuşmayı kendine yönelik ilgi olarak algılar. Ve konuştukça rahatlar. Bir diğeri ise bu ve benzeri konuların açılmasından şiddetle rahatsızlık duyar.

Örneğin; F tipi cezaevlerinde üç kardeşimiz bir arada kalıyor. Bu kardeşlerden birine yönelik yaptığımız muhabbet/sohbet/dertleşme bize ecir olarak dönerken bir diğer şahsa bu eziyet olduğundan vebal olarak döner.

Ahlakı 'Müslümanlara fayda sağlayıp, zarar vermeme' olması gereken bir Müslümanın ölçüleri ben merkezli değil, öteki merkez olmalıdır.

Kimin neyle mutlu olup, neye üzülmesi gerektiğine karar veren insanlar mutlaka birbirlerine eziyet ediyorlardır.

Burada hususen insanların kültür, yemek, giyecek ve korkuları gibi konularda anlayışlı olma hususu da önemlidir. Kendi kültür ve davranışını mutlaklaştırıp başka kültürlerin örflerini konuşulacak, gülünecek unsurlar olarak görenler, sosyal yaşamda mutlaka birbirlerine eziyet edecektir.

Sözün özü; eziyet vermekten kaçınmanın yolu anlayışlı ve insanların ölçüleriyle onlara davranmayla mümkündür.

7. Zannın Çoğunun ve Müslümanlar Hakkındaki Su-i Zannın Yasaklanması

Müslümanların kendi aralarındaki hukuku gözetmelerinde şu iki esas oldukça mühimdir:

1. Yakin (Şüpheden uzak) bir uhuvvet veya Hayâ.

2. Nefsi için istediğini, kardeşi için de istemek.

Müslümanlar arasındaki münasebetlerde söz konusu esasların bulunmaması halinde zan, şüphe ve bencillik gibi marazi hallerin ortaya çıkması kaçınılmaz olacaktır. Bir kalpte zan yer etti mi o kalp, sahibini şüphe ve bencilliğe de sürükler.

Zan; hakikati bilmeden ihtimal üzerine hüküm vermektir. Hakkında yakini bir bilgisi olmadığı halde bir kimseden veya onun söylediği sözden ya da davranışlarından şüphelenmek ve bu şüphe üzerine de kesin bir yargıya varmaktır. Bu, herhangi bir durumdan işkillenmek veya kendi kafasında kurduğu hayali kurgular üzere insanlar veya gelişmeler hakkında kuruntulanmak şeklinde de ortaya çıkar. Zannı; küçücük de olsa bir belirti/bir emareden hareketle ulaşılan bilgi, düşünce, kanaat, varsayım ve tahmin olarak da tanımlayabiliriz.

Bu tanımlardan anlaşıldığı üzere zanna dayalı hükümlerin doğruluğu da kesin değil, zannidir. Zanni olan bir bilgi üzerine ise asla kesin bir hüküm verilemez.

Allah şöyle buyurmaktadır:

"Onların çoğu, zandan başka bir şeye uymaz. Kuşkusuz ki

zan, haktan hiçbir şeyin yerini tutmaz..."[129]

Ebu Hureyre'nin *(r.a)* naklettiğine göre Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"Zandan sakının. Çünkü zan, sözlerin en yalan olanıdır."[130]

Bir Müslümandan sadır olan, yoruma açık herhangi bir söz, tutum, davranış ve hatta jest ve mimikleri dahi karşıdaki Müslümanın zanni bir kanaate ulaşmasına vesile olabilir. Bu durumda ortaya iki ihtimal çıkar.

1. Söz konusu söz, tutum ve davranış hayra yorularak o Müslüman hakkında hüsn-ü zanda bulunmak.

2. Aynı durumları nefsani ve hevai açıdan değerlendirmek suretiyle su-i zanda bulunmak.

Mesela, şu an itibariyle oturmakta olduğunuz (oda, ofis, dershane, mescid, koğuş vb.) yere gelen bir Müslüman içeri girerken sizi gördüğünden emin olduğunuz halde selam vermedi.

Doğal olarak bu durum sizin için ilginçtir. Bununla beraber bu Müslüman hakkında iki türlü düşünmeniz muhtemeldir:

1. Bu Müslümanın zihni meşgul olabilir veya bir anlık dalgınlığa denk gelmiştir de fark etmemiş olabilir.

2. Bu Müslüman, başkalarını pek de önemsemiyor ve selam verilmeye dahi layık görmüyor, biraz da kibir var!

---

129. 10/Yunus, 36

130. Buhari, Edep 57; Müslim, Birr, 28.

Aslında her iki türlü düşünüş ve yaklaşımlar zandır. İlk maddedeki zan, fıtri ve İslami olan 'Müslümanlara karşı hüsn-ü zan' beslemektir.

İkincisi de zandır. Ancak bunun temeli nefsani saiklar/ etkenler olduğundan Müslümanların bundan men edildiği su-i zandır. Müslümanın Müslüman hakkında su-i zanda bulunması ise haram kılınmıştır. Müslüman hakkındaki su-i zannın haramlığının iki nedeni vardır:

1. Haramlığı hususunda varid olanla naslardan ötürü haramdır.

2. Haram olan bu amel, beraberinde birçok haramlara ve şerlere kapı aralayıp vasıta olduğu için haramdır.

Zandan kaçınılması, kusur araştırıp ayıpların deşilmemesi ve gıybet edilmemesi hususundaki ayeti kerimede şöyle buyurulur:

"Ey iman edenler! Zannın çoğundan kaçının. Çünkü zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin kusurunu araştırmayın. Biriniz diğerinizi arkasından çekiştirmesin..."[131]

Esas itibariyle zannın istisnasız her çeşidi haramlık kapsamında değildir. Ayetten de anlaşıldığı üzere olur olmaz her şeyde zannın peşine düşmek ve bunu ölçüsüz bir şekilde çokça yapmak haram kılınmıştır. Mesela, dürüst ve iyi bir Müslümandan sadır olan iyi veya kötü olma ihtimali eşit olan bir sözü, ameli yahut düşüncesi hakkında kuşkulanıp kötü saymak bu haramlık kapsamındadır.

131. 49/Hucurat, 12

Yasaklanan amellerin ayeti kerimedeki tertibine dikkat ediniz:

1. Zannın çoğundan sakınınız.

2. Birbirinizin kusurunu araştırmayınız (tecessüs etmeyiniz).

3. Biriniz diğerinizi arkasından çekiştirmesin.

Bu tertibe göre ilk basamakta zikredilen (yasaklanmış) zanna müptela olan bir kimsenin ikinci adımının tecessüs olması doğal olarak kaçınılmaz olacaktır.

Bir Müslümanın iyi veya kötü manaya hamledilebilecek her hangi bir söz veya davranışı hakkında su-i zanda bulunabilen bu bir kimse, tabiidir ki bununla yetinmeyecektir. Hemen bir sonraki adım olan tecessüs gibi haram kılınmış bir amele yönelecektir. Yapacağı tecessüsi faaliyetlerinin dayanağı da, su-i zannı olacaktır. Böylece bir haram, başka bir harama kapı aralayıp çağırmaktadır. Tecessüs ile; Müslümanların sırları araştırılır; Müslüman kardeşteki ayıp, kusur ve zafiyetler ortaya çıkarılır; gizli hallerine muttali olunmaya çalışılır ve başkalarının karışmasından hoşlanmadığı işlerine karışır.

Bir Müslümanın telefonunu dinlemek, elektronik postalarına bakmak, mektuplarını okumak, eşiyle özel konuşmalarını veya dostlarıyla yaptığı hususi ve gizli görüşmelerini dinlenmeye almak, bunları kaydetmek ve artık pek yaygın olmasa da komşusunun kapısını, duvarını dinlemek de tecessüs kapsamındadır.

Dikkat edilirse su-i zan ile başlayan harama götüren adımlar peş peşe gelmektedir. Su-i zan edip tecessüste bulunan bir kimse, zannını ve bu kötü zan üzere bina ettiği tecessüsi faaliyetlerinden edindiği gözlem ve malumatları her halükarda birileriyle paylaşma ihtiyacı hissedecektir. İhtiyaç ne kelime, bunu birileriyle paylaşmasa asla rahat edemeyecektir.

İnsan, yaratılışı itibariyle eksik ve kusurlarla maluldür. Bir kimse çevresine, sırf kusur ve hata görmek maksadıyla bakarsa birkaç dakika içerisine muhataplarında onlarca kusur ve hata görmesi muhtemeldir. Bu birazda kişinin bakış açısı ile ilgilidir. Güzel düşünen, güzel bakan ve güzel gören bir Müslüman ile zıddı bir bakış açısı ile çevresine bakıp değerlendiren bir kimsenin elde edecekleri netice doğal olarak aynı olmayacaktır.

Dünya tarihinde yaşamış olan en üstün insanlar vahyin şehadetiyle, hidayet önderi Peygamberlerdir *(as)*. Kişideki bakış açısı olumsuz ve yaklaşım tarzı 'bagajlı' olursa insanların en üstünü olan Peygamberler hakkında dahi birtakım zanlarda bulunabilir. Bu tarz fikir ve heyezanların niteliği kişiyi küfre sokmayacak hafiflikte olsa dahi onu, Allah'ın seçkin kulları hakkında gıybet ve iftira cürmüne sürükleyecektir.

İşte su-i zan temelli haramların önü alınamaz adımları, kişiyi, Peygamberlere *(as)* iftira etme cürmüne kadar götürür.

Su-i zannı büyük günahlar arasında sıralayan İmam Zehebi ve İbni Hacer El-Heytemi şöyle der: 'Zina ve içki içme cürümleriyle kişinin kendine vermiş olduğu zarar, su-i zan

etmek suretiyle kazandığı zararlardan daha ağır değildir. Çünkü diğer günahlar vücudun sair organlarıyla gerçekleştiriliyorsa da bu cürümlerin, tevbe ile izalesi daha kolaydır. İçki içen bir kimse, yaptığından pişman olup nasuh bir tevbe etti mi o cürmün eseri zail olur. Bu misal zina cürmü için de böyledir.'

Su-i zan ise bunlardan daha farklıdır. Zira su-i zannın çıkış ve amele yönelttiği yeri, kalptir. Öyle ki su-i zanda bulunan birisi çoğu zaman bu haramı işlediğini düşünmez dahi.

Su-i zannın kalp üzerinde bıraktığı tesiri, sanılandan daha fazladır. Bunu daha iyi anlamak isteyen birisi küçük bir deneyle merakını giderebilir. Şöyle ki: İnsanın, su-i zan türünden tüm düşünce, kanaat, tahmin ve değerlendirmelerini saklı tuttuğu, kalbindeki tüm bu su-i zanları, kendileri hakkında su-i zan ettiği insanların yüzüne karşı söylediğinde ortaya çıkacak netice, tam manasıyla bir felaket olacaktır. Öngörülemez büyük fitnelere sebebiyet verecektir.

Kişi, kalbinde sakladığı su-i zanları ifşa ettiğinde etrafında bulunan veyahut kendileri hakkında su-i zanda bulunduğu insanların nezdinde, acilen tedavi edilmesi gereken bir hasta olarak vasıflandırılacaktır. Başkalarının eleştiri ve kınamaları kişinin nefsine ağır gelir. Bundan korunmak için kalbinde sakladığı su-i zanları, ekseriyetle saklanmaya devam eder. Bu da hayânın bir parçasıdır. Alimlerin bu tespitinden şu kaideyi çıkarabiliriz: Kalpte işlenen ameller organlarla işlenen amelden daha önemlidir. Bu, yasaklar babından ise kalple işlenenin etkisi ve kişiye olan zararı organlarla işlenenden daha büyüktür.

Çünkü organlarla işlenen ameller hem açıktan yapıldığından vuku bulma sayısı daha az hem de somut olduğundan tevbesi daha kolaydır.

Kalple yapılan su-izan gibi haramlar hem gizli yapıldığından ve çoğu zaman insan fark etmediğinden vuku sayısı fazla, hem de somut bir şey olmadığından tevbesi zordur.

Rabbiyle karşılaştığı günde utanmak, rüsvay olmak, yüzünün kararması gibi olumsuzluklarla karşılaşmak istemeyenlerin kalplerini su-i zan hastalığından tedavi etmeleri gerekir.

Allah *(cc)* şöyle buyurur:

"O gün, ne mal ne de oğullar fayda verir. Ancak Allah'a selim bir kalple gelen müstesnadır."[132]

Kalb-i selimden kasıt, şirkten, nifaktan, şüphelerden, Allah *(cc)* hakkında ve Müslümanlara yönelik su-i zandan arınmış olup ihlasla iman etmiş kalptir.

Müslüman kalbi, manen selim ve sıhhatli olan kalptir.

Su-i Zannın Kısımları

Kendisi dışında başka haramları da tetikleyip işlenmesine neden olması hasebiyle müessir bir amel olan ve bazı alimlerce büyük günahlardan sayılan su-i zan iki kısımdır:

1. Kulun, yüce Allah ile Allah'ın takdiri, vaat ve müjdeleri hakkında su-i zan etmesi.

---

132. 26/Şuara, 88-89

2. Müslümanın, Müslüman kardeşleri hakkında su-i zanda bulunması.

Şimdi bu iki başlıkları açıklamaya çalışacağız, inşallah.

Allah Hakkında Su-i Zan

Müslüman, diğer Müslümanlar hakkında su-i zanda bulunmaktan men olunduğu gibi daha önemli ve öncelikli olarak El-Aziz ve El-Celil olan Allah *(cc)* hakkında su-i zanda bulunmaktan da men olunmuştur. Mümin, selim kalp sahibidir. Selim kalp sahibi mümin, Rabbi hakkında daima hüsn-ü zan besler. El-Vehhab ve El-Kerim olan Allah'tan her zaman hayırlar ümit eder. İlahi bir ikram ile karşılaştığında veyahut kalbini daraltan bir musibete uğradığında da hiçbir şek ve şüphe duymadan yüce Allah'ın kendisi hakkındaki takdirinin daima hayır olduğuna inanır. Bu yakini hâlinin temelinde de kalbinin, türlü marazlardan salim olması vardır. Kul, yüce Allah'a bağlandı mı o kimse dostların en kudretlisi ve vefalısı ve hayırların yaratıcısı olan Rabbi hakkında hiçbir halükarda ve hiçbir zaman su-i zan da bulunmaz.

Ebu Hureyre'nin *(r.a)* rivayet ettiğine göre Rasûlullah *(sav)* Rabbinden, şu kudsî hadisi nakletmiştir:

"Ben kulumun (benim hakkımdaki) zannı üzereyim. Benim, günahları bağışlayıcı olduğuma inanır, benden mağfiret dilerse onu bağışlarım ve bana dua ettiğinde rahmetimle onunla beraber olurum."[133]

Peki müminler yüce Allah *(cc)* hakkında su-i zanda bu-

133. *Buhari, Müslim, Tirmizi, Nesai, İbni Mace*

lunmayacaklarına göre böyle bir cürmü hangi sınıf insanlar gerçekleştirmeye cüret edebilmektedirler?

"Bir de, Allah'a karşı su-i zanda bulunan erkek ve kadın münafıklarla, erkek ve kadın müşrikleri azaba sokmak içindir. Zannettikleri o felaket başlarına gelsin..."[134]

Ayet-i kerime bizlere, müşrikler ile münafıkların bir başka müşterek özelliklerini bildirmektedir:

"Allah hakkında su-i zanda bulunmak..."

Müşrikler ve münafıklar değişik vesilelerle ve sürekli olarak yüce Allah hakkında su-i zanda bulunurlar. Zira yüce Allah'a hiçbir yakınlıkları ve kulluk bağları yoktur. Kararmış ve katılaşmış kalpleriyle, varlık alemindeki tüm hadiselerin sadece dış görünüşüne göre değerlendirmelerde bulunur ve bu istikamette bir kanaate ulaşırlar.

Bera b. Azib *(r.a)* şöyle nakleder:

"Rasûlullah bize hendek kazılmasını emrettiğinde, hendeğin bir yerinde kazmaların fayda etmediği (kıramadığı) büyük bir kaya çıkmıştı. Bu durumu Rasûlullah'a şikayet ettik. Nebi ve kazmayı alarak "Bismillah" dedi ve bir darbede üçte birini kırdı. Şöyle buyurdu: 'Allahu Ekber! Şam'ın anahtarları bana verildi. Allah'a yemin olsun ki Şam'ın kızıl saraylarını şu anda görüyorum.' Sonra ikinci kez vurdu ve üçte birini daha kırdı. Şöyle buyurdu: 'Allahu Ekber! Fars'ın anahtarları bana verildi. Allah'a yemin olsun ki Medain'in beyaz saraylarını görüyorum.' Sonra 'Bismillah' diyerek üçüncü kez vurdu ve kayanın kalan kısmını da kırdı. Şöyle buyurdu: 'Allahu Ekber! Yemen'in anahtarları

134. 48/Fetih, 6

bana verildi. Allah'a yemin olsun ki San'â'nın kapılarını şu an bulunduğum yerden görüyorum.' "[135]

Bu hadisenin yaşandığı Ahzab savaşı sırasında münafıklar da Allah *(cc)* ve Rasûlü *(sav)* hakkında, nifaklarından kaynaklı su-i zanlarını ortaya koydular. Münafıklardan Muattib bin Kuşeyr şöyle dedi: 'Muhammed bize Kisra'nın ve Kayser'in hazinelerini vadediyordu. Bugün ise bizden birimiz def-i hacet için dışarı çıktığında bile güvende değil.'

Münafıklar böyle bir kanaate hadisenin salt dış görünüşüne bakarak ulaştıklarından Allah *(cc)* ve Rasûlü *(sav)* hakkında su-i zan da bulundular. İkinci olarak akıllarının almadığı husus da şu idi: Müslümanlar kuşatılmış ve birçok açıdan zayıf bir haldeydiler. Maddi imkânlar açısından güçsüz olunan bir durumda Rasûlullah'ın *(sav)* ashabına Kisra ve Kayser'in saraylarını müjdelemesi, münafıkların nevrini döndürüyordu. Katılaşmış ve kararmış kalplerin bunu anlaması mümkün değildi.

Rasûlullah *(sav)* eğer bu müjdeyi askeri ve ekonomik olarak çok güçlü bir pozisyondayken vermiş olsaydı belki de en çok sevinecek olanlar münafıklar olurdu. Çünkü o sırada 'bagaj'larından bu vaatlerin gerçekleştirilebilir olacağı hakkında güçlü bir yargıya ulaşmış olurlardı. Müslümanların açlıktan karınlarına taş bağladıkları bir dönemde böylesi vaat ve müjdeler karşısında su-i zandan dahi daha fazlasını yapmaktan geri durmadılar:

"O kederden sonra Allah, üzerinize öyle bir güven ve öyle bir uyku indirdi ki, o hal bir kısmınızı kaplıyordu. Diğer bir grupta nefislerinin derdine düşüp Allah *(cc)* hakkında cahiliyetin zannı

135. *Fethu'l Bari, 7/458; Ahmed, Müsned, 4/303.*

gibi hakka aykırı zanda bulunarak 'Bize bu işten ne fayda var?' dediler..."[136]

Münafıklar, kendilerine has özellikler haricinde Ahzab savaşı örneğinde olduğu gibi en küçük bir sıkıntıda tıynetlerinin gereği olarak Allah *(cc)* hakkında su-i zanda bulundular.

Mesela, düşmanla karşılaşıldığı sırada müminlerin üzerine yüce Allah'ın bir yardım olarak indirilen güven ve uyku halini dahi Allah hakkında su-i zan etmeye vesile kıldılar:

"...Onlar, sana açıklayamadıklarını içlerinde gizliyorlar. 'Bu işten bize bir şey olsaydı burada öldürülmezdik' derler."[137]

Allah *(cc)* hakkındaki su-i zanlarını öyle bir raddeye vardırmışlardı ki: 'Savaş düzeni, tertip ve tedbirler hakkında yetkili olmamız halinde aramızdan öldürülen kimse olmayacaktı' dediler.

Bu durum, cüz'i olarak da olsa tam manada selim kalp sahibi olmayan zayıf yaratılışlı bazı Müslümanlarda dahi ortaya çıkabilmektedir. Bu sınıf Müslümanlardaki durum, nifaktan değil imanın zayıflığından ve kalplerinin selim olmamasından kaynaklanmaktadır.

Mevcut şartlar çerçevesinde yeryüzünde hakim olan genel kaotik manzaraya kuru akıl ile bakıldığında tevhid davasına egemenliğinin yakın bir zamanda gerçekleşebileceği hususunda işte bu sınıf bazı insanlar hiç ihtimal

---

136. 3/Âl-i İmran, 154

137. 3/Âl-i İmran, 154

vermezler. Günümüz muvahhidleri de kendi çaplarında bir 'Bedir' veya 'Ahzab' süreci içerisindeler. Düşmanlar çok ekonomik ve siyasi açıdan güçlüler ve savaş teknolojisi ile alan hakimiyeti yönünden de açık ara üstün durumdalar. Bununla beraber ilahi vaatler ve Nebevi müjdeler de var. Allah *(cc)* müminleri asla yalnız ve yardımsız bırakmaz.

"Şüphesiz ki Peygamberlerimize ve iman edenlere hem dünya hayatında hem de şahitlerin şahitlik edecekleri günde yardım ederiz."[138]

Müslümanların zayıflıkları ve parçalanmışlıkları, işgallere maruz kalıp sömürülmeleri, canların ve malların heder edilmesi ve iç karartıcı daha birçok nedenden ötürü geleceğe yönelik ümidvar ve iyimser bir tablonun zahiren görünmüyor olması, şeytan için büyük fırsatlar doğurur. Böylesi karamsar tablolar üzerinden Müslümanları dahi kolaylıkla umutsuzluğa ve hatta Allah'a karşı su-i zanna yöneltmeye azami gayret gösterecektir. Kendisi şeytanın bu türden telbisatlarına ve sinsi fitlemelerine kaptırma gafletinde bulunan bir Müslümanın kalbinde marazdan da öte bir şeylerin mevcut olduğu anlaşılır. Zira daha evvel de belirttiğimiz üzere El-Aziz ve El-Celil olan Allah *(cc)* hakkında su-i zanda bulunmak en başta münafıkların özelliklerindendir.

Kalbi nifaktan ve şüpheden arınmış bir müminin yüce Allah'a tevekkülü, güveni ve yakini tam olur. Durum ve şartlar her ne kadar olumsuz olsa da Allah'ın *(cc)* vadini yerine getireceğinden hiçbir şüphesi olmaz.

---

138. 23/Mümin, 51

"Allah iman eden ve salih amel işleyenlere bağışlama ve büyük mükafat vadetti."[139]

Kalbî arınmada ve nefis tezkiyesinde muvaffak olamayan veyahut en azından bu istikamette samimi ve ciddi bir gayret göstermediği halde mücadelenin farklı alanlarında boy gösteren bazı Müslümanlar, şeytanın yoğun ve tazyikli fitlemeleriyle karşı karşıya kalınca o çevik cüsselerinden beklenmeyen bir şekilde hazan yaprakları gibi dökülmekte ve savrulup sürüklenmektedirler.

Böyle bir durumda kişi, yüce Allah'ın zafer, ganimet ve cennet vaatlerini terazinin bir kefesine koyar. Diğer kefeye de zahiri görünüme göre akli muhakeme, mantıki önermeler ve reel politik şartları koyar. Hangisinin ağır basacağı ise kalbin selim veya marazi olmasına göre belirlenecektir.

Eğer ikinci şık ağır basar ve kişinin ya da bir cemaatin menhecinin belirleyicisi olursa o kimse veya cemaatin başındaki insanlar yüce Allah *(cc)* hakkında su-i zan ediyorlar demektir. Bu haddizatında Allah'a iftirada bulunmaktır ve nifakın da nüvesidir. Medine'deki münafıkların tutumları kendilerine hem dünya hem de ahiret hayırlarından mahrumiyetiyle zillet ve azaba mâl oldu. Onların yolundan yürüyenler de şüphesiz ki aynı akıbete uğrayacaklardır. Zira yüce Allah hakkında su-i zanda bulunmak nifağın kapısını aralar. Nifak da kişiyi küfrün kapkaranlık dehlizlerine gömer.

Burada üzerinde durulması gereken bir başka mesele de, selim kalpli Müslümanların bu güruhun fitnesinden etkilenme olasılığıdır. Bir yerde münafık yahut marazlı

139. 5/Maide, 9

insanlar varsa mutlaka onlara kulak verenler de olur. Bu durum sahabe gibi güzide insanlar için dahi geçerlidir. Tebuk gazvesinde onların fitneleri için Rabbimiz; "Sizin içinizde onlara kulak verenler vardır."[140] buyurmuştur.

• Geçmiş münafıklar normal zamanlarda susuyor, savaş ve tehlike hissettiklerinde kalplerinde bulunan dünya sevgisi ve ölüm korkusu marazıyla konuşuyorlardı. Günümüzde kâfirleri daha iyi tanıyacağım diye onların sözde istihbarat/askeri filmlerini izleyen, onları yine onların propagandalarıyla tanımış ve kalbi onların gücü ve imkanları karşısında hezimete uğramış, 'korku salar' tipler mevcuttur.

Müslümanların bu hastalıklı tiplere karşı dikkatli olması ve ortamlarında bu tipleri susturmaları elzemdir.

Bununla beraber Allah'ın *(cc)* şu buyruğunu kulaklarına küpe edip yollarına devam etmelidirler.

"(Rasûlüm!) Sen şimdi sabret. Bil ki Allah'ın vadi gerçektir. (Buna) iyice inanmamış olanlar, sakın seni gevşekliğe sevk etmesin."[141]

Müslümanlar Hakkında Su-i zan

Müslümanlar hakkında su-i zannın kötülenmesi ve yasaklanmasıyla ilgili ayet ve hadisleri daha önce kaydetmiştik.[142]

Su-i zan, esas itibariyle kalpteki manevi hastalığın bir neticesidir. Diğer marazi halleri bir tarafa bıraksak dahi,

---

140. 9/Tevbe, 47

141. 30/Rum, 60

142. 165, 166 ve 167. no'lu dipnotlara bkz.

kalpteki su-i zan hastalığı, etrafına yayacağı çirkin görünüm ve fena koku nedeniyle su-i zan sahibinin yanında ve yakınında hiç kimseyi bırakmayacaktır. Su-i zan kalpte cereyan edip de başkalarına kapalı olduğundan ve hatta bizzat bu ameli işleyen kimse dahi su-i zannın ne denli fesatlara neden olduğuna hakiki manada idrak edemediğinden bunun men'i yahut izalesi için gereken önlem ve çaba da gösterilmemektedir.

Bazı selef alimlerinin dediği gibi, su-i zan, kişinin kalbindeki kötülüğün bir yansımasıdır. Kalpteki kötülük, kişinin gözünde başka insanlar üzerinde tezahür eder. Bu durumda olan bir kimsenin karşısında alim, fazıl, mücahid ve davetçi bir imam olsa dahi 'Hımm... Gözünün üzerinde kaşı var...' gibi, ancak marazi bir kalbin yaptırabileceği ve şeytanı bile kahkahalara boğacak türden su-i zanda bulunur.

Su-i zan sahibi bir kimse kalp huzuru nedir, bilmez. İçinde bulunduğu camia içerisinde de sık sık ve olur olmaz birçok meselede problemlerin yaşanmasına sebep olacaktır. Karşısında, etrafında, yanında ve yönünde bakıp gördüğü her şeyde eksik, kusur ve ayıp görmek kastıyla bakan bir kimse, huzur ve güvene dayalı kardeşlik esasının belirleyici olduğu bir camiada barınamaz.

Su-i zan, dibi patlak bir kap gibidir. O kaba ne konursa konsun, alır, ama patlak olduğu için dipten de boşalır gider.

Su-i zan, Müslümanların bir tek vücut gibi olmak şeklindeki Nebevî ülkünün önünde de, sahibinin kalbindeki

marazi halden ötürü bir engel teşkil edebilme potansiyeli barındırır.

Su-i zan; ihlası zedeler. "Korkuyla ve ümitle rabbine yalvarmak..."[143] hususunda kişiyi tereddütlere düşürür.

Su-i zan sahibi, Müslümanların yanında bulunduğu sırada dahi kendisini asla güvende hissetmez. Şüphesiz ki aldatılmaktan veya ihanete uğramaktan en çok korkan kimseler, en fazla aldatanlar veya ihanet edenlerdir.

Su-i zan, başlangıcı ve aslı itibariyle zahir amellerden olmadığı için, nefsini gözleyen onunla ilgili tefekkür eden ve ayıplarının farkına varanlar haricinde teşhisi ve tedavisi pek de kolay değildir. Allah'ın *(cc)* الشهيد (Eş-Şehid) ismi celilini bilen bir Müslüman, su-i zanna her teşebbüs ettiğinde derhal kendine gelir, tevbe ve istiğfara yönelir. Zira o bilir ki Allah *(cc)* kalp de dahil her şeyin gizliliklerine ve ayrıntılarına vakıftır ve onlardan haberdardır. Şuurlu ve sürekli bir şekilde yapılacak nefis muhasebesi kulu yapacağı her amelinde takvaya yöneltecektir.

"Takvaya erenler var ya! Onlara şeytan tarafından bir vesvese dokunduğunda (Allah'ın emir ve yasaklarını) hatırlayıp hemen gerçeği görürler."[144]

Tezkiye ve terbiye hususunda insan, nefsini etkileme ve takvaya yöneltme kudretine nasıl muktedir ise bu, aynı zamanda nefsi üzerinde şahit olduğunu da gösterir.

Zira kul ile nefsi arasında kuvvetli bir sorumluluk bağı

143. 32/Secde, 16

144. 7/Araf, 201

vardır. İnsan, nefsini takvaya yöneltmek ve bu istikamette ona rehberlik etmekle yükümlüdür. İnsan, bu süreçte de tüm yaptıklarına şahitlikte bulunmaktadır.

Allah *(cc)* şöyle buyurur:

"Doğrusu insan, nefsine karşı şâhittir."[145]

Su-i zannın kaynağı her ne kadar kalp ise de kişinin tutum ve davranışlarına yön verici mahiyette olduğundan müessir bir ameldir. Bir kimsede su-i zan varsa doğal olarak bu kimsede tecessüs, gıybet ve hatta daha başka zincirleme günahların var olabileceğini de gösterir. Böylesine feci bir neticeden korunabilmek için Ömer'in *(r.a)* yapıp tavsiye ettiği gibi yapılmalıdır. "Kardeşinden, hoşuna gitmeyecek bir söz işittiğinde eğer o sözü sadece bir yönüyle dahi olsa hayra yorulabiliyorsan sen de öyle yorumla. Velev ki onu sözü şerre yorumlanması için doksan dokuz ihtimal olsa dahi bunu böyle yap. Böylelikle sen kalbini hastalıktan korur ve kardeşlerinle aranızdaki hukuku da muhafaza etmiş olursun."

Su-i zannın ne denli kötü olduğuna dair İslam tarihinde çok çarpıcı bir örnek ifk hadisesidir. Hicretin beşinci senesinde yapılan Beni Mustalik gazvesinden dönerlerken İslam Ordusu Medine yakınlarında konaklamıştı. Bu sefer sırasında Rasûlullah *(sav)*, Aişe'yi *(r.anha)* beraberinde götürmüştü. Aişe *(r.anha)* kendisi hakkında çok çirkin bir iftiraya neden olan hadiseyi şöyle nakletmektedir:

"Konaklanma yerinden Medine'ye doğru hareket emri geldiğinde hevdecten inerek arka tarafta hacetimi giderdim. İşimi bitirdikten sonra geriye döndüm. Bir ara göğsümü yokladığımda

145. 75/Kıyamet, 14

boncuklardan yapılmış 'Ezfar' gerdanlığımın kopmuş olduğunu fark edince onu aramak için geriye döndüm. Bu arama işi beni hayli oyaladı. O sırada benim hevdecimi deveye yüklemişler ve benim hevdecin içinde olduğumu zannederek yola koyulmuşlardı. O zamanlar, az yedikleri için kadınlar çok hafif olduğundan vücutları ağırlık yapmazdı. Üstelik ben; küçük yaşlarda bir kadındım. Bundan dolayı hevdecimi kaldıranlar, içinde olmadığımı fark etmemişler. Deveyi sürüp gitmişlerdi. Gerdanlığımı bulduğumda ordugâha döndüm. Fakat orada hiç kimseyi bulamadım. Hevdecimin konduğu yere çömeldim. Beni kaybettiklerinin farkına varıp, geri döneceklerini zannediyordum. Otururken gözlerime uyku bastırdı, uyudum.

Safvan bin Muattal, ordunun gerisindeydi. Uzakta iken yerde uyuyan insan karartısı görmüş. Yanıma gelince görür görmez beni tanıdı. Elbisemle yüzümü örttüm. Vallahi o, bana hiç bir kelime söylemedi. 'İnna lillahi ve inna ileyhi raciun' ayetini okudu. Bundan başka hiçbir sözünü duymadım. Devesini çöktürdü ve bindim. Deveyi çekerek yürüttü. Nihayet mola verdikleri yerde orduya yetiştik. Hakkımda bundan başka bir şey söyleyenler helak olmuşlardır..."[146]

Bu hadiseden sonra Aişe *(r.anha)* validemiz hakkında başta münafıkların başı Abdullah b. Selül olmak üzere bir iftira kampanyası başlatıldı. Bu iftiranın temelinde de tıynetleri gereği yaptıkları su-i zan vardı. Bu su-i zan temelli iftiraya bazı Müslümanların da katılmış olmaları; su-i zanın kötülüğüyle beraber, erkek veya kadın sahabe dahi olsa bazı durumlarda kalplerin nasılda fücura meyledebileceğini göstermesi açısından ibretengiz bir tablodur.

Münafıkların başı İbni Selül bu iftirayı ortaya attıktan sonra Müslümanların kahir ekseriyeti sükut ederek böyle

146. Buhari

bir şeyi konuşup dillendirmekten dahi sakınmışlardır. Nur suresindeki ilgili ayetlerde belirtildiği üzere bu üzücü hadise karşısında Müslümanların göstermesi gereken tavır bildirilmektedir

"Bu iftirayı işittiğinizde erkek ve kadın müminlerin, kendi vicdanları ile hüsn-ü zanda bulunup da: 'Bu açık bir iftiradır' demeleri gerekmez miydi?"[147]

Münafıkların su-i zannı ve ortaya attıkları iftiraya bazı Müslümanların yine su-i zan ile iştirak etmelerinden sonra nazil olan bu ayeti, buna benzer meselelerde de tatbik edilmesi gereken bir kriter belirlemiştir: Müslümanlar hakkında su-i zan edilmemelidir. Bunu şöyle de söylemek mümkündür: Müslümanlar hakkında hüsn-ü zanda bulunulmalıdır.

Su-i zannın ne kadar büyük bir maraz olduğunun anlaşılması için şu örneğe bakmak öğretici olacaktır.

Cabi b. Abdullah *(r.a)* şöyle demiştir:

"Rasûlullah Ci'rane'de ganimetleri paylaştırırken adamın birisi gelip: 'Adil ol!' dedi. Rasûlullah'ta: 'Eğer ben adil olmazsam sen bedbaht olursun!' buyurdu."[148]

Söz konusu adamın sözleri, marazi bir kalbin, Allah'ın *(cc)* kendisi için seçtiği güvenilir ve sadık bir Peygamber *(sav)* hakkında dahi çirkin bir şekilde su-i zanda bulunmaya cüret edebileceğini çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır. Eğer selim kalp sahibi olmuş olsaydı Allah Rasûlü'nü zım-

---

147. 24/Nur, 12

148. Buhari

men adaletsizlikle suçlama cürmü işlemeden önce kendisini su-i zanna yönelten manzara hakkında hayırlı şeyler düşünebilirdi.

Bu su-i zannını dillendirmeden önce belki bir başka mücahide fazladan bir şeyler verildiğine şahit olmuştur. Böyle bir şey olmuşsa da şunu düşünmeli. Ganimetten kendisine fazladan bir pay verilmiş olan mücahidin durumu nedir, acaba?

Ganimetten beşte dördünün taksimi yapılmadan evvel bazı mücahidlere, komutan tarafından özel görevler verilip de bunda başarılı oldukları için ödül verilmiş olabilir. Mesela, düşmanın içine sızıp, planları hakkında istihbarat toplayarak bunu rapor halinde komutana arz etmiştir. Bundan ötürü de ödüllendirilmiştir. Yahut kalpleri İslam'a ısındırılacak sınıftan kimilerine ganimetten fazlaca mal vermiştir. Cihada yardım için geri hizmetler de çalışmış kadın, çocuk ve kölelere de bağış verilmiş olabilir.

Tüm bu ihtimaller orada bulunan diğer mücahidlerce ya tam olarak biliniyordu veya Rasûlullah *(sav)* hakkında imanları gereği en yüksek düzeyde hüsn-ü zanda bulunduklarından dolayı hiç kimse bu adamın gösterdiği tepkiyi veya onun benzerini göstermedi. Eğer "Ey Muhammed, adil ol!" diyen bu adam da tıpkı diğer sahabe gibi kalb-i selim ile hüsn-ü zanda bulunsaydı ortaya böyle bir tepki koymazdı. Rasûlullah *(sav)* ona cevaben: "Eğer ben adil olmazsam sen bedbaht olursun." diye buyurmuştur. Yani iddia ettiğin gibi 'adil olmayan' birisine tabi olduğun için ve mümine yakışmayan bir şekilde Peygamberin hakkında su-i zan beslediğinden dolayı dalalete düşmüş olursun.

Musa *(as)* ile rivayetlerde ismi Hızır olarak bildirilen kul arasında geçen hadiseler de bu manada öğreticidir. Kehf suresinde zikredilen bu kıssada Musa'nın *(as)* ilk başlarda hiçbir şey sormaması yönündeki telkinine karşın Hızır'a *(as)* yaptığı işler hakkında soru sordu. Bu soruların sorulmasında zahiren anlaşılması mümkün olmayan nedenlerden kaynaklanan büyük bir merak vardı. Allah *(cc)* Musa'ya *(as)* o kulunu, perde gerisindeki bazı gerçekleri müşahede etmesi için göndermiştir. Bir beşer olması hasebiyle Musa *(as)* gibi Peygamber dahi olsa, insanın bunu tam manasıyla idrak etmesi mümkün değildir. Ayette Hızır *(as)* için (...عبدامن عبادنا...) "Kullarımızdan bir kul …"[149] ifadesinin kullanılmış olması, onun herhangi bir insan gibi olduğu anlamına gelmez. En azından Hızır'ın *(as)* bir insan olduğuna dair tek başına yeterli bir delil olarak görülmemiştir. Zira Enbiya suresi 26 ve Zuhruf suresi 19. ayetlerinde ve başka birçok ayette melekler için de عبادمكرمون (…ikrama mazhar olmuş kullar) ve …عبادالرحمن… (…Rahman'ın kulları…) gibi ifadeler kullanılmıştır. Gayet tabii olarak bu ayetlerdeki 'kul' lafzından meleklerin insan olduğu şeklinde bir şey anlaşılmaz.

Hızır'ın *(as)* yaptıklarını, varlık aleminde müşahede edilen sünnetullahın ve şeriatın kaideleriyle açıklamak da mümkün olmadığı için bu hadiselere tanıklık eden Musa'nın *(as)*, Hızır'ın *(as)*, zahiren şeriata aykırı olan amellerine karşı meraktan da öte su-i zan beslemiş olması muhtemeldir. Hızır'ın *(as)* yaptıklarına karşı ortaya koyduğu kavli tepkiden de bu anlaşılabilir. En doğrusunu Allah *(cc)* bilir.

İslam tarihinin ilk döneminde Osman'ın *(r.a)* şehadetiyle

149. 18/Kehf, 65

neticelenen feci hadisenin temelinde de su-i zan vardı. Öyle ki bu su-i zan gün geçtikçe yayıldı, büyüdü ve bir kısım insanları esir aldı. Sonuçta olan oldu ve fitnenin kapısı bir daha kapanmamak üzere ardına kadar açıldı. Günümüzde de benzer fitneler değişik şekillerde cereyan etmeye devam etmektedir.

Ortada su-i zan edilmeye sebep olabilecek herhangi bir söz veya davranış olmadığı halde bazı Müslümanların zaman zaman bu tür bir zafiyet içerisinde oldukları müşahede edilmektedir. Cihad alanlarında dahi böyle durumlar yaşanabilmektedir.

Unutulmamalıdır ki kul, yüce Allah'ın *(cc)* rıza ve hoşnutluğunu elde edebileceği söz ve amellerde muvaffak olup yol kat ettikçe, ins ve cin şeytanlar da, kuldaki bu müspet ilerlemeye/gelişmeye paralel bir şekilde tüm kuvvetlerini alarma geçirip seferber eder. Atlılarıyla, yayalarıyla, ruhani, cismani, hevai ve daha başka güçleri ile hayırlara engel olmaya çalışırlar. Bunu, insanların şu ana dek ve bildiği tüm istikametlerden yaparlar. Hatta kulun göremediği yerlerden görme imkanları da bulunmaktadır. Bu durum (yani kendilerini göremeyeceğimiz yerlerden bizi görmeleri) kul için bir dezavantaj olarak da değerlendirilebilir. İnsana verilen akıl, muhakeme ve irade ile onlara gönderilen hidayet rehberi kitaplar ve Peygamberlerin varlığı düşünüldüğünde müminlerin dezavantaj gibi görünen durumlarının hakikatte kendi lehlerine olduğu açıkça görülmüş olacaktır.

Şeytan hemen hemen her kötü ameli süslediği gibi su-i zannı da zararsız ve hatta belki de tedbir açısından yararlı olabileceği gibi vehimlerle süslü gösterir. Su-i zannı, ba-

zen su-i zan olarak değil de, daha böyle cafcaflı ifadelerle isimlendirir. 'Komplo teorisi' gibi... Durum öyle bir hale gelir ki insanlar birbirleri hakkında ileri derecede 'komplo teorileri' uydururlar.

Bu durumun, beşer olmak itibariyle Müslümanların bulundukları hemen hemen her alanda ortaya çıkması muhtemeldir.

Mesela, bir mücahidi düşününüz. Cephede veya başka bir alanda kendisine verilen bir görev vardır. Görevinin ve görev alanının dışına çıkmaması hususunda talimatlandırılmıştır. Çünkü aksi yöndeki tutumunun neticesinde muhtemel zararların ve kayıpların olması ihtimali yüksektir. Bunu da en iyi, bu görevlendirmeyi yapan komuta kademesi bilebilir. Mücahid, sadece görevi ve görevlendirildiği alan ile ilgili bilgi sahibi olduğundan komuta kademesinden gelen sınırlandırmalara itiraz edebilecektir. 'Bana güvenilmiyor mu? Yoksa bu görevi yerine getirebilecek kapasitede olmadığımı mı düşünüyorlar? Neden böyle bir emir verilir? vs...' gibi şüphelere dayalı itirazlar.

Bu şüphelerin ve itirazların temelinde de yine su-i zan olduğu muhakkaktır. Eğer kesin bilgiye dayalı bir tasarruf olduğu hakkında selim bir kalp ile teslimiyet göstermiş olsaydı, bu tür sıkıntılarla boğuşmasına lüzum kalmazdı. Zira bir mücahid kendi görev alanı ve cephe hattındaki mevziisinden görebildikleriyle sınırlı bir taktiksel bakış açısına sahip olabilir. Cephede savaşın kızıştığı ve komutan (veya komuta merkezi) ile iletişiminde koptuğu bir durumda kendi insiyatifiyle zaruri gördüğü bazı taktiksel tasarruflarda bulunabilir. Böyle istisnai durumlar haricinde verilen emre gönül hoşluğuyla itaat etmelidir. Haklarında

su-i zanda bulunduğu komutanlar onun görevlendirildiği alanda dahil olmak üzere tüm cephe hattı hakkında bilgi sahibidir. Stratejik planlamalarını ve sevk ve idareyi de ona göre yapıyorlardır. Yani mücahid, karşıda bir ağaç görüyordur ama komuta kademesi tüm ormanı görme imkan ve kapasitesine sahiptir. Dolayısıyla mücahidin su-i zannına sebep olan şey; ya tam olarak tezkiye olunmamış nefis veyahut İslam'ın zirvesi olan cihad emrini iptal veya ifsat etmek için her türlü imkanlarını seferber eden şeytanların fitlemeleridir. Bazen öyle olur ki bir fit, bir orduyu dahi bozguna uğratacak sebepler zincirinin tetikleyicisi olmaktadır.

Müslüman da olsa, kişinin fıtri olan bir yönelimi, bir arzusu vardır. Her hangi bir iş veya alanda hemen hemen herkes ister ki işler kendi istediği şekilde olsun. 'İşleri ehline verelim, uzmanı baksın...' diyebilenler olsa da, genel olarak bu kanaat daha yaygındır. Bu kanaat veya arzunun hakikatte hiçbir pratik karşılığı yoktur. Zira böyle bir durumda ne aile düzeni ne cemaat ne de toplumsal düzen kalır. İslam, hem aile düzenini, hem cemaat hem de daha geniş manada toplumsal düzenin sağlanmasına ve istikrarlı bir şekilde sürdürülmesine büyük bir önem verir. Aile başta olmak üzere en azı üç kişi olan her topluluk için bir emir tayin ve tespit edilmesini ister. Nihayet en tepelerde de hilafet makamı vardır. Kuşkusuz ki bu da, su-i zandan kaçınmak da dahil, karşılıklı hakların yerine getirilmesiyle mümkündür.

Küçük yaşta bir çocuğun, öz anne ve babasının yaptıklarını veya söylediklerini anlayamaması pek tabiidir. Hastalığı sırasında tedavi amaçlı yapılan iğneler, koluna takılan serumlar, erkek çocukların sünnet ettirilmesi veya

kız çocukların kulak memelerinde (küpe takılması için) delik açılması gibi iyi niyetle ve şefkat üzere yapılan birtakım işlemlerden dolayı canı yanıyor olduğu halde ebeveyni hakkında asla su-i zan beslemez. Kendisi hakkındaki bu tür tasarrufların müspet neticelerini görmeye başladığında ise ebeveynine minnet duygularıyla daha çok bağlanmış olur. Böyle bir netice, çocuğun kalbinin her türlü fesattan salim olmasından kaynaklanır. Hayata halâ fıtrat ayarları üzere devam etmektedir.

Su-i zannın kötülüğü ve yasaklanması hakkındaki bölümün sonunda şunu söylememiz gerekir. Müslüman da, örneğini verdiğimiz pırıl pırıl bir kalbi olan çocuktaki safiyeti elde etmek için 'Fıtrata Ayarları'na dönmelidir. Hayata, insanlara, ailesine, arkadaşlarına, Müslümanlara ve tevhid davasına gönül ve ömür veren ilim, davet ve cihad önderlerine karşı su-i zandan kaçınmalı, onlar hakkında daima hüsn-ü zan ile hareket etmelidir. Bunu yapmakla aileden hilafete kadarki tüm kademelerde ideal İslam toplumunun oluşması yolunda hatırı sayılır bir katkıda bulunmuş olacaktır.

8. İzin İsteme Adabı

Bu konunun esasını teşkil edip adabının çerçevesini belirleyen ayet-i kerimede yüce Rabbimiz şöyle buyurmaktadır:

"Ey iman edenler! Kendi evinizden başka evlere, sahiplerinden izin almadıkça ve onlara selam vermeden girmeyin. Eğer iyice düşünürseniz, bu sizin için daha hayırlıdır."[150]

150. *24/Nur, 47*

İslam, başkalarına zarar vermeyi yasaklama kapsamında bunun nasıl ve ne şekilde olması gerektiği ile ilgili genel kaideler de koymuştur. İşte bunlardan bir tanesi de izin isteme adabıdır.

Ebu Musa El-Eşari'den *(r.a)* rivayet edildiğine göre, Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"İzin istemek üç defadır. İzin verilirse girersin, verilmezse geri dönersin."[151]

İzin isteme adabı en başta evler için geçerlidir. Aynı şekilde izin alınmasını gerektiren başka durumlar da olabilir. Mesela, özel bir toplantının yapıldığı yer veya çalışma ve etüt odası gibi mekanlar bunlar arasında sayılabilir.

İzin isteme adabının öncelikle evler için geçerli olduğunu belirtmiştik. Bunun gerekçesi, bu konuda ayetlerin nazil olması ve Rasûlullah'ın *(sav)* hem kavli hem de fiili sünnetiyle meseleye verdiği ehemmiyettir.

Evler, özelliklede mümin ve mutlu aile yuvaları, adeta ebedi esenlik yurdu olan cennetin dünya hayatındaki mütevazi birer şubesi gibidir. İnsanlar günün yorgunluğunu, stresini, kahrını, kederini, dertlerini yüklerini dışarıda bırakarak girdikleri evleri; onlar için tıpkı gemilerin sığındığı bir liman gibidir. İnsan, kendi evinde huzurludur, güvendedir, gerginliklerden uzaklaşır ve ruhuyla beraber nefsi de itminana ulaşmaktadır. Ev, kişinin sinir sistemini tahrip ederek huzursuz kılan 'Özel hallerini başkalarından korunma ve sakınma' yükünden kurtulduğu güvenli bir meskendir.

---

151. Buhari, İsti'zan, 13; Müslim, Edep, 33.

Yukarıda kaydettiğimiz ayet ve bu hususta varid olan birçok hadisler, evlere dokunulmazlık özelliği kazandırmaktadır. Dokunulmazlığı olan bir şeye ise, ancak etrafını saran dokunulmazlık halesinin kalkmasıyla temasa geçilebilir, dokunulabilir veyahut girilebilir. İzin istemekte bu 'hale'dir.

Cahiliye ahlakının baskın ve yaygın olduğu kimi bölgelerde hala İslam öncesi cahiliye döneminde olduğu gibi evlere çat kapı dayanılır, girilir ve ondan sonrada 'Ben geldim!' denilir. Halbuki o sırada ev sahibinden izin alınmamıştır. Tanıdık veya akraba dahi olsa evlere izinsiz giren kimseler o meskenlerin dokunulmazlığını çiğnemiş olurlar. Şüphesiz ki bu pervasızlığın birçok mahzurları vardır. Hatta birçok kötü neticelere sebebiyet verebilecektir. En başta ev sahibini bir endişe ve güvensizliğe sürükleyecektir. Sonraki süreçte mahrem olmadıkları halde kadın ve erkekler sırf arkadaş, dost, komşu veya akrabalık bağlarından ötürü aynı ortamda oturmaya başlar. Bir adab-ı muaşeretin ihlali ile ileri safhalarda altından kalkılamayacak haramların işlenmesi gibi ağır cürümlerin kapısı da aralanmış olacaktır.

Sehl b. Sa'd'den *(r.a)* rivayet edildiğine göre, Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"İzin istemek göz(ün evin ayıplarını görmemesi) için şart kılınmıştır."[152]

Evlere girilmeden önce izin istenmesi, evdekilerin belki de uygun olmadıkları bir haldeyken gözlerin harama bakmasını önleyecektir. Hane sahibinin görülmesini istemediği şeyler veya haller olabilir. Aile içi bir tartışma,

---

152. Buhari, İsti'zan, 11; Müslim, Edeb, 41.

öfkeli bir hal, fakirlikten dolayı işlenen sıkıntılar veyahut başkalarından saklanan kişisel veya ailevi özel hallerde buna dahildir. Kişi böyle bir durumdayken kapı zilinin sesini duyduğunu düşünelim. Böylesi zor, sıkıntılı ve hazırlıksız bir halde iken kim misafir kabul etmek ister ki? İslam, bununda adabını öğretmiştir: Ebu Musa el-Eşari, Ömer'in *(r.a)* kapısına gelip üç defa kapıyı çalmak suretiyle izin istemiş, kapının açılmaması üzerine geri dönmüştü. Ömer *(r.a)*, ona niçin daha çok izin istemediğini ve geri dönmeyi tercih ettiğini sorduğunda Ebu Musa:

"— Ben, Rasûlullah'ın: 'Sizden biriniz üç defa izin istediği halde kendisine izin verilmezse geri dönsün' buyurduğunu işittim, dedi.

Ömer ona:

— Bu söylediğin sözü Rasûlullah'tan duyduğuna dair bana şahit getir, demesi üzerine, ashabın bulunduğu meclise gelerek durumu anlatmış, orada bulunanlar şaşırarak bunu topluluğun yaşça en küçüğünün bile bildiğini söylemişlerdir. Bunun üzere orada bulunanların en küçüğü olan Ubey b. Kab, Ebu Musa ile birlikte Ömer'in huzuruna giderek bu hadisi duyduğuna dair şahitlikte bulunmuştur."[153]

Bu kıssada dikkat çekici olan şudur: Kapıyı üç kez çaldığı halde cevap alamayınca geri dönen Ebu Musa *(r.a)*, bu durumdan alınmamış, bilakis kendisine neden daha fazla izin istemediğini (kapıyı çalmadığını) soran Ömer'e *(r.a)* izin adabı ile ilgili hadisi okumuştur. Bu davranışından şunun anlaşılması gerekir. Benzeri bir durumla karşılaştığında kimse bundan alınmamalıdır. Ev sahibinin za-

153. Buhari, Müslim

man zaman başka kimselerle görüşmek istememesi doğal karşılanmalıdır. Bazı meşguliyetleri veyahut bazı zaruri hallerden ötürü bir kimsenin, bir başka kimseyle görüşmeyi kabul etmemeye hakkı vardır. İzin isteyen kimse de kendisine izin verilmemesinden dolayı ev sahibi hakkında su-i zanda bulunmamalıdır.

İzin meselesi, beşeri münasebetlerin sağlıklı bir zemin üzere devam etmesi açısından büyük bir öneme haizdir. Kişinin bizzat kendi nefsi dışında ikinci, üçüncü şahısları da birinci derecede ilgilendiren meselelerde izin hususu, insanlar arasındaki ilişkilerde belirleyici olabilmektedir.

Mesela, size itimat ederek kendi özel meselelerini, sorunlarını veya projelerini paylaşmış bir arkadaşınızın bu samimi anlatımlarını onun izni olmadan başkalarıyla paylaşmanız asla hoş karşılanmaz. Aranızda konuştuklarınız her biriniz için bir emanettir. Arkadaşınız, anlattıklarının onun izni olmadan başkalarına aktarıldığını öğrendiğinde doğal olarak üzülecek ve belki de kızacaktır. Fakat en önemlisi size olan güveni ve muhabbeti zayıflayacak ve yahut tamamen bitecektir. Başkalarının özel konuşmalarına kulak kabartıp izinsiz dinlemesi de tek kişinin yaptığı bir hak ihlalidir. Bu tür davranışlar insanlar arasında hoşnutsuzluklara, öfkeye, güvensizliğe, su-i zan ve düşmanlıklara neden olabilir. Bu işin, bizzat kulak hırsızlığı yoluyla veya dinleme cihazları ile kaydedilmesi şeklinde olması arasında herhangi bir fark yoktur.

İbni Abbas'tan *(r.a)* rivayet edildiğine göre Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"Kim bir topluluğun işitmesini istemedikleri bir sözü öğren-

meye çalışır (kulak hırsızlığı yapar) ise, kıyamet günü kulaklarına eritilmiş kurşun dökülür..."[154]

İzin isteme hususu çerçevesinde kişiye ait bir malı veya özel eşyanın izinsiz bir şekilde kullanılmasını da ele alabiliriz. Bu tür sıkıntılar, özellikle zirai veya ticari ortaklık yapan kimseler ile bazı ortak yaşam alanlarında aynı ortamı paylaşan insanlar arasında yaşanabilmektedir. Öğrenci evleri, medreseler, yurtlar, işçi odaları ve hapishane koğuşları gibi yerlerde böyle sorunlarla daha fazla karşılaşılabilmektedir. Kişisel bir malzemenin izinsiz olarak başkalarınca kullanılması ya da ortak bir mal üzerinde diğer arkadaşlarından izin almaksızın tasarrufta bulunulması hoşnutsuzluğa, homurdanmalara, kızgınlığa ve tatsızlıklara neden olur.

Sinirleri alınmış, engin bir hoşgörüsü olan, kardeşleri için çok mühim kazanımlarından feragat edebilecek ölçüde takva sahibi bir Müslüman, ideal bir Müslüman olarak zihinlerde tasavvur edilebilir. Şu da bir hakikattir ki insanların ekseriyeti, hep, karşısındaki muhatabın böyle özelliklere sahip olmasını bekler, en azından böyle olmasını arzular. Fakat kendisinin bu anlamda hangi durumda olduğu hususuna pek de ehemmiyet vermez. Kardeşinden beklediği fedakarlık ve engin yürekliliğin aynısının bizzat kendisinden de beklendiğinin bilincinde olmaz, olsa da hayatında pratik bir tezahürü görülmez. Müslüman kardeşimiz de olsa, eşya, mal, malzeme, kitap veya para cinsinden herhangi bir meta üzerinde imkan ve fırsat olsa dahi izinsiz olarak tasarrufta bulunmak kötülenmiş ve yasaklanmıştır.

---

154. Buhari, Tabir, 45; Ebu Davud, Edeb, 88.

Ev de, bu manada (kiracı da olsa) içinde yaşayan ailenin kullanım mülkiyetindedir. Bazen evin kapısının, çalışma veya dinlenme odası kapısının tıklatılmakla ve beraber aynı anda açıldığı görülür. Bu bir anlamda izin istemekle beraber aynı anda ev sahibinden önce 'izin vermek' diye bir şeydir ki bunun yanlış olduğu gayet açıktır.

Kilde b. Hanbel *(r.a)* şöyle dedi:

"Rasûlullah'ın yanına gittim ve selam vermeden huzuruna girdim. Bunun üzerine Rasûlullah:

— Geri dön ve 'Es-selamu aleykum, gireyim mi (girebilir miyim?)' de, buyurdu.' "[155]

Konunun başında kaydettiğimiz 'izin' hadisi, hayatımızda geniş bir uygulama alanı olan oldukça kapsamlı bir hadistir. Misalen, kişinin telefonu görüşmesi için yaptığı telefon aramalarında da izin adabının en güzel bir şekilde tatbik edilmesi gerekmektedir. Başka türlü aramalar muhatapta bir rahatsızlığa sebep olur. Acil ve hayati bir neden olmadıkça aranacak kişinin telefonu en fazla üç kez çaldırılır. Üçüncü aramada da cevap verilmiyorsa aramalara hiç olmazsa bir süre ara verilmelidir. Günümüzde yaygın olan uygulama ise muhatabın telefonunu, kendisini baktıracak kadar sık ve sürekli olarak arama/çaldırma şeklindedir. Bu davranış izin adabına aykırıdır. Adab-ı muaşerete de uymayan bir davranıştır.

Aynı şeyleri kendi özel şartları çerçevesinde her türlü yazılı, sesli-görüntülü internet iletişimi için de söylememiz mümkündür.

---

155. Ebu Davud, Edeb, 127; Tirmizi, İsti'zan, 18.

Kişiye özel bir mektubun okunması veya bir takım özel bilgilerinin bulunduğu herhangi bir yazı ya da görsele bakmak ve okumak da kişinin bu hususta vereceği izne tabidir. Zayıf bir senetle rivayet edilen bir hadiste şöyle buyrulur: "İzni olmadan kardeşinin mektubuna bakan kişi, ateşe bakmış gibidir."[156]

İzinler hususunda şu kaideyi hatırlatmakta fayda olacaktır. Bir şahıs çevresindekilere umumi bir izin vermişse bu izni iptal etmedikçe izin almaya gerek yoktur. Örneğin, bir medrese öğrencisi güzel ahlak ve fedakarlığından dolayı 'Benim şahsi eşyalarımı dileyen kullanabilir' dedi. Bu umumi izinden sonra her eşyasını aldığımızda ondan izin istemeye lüzum yoktur.

İzin İstemek Mutlak mıdır?

İzin istemenin kapsamı elbette ki mutlak değildir. İslam, insanlar arasındaki sosyal ilişkileri ideal bir düzeye ulaştırırken gözettiği temel amaçlarından birisi de tevhid akidesinin hakim olduğu bir toplumda hayatın daha güzel ve yaşanılabilir kılınmasıdır. Eğer izin isteme adabı, her türlü sosyal münasebeti kapsıyor olsaydı hayatta birçok ekstra sıkıntıların yaşanması kaçınılmaz olurdu. İzin istemenin mutlak olmadığı hususuna şu ayet-i kerime işaret etmektedir:

"Elbette ev mahiyetinde olmayan meskenlere bir iş için girmenizde herhangi bir beis yoktur. Allah sizin açıkladığınızı da, gizlediğinizi de bilir."[157]

Burada kasıt, içerisinde oturulmayan ancak insanların

156. Ebu Davud, Salat, 358; İbni Mace, Dua, 13.

157. 24/Nur, 29

bazı şartlar çerçevesinde faydalanma hakkı olan yerlerdir. Mescidler, halka açık olan iş yeri, mağaza, han, otel, misafirhane ve dükkanlar buna örnektir.

Bir başka örnek de şer'i otoritenin yönetiminde bulunan bir ülkede fesadın önlenmesi ve mücrimlerin takibi ile etkisiz hale getirmek vb. amaçlarla yapılacak emni ve istihbari çalışmalardır. Şer'i otoriteye ve ümmete yönelik tahrip ve ifsat cürümlerinin bertaraf edilmesi çerçevesindeki hizmetler bu kapsam dışındadır. Böyle durumlarda dinin ve ümmetin maslahatı, kişilerin maslahatının önüne geçer. Bilerek ya da bilmeyerek girişilen ve neticesinin ümmete zarar vereceği muhtemel olan bazı teşebbüslerin önüne geçmede, izin isteme kuralı geçici olarak uygulanmayabilir. Buna karar verecek olan da şer'i otoritenin başındaki Halife ya da Halife'nin yetkilendireceği görevlilerdir. Bunun delili de Mekke'nin fethi için yapılan hazırlıkları Kureyş'e bildiren Hatıb b. Ebi Balta'nın mektubunun ele geçirilmesi operasyonudur. Rasûlullah *(sav)* bu mektubun varlığından vahiy ile haberdar oldu. Ali b. Ebi Talib ve Zübeyr b. Avvam'a *(r.anhuma)*, bir kuzu karşılığında postacılık yapan kadının üzerindeki mektubu almalarını emretti. Netice de kadın bulundu ve üzerindeki mektup alınarak Rasûlullah'a *(sav)* teslim edildi.[158]

Bu olayda bir kaç açıdan 'izin ihlali' olduğu görülmektedir. Mektubun postacısı kadın durdurularak bineği ve özel eşyası aranmaktadır. Bundan netice alınamayınca gerekirse üzerindeki kıyafeti soyup mektubu bulana dek aramaya devam edeceklerine dair tehditte bulunulmaktadır. Kadının, saç örgüsünün içinden çıkarıp teslim ettiği mektup

158. İbni Hişam, 5/809.

açılıp okunmuştur. Tüm bunları böylesi istisnai hallerde izin isteminin gerekli olmadığını gösterir. Özellikle de cemai ve cihadi alanlarda sızma, casusluk, istihbarat gibi faaliyetlerde bulunduğundan ciddi bir şekilde şüphelenilen kişilerin yazışma ve görüşmelerinin kontrol edilmesi, özel eşyalarının aranması vb. tedbirlere başvurulması için bizzat şahsın kendisinden izin alınmaz. İzin almadan bu işlemleri yapmamak, öngörülemez tahribat ve kayıplara neden olabilecektir. Büyükler, böylesi durumlar hakkında 'merhametten maraz doğar' demişlerdir.

9. Cidden ya da Şakaen de Olsa Müslümanlara Silah Doğrultmanın Yasaklanması

Savaşmak yahut karşılıklı çatışmak gayesiyle silahı ciddi olarak doğrultmak bir tarafa, şaka olarak dahi olsa bir Müslümana silahın namlusunu ya da bıçak, kasatura, hançer ve kılıç gibi silah kapsama giren kesici ve delici aletleri kendisine yöneltmek yasaklanmıştır. Böyle bir davranış Müslümanı korkutacak, telaşlandıracak ve endişelere sevk edip panikletecektir. Ayrıca bir tehdit algısı oluşur. Bu da kendisinde güven zedelenmesine neden olacak ve Müslümanlar arasında huzursuzluklar doğuracaktır.

Rasûlullah *(sav)* bir hadis-i şerifinde kınından çekilmiş bir kılıcın dahi elden ele verilmesini men etmektedir. Kınından çıkarılmış bir kılıcın elden ele verilmesini yasaklamasında da büyük bir hikmet ve öğreticilik vardır. Rasûlullah *(sav)* böylelikle ümmetine tüm işlerinde tedbir ve teenniyi elden bırakmamalarını öğütlemiştir.

Ahnef b. Kays'dan *(r.a)* rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir:

"Ben, (Cemel savaşında) Ali'ye yardım etmek niyeti ile çıktım. Ebu Bekre ile karşılaştım. Bana:

— Nereye gidiyorsun? diye sordu.

— Şu adama (Ali'ye) yardım etmeye gidiyorum, dedim.

O:

— Geri dön. Çünkü ben Rasûlullah'ın şöyle buyurduğunu işittim: 'İki Müslüman kılıç kılıca karşılaştıklarında öldüren de öldürülen de ateştedir.'

Rasûlullah'a sordum:

— Öldüreni anladım da ya şu öldürülen niçin ateştedir, ey Allah'ın elçisi?

Rasûlullah şöyle buyurdu:

— Çünkü o da arkadaşını öldürmek istiyordu."[159]

Bir Müslümanın bir başka Müslümana; ateşli, kesici, delici, yaralayıcı silah türünden herhangi bir alet veya araçla yönelmesi, onun canına kast ediyor olması anlamına gelir ki bu büyük günahlardandır ve katiyen yasaklanmış bir cürüme teşebbüs etmektir.

Elinde kullanıma hazır bir silahla veya delici aletle kardeşine yönelen bir Müslümanı düşünelim. O anda aralarında çok basit bir tartışma geçebilir ve şeytanın kışkırtmasıyla tartışma büyüyüp gerginliğe neden olmuştur. Şeytanın bu tür adımları, kişinin Müslüman kardeşi hakkında kalbinde sakladığı su-i zanlarla birleşince kontrol, nefsin, dolayısıyla da öfkenin eline geçer. Öfke ise kişiye zarardan başka bir şey getirmez. Nihayet öyle

159. Buhari, İman, 31.

bir raddeye gelinir ki en çok sevilen ve en yakın olarak bilinen Müslüman kardeşine yönelik fiili bir saldırıya teşebbüs edilir. O sırada elindeki silah türünden herhangi bir vasıtayı doğrultmaktan dahi çekinmeyecektir. Zira kontrolsüz öfke, aklıselim ile muhakemeyi bu gibi durumlarda devre dışı bırakır.

Böyle bir manzaradan dolayı bu teşebbüste bulunan kişiler büyük bir tehditle karşı karşıya kalırlar: Lanetlenmek.

Ebu Hureyre'nin *(r.a)* rivayet ettiğine göre Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"Bir kimse kardeşine bir demir ile işaret ederse, elinden onu bırakıncaya kadar melekler ona lanet eder. Ana baba bir kardeşine olsa bile (bu böyledir)."[160]

Can kaybına ya da sakatlanmaya neden olacak silah doğrultma fiili, bir öfke nöbetiyle veya şakalaşmayla da sınırlı bir şey değildir. Tedbir ve teenniden yoksun her türlü davranışın sebep olduğu, fakat nedense 'Kaza oldu' denerek üzerinin örtülmeye çalışıldığı sorumsuzluklar da böyle neticelere neden olmaktadır.

Bu problemin başlangıcı, gelişimi ve (olumlu ya da olumsuz) sonucu kişinin kalbî durumuyla doğrudan ilgilidir.

Mesela, bir masada karşılıklı olarak oturan iki Müslümanı düşünelim. Birisi, elindeki bardağı biraz sertçe bıraktı masaya. Karşısında oturan Müslümanın eğer bu arkadaşına karşı kalbinde saklı tuttuğu herhangi bir su-i zan var ise işte bu bardak meselesi, içine çomak sokulan arı kovanı meselesine döner. Bir bardak, kalplerde saklı

---

160. Müslim, Birr, 125; Tirmizi, Fiten, 4.

tutulan su-i zan ve hoşnutsuzluk gibi bin bardaklık 'bagaj'ın ortaya saçılmasına sebep olacaktır. Öyle ki artık fi tarihinde söylenmiş sözler veya davranışlar hafıza arşivinin tozlu raflarından çıkarılarak birer itham malzemesine dönüşür. Bu gidişatın sonu ise, elde veya hazırda bulunan silah nitelikli her şeyin bir tehdit ve hatta bir saldırı aracı olarak kullanılması, en azından Müslüman kardeşine doğrultmasına varabilecektir.

Silah kapsamına giren bir demirin ucuyla veya namlusu ile bir Müslümanı işaret etmenin meleklerin lanetini celbetmesi, bu işin hem dünyevi hem de uhrevi neticeleri itibariyle kişinin helakine sebep olabileceğini gösterir. Bir kılıcın, kınından çıkarılmış olduğu halde elden ele verilmesinin yasaklanması ile ilgili olarak şunu da söyleyebiliriz.

Evet, günümüzde savaş aracı olarak kılıç kullanılmamaktadır. Fakat kılıç, diğer tüm yaralayıcı veya öldürücü silahlara kıyas edilebilir.

Mesela, dolu şarjör takılı ve namlusuna mermi sürülmüş olduğu halde emniyeti açık/horozu kalkık bir tabancanın bu şekilde elden ele verilmesi de bu yasak kapsamındadır. Bu davranış her şeyden önce o ortamda bulunan tüm Müslümanların canlarına yönelik bir tehdit oluşturur. Aynı zamanda büyük bir tedbirsizlik örneğidir de. Tabii olarak kötü bir örnektir. Yukarıda kaydettiğimiz hadis-i şerif Müslümanları bu tür kayıtsızlıklardan ve sorumsuzluklardan uzak tutmak açısından dikkatli ve uyanık olmaya teşvik etmektedir.

Ebu Bürde babasından Rasûlullah'ın *(sav)* şöyle buyurduğunu nakletmiştir:

"Mescidimizin veya pazarımızın bir bölümünden okla geçen herkes, okunun ucuna sahip olsun! Okun ucunu tutmayarak bir Müslümanı yaralamasın."[161]

Tevhid akidesinden uzak olan toplumun bir kısmı, şeklen de olsa İslami bazı konulara hassasiyet göstermektedirler. Hassasiyet gösterilen dinî meselelere de çok rahat bir şekilde bidat karıştırmak suretiyle hevai bir din anlayışı ihya edilmektedir. Bunu sosyal hayatın hemen hemen her alanında görmek mümkündür. Köhnemiş cahiliye âdetleri dahi sanki İslam'ın vazgeçilmez esaslarındanmış gibi önemsenmekte ve yüceltilmektedir.

Silah bulundurmak, taşımak, göstermek ve yerli yersiz bir şekilde kullanmak da bu meselelere bir örnektir. Kişide ciddi manada bir sorumluluk bilinci yoksa, üzerinde taşıdığı silahın verdiği yüksek ama geçici özgüven ile bir yerlerde patlama yönünde önü alınamaz bir isteğe kapılır. Cehaletin her türünün ve tonunun yaygın olduğu toplumda da işte bu ve benzeri sebeplerden ötürü sık sık kazaen vurulan veya öldürülen insanlar olmaktadır.

Hemen bir sıfat ile tanımlanarak sözde ve vicdanlarda mahkum edilmeye çalışılırlar. Maganda olarak isimlendirilen bu insanların, dünyaya 'maganda' olarak doğmadıkları herkesin malumudur.

Tevhidi bilmeyen, kalbî arınmanın hakikatinden habersiz, nefis tezkiyesini duymamış, kul hakkını bir tek

---

161. Buhari, Salât, 67.

cenaze namazlarında işitmiş ve hayatta var olmanın yegane yolunun güçlü ve daha güçlü olmaktan geçtiğine inandırılmış bir nesilden tabii olarak muttaki müminler değil, maganda mücrimler çıkmaktadır.

İslam, gücün de ahlaki sınırlarını belirlemiş ve gücün araçlarından olan silahın elde tutulmasından kullanımına kadar her aşamasındaki adabını da belirlemiştir. Diğer birçok mesele gibi bu da kalbin selim yahut marazi olması çerçevesinde değerlendirilebilecek amellerdendir.

Aynı zamanda bu yasağa Müslümanı korkutan, ürküten ve huzurunu kaçıracak ya da güvenliğini zedeleyecek her türlü şeyi ekleyebiliriz. Özellikle günümüzde yanma ve patlama potansiyeli yüksek bir silahtan daha öldürücü olabilen tüp, elektrik tesisatı, doğalgaz patlamaları buna eklenebilir. Bu konulardaki tedbirsizlik Müslümanlara zarar verecek şeylerin kapısını araladığından dikkatli olunmalıdır.

Yine şaka yollu veya asrımızın 'merkep şakası' dendiğinde merkeplere hakaret olan şakalarından da uzak durulmalı, bunun İslam ahlakıyla uyuşmadığı ve yasaklanan kötülükler kapsamında olduğu bilinmelidir.

Hususi şaka marketleri kurup insanları ürkütmek ve zarar vermek, toplum içinde küçük düşürmek için malzemeler parayla satılır olmuştur. Birçoğu korkutmaya dayalı bu 'merkep şakaları' bir Müslümanın asla ilgi alanına girmeyecek küçüklükte basitliklerdir.

Bu mesele hiçbir surette ihmale gelmez. Çünkü çok ciddi sonuçlar doğurabilir. Müslümanların da bu konularda şer'i yasaklara riayet etmeleri ve Nebevi öğütleri daima akılda tutmaları gerekmektedir. Bunu sadece bir bir Müslümanın

bireysel olarak uyması gereken kaideler olarak görmemelidir. Zira bu aynı zamanda Müslümanların birbirleri ile muamelelerinde ne kadar hassas, şefkatle ve merhametle davranmaları gerektiğini de gösterir.

D. Kalbi Öldürüp Mürüvveti Yok Eden Çok ve Ölçüsüz Şaka Yapmaktan Kaçınmak

Kişinin; değerini düşürmeden, muhatabını incitmeden ve başkalarıyla alay etmeden edep sınırlarına da riayet ederek ve sık olmamak şartıyla insanları güldürmek, eğlendirmek veya şaşırtmak amacıyla ciddiye alınmayacak şekilde bazı sözleri söylemesinde bir beis yoktur. Bu ölçü korunabildiği müddetçe yapılacak şaka, kişinin şahsiyetine halel getirmeyecektir. Diyelim ki kişi, değerini düşürmeden, karşısındakini kırmadan, başka insanlarla alay etmeden ve edep sınırlarını da muhafaza ederek şaka yapmaktadır. Bunları yapıyor olması yeterli midir? Hayır. Bunlar gereklidir fakat yeterli değildir. Bir Müslümanın şahsiyetini muhafaza etmesi için bunların dışında ayrıca çokça şaka yapmaktan kaçınması gerekmektedir. Zira aşırı şekilde şaka yapmak ve şakalaşmak, insanlar arasındaki hürmet ve edep sınırlarının gevşemesine, sonra da ortadan kalkmasına neden olabilmektedir.

Ölçüsüz ve çokça yapılan şakalar, Müslümanlar arasında da zamanla bazı sıkıntılar yaşanmasına sebebiyet verebilmektedir. En başta kardeşlik hukukuna halel getirmesi ve aradaki muhabbetin pörsümesine neden olması gibi sonuçlara neden olur.

Yapılan şaka iyi niyetle yapılıyor olabilir. Ancak bu şaka sık sık tekrar edilirse artık o, şaka olmaktan çıkıp incitici bir hâl alır. Şüphesiz ki bazı şakalar, kalp hallerine ait

ince ve hoş manalar ihtiva eden ve ancak akıllı kimselerin sezebileceği ince anlamlar içerebilen latife türündendir. Bunlar hem eğlendirip neşelendiren hem de dinleyenlerin ufkunu açacak düzeyde düşündüren ve öğretici özelliği olan hikmetli latifelerdir.

Bu manadaki şakalar esas itibariyle güzeldir. Kişiyi düşünmeye sevk eder, ufkunu açar, muhabbeti arttırır ve güldürüp eğlendirir. Adabına uygun ve sıkça yapılmamak kaydıyla bir topluluk içerisinde şaka yapılması, topluluğun içindekilerin birbirine karşı (eğer varsa da) kibrin izale edilmesine vesile olur. Şakanın uzaması, devamlı ve ölçüsüzce yapılıyor olması halinde ise zaman zaman öngörülemeyen bazı mefsedetlerin ortaya çıkmasını kaçınılmaz kılacaktır.

Sık sık yapılan şaka hiç şüphe yok ki nefsin hoşuna gider. Selim kalp sahipleri ise böyle bir durumdan bıkkınlık, hoşnutsuzluk ve nefret duymaya başlarlar. Bu çelişki bu tür meclislerde en olmadık bir zamanda dahi gerginliğe, sataşmalara ve kardeşlik hukukunu ihlâl eden sözler söylenmesinin yahut fiillerde bulunulmasının da yolunu açacaktır. Nitekim şöyle denilmiştir: Yemekten sonra yenen tatlı çok lezzetli olur fakat ikinci kez yenecek tatlı bıkkınlık verir.

Mizah yapmakta ve şakalaşmakta bir problem yoktur. Problem, bunların bir kimsenin veyahut bir topluluğun alameti farikası olmasıdır. Böyle bir ahlaka sahip olunmasıdır.

Kişide herhangi bir özelliğin bulunması ile kişinin sırf bu özellik ile tanınıp biliniyor olması arasında ciddi farklar

vardır. Mesela, her insan yemek yer. Fakat bazı insanların ismi zikredildiğinde çokça yemek yiyor olmasından dolayı o anda isimleriyle beraber 'Obur' sıfatı da zihinlerde beliriverir. Çünkü bu sıfatla ünlenmiştir.

Her insan aklına, bilgisine ve görgüsüne göre şaka yapabilir. Fakat belli bazı insanlar şakayı çokça yapınca bu sıfatla maruf ve meşhur olur. Bir Müslüman hakkında 'Fıtraten pek halimdir.' diye bir tanım ve şehadette bulunulması müspet manalara gelir. Aynı Müslüman hakkında 'Hiçbir halükârda yumuşak huyluluğunu terk etmez.' denilip de şahitlikte bulunulursa işte burada problem vardır. Bu hal esasen kişinin kendisine de, içinde bulunduğu camiaya da zarar verecektir. Zira kızılması gereken yerde halim davranacak, taviz verilmemesi icap eden durumlarda da taviz verebilecektir.

Bu örnekleri, kişilerin şaka anlayışlarına da uyarlamamız mümkündür. 'Filan Müslüman güzel espri yapar, bilgece latifelerde bulunur' denmesinde herhangi bir sıkıntı yoktur. Fakat 'Filan Müslüman müthiş bir şakacıdır. Şakacılık adeta onun vazgeçilmez bir özelliğidir.' denilmesi onun takvası, vakarı ve şahsiyeti hakkında derin endişeler uyanmasına vesile olur. Vakur olması icap eden yerlerde hafif meşrep sözler söyler. Heybetli bir görüntü vermesi gereken yerde zaif ve basit bir kişilik olarak görünür. Bu husus, kişide bir özellik olarak ortaya çıktığında toplum içerisinde de değer ve saygınlığı kalmayacaktır.

Şakacılığın bir özellik olarak kişide bulunması ile yeri ve zamanı geldiğinde adabına münasip bir şekilde ve bazen de öğretici mesajlar verme amacıyla yapılacak esprileri arasında ciddi farklar bulunmaktadır. Rasûlullah'ın *(sav)*

hayatına bakıldığında bizzat şaka yaptığı görülecektir. Hatta şaka yaptığını görüp şaşkınlıkla: "Ey Allah'ın elçisi! Sen bize şaka yapıyorsun." diyen sahabeye Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur: "Ben ancak doğruyu söylerim."[162]

Rasûlullah *(sav)* bizlere şaka yapmanın dahi adabını öğretmiştir. Hem bizzat yaptığı şakalar ile bunun ölçüsünü ve çerçevesini de belirlemiştir. Rasûlullah'ın *(sav)* nehyettiği şaka ise işte bu ölçü ve çerçeve dışındaki şaka türleridir. Bu tür şakaların nehyedilmesi hususunda şöyle buyurmuştur:

Abdullah bin Said bin Yezid, babasından, o da dedesinden, Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurdu:

"Ne ciddi ne de şaka olarak hiç kimse kardeşinin malını almasın."[163]

Başka bir örnek, İbni Ebu Leylâ'dan *(r.a)*:

"Bize Rasûlullah'ın ashabı anlattı. Onunla beraber olan ashaptan birisi kalkıp uyumakta olan birinin ipini aniden almak istedi. Adam korkuyla uyandı. Bunun üzerine Rasûlullah şöyle buyurdu: 'Bir Müslümanın diğer bir Müslümanı korkutması helal olmaz.' "[164]

Kişi için bir özelliğe dönüşmesinin ve yukarıda kaydettiğimiz hadislerin kapsamına giren şakaların nehyini ihtiva eden Nebevi haberde Ömer'den *(r.a)* şöyle buyrulmaktadır:

"Rasûlullah şöyle buyurmuştur: 'Kul şakalaşmayı ve yalanı

162. *Ebu Hureyre'den rivayeten, Tirmizi, 1990.*

163. *Ebu Davud, 5003; Tirmizi, 2160.*

164. *Ebu Davud, 5004.*

terk etmedikçe gerçek imana ulaşamaz."[165]

Bu hadiste şakalaşmanın ve yalan ifadelerinin birlikte zikredilmesi de ayrıca dikkat çekicidir.

Rasûlullah'ın *(sav)* ve ashabının *(r.anhum)* yapmış olduğu latifelerden bazı örnekler verelim.

"Yaşlı bir kadın bir gün Rasûlullah'ın yanına gelerek:

— Ya Rasûlullah, bana dua et de, cennete gireyim, dedi.

Rasûlullah:

— Ey kadın, ihtiyar kadınlar cennete giremezler, diye takıldı.

Bunun üzerine kadın ağlayarak oradan ayrıldı.

Rasûlullah ashabına:

— O kadına: Sen, ihtiyar olarak cennete giremezsin. Allah: 'Biz onları yepyeni bir yaratılışla yaratıkta eşlerine sevgi ile düşkün hep aynı yaşta genç kızlar yaptık' buyurmamış mıdır? deyin, dedi."[166]

Enes'ten *(r.a)*:

"Rasûlullah: 'Ey iki kulaklı' diye hitap ederek bana şaka yapardı."[167]

Ümmü Seleme'den *(r.anha)*:

"Rasûlullah'ın vefatından bir yıl önce, Ebu Bekir, beraberinde,

---

165. Ebu Ya'la hafi bir senedle.

166. Şemailu't Tirmizi, 17.

167. Ebu Davud, 5002; Tirmizi, 1992.

Bedir savaşına katılan, Nuayman ve Suveybit b. Harmele ile birlikte Busra'ya ticarete çıktı. Yiyecek işlerine Suveybit bakıyordu. Nuayman şakacı bir adamdı. Suveybit'e dedi ki:

— Haydi biraz yiyecek ver!

Suveybit ise:

— Ebu Bekir gelsin de öyle, diye cevap verdi.

Buna karşılık Nuayman:

— Seni mutlaka kızdıracağım, dedi.

Yolda konaklarlarken bir kavme rastladılar. Suveybit onlara dedi ki:

— Benim bir kölem var, satın almak ister misiniz?

— Evet, dediler.

— Bakınız, benim kölemin dili biraz uzundur. Size hür olduğunu söyleyecektir. O size bunu söylediği zaman onu bırakırsanız şimdiden söyleyin ki bana karşı şımarıklığı artmasın.

— Tamam, onu satın alacağız, dediler ve on güzel dişi deve karşılığında onu satın aldılar. Gidip boynuna bir sarık veya ip takarak kendisini götürürlerken Suveybit onlara şunu söylemekteydi:

— Bu adam sizinle alay ediyor. Ben özgürüm, köle değilim.

— Böyle söyleyeceğinden haberimiz vardı, dediler ve ısrarla alıp götürdüler.

Ebu Bekir gelince, durumu ona bildirirler. Hemen onların peşinden koşup develerini geri vererek Nuayman'ı onların elinden

kurtardılar. Sonra Rasûlullah'a geldiklerinde bu olayı anlattılar. Rasûlullah güldü. Ashabı da bir yıl boyunca bu hadiseyi anıp güldüler."[168]

Avf b. Malik *(r.a)* anlatıyor:

"Tebuk savaşında deriden bir çadırın içinde bulunan Rasûlullah'ın yanına gittim. Kapıda selam verdim. Selamımı aldıktan sonra bana;

— İçeri gir, dedi.

— Bütün vücudumla mı gireyim? dedim.

— Evet, bütünüyle gir, dedi ve girdim.

— Çadırın küçük olmasından dolayı bütün vücudumla mı gireyim? demiştir."[169]

"Rasûlullah bir savaşta Müslümanları gayretlendirmek için şöyle buyurdu:

— Kim düşmana ok atar ve attığı ok düşmana ulaşırsa Allah onun derecesini yükseltir.

Ashaptan birisi:

— Ey Allah'ın elçisi! Derece nedir?

Rasûlullah ve latife ile şöyle cevap verir:

— Merak etme, derece, senin annenin kapı eşiği gibi bir şey değildir."[170]

---

168. İbni Mace, 3719; El-İstilab, 2, 126.

169. El Bidaye ve'n Nihaye, 6, 46; Ebu Davud

170. Tirmizi, Cihad, 10.

Enes *(r.a)* anlatıyor: 'Bir gün Rasûlullah *(sav)* Ebu Talha'nın evine girdiğinde Ebu Umeyr adındaki oğlunu üzgün görünce "Ben, Ebû Umeyr'i üzgün görüyorum neden?' diye sordu. Babam:

-Ya Rasûlullah, oynadığı kuşu Nuğayr ölmüş, onun için üzgündür, dedi. Bundan sonra Rasûlullah, Ebu Umeyr'i her gördüğünde:

— Ebu Umeyr! Nuğayr'a ne oldu? diye şaka yapardı."[171]

"Bir adam İbni Abbas'a:

— Rasûlullah şaka yapar mıydı? diye sordu.

O:

— Evet yapardı, deyince bir başka adamda:

— Örnek verir misin? dedi.

İbni Abbas bir gün hanımına bol bir elbise giydirdikten sonra:

— Güle güle giy, Allah'a şükret ve düğündeki gibi eteklerini yerde sürüt, diye takıldı dedi."[172]

Rasûlullah'ın *(sav)* ashabının yaptığı şakalara son olarak şu örneği verelim:

Rebi'a b. Osman *(r.a)* anlatıyor:

"Bir bedevi Rasûlullah'ı ziyarete geldiğinde devesini mescidin avlusuna bağlamıştı. Ashaptan birisi Nuayman'a:

---

171. İbni Sa'd, 3/506.

172. Kenzu'l Ummal, 4/43.

— Şu deveyi keseydin de yeseydik, zira et yemeyi çok özledik. Nasıl olsa Rasûlullah bedelini öder, dedi. Nuayman'da hemen deveyi boğazladı. Bedevi dışarı çıktığında devesini kesilmiş görünce:

— Ya Rasûlullah! Devemi kesmişler! diye bağırdı.

Rasûlullah dışarı çıkıp:

— Bunu kim yaptı? diye sordu.

— Nuayman yaptı, dediler.

Bunun üzerine Rasûlullah bizzat kendisi onu aramaya koyuldu. Nihayet onu Zübeyir b. Abdulmuttalib'in kızı Duba'enin evinde bir çukurda hurma dalları ve yapraklarıyla gizlenmiş olarak buldu. Rasûlullah eve girdiği zaman biri yüksek sesle:

— Ya Rasûlullah! Biz onu görmedik, diyerek parmağıyla da çukuru işaret ediyordu.

Rasûlullah onu çukurdan çıkarırken yüzü gözü toprak içinde kalmıştı. Ona:

— Bu işi neden yaptın? diye sordu.

Nuayman:

— Benim burada olduğumu haber verenler, bu işi bana yaptırdılar, dedi.

Rasûlullah bir taraftan Nuayman'ın yüzünü siliyor, diğer taraftan da gülüyordu. Rasûlullah daha sonra da devenin bedelini ödedi."[173]

Bazı rivayetlerde ashabın birbirlerine karpuz çekirdek-

173. *El-İstilab, 3/575.*

leri attıkları kaydedilir. Şu bir hakikattir ki ashab-ı kiram da beşer olmaları hasebiyle diğer insanlar gibiydi. Şaka da yaparlardı ama ciddi işlerde çok ciddi idiler.

Yapılması nehyedilen aşırı ve ölçüsüz şakalar, netice itibariyle birçok huzursuzluklara ve mefsedetlere neden olur. Bunlardan bazılarını başlıklar halinde şöyle sıralayabiliriz:

1. Şaka, kişide ahlak haline gelip de bunu sıklıkla yaptığında artık mahrem veya ciddi meseleleri bile mizah konusu yapabilecektir. Ciddiyet ile mizah arasındaki çizgiyi koruması oldukça zorlaşır. Durum o derece vahamet boyutuna ulaşır ki mukaddesata dair meseleler dahi mizahın kapsamına sokulur. İslam'ı, Allah *(cc)* ve Rasûlü'nü şaka konusu yapmak tüm alimlerin ittifakıyla küfürdür.

Kuşkusuz ki bir Müslüman, İslam ile veya İslam'ın mukaddesatı ile asla şaka yapmaz, böyle bir şeyden Allah'a sığınır. Ancak bu türden şakaların yoğun olarak yapıldığı ortamlarda bulunmak, sinema filmleri veya televizyon programlarını izlemek veyahut sözde mizah dergisi adıyla çıkarılan şirk ve yoz kültür yayıcısı paçavraları takip etmek de ayrıca çok büyük bir tehditle karşı karşıya kalınmasına sebebiyet verir. Bu kapsamdaki küfür lafızlarını burada kaydetmeye lüzum görmüyoruz. Konuyla ilgisi dolayısıyla Tebuk yolundayken münafıkların, Rasûlullah *(sav)* ve ashabı hakkında söyledikleri çirkin sözler üzerine nazil olan ayetleri zikretmek faydalı olacaktır:

"Eğer onlara sorsan 'lafa dalmış şakalaşıyorduk' derler. De ki: 'Allah ile O'nun ayetleri ve O'nun Rasûlü ile mi alay ediyordu-

nuz? Özür dilemeye kalkmayın. Çünkü siz, iman ettikten sonra tekrar kâfir oldunuz..."[174]

Bir mecliste oturuyorduk. Ezan okundu. Kardeşlerimizden biri sohbeti bölerek namazı kılıp öyle devam edelim dedi. Şaka ahlakıyla ma'ruf bir şahıs 'Eskiden namaz mı vardı?' gibi insanı dinden edecek, kendi gibileri güldürecek, lakin iman sahiplerinin tüylerini diken diken edecek bir söz etti. Bu da şakayla ma'ruf insanların yeri geldiğinde mukaddesat hakkında şaka yapabileceklerini göstermektedir.

2. Aşırı şaka yapmak kalbi haktan gafil kılar. Devamlı şakacılık ve nüktedanlık kişiyi katıla katıla kahkahalarla gülmeye sevk eder. Bu ise kalbin haktan gafil kalmasına neden olur.

Ebu Hureyre'den *(r.a)* rivayet edildiğine göre Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"Fazla gülme! Çünkü çokça gülmek kalbi öldürür."[175]

Denilmiştir ki, çok şaka yapan, çok gülen, çokça eğlenen ve insanı neşelendiren şeylerle çokça ilgilenen bir kişinin kalbi için taziye çadırı kurulmalıdır, zira onun kalbi ölüdür. Kalbi bu halde olan kimsenin gaflette olması kaçınılmazdır. Bu ise muvahhid bir Müslümanın kulluk şuuruna aykırıdır. Müslümanın kulluk şuurunun canlı ve daimi olabilmesi için kalbinin de diri olması gerekir. Bu ise gaflete aykırı bir hal üzere bulunmasını icap ettirir. Böylelikle hem yüce Allah'a karşı hem de diğer Müslü-

---

174. 9/Tevbe, 65-66

175. Buhari, Edebu'l Müfred; İbni Mace.

manlara karşı sorumluluklarını yerine getirmede kuvvetli bir irade gösterebilecektir.

Kalbi gaflete sürükleyen haller, daha ziyade kâfirlerin vasıfları olarak bilinir. Bu hususla ilgili birçok ayeti kerime de bulunmaktadır.

"Mücrimlere: 'Sizi şu yakıcı ateşe sokan nedir?' diye uzaktan uzağa sorarlar. Onlar şöyle cevap verirler: 'Biz namaz kılanlardan değildik. Yoksulu doyurmuyorduk. Batıla dalanlarla birlikte (bizde batıla) dalıyorduk.' "[176]

Bir kâfir, küfrüne neden olan itikadî sapkınlık kapsamı dışında kendisi için alamet-i farika olan bir takım karakteristik özellikler ve fıtrata ters bazı ahlaklar ile de maruftur. İşte ayet-i kerimedeki "...Batıla dalanlarla birlikte (bizde batıla) dalıyorduk" ifadesi kâfirin bu anlamdaki bir özelliğini bildirmektedir. Birçok müfessir, buradaki 'batıl'dan kastın 'Oyun, eğlence ve bunlar gibi kalbi gaflete düşüren boş ve yararsız uğraşlardır' der.

Kâfirlerin dünya menfaatlerine aşırı derecede düşkün olmaları, kötülük ve inkarlarıyla şartlanmalarının yanısıra ileri düzeyde zevk, eğlence, sefahat ve komediye aşık olmaları hemen hemen her gün müşahede edilebilen hakikatlerdir.

Nitekim ayet-i kerimede şöyle buyrulmaktadır:

"Onları bırak; yesinler, eğlensinler ve boş ümit onları oyalayadursun. (Kötü akıbeti) yakında bilecekler."[177]

---

176. 74/Müddessir, 41-45

177. 15/Hicr, 3

İslam ümmetinin ve fert fert, her bir Müslümanın en belirgin vasıflarından bir tanesi vakar ve ağırbaşlılıktır. Müslüman, konuşması, oturması, yürümesi, yemesi ve daha birçok özellikleriyle özgün, kendine has bir şahsiyettir. Vakarlı, heybetli ve rıfk sahibidir. Kardeşlerine karşı daima mütebessimdir. Gülmesinde dahi ölçülü olan Rasûlullah *(sav)* gibi yüzlerinden tebessüm eksik olmaz. Tirmizi'nin kaydettiği bir haberde belirtildiği üzere Rasûlullah *(sav)* insanlar arasında en çok tebessüm eden idi. Bununla beraber Aişe *(r.anha)* validemizden nakledildiğine göre Rasûlullah'ın *(sav)* kahkahayla güldüğü hiç görülmemiştir. Huzurunda anlatılan veya şahit olduğu bir latifeden dolayı veyahut hoşuna giden bir mesele karşısında en fazla azı dişleri görünecek kadar tebessüm ederdi.

Müslümanlar, hiçbir zaman sırf komedi olsun veyahut 'ha, ha, ha, hi, hi, hi, yapalım', diye bir araya gelmezler. İlim, sohbet, cihad, infak, davet, sıla-i rahim, alış-veriş, velime, ziyaret, sosyal sorumluluk, yolculuk vs. gibi vesilelerle bir araya geldiklerinde yeri gelip zamana uygun olduğunda adabına uygun latife ve şakalar da yapılabilir. Fakat sadece gülüp şakalaşmak ve eğlenip oyalanmak için bir grup Müslümanın filan yerde toplandığı şeklinde bir şey, özellikle de Müslümanların inim inim inledikleri ve her taraftan kuşatıldıkları böyle bir zamanda katiyen düşünülemez.

Rasûlullah'ın *(sav)* ashabı *(r.anhum)* evet, mizah yaparlardı. Ancak onların ismi anılınca mümin gönüllerde büyük bir saygı, muhabbet, rahmet ve gıpta ile anılırlar. Onlarda zaman zaman şaka yaptıkları halde hiç kimse sahabe topluluğunu 'şakacı bir topluluk' olarak hatırlamaz ve adlandırmaz.

Yukarıda kaydettiğimiz birkaç örnekte olduğu gibi Rasûlullah da *(sav)* bazen latifeler yapmıştır. Bu tür davranışları Rasûlullah'ın *(sav)* Müslümanlar hakkında ne denli merhametli ve şefkatli olduğunu gösterir. Rasûlullah *(sav)* bununla beraber, tüm insanlık için hidayette önder, adalette imam, cihadda eşsiz komutan, ailesi içinde şefkatli bir baba, davette öncü insanlar için 'usvenu-l hasene' benzersiz bir eğitimci, diplomat ve devlet başkanı olarak mümin kalplere kazınmıştır. Adı zikredildiği anda övülen Peygamber *(sav)* hiçbir zaman şakalarla temayüz etmemiştir.

Günümüz davetçilerinin karşılaştıkları tepkilerin bir kısmı muhatapların şaka yollu yaptıkları itirazlardır. Din haline getirilen geleneklere karşı sahih tevhid akidesine davet yapıldığında 'Yeni bir din mi icat ediyorsunuz?' diye sözde şaka yoluyla bu daveti reddedip yüz çevrilmektedir. Öyle kimseler ve topluluklar da vardır ki anne babalarının cesedinden bile espri üretebilecek düzeyde ölçüsüz ve pervasızdırlar. Siz onlara İslam'dan, tevhidden söz ederken böylesi marazi tipler ise yaptığınız davetin içeriğinden nasıl bir şaka çıkarılabileceğinin hesabını yapar. Bulamazsa davetçinin tarzını espri konusu haline getirir. O da olmazsa davetçi ile beraber bulunan bir başka Müslümanı süzer. Maksat, ağızlar kulaklara varsın, kahkahalar duvarları çınlatsın!

3. Aşırı şaka müminin vakarını, heybetini ve şahsiyetini zedeler.

İmam Maverdi der ki: 'Çokça mizah yapmak tıpkı odunun ateşte küle dönmesi gibi kişinin saygınlığını bitirir.'

Ali *(r.a)*: "Her kim aşırı derecede mizah yaparsa o hafife alınır." demiştir.

Vakıa da böyledir. Şakacılığıyla maruf ve meşhur bir kimse, ilim ve fazilet ehli bir toplulukta en fazla 'muhataplık' düzeyinde bir münasebet tarzıyla karşılanır veya karşılaşır. Bunun ötesinde asgari saygı gösterilmekten dahi mahrum kalır.

Adabına uygun bir şekilde ve içinde hikmet parıltıları olan latifeler ile tadımlık olarak yapılacak şakalar, o ortamdaki insanlar tarafından bir güzellik, bir letafet olarak algılanır, beğenilir ve yapana dua da edilir.

Bu şekilde latifelerde bulunup şaka yapan bir Müslüman, kardeşlerini neşelendiririrken vakar ve tevazuunu da muhafaza etmiş olacaktır.

4. Aşırı şaka kardeşler arasında adavet/düşmanlık tohumlarının ekilmesine sebep olur.

Ömer b. Abdulaziz *(r.h)* şöyle demiştir: 'Ey insanlar! Allah'tan korkun ve aranızda şakalaşmayı (mizahı) çoğaltmayın. Zira aşırı şaka insanlar arasında adavet doğurur.'

Selef imamlarından bazıları da bu hususa dikkat çekmiş ve şöyle söylemişlerdir: 'Her şeyin bir özü/tohumu vardır. (Müslümanlar arasındaki) adavetin tohumu da aşırı şakadır.'

Adabına uygun yapılan şaka, neşe ve muhabbet vesilesi iken aşırı şaka kardeşler arasında adavete neden olmaktadır. Bazı arkadaş ve dost meclislerinde insanların birbirleriyle çok rahat bir şekilde şakalaşmaları ve bol bol espri

yapmalarına bakarak bu manzara hakkında ilk anda şöyle bir kanaate ulaşılabilir:

'Maşallah! Bu ne güzel bir kardeşlik ve muhabbet örneği...' Bu manzaralar genellikle yanıltıcı kanaatlere yöneltilir. Çünkü böyle bir ortamda çokça mizah yapılıyordur. Çokça mizahın olduğu bir mecliste kısa bir sürede alınganlıklar, pimpiriklenmeler, su-i zanlar, kırılganlıklar, gerginlikler ve küskünlükler çıkar ortaya.

Elbette ki sırf 'şaka olsun diye' başlanan espriler büyük bir yangına sebep olan minicik bir kıvılcım gibi olur. Hemen hoşnutsuzluklar, eleştiriler ve münakaşalar da başlayıverir. O 'imrenilesi' muhabbetten eser kalmamıştır. Birbirlerine karşı haklı pozisyona geçebilmek için insaf sınırları dahi zorlanır. Öyle ki 'geçen sene...' vs. diye başlayan cümlelerle mazide kalmış, geçmişte yaşanmış ufak tefek tatsızlıklar dahi muhataba karşı (sözlü) saldırı ya da savunma argümanı olarak kullanmak maksadıyla tozlu arşivlerden kardeşlerin yüzüne yüzüne boca edilir!

Halbuki dostluğun, kardeşliğin ve arkadaşlığın esası karşılıklı saygı, muhabbet, koruma, kollama, dayanışma, yardımlaşma, beraberlik ve güç birliği yapmaya dayanır. Aşırı şaka kardeşliği toplum içerisinde de sıkıntıya sokar ve yapacakları hayırlı amellerin önünü keser. Vakarını, ağırbaşlılığını ve heybetini muhafaza edemeyen bir Müslümanın sözlerinin, insanların nezdinde hedeflendiği ölçüde etkili olamayacağı da açıktır. Aşırı şaka kalplere serpilen ve kardeşler arasında boy veren adavet gibi zehirli meyveleri olan bir tohum gibidir. Bundan sakınmak da Müslümanın üzerine bir borçtur.

5. Aşırı şaka, kişiyi yalan konuşmaya sevk eder. Şakanın aşırı yapılması halinde kişiyi yalancılığa yöneltebildiğine dair sahabeden nakledilen sözler vardır.

Mizahı mizaç haline getiren insan, kendisini sanki bulunduğu meclisi güldürüp neşelendirmekle sorumluymuş gibi, tabiri caizse vaziyetten vazife çıkarır. Bunun da davaya hizmet adına yapılıyor olduğunun iddia edilmesi ise başka bir çelişki.

Bu tür mizaca sahip bir insan, mizahın fazlaca yapılmadığı bir mecliste rahat edemez. Böyle bir kimsenin hali; ilim ve hikmet meclisine bilmeden tevafuk edip de kendisini ateş çukuruna düşmüş bir bahtsız gibi gören cahilin haline benzer.

Mizah mizaçlı kimse de, vakar ve ciddiyetin hakim olduğu bir mecliste kendisini mengenenin dişleri arasında sıkılmış bir 'mazlum' olarak görme temayülündedir. Ona göre bu meclisle bir problem vardır. Böyle bir ortamı yumuşatmak ve neşelendirmek gerekir, diye düşünür. Çok geçmeden bu düşüncesini uygulamaya başlar. Amaç, meclisin üzerindeki sıkıcı ciddiyeti dağıtarak insanları neşelendirip güldürmek olunca laf lafı açar. Bilerek veya bilmeyerek söz yalana kaçar. İnsanların gıyabında hoşlanmayacakları şeyler konuşulur. Yani gıybet yapılır. Su-i zanlar üzerine espriler imal edilir. Böylece o mecliste bulunan insanlar da bu günaha ortak olurlar. Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"Veyl olsun o insanları güldürmek için yalan söyleyenlere. Veyl olsun, Veyl olsun..."[178]

178. Sünen

Hadis mutlak güldürme değil güldürmek için yalan söyleyenler hakkındadır.

İslam uleması, aşırı ve ölçüsüz şakaların küfür, gaflet, nifak, yalan ve gıybet gibi dünya ve ahirette mahrumiyetlere sebep olan yıkıcı sonuçlarının olduğunu bildirmişlerdir.

Espri, mizah, şaka veya latife... Bunlar, Müslüman bir kimseye sıfat olmaması koşuluyla ve adabına da riayet edilmek suretiyle yapıldıkça, bir mahzuru olmaz. Mizah, kişi için mizaç olmadıkça hayatı güzelleştirir. Birçok şeyde olduğu gibi bunun da aşırı olanı, Müslümanın kalbine de ahiretine de zarardır.

E. Öfkenin Zararları ve Öfke Kontrolü

Öfke Nedir?

Öfke, başkalarına zarar vermenin en başta gelen sebeplerinden birisidir. Öfke, birçok kötülüğün kapısını açan bir anahtar gibidir. Bir kimsede haksızlık, incinme, karşı koyma vb. duyguların doğurduğu, kişiyi saldırganlığa kadar götürebilen şiddetli duygu, hiddet, kızgınlık ve gazap olarak da tarif edilebilir.

Müslümanlar arasındaki kardeşlik hukukunu en çok zedeleyen unsurların başında öfkelenmek gelir. Bu konu hakkında yazan ve konuşanların temel referanslarından birisi şu hadis-i şeriftir: Ebu Hureyre *(r.a)* şöyle rivayet eder:

"Adamın biri Rasûlullah'a:

— Bana tavsiyede bulun! dedi.

Rasûlullah da ona:

— Öfkelenme, dedi.

Adam aynı soruyu defalarca tekrarladı, Rasûlullah her defasında, 'Öfkelenme' diye karşılık verdi."[179]

Bu hadis, sadece düz mantığa göre okunursa kişiyi yanlış neticelere götürür. Zira öfke her insanın tabiatında var olan bir duygudur. Tabii olanın önüne set çekmek, başka sıkıntıların ortaya çıkmasına sebebiyet verecektir. Mesela İmam Şafii *(r.h)*: 'Kızdırıldığı halde öfkelenmeyen, ancak merkeptir' der. Öfke, tırnak gibi kestirip atılabilen bir şey değildir.

Öfke fıtridir. Allah *(cc)* insanı öfkelenme fıtratıyla yaratmıştır. Öyleyse Allah Rasûlü'nün *(sav)* insanı fıtratından nehyettiğini mi anlayacağız? Elbette hayır. Allah Rasûlü'nün *(sav)* bu nehyini İslam alimleri iki şekilde tefsir etmiştir.

1. Kişinin, öfkelendirici şeylerden uzak durması.

2. Öfkelendikten sonra öfkeyi kontrol etmeye çalışmak.

1. Kişinin, Öfkelendirici Şeylerden Uzak Durması

Hakikat şudur ki, kişi öfkelendiğinde, o anki duruma ve şartlara göre değişebilen intikam, kin, nefret ve su-i zan gibi duygular bütün benliğini sarmış olur. Kişiyi güzel ahlaktan ve asgari edep kurallarından uzaklaştırır. Daha önce ileri derecede saygı gösterdiği ve sevdiği insanlara karşı saygısızca konuşup davranmakla haddini aşmasına neden olur.

---

179. Buhari, Edep, 76; İmam Ahmed, Müsned, 2/362.

Bu durumların tekerrür etmemesi için önceden gerekli olan tertip ve tedbirlerin alınması elzemdir. Evvela bu öfke nöbetlerinin nedenleri üzerinde durulmalı, sebepler tespit edilmeli ve bunların izalesi için gayret gösterilmelidir.

Rasûlullah'ın *(sav)* öğrettiği ve öğütlediği metot şudur: Öfkelenmemek için öfkeyi doğuran sebeplerden uzak durulmalıdır. Bunun şöyle bir örnekle açıklayalım. Hangi konuda olursa olsun tartışma ortamları, tarafların öfkelenmesi için adeta potansiyel bir zemin oluşturur. Kızgınlıklar ve incinme ya da incitmeler başladığında hadisteki "Öfkelenme!" lafzını o an için 'Tartışmayı bırak' şeklinde anlayıp uygulamak, en makbul ve en makul olan davranış şeklidir. Doğrusu bir Müslümana yakışan da budur.

Birçoğumuzun sıkça şahit olduğu bir husus da, bazı kardeşlerden sadır olan herhangi bir yanlışa aynı anda müdahale ederek düzeltmeye çalışılmasıdır. Oysa bu türden müdahalelerin pek de yapıcı ve yararlı olmadığı defaten görülmüştür. Böyle ani müdahalelerin faydalı olmaması hususu bir yana, taraflar arasında hoşnutsuzluklara, gerginliklere ve birinin diğeri hakkında su-i zanlarda bulunmasına sebep olmaktadır. Bu tatsızlıkların yaşanmaması için iyi niyetli ve ıslah amaçlı da olsa bu tür müdahalelerden o an için kaçınmalıdır. Yukarıdaki hadiste geçen "Öfkelenme" lafzı işte tam böyle bir durumda 'Ani müdahaleci olma!' diye anlaşılıp uygulanmalıdır. Özellikle de tarafların sıkıntılı, mahzun veya herhangi bir nedenden ötürü kızgın olduğu hallerde dikkatli ve hikmetli bir yaklaşım sergilemek icap eder.

Bazı durumlar vardır, kaslardaki tik gibi gayri ihtiyari olarak insanı öfkelendirebilmektedir. Kişi, bu durumlarla

karşılaşacağından emin olduğu bir ortama her girdiğinde ise muhtemelen yine öfkelenecektir. Buradaki "Öfkelenme!" böyle bir ortama girmemek olarak anlaşılmalıdır.

Bir insan ne kadar asosyal de olsa, yalnız da yaşasa muhakkak surette başka insanlarla bir şekil münasebetleri olmaktadır. Bu istisnai durum bir tarafa, genel manada herkesin sosyal münasebetlerini bir çerçevede gözden geçirmesi gerekir. Bu yapıldığında kişi, kendisini öfkelendiren hususları açıkça tespit edecektir. Böylece kendisini öfkelendirecek sebepler oluşmadan onu bertaraf edecektir.

Kişi şunu düşünebilir mesela. Şu ana dek başka insanlarla tartışmalar ve tatsızlıklar yaşamış mıdır? Muhtemelen yaşamıştır. O halde bu tartışmalar veya tatsızlıklarla ilgili olarak bir değerlendirme yapmalıdır. Belki de zaman zaman kavgaya kadar götüren bu tür tatsızlıklara hangi şey sebep oldu? Hakaretvari konuşmalar mı böyle bir şeye neden olmuş? Öyleyse burada öfkelenmenin ilk adım odur "Öfkelenme!" lafz-ı Nebevisinin burada şöyle anlaşılıp uygulanması gerekir: 'Hiç kimseyi tahkir etme!'

Bazı ortamlarda kardeşlik hukukuna ve meclis adabına riayet etmeyen insanların ortaya koyduğu tavırlar kişiyi öfkelendirebilmektedir. Bu öfke, kişiyi, öfkeden kaynaklı su-i zan, buğz veya o anda kontrolsüz olarak gelişebilecek olan fiili ya da sözlü bir saldırıya dahi yöneltebilecektir. Demek ki "Öfkelenme!" tavsiyesi burada 'Haddi bilmez kimselerin bulunduğu bir meclise girme!' anlamındadır.

"Öfkelenme!"

Rasûlullah'ın *(sav)* yaptığı tavsiye bir ölçü olarak tatbik

edildiğinde, kişiyi, adeta şeytanın avucuna düşüren kontrolsüz bir öfkeye kapılmasına sebep olan işlerden, konuşmalardan, ortamlardan ve sair hallerden uzak tutacaktır. Velev ki öyle bir ortamda bulunması icap etse dahi bu Nebevi öğüdü hatırlayarak öfkesini kontrol etmede büyük bir başarı sağlayacaktır.

2. Öfkelendikten Sonra Öfkeyi Kontrol Etmeye Çalışmak

İnsanlar öfkelendiğinde öfke anında başkalarına genellikle adil davranamamaktadırlar. Muhatabın söyleyeceği her söz ve yapacağı her davranış peşinen mahkum edilmektedir. Bunun üzerine de kişinin kendi kafasında kurguladığı su-i zanlar bina edilir. Bu durumda yapılması gereken şey, kişinin, öfkesinin o anda kendisini kuvvetle yönelttiği hatalara düşmemeye azami gayret göstererek nefsini kontrol altına almak için mücadele etmesidir. Böylece yüce Allah'ın da kolaylaştırmasıyla, öfkenin kendisine verebileceği şerden salim olacaktır. Bu yöndeki mücadelesi, öfkesinin geçmesine ve kalbinin sekinet bulmasına vesile olacaktır. Bunu her öfkelendiğinde uygulanması kişi için zamanla alışkanlık haline gelecektir. Öyle ki artık bu kimsede öfkenin yerini hilm ve rıfk alacaktır.

Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"Dikkat edin! Öfke, insanoğlunun kalbine düşen bir kor gibidir. Siz (öfkelenmiş bir kimsenin) gözlerinin nasıl kızardığını ve şah damarının nasıl kabardığını görmüyor musunuz? Kim bunu (öfkelendiğini) hissederse, kendisini yere yapıştırsın (uzanıp vücudunu toprağa değdirsin)."[180]

---

180. Tirmizi, Fiten, 26; İmam Ahmed, Müsned, 3/19.

Bu da öfke kontrolünde çok etkili ve olumlu sonuç alıcı Nebevi bir yöntemdir. Başka bir hadiste ise öfkeli kişi için; eğer ayakta ise oturması, oturuyor olduğu halde öfkesi geçmemişse uzanması tavsiye edilmektedir. Oturmanın ya da uzanmanın hikmeti şudur: Öfke anında istenmeyen fiili bir müdahale veya saldırının başlaması ayakta olan kimse için daha kolay olacaktır. Çünkü pozisyon olarak zaten hazır durumdadır. Oturan bir kimse böyle bir işe tevessül etmekten daha uzaktır. Bu durumda öfkeli bir kimsenin öfkesine kapılıp her hangi bir taşkınlıkta bulunması için uzanmış halde olması daha öncelikli bir engeldir.

Öfkenin daha ileri düzeyde kırgınlıklara veya taşkınlıkla sebep olmaması için o anda istiaze yapılmalıdır. Bu da Nebevi bir öğüttür. Buhari ve Müslim, Süleyman b. Surad'dan şöyle rivayet etmişlerdir:

"İki kişi Rasûlullah'ın yanında birbirlerine sövdü. Bizde orada oturuyorduk. O iki kişiden biri öfkeli bir şekilde karşısındakini sövüyordu, öfkeden yüzü kıpkırmızı olmuştu. Bu hal üzerine Rasûlullah şöyle buyurdu:

— Ben öyle bir kelime biliyorum ki, şu kişi onu söylediği takdirde içinde bulunduğu durumdan kurtulur. Eğer, 'Euzubillahimine'ş şeytani'r racim' derse, bu (öfkeli) halinden kurtulur."

Özellikle de öfke anında şeytanın da fitlemeleriyle düşmanlık duyguları körüklenmektedir. Rasûlullah'ın *(sav)* bu tavsiyesine icabet edilmek suretiyle şeytandan Allah'a sığınarak kin ve öfkenin kötü sonuçlara götürecek sebepleri ortadan kalkmış olacaktır. Bu aynı zamanda Rabbani bir öğüttür de. Allah *(cc)* Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır:

"Eğer şeytandan gelen kötü bir düşünce seni dürtükleyecek olursa, hemen Allah'a sığın. Çünkü O, işitilen ve bilendir."[181]

Müslüman, öfkeli yahut sevinçli halinde rıfk ile muamele etmeye devam ettiği müddetçe hayır üzere olur.

Cerir b. Abdullah'ın *(r.a)* rivayet ettiğine göre Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"Rıfk (yumuşaklık) ile davranamayan kimse, bütün hayırlardan mahrum kalmış sayılır."[182]

Öfke anında pozisyon değiştirmek, sükut etmek ve hatta kızgın olunan kişi hakkında dua edilebilecek ölçüdeki bir rıfk, öfkeli olan Müslümanın nefsine hakim olmada ve öfkesini kontrol etmede oldukça büyük mesafeler kat ettiğini gösterir. Müslüman kardeşlerine rıfk ile muamele edebilen kişi, bu manada yüce Allah'ın *(cc)* lütfuna mazhar olmuştur.

Konumuzun başında kaydettiğimiz hadiste, kendisinden ısrarla nasihat isteyen adama, Rasûlullah'ın da *(sav)* tekrar tekrar "Öfkelenme" diye kısa ve öz bir şekilde öğütte bulunması, dikkate şayandır. Tedbir ve teenni ile hareket eden bir Müslüman için bu öğüt, kişiyi öfkelendirecek sebeplerden uzak tutması gerektiği anlamındadır.

Kişi, Rasûlullah'ın *(sav)* öğütlediği gibi, öfkelenmeme hususunda muvaffak olduğunda gayet tabii olarak hem öfkenin sebep olabileceği her türlü kötülüklerden nefsini koruyabilecek hem de o kötülüklerin başkalarına ulaşma-

---

181. 41/Fussilet, 26

182. Müslim, Birr, 74; Ebu Davud, Edep, 10; Tirmizi, Birr, 67.

sını engellemiş olacaktır. Nitekim bu hususları da içine alan bir hadis-i şerifte şöyle buyrulur:

"Gizli ve aşikarı bilen, göklerin ve yerin yaratıcısı Allah'ım! Her şeyin Rabbi ve sahibi! Senden başka ilah olmadığına şehadet ederim. Nefsimin şerrinden sana sığınırım. Şeytan ve şirkinin şerrinden, nefsime kötülük etmekten veya o kötülüğü bir Müslümana ulaştırmaktan sana sığınırım."[183]

Müslümanlar arasında yaşanan hata ve günahlar, genel olarak iki kısımdır.

1. Zahiri olarak yapılanlar: Hakaret, lanetleme, gıybet etmek, korkutmak, aldatmak ve yalan söylemek gibi...

2. Batini olanlar: Su-i zanda bulunmak, haset etmek, kin gütmek vb.

Hiç şüphe yok ki, bunların hemen hemen tamamının müsebbibi ve başlatıcısı öfkedir. Öfkeli olan bir kimsenin o sırada insaf ve izandan yoksun olduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğunda bu saydıklarımızdan daha da kötü olan durumlara düşmesi kuvvetle muhtemeldir.

Öfke, kişiyi hilmden, merhametten ve rıfktan uzaklaştırır. Kişiyi paniğe, kabalığa, aceleciliğe ve aşırı tepki vermeye yöneltir. Aynı zamanda akli melekeleri baskılarken şehevi kuvvetin önünü açar. Bundan dolayıdır ki, 'Öfke, baldan tatlıdır...' denilmiştir.

Soğukkanlılık ve hilm ahlakına sahip bir Müslüman

183. Tirmizi, 3; Ebu Davud.

saygı değer olur. Heybetli, cana yakın, hoşsohbet ve sevilmeyi hak eden bir kimse olur.

Tezkiye alimleri insanın üç unsurdan müteşekkil olduğunu söylemişlerdir:

1. Kuvve-i Ğadabiye (sinir sistemi).

2.Kuvve-i Akliye (Akıl ve muhakeme gücü).

3.Kuvve-i Şeheviye (İnsandaki şehvet ve arzular).

İnsandaki bu üç asıl kuvvet, istikamet bulduğu oranda kişi hem yüce Allah'a *(cc)* karşı hem de kullara karşı müstakim olacaktır. Bu üçü zayıf, eksik veya pasif bir durumda olduğunda ya da fesat üzere istihdama yöneltildiğindeyse kul, hem yüce Allah'a hem de insanlara karşı haddini aşıp hukuklarını ihlal etmek gibi bir vaziyete düşmüş olacaktır.

Bir bünyede şehvet kuvveti galip gelince, yüce Allah'ın hududunu ihlal etmek onun için, ceketinin omuzundaki tozu fiskelemekten bile daha basit olur. Hal böyleyken bu kimse kendisi dışındaki insanların hukukuna da bir kara karıncanın ağırlığı kadar dahi önem vermez. Şehvet kişiyi hiçbir ahlaki kurala aldırmadan başına buyruk davranmaya sevk ederek azgınlaştırır.

Kuvve-i Akliye, eğer yüce yaratıcının kendisi için belirlediği sınırı ihlal edip haddi aşarsa kişiyi, naslar da dahil birçok asli meselede aklı kutsayan ve hakem konumuna yücelten bir zillete sevk eder. Bu durumdan naslar dahi 'akla uygundur' veya 'akla uygun değildir' diye ayrıma tabi tutulacaktır. Bu ayrımı yapanlar da duruma göre küfre, fıska yahut bidatlere dalmış olacaklardır. Beşeri münase-

betlerde bazen kibirliliğin sebebi veya yönelticisi olarak da kişi, akıllılığı ön plana çıkarabilmektedir. Veya başkalarının dolduruşuyla bu türden bir kibirliliğe ve insanları küçümsemeye kapılabilmektedir.

Kuvve-i Ğadabiye, eğer İslam'ın öngördüğü ahlaki çerçevede ve fıtri ayarlarda tutulabilirse bizzat kişinin ve içerisinde yaşadığı toplumun hayatını kolaylaştıracak ve güzelleştirecektir. Esasen Müslümanın üzerine düşen, şehvetini ve ğadabını, yüce Allah'ın *(cc)* mübahlık sınırları içerisinde tutmasıdır. Mesela Kuvve-i Ğadabiyesini, daha açık bir ifade ile öfkesini, mübahlık sınırlarında ya da emrolunduğu çerçevede ihlas üzere yerine getirmesi halinde kul bundan sevap dahi kazanacaktır. Öfkesini; müşriklerden beraat etmek, onlara ve şirklerine buğz etmek, İslam'a yönelik tehdit ve saldırıları bertaraf etmek, Allah ve Rasûlü'ne isyan edenlerden intikam almak ve buna benzer hususlarda, yüce Allah'ın razı olduğu istikametlere kanalize edebilen bir Müslümanın, böyle bir seviyeye ulaştıktan sonra herhangi bir Müslümana meşru olmayacak bir tarzda öfkelenmeye fırsatı bile olmaz.

Her alanda olduğu gibi bu hususta da örneğimiz ve önderimiz olan Rasûlullah'ın *(sav)* tavrı ancak ve ancak Allah *(cc)* için öfkelenmek idi. Onun *(sav)* öfkesi dahi, -mesela cihad yoluyla- İslam davetinin önündeki engelleri tamamen bertaraf etmeye yönelikti. Nefsi için öfkelendiğinde, bundan dolayı her hangi bir köleye yahut hizmetçilere eliyle vurduğuna şahit olunmamıştır.[184]

Şeriatın öngördüğü çerçeveyi aşarak fıtrat ayarlarını

---

184. Müslim, Fezail, 77; Ebu Davud, Edep,2; İbni Mace, Nikah, 51.

bozacak ölçüsüzlükteki öfke ise, haklı-haksız demeden yerli-yersiz, her an birilerine patlayacak serseri bir mayın gibi ortalıkta dolanır. Bu tür insanlardaki öfke kontrolsüz olduğu için dengesiz bazı öfke patlamaları da yaşayabilmektedirler. Hiç umulmadık bir anda belki de yüce Allah'ın *(cc)* razı ve hoşnut olduğu bir amelden dolayı, sırf o an ki dengesiz ruh haline denk gelmiştir diye öfkelendiğini görmek pek de şaşırtıcı olmayacaktır. Böyle davranarak Müslüman kardeşini de incitmiş ve kalbini kırmış olduğu için ayrıca bir günah kazanmış olacaktır.

Bu sebeplerden ötürü tezkiye alimleri şöyle demişlerdir: 'İslam'da varid olan tüm emir ve nehiyler şu üç unsuru terbiye etmeye yöneliktir:

1. Kuvve-i Akliye

2. Kuvve-i Ğadabiye

3. Kuvve-i Şeheviye

Burada akla şöyle bir soru gelebilir: Bir Müslümanda çok çabuk gazaplanmak/öfkelenmek gibi ahlak vardır ve buda dediğiniz gibi fıtri bir şey ise bunun izalesi ya da terbiyesi nasıl olacaktır?

Bu suale şöyle cevap verilebilir:

Allah *(cc)* için öfkelenmenin, övülen bir şey olduğu hakikatini hatırlatarak dediğimiz gibi öfke, insani-fıtri bir duygudur. Ancak olur olmaz şeylere çabucak öfkelenmek, sonradan edinilmiş veya öğretilmiş duygusal ve sinirsel bir yıpranmışlık ve zafiyetin göstergesidir. O Müslüman, hiç erinip üşenmeden kendisini öfkelendiren hususları tespit

edip bunlarla yüzleşerek üzerine gitmek suretiyle bunları tamamen izale etmeye çalışmalıdır. Buna muvaffak olamıyorsa kaçınılmaz olarak öfkelenmesine sebep olacak bu tür şeylerle karşılaşmamak için dikkatli davranmalıdır. Hilm, sabır ve rıfk ahlaklarına sahip Müslümanlarla arkadaşlık etmeli ve onlarla vakit geçirmelidir.

Ahlak ilmi de esasen iki temel üzere bina edilmiştir.

1. Tezkiye (تزكية): Nefsin arınması, temizlenmesi.

2.Tahliye (تحليه): Nefsin güzel hasletlerle ziynetlendirilmesi, süslenmesi.

Buna şöyle bir örnek verebiliriz. Yıkılmış bir binanın bulunduğu bir arsa üzerindeki çirkin görünümlü moloz yığınlarından oluşan enkazın kaldırılması, yıkıntı atıklarının temizlenmesi ve arsanın diğer yabancı maddelerden arındırılması bir tür tezkiyedir. O arsayı zararlı yabanilerden korumak için etrafına çit örmek, tohumlayarak gül ve çiçeklerle donatmak, bir kameriye kurup fıskiyeli bir havuz yapmak... İşte bu da tahliyedir. Yani, süslemedir.

İnsan nefsi de böyledir. Önce tezkiye ile nefiste mevcut fıskı ve fücuru temizlemek gerekir. Bilahare nefsi, güzel ahlak, sabır, hilm, rıfk, vakar ve tahammül gibi güzelliklerle ziynetlendirmek lazımdır.

Müslüman, kendisini öfkelendiren hususlardan uzak durmaya mı başladı, güzel. Bu, tezkiyedir. Bundan sonraki adım tahliye yani ziynetlendirmek olmalıdır.

Nedir tahliye?

Kusurları hoş görebilmektir, öfkesini yutabilmektir, affetmeye muvaffak olabilmektir, şefkatli ve halim olmayı becerebilmek ve bunları içtenlikle yapabilmektir.

Ameller ile de süsleyip ziynetlendirmeye çalışmalıdır.

Muhammed b. Sa'di *(r.h)* şöyle rivayet etmiştir: "Urve, birisiyle konuşur ve konuştuğu kişi kendisini öfkelendirir. Öfkelenince kalkıp abdest alır ve şöyle der: 'Babam bana, dedem Atiyye'den, Rasûlullah'ın şöyle buyurduğunu rivayet etti: 'Öfke şeytandandır, şeytan ise ateşten yaratılmıştır. Ateşi de ancak su söndürür. Öyleyse sizden biriniz öfkelenince abdest alsın.' "[185]

Dinin direği namazın şartı olan ve müminin geçmiş günahlarının bağışlanmasına vesile olan abdest, şeytanın dürtüklemesiyle ortaya çıkan öfkenin hararetini düşürür ve nihayet tamamen söndürür. Böylece kişi normal fıtri ayarlarına dönmüş olur. Zihninde bir berraklık ve vechinde bir parlaklık oluşur. Muttefekun aleyh bir hadiste buyrulduğu üzere mümin, abdestinden dolayı ahirette de müjdelenecektir: Ebu Hureyre'den *(r.a)* nakledildiğine göre Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"Muhakkak ki kıyamet günü ümmetim abdest izlerinden dolayı el, yüz ve ayaklarından nurlar parlayarak çağırılır."[186]

Müslüman nasıl ki abdest almakla vücut azalarını serinletip ferahlıyorsa, kalbini de diğer Müslümanlara karşı serin ve selim tutmalıdır. Kişiden sadır olan tüm amellerin teorisi, planlaması, hareket ve uygulama emirlerinin ana karargahı kalp olduğuna göre tüm rahmani kuvvetlerin

---

185. Ebu Davud, Edep, 4; Buhari, Tarihu'l Kebir, 7/8.

186. Buhari, Vudû, 2; Müslim, Taharet, 35.

oraya sevk edilmesi icap eder. Arınmış bir kalp, sahibi için büyük hayırların kapısını açacak anahtar gibidir.

Abdullah b. Amr *(r.a)* anlatıyor:

"Rasûlullah ile birlikteyken bize: 'Birazdan mescide cennetlik bir kimse girecektir' diye buyurdu. Sonra içeriye birisi girdi. Sakalından hala (aldığı abdestten dolayı) su damlıyordu. Ben, bu adamın cenneti hak edecek ne türlü ameller işlediğini merak ettim. Mescidden çıktıktan sonra ben de onun peşinden çıkarak kendisine yetiştim ve ona:

— Babam ile geçenlerde bir tartışmamız oldu. Beni biri birkaç gün misafir eder misin? diye sordum. O da kabul etti. Adamın evinde misafir kaldığım sürece onun ne tür ameller yaptığını gözlemliyordum. Üçüncü gecenin sonuna kadar böyle devam ettim. Nihayet kendisine dedim ki:

— Evinde misafir olarak kaldığım sürece diğer Müslümanların yaptığından çok daha farklı ve fazlaca yaptığın amellerini görmedim. Peki, Rasûlullah'ın seni cennetlik olarak vasfetmesine neden olan amelin hangisidir, söyler misin? dedim. O zat dedi ki:

— Ben de bilmiyorum, ancak şu da var ki ben, hiçbir Müslüman hakkında kin beslemem ve onlarla ilgili olarak kalbimi temiz tutarım."[187]

Her Müslümanın, kalbini, diğer Müslüman kardeşleri hakkında her türlü fesat ve kötü düşüncelerden arındırması gerekir. Böylece selim bir kalbe ulaşacaktır. Selim kalp sahibi bir Müslüman, öfke anında dahi muhatabı hakkında hayırlar dileyip dua edebilecektir. Bu, eğer öfke

---

187. Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 166.

anında yapılabilirse diğer hallerde çok daha rahat ve sık bir şekilde yapılabilecektir.

İnsanın, komşuluk ve arkadaşlık ilişkilerinde veya ilim ve davet ortamlarında yaşanması muhtemel bazı sıkıntılar karşısında zaman zaman öfkelenmesi normal karşılanabilir. Bu kızgınlık halinin yine normal bir seyirde nihayete ulaşması en makbul olanıdır. Kızgınlıklar kontrol altında tutulabilmeli ki kırıcı, yıkıcı ve telafisi zor yaralayıcı kötü sonuçlar doğurmasın. Yani, ateşi henüz kıvılcımken söndürme iradesi güçlü bir şekilde ortaya konmalıdır. Ateş, kontrol altında ve istifade edilebilir bir harda olduğu müddetçe aynı zamanda hayat için zaruri bir unsurdur. Ancak kontrol dışına çıkıp insana, mala ve doğaya zarar verici bir şekilde yangına dönüştüğünde onu kesmek ve kontrol altına almak oldukça zor, bazen imkânsız da olabilir.

Kızgınlık ve öfkenin bu şekilde derin ve kalıcı hasarlara sebep olmaması için kontrolü elden bırakmamalıdır. On yıl boyunca Rasûlullah'ın *(sav)* hizmetinde bulunan Enes b. Malik *(r.a)* şöyle rivayet etmiştir:

"Ben Rasûlullah'a on yıl hizmet ettim. Bana bir kez dahi ne 'öf' dedi, ne 'Niçin böyle yaptın?' dedi ne de 'Keşke şöyle yapsaydın!' demiştir."[188]

Ailesinden biri, Enes'i *(r.a)* bir işten dolayı kınayınca, Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurur:

"Onu rahat bırakın, bir şey takdir edilmiş ise o mutlaka olur."[189]

---

188. Buhari, Edeb, 39; Müslim, Fezail, 51.

189. Taberani, Es-Sağir, 1100; Heyseri, Zevaid.

Aişe *(r.anha)* validemizden nakledildiğine göre o, Rasûlullah'ın *(sav)* ahlakını şöyle tanımlamıştır:

"Onun ahlakı Kur'an idi; onun razı olduğu şeye memnun olur, öfkelendiği şeye de öfkelenirdi."[190]

Öfke kontrolü bir mümin için kolaylaştırılmış olmakla beraber çok büyük ahlaki kazanımların elde edilmesine de vesile olur. Müslüman, sırf Allah rızasını elde etmek için öfkesini yutarsa bu, onun için büyük bir fazilettir.

İbni Abbas *(r.a)* Rasûlullah'ın *(sav)* şöyle buyurduğunu nakleder:

"Kulun yuttukları arasında öfkesini yutmasından da hayırlı olanı yoktur. Kul, öfkesini yuttuğunda, Allah mutlaka onun kalbini iman ile doldurur."[191]

Sırları Korumak

Sırrın korunması meselesi, bir Müslümanın başka Müslümanlara zarar vermemesinin ve faydalı olmasının da kilidi hükmündeki konulardan birisidir. Sır, sadece bir Müslümana özel olarak teslim edilmiş ve gizli kalması gereken bir bilgi veya usül değildir.

Sırrın kapsamına, kişinin bulunduğu konum itibariyle veya başka vesilelerle şahit olduğu, duyduğu ve öğrendiği; bilinmesi, açığa vurulması ve gündemleştirilmesi istenmeyen her şey girer.

Bir Müslümanın, kendisine verilen ve sır niteliği ta-

---

190. Müslim, Nesai

191. Ahmed, Müsned, 1/327.

şıyan bilgi, belge veya yol ve yöntem türünden her ne varsa bunları kendisine verenin ayrıca tembihlemesine, uyarmasına ve sıkılamasına gerek olmadan Müslümanın güvenilirliğine yaraşır şekilde muhafaza etmesi icap eder. Çünkü bu şeyler o andan itibaren bir emanet hükmündedir. Nitekim Rasûlullah *(sav)*, bir hadisi şeriflerinde, birlikte oturulan ve zaman zaman özel meselelerinde konuşulduğu meclisleri "Emanet yerleri" olarak vasfetmektedir.

"Meclisler emanettir. Ancak şu üç meclis bunun dışındadır: Haram cana kıymak, ırza tecavüz etmek ve haksız yere malı almak."[192]

Hadiste belirtildiği üzere emanet yerleri olan meclislerde konuşanlar ya da iki Müslümanın arasındaki bir konuşma dahi 'Emanet' kapsamına girmektedir. Emaneti ise ancak müminler korur. Zira münafıkların en belirgin özelliklerinden bir tanesi de emanete hıyanet etmeleridir. Öyleyse sır saklama hususunda mümin ile münafık karakterlerinin ortaya çıkması açısından bir imtihan vesilesi olduğu apaçık ortadadır. Allah *(cc)* şöyle buyurmaktadır:

"Yoksa, Allah *(cc)*, sizden, cihad edip Allah, Rasûlü ve müminlerden başkasını kendine sırdaş edinmeyenleri ortaya çıkarmadan bırakılacağınızı mı zannettiniz? Allah yaptıklarınızdan haberdardır."[193]

Sır saklama ve gizlilik hususunda İslam, birisi sırrın sahibi olan kişi, diğeri de kendisine sır verilmiş olan kimse olmak üzere iki kesim insana birtakım görev ve sorumluluklar yüklemiştir.

---

192. Ebu Davud

193. 9/Tevbe, 16

1. Sır Sahibinin Mesuliyeti

Akıl ve mürüvvet sahibi bir mümin, kendi uhdesindeki bir sırrı ve her ne surette olursa olsun, Müslüman dahi olsa ilgisiz ve yetkisiz kimselerle asla paylaşmaz. Bilinmelidir ki, köşkler, sararlar, askeri üsler, sınai ve teknolojik tesisler, para kasaları, çiftlikler vs. gibi maddi değeri veya stratejik önemi olan her bir şeyin bekçileri-muhafızları arttıkça daha iyi koruma sağlanabilmektedir. Ancak sır, böyle değildir. Yemin vermekle ya da sıkı sıkı tembihlemekle dahi olsa sır, başkalarıyla paylaşıldığı andan itibaren artık sır olmaktan çıkmış olur. Sırrın 'bekçileri' arttıkça değeri düşer ve sır olma özelliğini kaybeder.

Kişi kendi sırrını ifşa ettikten sonra, aynı şeylerin halkın arasında günden olup konuşuluyor olmasından da rahatsızlık duymamalıdır. İmam Şafii'nin de *(r.h)*, kendisine nispet edilen bir şiirde belirttiği gibi, kişinin, sırını ifşa ettikten sonra sır olmaktan çıkan şeyin başka insanlarca konuşulmasından rahatsız olması hamakattır/akılsızlıktır. Eğer kişinin kalbi, kendi sırrını dahi barındırıp muhafaza edemeyecek denli dar ise, sırrını emanet ettiği kimselerin göğsü, onun artık sır olmaktan çıkmış mahrem bilgilerini barındırmaktan daha dar ve aciz olur. Hatta nefisler bu gibi hususları konuşup yaymada daha arzulu olurlar. Kişi kendi sırrını korumada samimi ve dikkatli ise, bu tutum aynı şekilde beraberindeki diğer insanlarda da ortaya çıkar.

Sabit El-Bunani'den *(r.h)* nakledildiğine göre Enes b. Malik *(r.a)* ona şunları söylemiştir:

"Ben çocuklarla oynarken, Rasûlullah yanıma geldi, bize selam verdi ve beni bir işe gönderdi. Bu sebeple annemin yanına geç döndüm. Eve varınca annem 'Niye geç kaldın?' diye sordu.

— Rasûlullah beni bir işe göndermişti, onun için geç kaldım, dedim.

Annem:

— Ne imiş o iş? diye sorunca:

— Bu bir sırdır, dedim.

Bunun üzerine annem:

Rasûlullah'ın sırrını kimseye söyleme, dedi."[194]

Enes *(r.a)* o vakitler henüz çocuk olmasına karşın bu tutumu onun asaletini, dürüstlüğünü ve mükemmel karakterini göstermektedir. Bu özelliklere sahip her bir Müslüman sır saklamada aynı hassasiyeti gösterecektir.

Rasûlullah'ın *(sav)* ashabında bu hassasiyet en üst düzeyde idi. Öyle ki sır saklamada ve gerektiğinde gizli davranmada kadın, çocuk veya erkek olsun, hemen hemen tüm sahabe, adeta istihbarat ve istihbarata karşı koyma hususlarında eğitime tabi tutulmuşlar gibi profesyonelce işler çıkarıyorlardı. Çocuk yaştaki Enes *(r.a)* örneğini verdik. Şimdi de Fatıma binti Hattab *(r.anha)* isimli hanım sahabenin sır saklamadaki yüksek şuur ve tedbirli davranışını İbni Kesir'in *(r.h)* siyerinden kısaca nakledeceğiz:

'Mescidi Haram'da bulunduğu yerden ayağa kalkarak insanları Allah'ın birliğine ve Rasûlullah'a tabi olmaya davet edince, müşrikler, Ebu Bekir'in ve Müslümanların üzerine yürüdüler. Ebu Bekir'i şiddetli bir şekilde dövdüler. Ebu Bekir'in kavmi olan Temoğulları gelip yetişince müşrikler ondan uzaklaştılar. Kabilesi de onu evine götürüp tedavi etmeye başladı. Ebu Bekir, o günün sonuna doğru ancak kendine gelebildi. İlk sözü 'Rasû-

194. Müslim, Fezailu's Sahabe, 145.

lullah nasıl?' olmuştu. Annesinin bilgisi olmadığını anlayınca ona, Fatıma binti Hattab'a gitmesini söyler. Ebu Bekir'in annesi Ummu'l Hayr:

— Oğlum senden Muhammed b. Abdullah'ın durumunu soruyor, dedi.

Fatıma b. Hattab ise şöyle cevap verir:

— Ben ne oğlunu ne de Muhammed bin Abdullah'ı tanırım. Ama istersen seni oğlunun yanına (evine) kadar geçireyim.

Ummu'l Hayr:

— Olur, der.

İkisi birlikte Ebu Bekir'in yanına gelirler. Fatıma binti Hattab, Ebu Bekir'in durumunu görünce kendisine bunu yapan müşrikler hakkında beddua eder. Ebu Bekir ise ona:

— Rasûlullah ne yapıyor, ne haldedir? diye sorar.

Fatıma b. Hattab ona işaret ederek annesini gösterdi. O bununla 'Annen, Rasûlullah hakkında söyleyeceklerimi işitir, tedbirli davranmak lazım' demek istemişti.

Ebu Bekir:

— Ondan sana hiçbir kötülük gelmez, dedi.

Bunun üzerine Fatıma b. Hattab:

— Selamettedir ve iyidir, dedi."

İşte asil, akıllı ve tedbirli Müslüman kadın. Birçok üniversite mezunu, doktora sahibi ve kariyer peşinde koşan modern cahiliye kadınlarının, yanından bile geçemedikleri şahsiyet, asalet

ve feraset örneğidir bu kıssa. Her devrin Müslüman hanımları için de güzel bir ders ve örnektir.

Ebu Zerr'in *(r.a)*Müslüman oluşu esnasında o sıralarda henüz gencecik bir delikanlı olan Ali'nin *(r.a)* gösterdiği hassasiyeti de kaydetmek gerekir. İslam'a nasıl girdiğini anlatan Ebu Zerr'den *(r.a)*, Abdullah b. Abbas *(r.a)* nakletmektedir:

"Mescid-i Haram'a geldim. Rasûlullah'ı tanımıyordum. Zemzem suyu içip mescidde kalıyordum. Bu sırada yanıma Ali b. Ebi Talib geldi ve:

— Öyle zannediyorum ki bu adam yabancıdır, dedi.

Ben:

— Evet buranın yabancısıyım, dedim.

Ali:

— Öyleyse bizim eve buyur, dedi.

Ali ile beraber gittim. Sabaha kadar o bana gelişimin nedeni hakkında bir şey sormadı. Ben de ona bir şey söylemedim. Sabahleyin kalktım ve Rasûlullah'ı sormak üzere kuşluk vakti mescide gittim. Fakat kimse bana, Rasûlullah'a dair bir şey bildirmedi. Yine bana Ali uğradığı ve:

— Aradığın kimseyi, henüz bulamadın mı? diye sordu.

Bende:

— Hayır, dedim.

Ali:

— Haydi bize gidelim, dedi.

Sonra bana:

— Bu şehre hangi iş için geldin, diye sordu.

Bende:

— Gizli tutacağına söz verirsen anlatırım, dedim.

Ali:

— Bundan emin olabilirsin, dedi.

Bende şöyle anlattım:

— Duyduğumuza göre burada bir kişi çıkmış, 'Ben Allah'ın elçisiyim' dermiş... Onunla görüşmek için geldim.

Ali:

— Hiç şüphesiz sen doğruya ulaştın. Bu zat, Allah'ın Rasûlü'dür. Sabahleyin ben yanına gideceğim, sen de peşimden gel, dedi.

Sabah olunca Ali:

— İşte ben Rasûlullah'ın yanına gidiyorum, arkamdan gel. Benim gireceğim yere sende gir. Şayet ben yolda sana zarar vereceğinden korktuğum birisini görürsem pabucumu düzeltir gibi bir duvara yönelir, dururum. Sen bana uyup durma, devam et. Ben yürüyüp nereye girersem, sen de oraya gir, dedi.

Ali gitti. Bende onunla beraber gittim. Nihayet o, Rasûlullah'ın huzuruna girdi. Onunla beraber ben de girdim..."[195]

Rasûlullah'ın rahle-i tedrisatından geçmiş çocuk yaş-

195. Buhari, Müslim -Kısaltılmış olarak-

taki genç bir delikanlıdır Ali. Ama Rasûlullah'tan *(sav)* öğrendiklerini profesyonelce uygulayabilecek ölçüde olgun ve dikkatli bir tutum sergilemektedir. Burada ayrıca şu husus da ön plana çıkmaktadır. Rehberin öğreticiliğinin mükemmel oluşuyla beraber ilk nesil Müslümanlar bu öğrendiklerini kamil manada uygulamışlar ve bunda yüksek başarılar elde etmişlerdir. Bu örneği bugün dahi aktarıyor olmamız bunun delilidir.

2. Kendisine Sır Verilmiş Olan Kimsenin Mesuliyeti

Kişi, bizzat kendi sırrını koruması gerektiği gibi aynı zamanda her hangi bir şekilde muttali olduğu bir sırrı da korumak hususunda azami ölçüde dikkat ve duyarlık göstermelidir. Bu, müminlerin özelliklerinden ve üzerlerindeki sorumluluklarındandır. Allah *(cc)* şöyle buyurmaktadır:

"Onlar (müminler) emanetlerine ve ahitlerine riayet ederler."[196]

Şüphesiz ki hayatın hemen hemen her alanında zaman zaman sır mahiyetindeki bir takım söz veya uygulamaların bir ihtiyaç olarak ortaya çıkması gayet tabiidir. Bilhassa ailevi meselelerde, arkadaş gruplarında, ticari rekabet halindeki şirketlerde, orduların emir, planlama, sevk ve idarelerini yapan komuta karargahlarında, cemai faaliyetlerde, İslam devletinin yönetim kademelerinde devletin devamlılığı için gerekli olan hayati bilgi ve belgelerin paylaşımı ve korunmasında veya cihad beldelerindeki ameliye planlamalarının ve ileriye yönelik stratejilerin ilgili kimselerce muhafaza edilmesi gibi hususlarda tüm

196. 23/Mü'minun, 8

bu faaliyetlerin temelinde sırrın korunması ve emanete sadakat vardır.

Sır kapsamına giren söz, görev veya başka şeyler, kendisine tevdi edilen Müslüman için artık bir emanet hükmündedir. Emanete sahip çıkmak ve onu korumak ise bir Müslümanın başlıca görev ve sorumluluklarındandır.

Bu sorumluluğun ifasında bizim için ayrıca birçok dersi ihtiva eden Abdullah b. Cahş *(r.a)* seriyyesi kısasını kaydetmekte büyük bir fayda vardır:

Hicretin ikinci yılı Receb ayında Rasûlullah *(sav)*, başlarında Abdullah b. Cahş *(r.a)* olmak üzere sekiz kişilik bir müfreze gönderdi. Komutan olarak tayin ettiği Abdullah b. Cahş'a ayrıca bir mektup verdi. Bu mektubu iki gün yol aldıktan sonra açıp okumasını ve ona göre hareket etmesini, ama hiçbir arkadaşını zorlamamasını emretti. İki günlük yolculuktan sonra Abdullah b. Cahş, emir gereği mektubu açıp okudu.

Abdullah b. Cahş kıssası devam ediyor. Ancak bizim konumuzla alakalı olan husus, ashabın gösterdiği sadakat, teslimiyet, güven ve bağlılığın en üst düzeyde olmasıdır. Üstlendiği görevin kendilerini ölüme götürebileceğini bildiği halde Rasûlullah'ın *(sav)* verdiği mektupta neler yazmış olduğuna, emrolunduğu gibi ancak iki gün sonra bakmaktadır. Bu, sırrın korunmasıyla beraber emanete sadakat hususunda da örnek bir tutumdur.

İslam'ın hedeflediği insan modeli, tıpkı ismindeki gibi, yani 'İslam' gibi emin ve güvenilir bir 'İnsan'dır. Müslüman, hazırda olsun, gaipte olsun başka Müslümanların

sırlarını muhafaza eder ve emanetlerine, gerektiği gibi riayet eder. Zira Müslümanın başta gelen özelliklerinden biri de Müslümanların onun dilinden ve elinden emin olmasıdır. İslam'da zarar görmekte zarar vermek de yoktur. Güvenilir olduğuna kanaat edilerek kendisine verilmiş olan veya bir şekilde vakıf olduğu bir sırrı hiç beklenmedik biçimde ifşa eden bir kimse emanete ihanet etmiş olur. Böylece münafık karakterinin belirgin bir özelliğini de ifşa etmiştir. Münafık olduğu hakkında başkaca hiçbir belirti göstermese de sadece bu yaptığı dahi, o kimsenin nifak potansiyeline sahip olduğuna dair kuvvetli bir emaredir.

Müslümanların birbirleri arasındaki münasebetlerinde asıl olan; Müslümanın Müslümana zarar vermemesi, eziyet etmemesi ve zulüm etmemesidir. İslam, bunları haram kılmıştır.

Müslüman, kendisine tevdi edilen sorumluluktan kaçamaz. Bunun başında da yüce Allah'a hakkıyla kullukta bulunmak ve Rasûl'üne bağlılık üzere tabi olması gerekir. Bunun kapsamı da doğal olarak hayatın bütünüdür. Bu mesuliyetlerini üstlenmekten ve ifa etmekten kaçınmak Allah'a ve Rasûlü'ne sadakatsizlik ve ihanet etmekle eş anlamlıdır.

"Ey iman edenler! Allah'a ve Rasûlü'ne ihanet etmeyin ve bile bile kendi emanetlerinize de ihanette bulunmayın."[197]

Müfessirler bu ayetin nüzul sebebiyle ilgili olarak kuvvetli görüşe göre Ebu Lubabe b. Abdi'l Munzir hakkında nazil olduğunu bildirmiştir. Abdurrezzak'ın, Katade ve Zuhri'den rivayetine göre hadise şudur:

197. *8/Enfal, 27*

"Kalelerinde kuşatılan Ben-i Kureyza Yahudileri, Rasûlullah'a şöyle haber gönderdiler: 'Beni Amr b. Avf'ın kardeşi Ebu Lubabe b. Abdi'l Munzir'i bize gönder ki bizim durumumuz hakkında onunla istişare edelim.' Rasûlullah'ta Ebu Lubabe'yi onlara gönderdi. Onu gördüklerinde erkekleri, kadınları ve çocukları onun yanına gelip ondan yardım istediler. Ona sığınıp yüzüne karşı ağlıyorlardı. O da onlara acıdı. Yahudiler dediler ki: 'Ey Ebu Lubabe! Muhammed'in hükmünü kabul etmemizi nasıl görürsün?' diye onunla istişare ettiler. Ebu Lubabe eliyle boğazını işaret etti. Yani: 'Rasûlullah'ın, sizin hakkınızdaki hükmü boğazlanmanızdır' demek istedi. Rasûlullah onu Yahudilere gönderdiğinde böyle bir şeyden söz etmemesini söylemişti. Ardından Ebu Lubabe ne yaptığının farkına varmış, Allah'a ve Rasûlü'ne hainlik ettiği kanaatine sahip olmuştur.

Bunun üzerine Ebu Lubabe, Rasûlullah'a gelmeden önce dosdoğru Mescid-i Nebevi'ye giderek, ölünceye yahut Allah onun tevbesini kabul edinceye kadar hiçbir şey yiyip içmemeye yemin etti. Nihayet, büyük sıkıntılar çektikten sonra bu ayet (28. ayet ile birlikte) nazil oldu. Tevbesi kabul edildi..."

Buradaki ihanetten, öncelikle, Allah'a ve Rasûlullah'a itaati terk edip İslam cemaatinin liderinin verdiği sırrı ifşa etmek suretiyle işlenen masiyet kastedilmektedir. Müslümanların sırlarını kâfirlere açıklamak da kendi emanetlerine ihanet etmektir. Nitekim Ebu Lubabe *(r.a)* talimatlandırılmış olduğu halde kendisine emanet olarak tevdi edilmiş olan sırrı ifşa ettikten sonra Yahudiler savaşmayı bırakmadılar.

Müslümanın, kardeşine güvenerek ona tevdi ettiği her bir sırrı gizlemek, onu gizlemekte şer'an herhangi bir günah söz konusu olmadığı müddetçe, kendisinin üzerinde bir emanettir. Bunun gibi, yüce Allah'ın, kulu yüklemekle kendisini mükellef tuttuğu her bir mesuliyet de kul için

bir emanettir. Kula düşen ise bu emanetlere hainlik etmemektir.

Ebu Lubabe *(r.a)*, Rasûlullah'ın *(sav)* sırrını aleni bir söz, bir fısıltı ya da yazılı bir mektup şeklinde Yahudilere vermiş değildi. Sadece bir işaret, sırrın ifşasına ve ayette bildirilen 'ihanet' gibi bir cürmün işlenmiş olmasına yetti. Hal böyleyken, gizli-açık görüşmeler ve kendi aralarındaki tedbirsizce konuşmalar ile Müslümanların mahrem meselelerini orta yerde yayan, çene kasları gevşek tiplerin yaptıkları cürümlerin tahribatı çok daha büyük ve uzun süreli etkileri olacak cinstendir. Bu vaziyetin, Ebu Lubabe *(r.a)* kıssasıyla kıyası da mümkün değildir. Özellikle günümüzde sık karşılaştığımız bu karakterlerin yaptıklarını bu ayetin kapsamında değerlendirmek de oldukça zordur. Bunu şöyle bir misal ile açıklamaya çalışalım: İslam, kişinin, anne babasına 'öf' demesini dahi yasaklar.

Anne, babaya 'öf' demek dahi yasak iken, onları dövmenin hükmü ne olur?

"...Onlardan birisi ya da ikisi senin yanında ihtiyarlığa erişirse onlara, 'Öf!' deme. Onlara ağır söz söyleme..."[198]

Bu ayetin tefsirinde bazı müfessirler şöyle demiştir: 'Bu ayet burada çok ince bir hususa dikkatimizi çekmektedir. Allah, anne babaya öf demeyi bile yasaklamışken, bundan daha ileri düzeydeki sözlü ya da fiili rahatsızlık verici her şeyden öncelikli olarak sakındırmaktadır.'

Bu açıdan bakıldığında, Ebu Lubabe'nin *(r.a)* bir işareti dahi sırrın ifşası anlamında büyük bir hadise ise, bundan

---

198. 17/İsra, 23

daha ileri seviyede onlarının vahameti net bir biçimde ortaya konabilecektir.

Her insandaki merak duygusu fıtridir. Bu duygu, ahlaki bir disipline tabi kılınmadan kişi için birçok sıkıntı ve musibetlere yol açar. Hayatın gerektirdiklerini, doğal olanı ve emrolunanları öğrenmek haricindeki önü alınamayan merak duygusu, insanı, başkalarının gizli hallerini araştırarak sırlarına muttali olmaya yöneltir. Kişi bunu ancak mücahede etmek suretiyle terbiye edebilecektir. Böylelikle nefsin tezkiyesinde hatırı sayılır bir merhale kat etmekle beraber dünya ve ahireti için zararlı olan kötü bir ahlaktan da kurtulmuş olacaktır.

Aynı cemaate mensup kişiler arasında olduğu gibi, aralarında ortak, benzer veya yakın nitelikler bulunduğu için bir araya gelen insanlar, birbirlerine şahsi veya cemai sırlar ihtiva bazı sorular dahi sorabilmektedirler. Kuşkusuz bunun en mühim nedeni, Müslümanlar arasındaki güven ve samimiyettir. Müslümanlar arasındaki münasebetlerde asıl olan da budur. Fakat özelliklede bu tür durumlarda şahsi ya da cemai olsun, mahrem bilgilerin sırf muhabbet olsun diye asla paylaşılmamasına azami dikkat gösterilmelidir. Samimiyet ve güven olmalıdır. Bununla beraber kontrol elden bırakılmamalıdır.

Muhatabımız çok faziletli ve ilim ehli bir şeyh, uzun süre cepheden cepheye koşmuş bir mücahid ya da davet yolunda ömrünün uzun yıllarını zindanlarda geçirmiş bir davetçi de olsa, ilgili ve yetkili olmadıkları müddetçe sır kapsamındaki meseleler onlarla paylaşılmaz. Tıpkı Enes'in *(r.a)* annesine karşı gösterdiği asil tavır gibi ilkeli davranmalıdır.

Şüphesiz ki, hanım sahabelerin önde gelenlerinden birisi olan Ümmü Süleym *(r.anha)* yiğit bir dava kadınıydı. Oğlu Enes'i henüz dokuz yaşındayken Rasûlullah'ın *(sav)* hizmetine vermişti. Davaya sadık ve güvenilir bir insan olması bir tarafa o sıralar gencecik olan Enes'in de annesiydi. Enes *(r.a)*, tüm bunların farkında olduğu halde Rasûlullah'ın *(sav)* sırrını annesine dahi açmadı. Öyle ki Enes *(r.a)*, yüz yıldan fazla bir süre ömür yaşadığı halde Rasûlullah'ın *(sav)* öğüdünü tutarak o sırrı hiç kimseye söylememiştir.

Ebeveyn ile çocuk arasında veya samimi dostlar arasında ya da kadın ile kocası arasında rahatça konuşulup tartışılabilecek birçok konu vardır. Mesela, mazide kalan anılardan konuşulur, güncel meseleler tartışılır veya gelecek ile ilgi planlamalar ve hayallerden söz edilir. Ancak kendisine tevdi edilmiş bir emanet olan Müslümanların sırlarını, görevi ve yetkisi olmadığı halde en yakın arkadaşına, karısına (veya kocasına) ya da anne babasına dahi ifşa etmesi, ayette belirtilen ihanetin bir cüzüdür. Bu zincirin en zayıf halkası da ne yazık ki karı koca, yani aile ortamıdır. Çünkü burada konuşulanlar en mahrem konulardır. Mahrem konular açılırken, her kim olursa olsun muhatap için tabiri caiz ise, tüm arşivler ile hazinelerin kapıları ardına kadar açık tutulur. Oysa emanet olarak alınmış bir sır, Enes *(r.a)* örneğinde olduğu gibi öz anneye dahi açıklanmamalıdır.

Özellikle İslami bir cemaat içerisinde çalışma yapan kardeşler bu hususta çok daha dikkatli olmalıdır. Allah'ın bir nimeti olan evlilik, sürekli sırların paylaşıldığı bir ihanet yuvasına dönmemelidir. En kötüsü de kadının kocaya, kocanın kadına onu ilgilendirmeyen cemaatsel meseleleri açtığı evler hıyanet fabrikasına dönüşür. Bu evlerde yetişen çocuklar hainliği anne babadan bir ahlak

olarak kapacaktır. İkinci olarak arkadaş meselesi gelir. Aynı İslami çalışma içerisinde bulunup farklı hizmet alanlarında bulunan Müslümanlar azami dikkatli olmalıdırlar. Cemaatlerinin veya çalışma alanlarının sırlarını paylaşıp, İslam kardeşliğini hıyanet kardeşliği ve günah ortaklığına çevirmemelidirler.

Bu hassasiyetin oluşması ve bir ahlak olarak yerleşmesi için ısrarlı bir mücadele gerekecektir. Yapılacaklar tespit edilip istikrarlı bir şekilde tatbik edildikçe müspet netice de alınacaktır, inşallah.

Kişinin, kendisini ilgilendirmeyen şeyleri terk etmesi ile güzel bir başlangıç yapılabilir. Rasûlullah'ın *(sav)* buyurduğu üzere böyle bir tavır, Müslüman kişinin İslam'ının güzelliğindendir.

İkinci olarak; Müslümanların sohbet meclislerinde muayyen şahıslar veya sair cemaatlerin konu edilmemesidir. Bir şahıs ya da bir camia hakkındaki konuşmalar elbette ki özel gündem maddesi olarak sohbet konuşması yapılmaz. Bu konular; muhabbet, dertleşmek, sohbet, kaynaşma veya 'Ne olacak bu insanların hali?' diye hayırlı bir iş yapılıyormuş gibi bir niyetle başlasa da, genellikle gıybet ortamına dönüşebilmektedir.

Böyle bir ortamda mevzu mevzuyu açar, nihayet muhabbetin yarenleri ne kadar çok ve gizli malumatlar bildiklerini göstermek arzusuyla şahsi yahut cemai sırları dahi konuşmaktan kaçınmazlar. Bu tür ortamlarda kişilerin konuşma arzuları o denli şiddetlidir ki, insanlar mahrem sırlarını dahi sohbet meclisinde herkese takdim edebilmektedir.

Bunları yapan bir Müslüman pek tabii ki, 'sırlarımızı satalım, hainlik edelim' gibi bir niyetle yapmıyordur. Her ne kadar kötü niyetle yapılıyor olmasa da Müslüman şahsiyetleri veya İslami cemaatleri ilgilendiren olumsuz sonuçları değişmeyecektir.

Ali'ye *(r.a)* nispet edilen bir rivayette şöyle söylediği nakledilir:

"Sır senin esirindir, sende kaldığı müddetçe sen ona hakimsindir. Sır, senden çıktıktan sonra ise sen onun esiri olursun."

İmam Maverdi *(r.h)*: 'Sırları muhafaza etmek, sahibini muvaffakiyete götüren en önemli etkenlerdendir. Özellikle cihadi meselelerdeki sırların korunması kesinlikle şarttır.' der.

Gerektiğinde gizli hareket etmek ve sırları her ne pahasına olursa olsun korumak, İslam'ın, Müslümanlara kazandırdığı büyük ve seçkin bir ahlaktır. Buradaki gizlilikten kasıt, işleri, sırf anarşi olup cinayet şebekesi olarak istihdam edilen gayri İslami bazı örgütlenmelerin ortaya koydukları katı hiyerarşik bir örgüt gizliliği modeli değildir elbette.

"Ey iman edenler! Tedbirinizi alın..."[199]

Müslümanların, gerektiğinde gizli hareket etmesinin bir delili de bu ayet-i kerimedir. Şüphesiz ki tedbirin başta geleni mahremiyetin muhafazasıdır. Bu, yüce Allah'ın "Namazı kılın, zekatı verin, cihad edin" emirlerindeki gibi açık ve kat'i bir emirdir. Rasûlullah *(sav)* bir aile reisi, bir cemaat önderi (ve sonradan devlet başkanı) ve bir ordu

199. 4/Nisa, 71

komutanı olarak bu Rabbani stratejiyi mükemmel bir şekilde uygulamıştır. El-Aziz ve El-Celil olan Rabbimiz Rasûlullah'ın *(sav)* ashabını *(r.anhum)* tezkiye etmiş, Rasûlullah da onları övmüştür. Ashabına tam bir itimatla güveniyor olduğu halde dahi birçok işlerini ve seferleri onlardan gizlemiştir. Zorluk seferi olarak isimlendirilen Tebuk gazvesi haricinde, gazvelerindeki hazırlık aşamasında ashabına dahi gidecekleri nihai hedefi söylememiştir.

Günümüzde tanık olunan bazı durumlar, Rasûlullah'ın *(sav)* bu şekilde tedbirli davranmasının hikmetini daha net olarak açıklar mahiyettedir. Mesela, kişi, cemaatinden veya hocasından önemli bir konuda bazı şeyler öğrendi veya dinledi. Bunları, tedbirsiz davranmak suretiyle ilgisiz ortamlarda dile getirdiğinde bilmeden de olsa bir ihanetin içerisinde yer almış olacaktır. 'Sırrını söyleme dostuna; dostun da söyler dostuna' hakikatine binaen o söz yaygınlaşır, ta ki düşmanların casusları bundan haberdar olur. Malum olduğu üzere İslam düşmanları, hangi şekilde olursa olsun Müslümanlardan öğrendikleri her sözden yararlanabilmektedirler. Öyleyse Müslüman, cemai sırlarını kendisine emanet edilmiş olarak kabul etmeli, bunu özellikle de yabancıların bulunduğu ortamlarda açıklamamalı ve bundan bir başkasına asla söz etmemelidir. Bilhassa bu, bilerek ve isteyerek yapılmamalıdır.

Müslümanlar arasında zaman zaman yanlış bir kanaat oluşabilmektedir. Şöyle ki: Mahrem bilgilerin korunması hususunda gösterilen hassasiyet, bu meselinin ehemmiyetinin farkına varamamış kimi Müslümanların, güvenilirliklerinden hissedilir derecede bir huzursuzluk duymalarına neden olabilmektedir. Oysa durum hiç de öyle değildir. Sınırların ortalığa saçıldığı, kimin ne olduğu ve

ne dediğinin pek de anlaşılmadığı cemai bir ortam hiçbir Müslümana güven vermez. Durum zamanla öyle bir hal alır ki insanlar birbirlerinden işkillenmeye başlarlar.

Bu çerçeveden bakıldığında Rasûlullah'ın *(sav)* gazvelerinin genelinde başarıya ulaşması ve zaferler elde edilmesinin bir nedeninin de, askeri planlama ve hareket stratejisiyle ilgili sırların özelliklede hazırlık aşamasında hiçbir şekilde ilan edilmemesi olduğu görülecektir.

Rasûlullah'ın *(sav)* uyguladığı gizlilik stratejisi o derece başarılıydı ki bazen bir beldeyi kuşatma altına aldıktan sonra düşman ancak haberdar olabiliyordu. İslam ordusunun planından, harekete ne zaman geçeceklerinden, harekete geçtiklerinde nihai hedefin neresi olduğundan ordu bile haberdar değildi. Böyle bir durumda velev ki münafıklar, düşmanla işbirliği yapsa yahut Medine'de düşmanın casusları olsa dahi yine hiçbir bilgi elde edemeyeceklerdi. Cemai ve cihadi meselelerdeki gizlilik, sır saklama ve mahremiyeti koruma çabalarının hayati öneme haiz olduğu hakikatine binaen her bir Müslümanın, Rasûlullah'ın *(sav)* bu sünnetini kendileri için ahlak edinmeleri de aynı derecede hayati öneme haizdir.

Burada altı çizilmesi gereken bir nokta vardır. Müslümanların arasında ahlaki olgunluğunu tamamlayamamış, sınırların muhafazasını 'kendisine güvenilmediği' şeklinde anlayan tipler Müslümanları gevşekliğe sevk etmemelidir. Ahlakı bozuk insanın hatırı için Nebevi hareket metodunun temel taşlarından olan bir ilke çiğnenmemelidir. Olmayan ve hak edilmeyen bir hatır için Nebi'nin *(sav)* hatırı kırılmamalıdır.

Modern çağda yaşayan muvahhidlerin de müşriklerden ve şirk sistemlerinden ayrılmalarının, ihtilaflarının, buğz etmelerinin, mücadelelerinin ve nihayetinde savaşmalarının tek sebebi, sahih tevhid inancına olan bağlılıklarıdır. Rasûlullah'ın *(sav)* seçkin ve örnek cemaatinin içerisine dahi kalbi gevşek ve zayıf yaratılışlı bazı hastalıklı tiplerin bulunduğu bir hakikattir. Dünya ve ahiret saadetine ulaşmaya vesile olan hidayet önderi Rasûlullah'ın *(sav)* arkasında saf tutmuş ve seferlere çıkmış birçok münafık karakterler de vardı. Hiç kuşkusuz böyle tipler günümüzde de tevhid cemaatinin içerisine sızmakta başarılı olabilirler. Müslümanların muvaffakiyetinden zahiren çok büyük mutluluk duyuyorlarmış gibi bir görüntü verebilirler. Bunlar, esasen yılan tıynetli tiplerdir. Zahiri görünümleri yumuşaktır fakat içleri zehir doludur.

Allah *(cc)* Müslümanların, bu sınıf insanları hiçbir şekilde sırdaş edinmemelerini emretmektedir. Bu ilahi emir, Müslümanlar için adeta bir koruma kalkanı gibidir.

İslam davasına samimane bir surette gönül vermiş ve olanca gücüyle hizmet eden bazı Müslümanlar, fıtratlarından kaynaklı hilmden veya cemai tecrübelerinin eksikliğinden ötürü ya da masumane safiyetlerinden dolayı zaman zaman bu tiplerle aldanabilmektedirler. Asıl niyetleri, İslam'a ve Müslümanlara zarar vermek olan bu hastalıklı tiplerin dillerinden bal damlıyormuş gibi bir tutum takınmaları nedeniyle bu aldanış, Müslümanı, onlarla daha ileri seviyede bir münasebete de yöneltebilmektedir. Öyle ki, onlara iyi niyet ve muhabbetle yaklaşacak, camia içerisindeki herhangi bir Müslümana itimat eder gibi itimat edecek, yakın arkadaş ve dost edinecektir. Bu saf Müslümanın hali, tuzağa düşürülmeye çalışılan ava

benzer. Çünkü karşıdaki münafık karakter kurt gibidir. Açık vermemeye çalışır ve muhatabının güvenini elde edebilmek için en olmadık taktikler üretir. Bir yerlerden görevlendirilmiş ise, o, ayrıca yönlendirilmekle, talimatlandırılmakta ve taktiklendirilmektedir de. Bunun da bilincinde olunmalıdır.

Bunları fark edemeyen Müslüman, onu da 'Güvenilir bir Müslüman' olarak göreceği için tereddüt bile etmeden kişisel veya cemai sırlarını kendisiyle paylaşabileceği uygun bir kıvama gelecektir. Bu kıvam elbette ki bir anda olmaz. Bilinmelidir ki sabır, sadece Müslümanlara has bir husus değildir.

Allah *(cc)*, Müslümanları bu tehlikelere karşı açıkça uyarmakta, aydınlatmakta ve sakındırmaktadır. Sırdaş edinilmesi yasak olanlar öncelikle kâfirler olsa da bu yasaklama Müslümanların dışındaki tüm gayrı İslami kişi ve kesimleri de kapsamaktadır.

Münafıklar, -ki en tehlikeli olanları bunlardır- özellikle de günümüzde çok farklı teknikler ve taktikler kullanarak Müslümanların arasına sızmakla, güvenlerini kazanıp sırlarına muttali olmaya çalışırlar. Müslümanlara zarar vermede, birinci derecede fail olarak veya önderlerine yönelik suikastlerde, cemaatin sırlarını ifşa etmede ve diğer zarar verebilecek hususlarda istihbari faaliyetlerde bulunarak kâfirlerle işbirliği yapmak suretiyle münafıkların tahribatı çok daha fazla olabilmektedir.

Bu tip münafıklar Kur'an-ı Kerim'de belirtilen özellikleriyle tanınabilir. Bunun dışında Rasûlullah'ın *(sav)* münafıkların özelliklerini beyan buyurduğu hadisler vardır. Ayrıca

cemai hizmetlerde geçirdiği uzun yıllarda Müslümanın bu karakterleri tanımasını kolaylaştıracaktır.

Allah *(cc)*, kendimiz dışındakileri sırdaş edinmemizi yasakladığı ayet-i kerimede şöyle buyurmaktadır:

"Ey iman edenler! Kendi dışınızdakileri sırdaş edinmeyin. Çünkü onlar size fenalık yapmaktan çekinmezler. Ve sizin sıkıntıya düşmenizi isterler. Gerçekten, kin ve düşmanlıkları kendi ağızlarından meydana çıkmıştır. Kalplerinde sakladıkları düşmanlık daha büyüktür. Eğer düşünüp anlıyorsanız, ayetlerimiz size açıklamış bulunuyoruz."[200]

Allah *(cc)*, sonraki ayette Müslümanların gerçekleştirmesi halinde kendi dışındakilerin hilelerinden zarar görmeyecekleri yolu da göstermektedir:

"Eğer sabreder ve Allah'tan sakınırsanız (onların) hileleri size zarar veremez."[201]

200. 3/Âl-i İmran, 118

201. 3/Âl-i İmran, 120

İnsanlar Faydalı Olmanın Usulü ve Çeşitleri Hakkında

Müminlerle ilgili olarak ayet ve hadislerde birçok özellikler sıralanmıştır. Bu özellikleri herhangi bir değişikliğe uğratmadan bizzat kendi kişiliğinde toplamak müminin başlıca görevlerindendir. Hiç değilse samimi olarak bunları hedeflemeli ve bu hedefe vasıl olmak için olanca gücüyle ihlas üzere gayret göstermelidir.

Şüphesiz ki mümin bir kimsenin bulunduğu bir ortamda her daim hayır ve güzellikler ile fayda ve yardımlaşma vardır. Zira müminin her işi hayırdır, hayır olmalıdır. Bununla mükelleftir. Kur'an ayetleri ve Rasûlullah'ın *(sav)* hadislerinde bu konuda birçok emirler, yönlendirmeler ve teşvikler vardır.

"Muhakkak ki Allah, adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder, çirkin işleri, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor."[1]

---

1. *16/Nahl, 90*

Bu ayette zikredilen ilk üç husus dünya hayatının düzeninin sağlanması için zaruri olan esaslardandır. Bunların başında da her şeyi, gerektiği gibi tam olarak yerine getirmek, her hak sahibinin hakkını vermek ve tüm muamelelerde ölçülü davranmak ile adaletin sağlanması gelir.

İkincisi; iyilik bağışta bulunmak, hayır yapmak, emrolunan şeyleri gerektiği gibi ifa etmek ve ibadetlerini de, hadis-i şerif'te belirtildiği gibi 'Allah'ı görüyormuşçasına' yapmak ile gerçekleşecek olan ihsandır.

Üçüncü esas da akrabaya yardımdır. Onlara karşı iyi davranmak ve ihtiyaçlarını karşılamak gerekir. Yakın veya uzak akrabalara iyilikte bulunmak da, bu esaslardandır.

Allah *(cc)* müminleri, "İnsanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmet..."[2] olarak nitelemektedir. Müminlerin insanlara faydalı olması hususu geneldir. Bu yararlılık herhangi bir İslami çalışmayla sınırlandırılmayacağı gibi, sadece Müslümanlara faydalı olmak şeklinde bir çerçeveye de sıkıştırılamaz.

Abdullah b. Ömer *(r.a)* şöyle demiştir:

"Rasûlullah:

— Ağaçlardan bir ağaç vardır ki yaprağı dökülmez, tıpkı Müslüman gibidir. Nedir o, haydi söyleyin bakalım, buyurdu.

İnsanlar kırlardaki ağaçların isimlerini saymaya başladılar. Benim içimden 'Hurma' demek geçti, ama utandım söyleyemedim. Sonra:

2. 3/Âl-i İmran, 110

— Ey Allah'ın Rasûlü, sen söyle, nedir, bu? dediler.

Rasûlullah:

— Hurmadır, buyurdu."[3]

Rasûlullah'ın *(sav)*, Müslümanı hurma ağacına benzetmesi bu ağacın gölgesinden yapraklarına kadar, insanlar için büyük faydalar ihtiva etmesinden dolayıdır. Müslümanın benzetildiği hurma ağacının gövdesi sütun gibi düzdür. Büyük ve dilimli yapraklarından sepet ve hasır yapılır. Liflerinden ip, öz suyundan/usaresinden de palmiye meşrubatı yapılır. Ayrıca tatlı, besleyici ve birçok cinsi olan meşhur hurma meyvesini verir. Sıcak iklimlerde yetişen bu ağaç yaz-kış tüm mevsimlerde fayda verir.

İşte müminin misali de böyledir. Böyle de olmalıdır. Allah *(cc)* katında en sevimli olan kimsenin insanlara en faydalı olan mümin olduğunu bildiren Rasûlullah *(sav)*, bu üstün ahlakta da bizler için örneklik ve önderlik etmiştir.

Kul, her ne kadar Allah'a *(cc)* sevimli olan söz ve amellerde O'na *(cc)* yaklaşacak olsa da asıl ve en önemli husus, yüce Allah'ın o amelleri kabul buyurup kulu sevmesidir. Sevgi meselesinde birçok iddia sahibi olduğu halde bu iddiasını yüreklice ve samimane bir surette ispatlayanlar nadirdir. Allah'ın *(cc)* sevgisine mazhar olabilen bir mümin; nefsine, ailesine, içinde bulunduğu camiaya, ümmete ve tüm insanlara faydalı olandır. Bu haliyle o kimse; sabredendir, iyilik edendir, çokça tevbe edendir, temizlenendir, takvalıdır, ihlasa erdirilmiştir ve müminlere, sağlam bir bina gibi saf bağlayarak düşmana karşı çarpışandır. Bunların

3. *Buhari, İlim, 5; Müslim, Sıfatu'l Münafıkın, 63.*

hepsi kişinin hem bizzat kendisi için hem de insanlar için türlü faydalara vesile olan hayırlı amellerdendir.

Rasûlullah'ın *(sav)* hadislerinde de faydalı ve hayırlı olan amelleri bildiren nice hadisler vardır. İşte birkaç örnek:

Ebu Hureyre'nin *(r.a)* rivayet ettiğine göre Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"Kim bir Müslümanın dünya sıkıntılarından bir sıkıntısını giderirse, Allah da onun kıyamet sıkıntılarından bir sıkıntısını giderir. Kim zor durumda olan bir Müslümana kolaylık sağlarsa, Allah ona hem dünyada, hem de ahirette kolaylık ihsan eder. Kim bir Müslümanın ayıbını örterse, Allah onun dünya ve ahiret ayıplarını örter. Kul kardeşinin yardımında oldukça, Allah da onun yardımında olur."[4]

Osman'ın *(r.a)* rivayet ettiğine göre Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"En hayırlınız, Kur'an'ı öğrenen ve öğreteninizdir."[5]

Aişe *(r.anha)* validemiz rivayet etmiştir:

"Rasûlullah şöyle buyurmuştur: 'En hayırlınız, ailesine en iyi davranandır. Ben, içinizde ailesine en iyi davrananım...' "[6]

Cabir'den *(r.a)*:

"Rasûlullah şöyle buyurdu: 'Küçük de olsa hiçbir iyiliği hor görme! Kardeşini güler yüzle karşılaman dahi iyiliktir...' "[7]

---

4. *Müslim, Zikir ve Dua, 38; Ebu Davud; Tirmizi.*
5. *Buhari, Fedailu-l Kur'an, 21; Ebu Davud; Tirmizi; İbni Mace.*
6. *Tirmizi, 3895.*
7. *Buhari, Edeb, 33; Tirmizi, 1970.*

Naklettiğimiz hadislerdeki hayırlar, Müslüman şahsiyetin özelliklerinden olmakla beraber insanlara faydalı olmanın da birer yolu ve vasıtasıdır. Müslümanın hurma ağacına benzetilmesinin bir başka hikmeti böylece daha görünür bir hale gelmiş oluyor. Müslümanın konuşması, düşünüşü, çalışması, ibadeti, cihadı, ilim tedrisatı, daveti hatta sükutu dahi tamamen hayırdır yahut hayra ulaştıracak bir vesiledir. Vakıa öyle değilse dahi, olması gereken budur. Bunun gerçekleşmesi için azami gayret gösterilmelidir. Çünkü bu erdeme ulaşmak tüm Müslümanlar için bir borç, bir yükümlülüktür. Bu yükümlülük kapsamındaki bazı hayırları Rasûlullah *(sav)* bizlere şu şekilde öğretmektedir:

Ebu Hureyre'den *(r.a)* şöyle rivayet edilmektedir:

"İnsanın üzerine güneşin doğduğu her günde her bir eklemi için vermesi gereken bir sadaka vardır. İki kişinin arasını ıslah etmek, bir sadakadır; Bir kimseye yardım ederek bineğine bindirme veya eşyasını kaldırmada yardımcı olmak, bir sadakadır; Güzel söz bir sadakadır; Namaza gitmek için attığı her adım bir sadakadır; Yoldaki rahatsızlık verici şeyleri kaldırmak da bir sadakadır."[8]

Sadaka deyince akla ilk olarak hemen şu gelir. Yolda yürürken bir sokağın başında, pejmürde haliyle oturan dilenciye cepteki en küçük madeni parayı, açtığı mendilin üzerine bırakmak ya da kapıya kadar gelmiş fakire bir şeyler vermek... Elbette ki bunlar da sadaka kapsamına girer. Ancak bilinmelidir ki günlük sadaka borcumuzu ödemek için yüce Rabbimiz bizlere büyük ihsan ve ikramda bulunmuştur.

---

8. *Buhari, Cihad ve Siyer, 128; Müslim, Zekat, 56.*

Bu borcun ifası için en kolay, zahmetsiz ve bedelsiz yollardan bir tanesi de Müslüman kardeşine tebessüm etmektir. Kişi böylelikle hem sadaka borcunu ödemiş olur hem de insanlara faydalı olmuş olur. Demek ki eklemlerimizden dolayı günlük sadaka borcumuzu ödemenin zikir ve başka insanlara fayda sağlamak, gibi birçok yolu bulunmaktadır. Ashab da *(r.anhum)*, bu hususu Rasûlullah'a *(sav)* sormuş ve başkaca hayır kapılarını öğrenmemize vesile olmuşlardır.

Ebu Musa'dan *(r.a)*:

"Rasûlullah:

— Her Müslümanın vermesi gereken bir sadaka vardır, buyurdu.

Oradakiler:

— Ey Allah'ın elçisi, bir kimse imkan bulamaz ise? diye sordu.

— Eliyle çalışır, hem kendi nefsine fayda verir hem sadaka dağıtır, buyurdu.

— Buna da imkan bulamaz ise? dediler.

— İhtiyaç sahibi, yardım isteyen mazluma yardım eder.

— Buna da imkan bulamaz ise? diye tekrar sordular:

— Hayırlı şeyler ister, kötülüklerden uzak durur. Çünkü bu da kendisi için sadakadır, buyurdu."[9]

Şüphesiz ki tüm bu Nebevi öğütler, Müslümanın doğru

9. *Buhari, Zekat, 30; Müslim, Zekat, 55.*

bir istikamete yönelmesi ve ahlaki erdeme ulaşması içindir. Müslüman; yüce Allah'ın, kendisine ne kadar çok yardım etmesini istiyorsa, bu arzusundaki samimiyetini ve ısrarını Müslüman kardeşlerine, hayırlı işlerinde yardıma devam etmekle ortaya koymalıdır.

Müslüman; yüce Allah'tan, hem dünyada hem de kıyamet gününde ayıplarının örtülmesini istiyorsa bu arzusundaki ciddiyetini Müslüman kardeşlerinin ayıplarını setretmekle göstermelidir.

Kişinin; kardeşinden, annesinden, babasından, eşinden ve çocuklarından kaçacağı, herkesin kendi nefsine yetip artacak derdinin olacağı kıyamet gününde yüzünün parlak, güleç ve sevinçli olmasını isteyen Müslüman, nerede olursa olsun, mazlumun, muhtacın, yetimin, mustazafın ve çaresizin imdat çığlığına koşmalıdır. Kulakları sağır eden o ses gelmeden önce, mustazafların ta arşa yükselen iniltilerini duymalı, dindirmek için dertlerine ve yaralarına merhem olmalıdır. Gücü nispetince bunları yapmalıdır ki hem dünyada ilahi yardıma mazhar olsun hem de "Şüphesiz ki iyiler Naim (cennetin)dedirler."[10] müjdesine nail olsun.

Bu durumda yapılan hayır ve iyilikler sonuç itibariyle yine kişinin lehinde olmak üzere kendisine dönecektir.

"Kim hayırlı bir iş yaparsa, bu kendi lehinedir..."[11]

Müslümanın ihlas ve ihsan üzere yapacağı amellerin uhrevi hayatta müjdelere nail olmasına vesile olması umulmakla beraber onun böyle güzel bir akıbete ulaşabilmesi

---

10. 83/Mutaffifin, 22

11. 41/Fussilet, 46

için dünya hayatı boyunca hak ve hidayet üzere sebat etmesi gerekecektir.

İnsanlara faydalı olacak hayırlı işlerde gayret göstermek ve tüm amellerinde ihlaslı olmak, Müslüman için hidayet üzere sebatın kolaylaştırılmış olduğunu gösterir.

"Kim hidayet yolunu seçerse, bunu ancak kendi iyiliği için seçmiş olur…"[12]

Müslüman, herhangi bir kardeşine yardım ederken yahut tevhid davasına hangi alanda olursa olsun hizmet ederken, aynı zamanda kalbinin ve ayaklarının hak üzere sabit kalması için de çaba göstermiş olmaktadır. Allah'ın dinine yardım etmekle, bu amellerindeki ihlası oranında ilahi yardımı ve ayaklarının hak üzere sabit kılınmasını da garantilemiş olacaktır. Yüce Rabbimizin vaadi haktır:

"Ey iman edenler! Eğer siz Allah'a (Allah'ın dinine) yardım ederseniz, O da size yardım eder, ayaklarınızı kaydırmaz."[13]

Şüphesiz ki yüce Allah dilemedikçe hiç kimsenin ayaklarının hak üzere sabit kalması mümkün değildir. Bu da ancak 'kolay olana' muvaffak kılınanların nasiplendiği büyük bir hayırdır. Böyle bir endişesi olmayan ya da sırf amellerine güvenerek hak üzere sabit kılınanlardan olduğunu iddia edebilen kimse ise helak olmanın kıyısında olduğunu bilmelidir.

Rasûlullah'ın *(sav)* en çok yaptığı dualardan ikisi şunlardır:

---

12. 17/İsra, 15

13. 47/Muhammed, 7

"Ey kalplere tasarruf eden Allah'ım! Kalplerimizi sana itaat etmeye yönelt."[14]

"Ey kalpleri evirip çeviren! Kalbimi dinin üzere sabit kıl."[15]

Ümmü Seleme *(r.anha)* validemizin rivayetine göre Rasûlullah'ın *(sav)* en fazla yaptığı dua budur.

Dikkat edilirse hidayete ulaşmak ve dalaletten korunmak için sadece farz namazlarda günde en az on yedi kez olmak üzere şu duayı okumaktayız:

"Bizi doğru yola ilet!"[16]

Namaz kılan bir Müslüman zahiren hidayet üzeredir. Bununla beraber namazın farz kılındığı ilk vakitten itibaren başta hidayet önderi Rasûlullah *(sav)* olmak üzere tüm Müslümanlar bu niyaz ile Rabblerinin huzura çıkmışlardır. Ve bu, kıyamete dek böyle devam edecektir.

Sahip olunan güzel, değerli ve en önemli bir şeyi koruma iradesi göstermek, onun bu vasıflara haiz olduğunun farkında olmakla mümkündür. Bir Müslüman da, sahip olduğu hidayet nimetinin, hayırların en üstünü olduğunun farkında ve şuurunda olmalıdır. Bu şuurunu diri bir şekilde süreklileştirmelidir ki onu bizzat kendi öz iradesiyle kaybetmesin. Ya da paslı teneke hükmünde olan dünya geleceği ve metaı karşılığında değiş-tokuş yapmasın.

Müslüman, bu şuuru muhafaza edebildiği ölçüde her

---

14. Müslim

15. Tirmizi, Ahmed b. Hanbel, Hakim

16. 1/Fatiha, 6

daim Allah'ın yardımına, lütuf, kerem ve ihsanına mazhar olacaktır.

"...Eğer şükrederseniz, elbette size (nimetlerimi) arttıracağım..."[17]

"...Şükreden ancak kendisi için şükretmiş olur..."[18]

Hidayetin güzelliği, değeri ve öneminin şuurunda olmakla beraber Müslüman, onu kaybedebileceği kaygısını da taşımalıdır. Bu da kendisini, sahip olduğu hidayeti daha çok korumaya sevk edecektir.

Sözünü ettiğimiz bu kaygı; gerginlik, sıkıntı-daralma, sürekli tetikte olma, konsantre olamama, kalp çarpıntısı, terleme, titreme ve nefes darlığı gibi psikolojik ve fizyolojik belirtileri olan herhangi bir hastalıktan kaynaklı kaygı değildir elbette.

Bu kaygı; kişinin dünyasını güzelleştiren, kalbine genişlik veren, ruhunu hafifleten gibi hafifletilen, hayatın zorluklarını daha da katlanabilir kılan, ömrünü ziynetlendiren ve erdemli bir yolculukta kendisine uzun mesafeler kat ettiren, hayırların en büyüğü hidayeti her an kaybedebilme kaygısıdır.

"...Rabbimiz, ayaklarımızı sağlamlaştır (kaydırma)..."[19]

---

17. 14/İbrahim, 7

18. 31/Lokman, 12

19. 3/Âl-i İmran, 147

Hidayet Üzere Sebat Etmek

Müslümanın hidayet ve hayır üzere sebat etmesini sağlayacak hususların başında Allah'a çokça dua etmek gelir.

Allah'ın rızasını elde etmeyi ve ikramlarına mazhar olmaya vesile olan hidayet üzere sabit kılması için kişi, yüce Allah'a gizli-açık, için için taarruzda bulunup dua etmelidir. Rasûlullah *(sav)* alemlere rahmet olarak gönderilmiş ve hidayet önderi olduğu halde bu yöndeki dualarını hiç eksik etmezdi. O dualardan bir tanesi de şudur:

"Ya Hayy, ya Kayyum! Rahmetinle yardım dilerim. Tüm işlerimi ıslah et ve beni göz açıp kapayıncaya kadar -bile- nefsime bırakma."[20]

Hidayet üzere sebat etmeye katkısı olacak bir başka husus da Allah'ın *(cc)* dinine, tevhid davetçilerine, mücahidlere ve muhacirlere ensar olmaktır. Ensar olunamıyorsa da onlara ensar olanların yardımcısı olmaya çalışmaktır.

Tevhid davası için büyük fedakarlıklarda bulunan Müslümanlara sağlanacak fayda, aslında, genişleyen halkalar gibi tüm insanların nasiplenebileceği bir niteliğe haizdir. Çünkü Müslüman, kendisine sağlanan veya bizzat ürettiği faydayı çoğaltarak, kuvvetlendirerek, kalitelendirerek ve niteliğini yükselterek en yakınından başlamak üzere tüm insanlara en güzel bir şekilde ulaştırmaya azami gayret gösterecektir. Öyleyse Müslüman, her an hayırların peşinde koşmalı, iyilikte bulunabileceği vesileler aramalı, Allah'ın dinine yardım edebilmenin yollarını araştırarak elinden gelen katkıyı sunmalıdır.

---

20. *Hakim*

İnsanlara faydalı olmak için kapıların çalınması veya dikkatlerin çekilmesi beklenmemelidir. Müslüman, adeta elinde çok hassas bir metal dedektörü ile değerli maden araması yapan bir defineci gibi hayır yollarını aramalıdır. Çünkü hayırlara en çok ihtiyacı olan yine bizzat Müslümanın kendisidir. Hayırlara ihtiyaç da iki türlüdür. İlkinde tüm insanlar müşterektir. Sağlık, güvenlik, huzur, refah, aile, saadet gibi hususlara herkesin ihtiyacı var ve herkes bu taleplerde bulunur.

İkinci olarak ise çok daha özel bir anlam ihtiva eder. Bu da ancak müminler için geçerli olan hayırlı sözler ve amellerdir. İslam'ın özü ve esası olan tevhid akidesine sahip olmak, İslam'ı anlayıp yaşamaya imkan veren ilim tedrisatı, dünya ve içindekilerden daha da hayırlı olan 'hidayete vesile' olacak davet çalışmaları, mümini cennete girdiren takva ve güzel ahlak, ticarette doğruluk, emanetlere sadakat, komşu hakkına riayet, yöneticilik ve hakemlikte adil davranmak, ortalıkta dürüstlük, hakların hak sahiplerine vermek, ihtilaf ve münakaşalarda izan ve insaf sahibi olmak... Bunlar ve hayatın olağan akışı içerisinde tanık olunabilecek veya karşılaşılabilecek nice hayırlar, mümin için krokisi hazır bir gömü/define gibidir.

Burada dikkat edilmesi gereken mühim bir mesele var. Müslüman hayırlar işledikçe, yaptığı bu hayırlar hiç ummadığı başka hayırların kapısını da açar. En başta yüce Rabbimiz, bu hayırları sebebiyle kulunu maddi, manevi, dünyevi ve uhrevi açıdan büyük nimetlerle rızıklandırır. Çünkü,

"...Kul, kardeşinin yardımında olduğu müddetçe Allah da onun yardımında olur."[21]

---

21. *Müslim, Zikir ve Dua, 38; Ebu Davud, Tirmizi.*

Allah'ın *(cc)* yardımı, Müslümanın kardeşine yardım ettiği sürece kesintisiz bir şekilde devam eder. Buradaki tek şart, yapılan bu amelin ihlas ve ihsan üzere olmasıdır.

Fayda Sağlamada Karşılaşılabilecek Engeller

Konunun başından buyana takdim ettiğimiz ayet ve hadisleri okuyan her bir Müslümanın kalbinden 'Bunları bende yapmalıyım' diye güzel bir niyet geçmiş olabilir. Bilinmelidir ki salt niyet yahut temenni ile bu hayırların elde edilmesi mümkün değildir.

Mesela, en büyük hayır kapılarından birisi olan ilim tahsili ile alakalı olarak İmam Ali *(r.a)* şöyle der:

"Eğer temenni ile ilim tahsili mümkün olsaydı herkes alim olurdu."

Nefse zor gelen ve hevayı adeta zıplatan bu türden bir teşebbüse henüz niyet edildiğinde dahi birçok engelleyici unsurlarla karşılaşılabilir. O güne dek hiç akla gelmeyen o kadar çok sorumluluklar, görevler, ihtiyaçlar ve aksaklıklarla karşı karşıya kalınır ki, kişi, böyle bir hayrı gerçekleştirme niyetini dahi yeniden gözden geçirmeyi hatta sorgulamayı bile düşünür. 'Subhanallah! Nasıl da unutmuşum!', 'Hay Allah, bunu nasıl ihmal etmişim!' dedirtebilecek bazı meseleler şıp diye ortaya çıkıverir. Dünya işlerinden hiç anlamayan bir zat, meğer müthiş bir iş adamı zekasına ve potansiyeline sahip olduğunu keşfediverir!

Temiz fıtrat, selim kalp ve sahih akide sahibi Müslüman, adeta mıknatısın bir demir parçasını kendisine doğru çekmesi gibi hayırlara ve faydalı amellere yönelir. Çünkü hayır ile fıtrat iki ezeli dost gibidir. Fıtrat, şeytani

arızalardan salim olduğu müddetçe hayırları elde etmeye çalışmaktan asla geri durmaz. Müslümanın hayırları elde etmesi ve insanlara fayda sağlamasının önündeki engellerin başında şeytan gelir.

Müslüman; nefsine, Müslümanlara veya insanların tümüne her hangi hayırlı bir amel ve söz ile faydalı olmaya çalıştığında karşılaşacağı ilk ve en önemli engel şeytanın türlü vesveseleri ve telbisatı olacaktır.

Şüphesiz ki şeytanın, mümin üzerinde hiçbir yaptırım gücü yoktur.

"Gerçekte şeytanın iman edip Rabblerine tevekkül edenlere karşı hiçbir gücü/hakimiyeti yoktur. Onun hakimiyeti ancak kendisini dost edinenlere ve saptırdığı müşriklere yeter."[22]

Şeytan, kendisi için tayin edilmiş sürenin sonuna kadar müminleri tevhidden, takvadan ve her türlü hayırlardan mahrum etmek için tüm gücüyle çalışır. Müminler üzerinde hiçbir yaptırım gücü olmadığından, verebileceği zararın kapsamı da aslında çok sınırlıdır. Fakat kulun gafil olması ve kalp hallerinin sürekli değişiyor olmasından dolayı o anki zafiyetlerine göre kalbini fiştekleyerek tesir altına almaya teşebbüs edebilmektedir.

Şeytanın müminlere yönelik çabalarıyla ilgili olarak selef alimlerinden birisi şöyle demiştir: 'Müslümanlar meşgul, şeytan ise boştur. Biz onu göremiyoruz ancak o, bizi, kendisini göremeyeceğimiz yerlerden görebilme avantajına sahiptir. Biz sorumluluklarımızı unutabiliyoruz, o ise kendine verilen sürenin sonuna kadar görevini aksatmadan yerine getirir. Bununla bera-

---

22. 16/Nahl, 99-100

ber bizim en büyük düşmanımız olan nefis de şeytanın lehine çalışmaktadır.'

Şeytanın adamı haline gelip şeytanlaşmış insanlar ile cin şeytanların üzerine yoğunlaştıkları temel mesele, Müslümanı hidayetten uzaklaştırmaktır. Hidayetten uzaklaştırmaya muvaffak olamadığı hallerde ise başka taktikleri devreye sokar.

Mesela, hidayet üzere olduğunu zannettirdiği kişinin, 'maslahat' adı altında birtakım fiillerle itikadını ifsat ettirir. Hak ile batılın karıştırıldığı çağdaş sapkınlıklara yöneltir. Tabii olarak o kimseye halâ hak ve hidayet üzere olduğunu zannettirir ve bu zannını kuvvetlendirir. Bu ise kişi için hayırları işlemek ve insanlara fayda sağlamak gibi amelleri engellemekten de daha büyük bir musibet ve mahrumiyettir. Böyle bir şeyi başaramadığında dahi mümini her türlü hayırlardan mahrum bırakmak için hedef küçültür, yeni telbisatlar üretir, fakat asla pes etmez. Bu çabası, mümin kulun dünya hayatındaki son nefesini vereceği ana kadar devam edecektir. Nitekim Rasûlullah *(sav)* Efendimiz bir duasında şöyle demiştir:

"Allah'ım! Ölüm anında şeytanın beni çarpmasından sana sığınırım..."[23]

Şüphesiz ki Rasûlullah'ın *(sav)* bu duası, ümmeti için yaptığı irşadın bir örneğidir. Bu duada da görüldüğü üzere şerrinden Allah'a *(cc)* sığınılan şeytan, ölüm ânına dek mümin kulu hidayetten uzaklaştırma azmindedir.

Şeytanın hali böylede; mümin, pasif ve edilgen bir ko-

---

23. Ebu Davud, 2/92; Nesai, 3/1123.

numda mıdır? Elbette ki hayır. Mümin, Allah'ın razı ve hoşnut olduğu hayırlı ameller işledikçe hep O'na yaklaşır. Mümin, yüce Allah'a yaklaştıkça şeytanın kapsama ve etki alanından da uzaklaşır.

Mümin kul da Allah'ı razı edecek türlü türlü hayırlar ve bu yolla insanlara da faydalı olmak suretiyle kendisini çok sağlam bir koruma altına almış olacaktır. Bu durumda şeytanın kendisi üzerinde herhangi bir tasarrufta bulunması imkan ve ihtimali de ortadan kalkacaktır.

Bu da müminin, insanlara faydalı olmak istikametinde yaptığı hayırlı çalışmalarındaki yüksek performanstan ziyade amellerindeki ihlas ölçüsünce gerçekleşir. Bunun aksi durumlar ise, sonu kesin ve büyük bir zarar olan yorgunluk ve mahrumiyetten başka bir şey olmayacaktır. Konumuzun başlarında kaydettiğimiz 'Vücuttaki eklemler için verilmesi gereken sadaka' ile ilgili hadis-i şerifin işaret ettiği hikmete binaen şunu söylememiz mümkündür. Müminin tezkiyeye başlamasından, hayırlı amellerde bulunup Allah'a *(cc)* yakın olmak için gayret sarf etmesine dek her bir aşama birbiriyle bağlantılıdır.

Bilindiği üzere eklemler vücudumuzun hareket etmesinde büyük bir öneme sahiptir. Mesela, boynundaki eklemlerin olmadığı düşünüldüğünde kişi için hayatın ne denli zorlaşacağı daha iyi anlaşılacaktır. Bu örneği kollarda, bacaklarda, ellerde veya ayaklardaki eklemler/mafsallar içinde vermek mümkündür. Bu uzuvlarda bulunan eklemler eksik veya hasarlı olduğunda o vücut nasıl ki sağlam olarak nitelendirilemiyorsa, müminin niyeti de dahil, İslam'ın zirvesi olan cihada kadar bütün amelleri eğer ihlastan mahrum ise, işlenen o amel kâmil ve makbul

değildir. Ameller, hayırlı ve insanlara faydalı olan cinsten olsa da mutlak surette ihlaslı bir şekilde yapılmalıdır.

Tağuti sistemlerin hakim olduğu toplumlarda, özellikle de günümüzde hayat şartlarının ağır olması, Müslümanlar için ayrıca büyük zorluklara sebep olmaktadır. Bu zorluk çalışılabilecek iş bulmak veya ticaret yapmak konusunda karşılaşılan türden sıkıntılarla da sınırlarını değildir. Yetenek, bilgi ve tecrübe sahibi olan bir Müslümanın haramların sıradanlaştığı bir fesat ortamında dolgun ücretle iş teklifi almasının ne önemi olabilir? Temeli faize dayalı ekonomik sistem içerisinde ve ağır vergi yükümlülüğü altında sanayi üretimine yönelik fabrikalar kurmak, ürünlerin pazarlama ve ticaret faaliyetlerinde bulunmak, hayatın her alanını kuşatan tevhid akidesi gerçeğiyle asla uyuşmaz.

Böyle zor koşullar altında dahi insanlara faydalı olmak gayesiyle hayırların anahtarı olmaya çalışan Müslümanlar; bu çabalarını torpilleyip ifsad etmek için pusuda bekleyen ins ve cin şeytanların türlü engellemeleriyle de ayrıca mücadele etmek mecburiyetinde kalmaktadırlar. Tüm bu olumsuzluklara karşın Müslüman, hayırlarda ön alıp insanlara fayda sağladıkça bu, onun âlicenaplığını da gösterir. Kıyamet henüz kopmamış ve mizan kurulmamışken hemen hemen herkesin lisan-ı halleri ile 'Nefsî Nefsî!' diye feryat ettikleri bir durumda dahi insanlara fayda sağlamak için çırpınan Müslüman, elbette ki şeytanın ve diğer tüm şeytani güçlerin de hedef tahtasına yerleştirilmiş olacaktır.

Davetçi Müslümanlar açısından bu, hakikaten ağır bir yüktür.

"Sabır ve namazla Allah'tan yardım isteyin. Şüphesiz o, Al-

lah'a saygıdan dolayı kalbi ürperenler dışında herkese zor ve ağır gelir."[24]

İslam'a hizmet ya da insanlara fayda sağlama hususlarında yüz yüze kalınacak olumsuzlukların aşılmasında yine, her zaman olduğu gibi müminler yüce Allah'tan yardım dilemeli ve O'na yönelmelidir. Bu durumda şeytanın deniz üzerinde bulunan merkez üssünde planlanacak her türlü yıkım ve ifsat projeleri boşa çıkacak, bütün vesvese ve telbisatları da buhar olup gidecektir.

Bu husus, yaşanmış olan veya yaşanması muhtemel, küçük veya büyük her meselede de böyledir. Müminin niyeti halis olunca şeytani hücumlarda neticesiz kalacaktır.

Yurt veya medrese gibi toplu yaşam alanlarında zaman zaman yaşanması muhtemel bir örnekle somutlaştıralım. Mesela, bir kardeşiniz o gün mutfakta görevlidir. Arkadaşı ise tüm derslerini, ödevlerini, ezberlerini vs. tamamlamıştır. Eğer mutfakta görevli arkadaşına yardımcı olsa, o arkadaşı da kendisi gibi derslerini tamamlamış olacak. Fakat tam da o anda geçen derslerden kalma ezber tekrarlarını hatırlayıverir. Filan dersin özetini de çıkarması gerekiyormuş ama nedense şimdi aklına geldi! Hemen bir ciddi poz takınılır. Geçmişteki ihmallerin giderilmesi için büyük bir azim ve sorumluluk duygusu beliriverir. Oysa yapıp edeceği şey, kardeşine, bir mazeretinden dolayı kısa bir süre yardımcı olmaktır. Basit bir mesele gibi görünmekle beraber şeytan bunu dahi istismar etmeye çalışır. Çünkü burada niyetlenilecek ve tatbik edilecek olan bir hayır vardır. Kardeşine bir istifade sunmak vardır. Bu da

24. 2/Bakara, 45

doğal olarak şeytanı teyakkuza geçirmeye yetmektedir. Öyleyse Müslüman, şeytana gaflet halinde yakalanmamak için niyetini daima 'iyi' tutmalıdır.

Hayırların ve insanlara faydalı olmanın önündeki engellere bahanecilik, savsaklama, ertelemecilik ve nemelazımcılığı da ekleyebiliriz. Bunlar birbirine yakın ve benzer olmakla beraber aralarında nüans farkları vardır. Mesela, beyaz rengin değişik tonları arasındaki açıklık koyuluk şeklinde beliren fark gibi.

Böyle bir ahlak mümin için hayırlarda geride kalmanın, durduğu yerde yerinde saymanın veya bulunduğu mevcut pozisyonu dahi kaybetmenin sebeplerindendir.

Misal, henüz evlenmemiş genç bir kardeşimiz, mevcut hali ile hemen hemen her alanda İslam'a hizmet edebilecek bir konumdadır. Bakmakla yükümlü olduğu eş yok, çocuk yok, torun yok. Bir başına ve serazat/özgür haliyle davaya çok büyük ve değerli hizmetlerde bulunabilecektir. Eğer evliliğini ön plana alarak, davaya hizmeti ötelerse bu öteleme ve ertelemelerinin ardı sonu gelmeyecektir. Davaya hizmeti ve faydalı olmayı sonrasına ertelediği evliliğini gerçekleştirdi diyelim. Mazereti tükenmiş mi oldu? Hayır. Zira evlilikle beraber mazeretler peş peşe sıralanmaya başlar. Geçim derdi, ev kirası, iş bulmak, işten dolayı başka bir şeye vakit ayıramamak, aile de var artık, vs.

Oysa ihlas üzere, selim bir kalp ve adeta adanmışlık ruhuyla davaya hizmete devam etmesi halinde dile getirilmesi ve kağıda geçirilmesi mümkün olmayan büyük hayırlar elde edecektir. Bu hayırların içerisinde saliha bir hanımefendiye tevafuk etmesi de muhtemeldir. Müminin

derdi, tasası dava oldu mu diğer hususlarda büyük lütuflar ve kolaylıklarla karşılaşacaktır. Mümin, eğer gerçek anlamda kendisini tevhid davasına vakfedebilirse ve dava ile ilgili cemai işlerini en güzel şekilde yaparsa onun üzerine öyle iyilikler gelir ki, Allah'ın *(cc)* güzel yardımları ve faydalı ikramlarından oluşan rızıklarını bedeni ve kalbi taşımaktan aciz kalır. Mazeret ve erteleme ahlakı ilk anda mümini hayırlardan mahrum etmekle beraber ileriki aşamalarda daha ciddi manada savsaklamalara ve ihmallere yol açacaktır. Belki de günahların kapısını aralayacak ve eldeki kazanımların kaybolmasına sebep olacaktır. O halde bahanecilik veya ertelemecilik ahlakının terki, ömrün bereketlenmesine, hayırların artmasına ve insanlara faydalı olmanın yollarının açılıp genişlemesine vesile olacaktır, inşallah.

Hayırları kilitleyen veya hayrın önündeki engellerden bir tanesi de tenkitçilik/eleştiriciliktir. Şüphesiz ki işlerin en hayırlı olanı, orta yollu olanıdır. Bunun kuralı ve ölçüsü de adalettir. Eleştiri, mutlak manada yasaklanmış bir şey değildir. Ancak eleştirinin de bir ahlakı, bir disiplini ve bir sınırı vardır. Nasıl ki eleştiri yasağı mutlak değilse, serbestiyeti de sınırsız değildir. Her isteyen dilediği meselede olur olmaz eleştirilerde bulunamaz. Bu tür davranışların Nebevi ahlakta örneği de yeri de yoktur.

Eleştiri, hayırlara teşvik veya masiyetlerden men etmek gayesiyle yapılıyorsa da ölçülü ve makul olmalıdır. Hayırlı neticelerin elde edilmesini amaçlayan Rabbani bir eleştiri mümin için rahmet olur. Eleştiri ve eleştiricilik ahlakının zemini o denli kaygandır ki, karakteri sağlam ve niyeti de halis olanların gereklilik halinde ölçülü olarak yaptıkları eleştirilerin dışında kalanlar genellikle kötü sonuçlar doğurmaktadır.

Eleştirmek fiili, insanlar arasında daha ziyade hoş olmayan bazı çağrışımlar barındıran bir anlam ifade eder. Esasen, yukarıda 'Rabbani' nitelemesiyle ifade ettiğimiz eleştiri; olumlu, yapıcı ve bir şeyin gerçekliğini belirtmek için doğru ve yanlış taraflarını ortaya koymaktır.

Bir Müslüman herhangi bir şeyi eleştirdiğinde eleştiri konusu olan şeyin alternatifini de derhal önerebilmelidir. Düzeltilecek bir şey ise tamamlayıp düzeltmelidir. Bunun dışındaki eleştiriler havanda su dövmektir, çizmeyi aşmaktır.

Gereklilik veya zaruret hallerinde yapılacak eleştirilerde dahi üsluba çok dikkat etmek lazımdır. Eleştiriyi yapacak bir Müslüman, eleştiri dozunu çok iyi ayarlamalıdır. Doz iyi ayarlanamazsa kardeşliği ve muhabbeti zehirler. Hayırları engeller. Müslümanın, insanlara faydalı olması yönündeki şevkini kırar.

Cemai çalışmalardaki eleştiriciliğe dikkat edilmelidir. Cemai bir ortamda sırf eleştiricilik ahlakıyla malum ve maruf olan birisinin bu malayani işini terk etmesi için nasihatte bulunulur. Böyle bir kişinin dava adına hangi hizmetlerde ve fedakarlıklarda bulunduğuna bakılır. Değerlendirmede asıl olan, kişinin samimi olarak ortaya koyduğu hayırlı amellerdir. Cemai çerçevede veya diğer sosyal alanlarda olsun insanlara fayda sağlayıp sağlayamadığı gibi hususlar da dikkate alınacak kriterlerdir. Zira 'Ainesi iştir kişinin, lafa bakılmaz' denilmiştir.

İslam davası adına ihlas ve ihsan üzere herhangi bir değer üretmeyen ya da kapasitesi ölçüsünde katkıda bulunmayan kimselerin Müslümanları eleştirmeye de hakları

yoktur. Bu durumdaki bir kimsenin yapacağı eleştiriler kâle de alınmayacaktır. Doğrusu bu sınıf insanların sayısı bir hayli fazladır.

Bu davanın hizmetinde mesai harcamayan, emek sarf etmeyen, enerjisini tüketmeyen ve hatta konforundan dahi vazgeçemeyen insanlar, eğer Müslümanları dillerinin şerrinden korumaya muvaffak olabilirlerse bu, onlar için de bir kazanım olacaktır. Bu halleriyle insanlara fayda sağlamış dahi olurlar.

Kişi, şahsi ya da cemai bir sorunu eleştirel bir bakış açısıyla dile getirdiğinde, bu sorunu dillendirme biçimi ve eleştiri dozu gibi hususlar çerçevesinde sorunun bir parçası olabilecektir. Buna göre eğer gayesi çözüm ise, üreteceği alternatif önerilerle aynı zamanda çözümün ve ıslahın da bir parçası olacaktır.

Böyle bir vakıaya siyerden şu örneği verebiliriz. Rasûlullah *(sav)*, Bizans kralı Herakliyüs'ün, Müslümanlarla savaşmak üzere kırk bin kişilik bir ordu hazırlamakta olduğu istihbaratını aldı. Hicri 630 yılının en sıcak ve kurak günlerinde alınan bu istihbarata binaen Rasûlullah da *(sav)* derhal hazırlık yapılmasını emir buyurdu. O sıralar Medine'de son yılların en sıcak ve kurak mevsimi yaşanmaktaydı. Her zamankinin aksine bu sefer nereye gidileceğini Müslümanlara bildirmişti Rasûlullah *(sav)*. Mesafe uzak ve mevsim de yazdı çünkü. İstikamet, Tebuk'tu.

Bir tarafta elde avuçta her ne varsa denkleştirip Tebuk yolunda Rasûlullah'a *(sav)* eşlik etmek isteyen Müslümanlar ve bunlar arasında 'Bekkâîn' (ağlayanlar) diye bilinen fakir Müslümanlar var. Teslimiyet, itaat ve samimiyet...

Öte yanda ise münafıkların moral bozucu eleştirileri... Aşırı sıcakları, kuraklığı ve gidilecek yerin uzaklığını mazeret olarak ileri sürüp Bizans ordusunun karşısına çıkmanın bir intihar olacağını iddia ediyorlardı. Mevcut bir soruna ekstra bir sorun eklemenin yanı sıra yaptıkları bu eleştiriler bazı kimseler üzerinde olumsuz etkiler bırakmıştı.

Münafıkların bu tavrı, mevcut olan sıkıntıları paylaşıp ortadan kaldırmakla çözümün/başarının bir parçası olmak yerine, hevalarından kaynaklı ve hiçbir geçerliliği de olmayan birçok mazeretler üretip kıyasıya eleştiriler yönelterek var olan problemin büyük bir parçası olmak şeklindedir.

Aynı hadiseye mümince yaklaşım sergileyen ashabın tavrı bu tür meselelerde bütün Müslümanlar için yüksek düzeyde bir samimiyet ve teslimiyet örneği olmuştur.

"Kendilerine binek sağlaman için sana geldiklerinde: 'Sizi bindirecek bir binek bulamıyorum', deyince, harcayacak bir şey bulamadıklarından dolayı üzüntüden gözleri yaş dökerek dönen kimselere de (sorumluluk yoktur)."[25]

Gereklilik, zorunluluk yahut haklılık hallerinde Rabbani endişelerle eleştiri yapmak veya bu bağlamda eleştiriye açık olmak bir erdemdir.

Olayları eleştirirken ölçüsüz olan insanlar genelde yapabilecekleri hayırların kapılarını kapatırlar. Bu da davaya hizmet ve Müslüman kardeşlerine faydalı olmanın yolunu tıkar. Sürekli eleştiren insanlar sinek tabiatlıdırlar. Nasıl ki sinek Allah'ın yaratma sanatı olan bedende sadece yaranın üstüne konar, eleştiriciler de binlerce hayır içerisinde basit

25. 9/Tevbe, 92

meselelere takılırlar. Genelde bu ahlaka sahip insanlar sevilmez ve iticidirler. Böylece hayır kapılarını kendi elleriyle kapattıkları gibi, onları itici bulan Müslümanları kendilerinden uzaklaştırarak hayır ve hizmetten uzak yaşamaya mahkum olurlar.

Konumuzun başında zikrettiğimiz gibi eleştiri Rabbani ve şeytani olmak üzere iki kısma ayrılır. Burada faidenin tamamlanması adına Müslümanın bu iki eleştiriyi birbirinden ayırt etmesinin ölçüsünü zikredeceğiz. Çünkü bunu bilmek zaruridir. Aksi halde münafık tiynetli insanların olumsuz eleştirilerine kulak verilip İslam cemaatinin zararı söz konusu olur, ya da faydalı eleştirilere kulak tıkanarak İslam cemaatinin faydadan mahrum olmasına sebep olunur.

1. Eleştiri yapan şahsiyet: Eleştiri yapanın adalet sıfatına sahip olması, konuştuğu konuya dair bilgi sahibi olması, Müslümanların meselelerinde söz söyleyecek ehliyete sahip olması gerekir.

Çünkü kendisi değersiz ve ehliyetsiz olduğu halde, Müslümanların meseleleri hakkında konuşanları Allah Rasûlü *(sav)* ruveybida olarak isimlendirir.

" 'İnsanlara öyle aldatıcı yıllar gelecek ki; o zaman yalancılar doğrulanacak, doğru sözlüler de yalanlanacaklardır. O zaman hainlere güvenilecek, güvenilir olanlar da ihanetle suçlanacaklardır. İşte o zaman Ruveybida konuşacaktır.' Dediler ki: 'Ruveybida da nedir?', buyurdu ki: 'Hiçbir işe yaramaz, değersiz kişidir; ama tüm insanları ilgilendiren meselelerde konuşur!' "[26]

26. *İbni Mace*

Eleştiren şahsın kimliğine bakmayanlar İslam toplumunda kendilerinden sakınılması gereken ruveybidayı topluma musallat ederler.

2. Eleştiri yapanın İslam'a hizmeti: Belli bir sahada bulunmayan, o sahanın dertlerini ve gereklerini bilmeyen insanların o saha hakkında konuşması cinayettir. Özellikle İslami çalışmayı sinema filmi izler gibi uzaktan izleyen, kendi konforlarından taviz vermeyen insanların çalışanları eleştirmesi en başta edepsizlik örneğidir. Bu tiplere kulak veren Müslümanlar da kendi emeklerine hakaret etmektedirler.

Hususen nevzuhur Facebook ve Tweeter mücahidlerini bunlara örnek verebiliriz. Bu tiplerin ciddiye alınması dahi İslami faaliyet ve bu işe gönül vermiş yiğitler açısından kayıptır.

3. Eleştiri konusu: Eleştirilen konunun ictihadi olmaması ve kesin meselelerden olması gerekir. Kimse kimsenin ihtilaflı bir konudaki durumunu kabul etmek zorunda değildir. Her yapı kendi şartlarını göz önünde bulundurarak ihtilaflı ve genişlik olan meselelerde bir tercihte bulunacaktır.

4. Eleştirinin alternatifinin olması ve bunun uygulanabilirliği: İslam'da iyi ve en iyi olmak üzere ameller; nefsine zulmeden, orta yollu ve hayırda öncüler olarak da Müslümanlar derece derecedir.

Bazen en iyisini yapmak ya da hayırda öncü olmak mümkün olmayabilir. Bu tip durumlarda yapılan eleştiri-

ler daha iyiye ve öncü olmaya değil de, yapılan asgari amellerini terk etmeye yönelikse bunlara kulak tıkanmalıdır.

5. Eleştirinin yapılış biçimi: Amacı ıslah olan eleştiriyi ehline yapılandır. İlgili ilgisiz her ortamda dillendirilen eleştiriler yapıcı olmaktan uzak, bölücü ve yıkıcı eleştiri kapsamındadır. A şahsıyla ilgili bir eleştiri A şahsına veya onun sorumluluğunu elinde bulunduran B kurumuna değil de ulu orta bir mecliste yapılıyorsa burada iyi niyet aramak safdillik olur.

Öyle ise ehil olan hizmet ehli insanların, mutlak bilgiye dayalı ve kat'i meselelerde sadece ilgililere işin doğrusunu da göstererek yaptıkları eleştirilere kulak vermeli, nasihat olarak algılamalıdır.

Bu şartları kendinde bulundurmayan eleştirmenleri geveze, eleştirilerini de en basitinden boş lakırdı, orta halde fitne, son aşamada nifak olarak algılamalıyız.

Hayrın ve insanlara faydalı olmanın önündeki engellerden bir tanesi de hayrın ya da hizmetin belli bir çerçeve içine sıkıştırılmaya çalışılmasıdır. Hayırların ya da insanlara faydalı olmanın bir ya da birkaç tane yolu yokmuş gibi bir anlayış İslam'ın nezdinde makbul değildir.

Kaç yaşında ve hangi konumda olursa olsun, her bir Müslümanın verimli bir şekilde İslam'a hizmet edebileceği uygun bir alan muhakkak vardır.

Müslüman faydalı bir iş yapar da yaptığı bu işten diğer insanlarda istifade ediyorlarsa bu, aynı zamanda onun lehine olan bir durumdur. Bu hayırlı amelinden dolayı sadaka ecri de kazanmış olur. Hayrın yolları çoktur, sayısızdır.

Her bir Müslüman gücüne, ilmine, maddi kapasitesine ve yeteneklerine göre bu hayırları gerçekleştirmeye çalışır.

Kul, gönlünden bir iyilik yapmayı geçirse, onu yapmasa dahi sırf bu niyetinden dolayı Allah *(cc)* onun ecir yazar.

Bir kısım insan vardır, yüce Allah, kendisine mal da vermiş ilim de. Bu kimse de, kendisine verilen nimetin şükrünü eda etmenin gayreti içinde olur. İlmiyle ve malıyla insanlara fayda sağlar. Allah'a karşı takvalı, insanlar içinde faydalı olur. Müslümanın yaptığı iyilik başka insanlara da ulaşacak bir nitelikte ise bu yüce Allah *(cc)* katında da daha faziletlidir.

Mesela, davet çalışmaları insanlara yararı en yüksek düzeyde olan bir hayır ve iyilik faaliyetidir. Bu kapsama iyiliği emretmek ve kötülükten men etmek de girer. Bunların sonuçları ve etkileri başka insanlar için iyilik olacaktır. Çünkü bunlar, insanları Allah'a *(cc)* itaate çağırmak ve günah işlemelerine mani olmaktır. Bu da insanlara verebilecek faydaların en üstün olanıdır.

Özellikle içinde bulunduğumuz modern çağda ulaşım ve iletişim teknolojisinin ileri düzeydeki gelişiminden yararlanmak suretiyle, aklı, takva ile harmanlayarak ilmî tedrisat, davet metotları hususu ve cemai ya da cihadi alanlarda Nebevi menhec dairesinde yeni atılımlar yapacak Müslümanların kazandıracağı faydalardan tüm tevhid ümmeti istifade edebilecektir. Şüphesiz ki böyle bir faydaya öncülük edecek Müslüman, aynı zamanda büyük hayırlar elde etmiş demektir. Doğrusu Allah *(cc)* dilediğini büyük hayırlarla rızıklandırır.

Bir kimsenin, sahip olduğu imkanlarını ilim talebesi, davetçi veya daha farklı hayır yollarında gayret gösteren Müslüman gençlerin istifadesine takdim etmesi de kendisi için büyük bir hayırdır. Böyle bir imkanı olan kimse şunu bilmelidir: Hak yolda iyilik yapan, iyilik yapılandan daha çok minnet duyması gerekir.

Çünkü böylelikle kendisi için bir ecir kapısı açılmış olmaktadır. Hayırların ve insanlara faydalı olmanın birkaç şeklini daha belirtmekte yarar vardır.

İlmin yaygınlaşmasına çalışmak, tevhid davetini her ortamda gündemleştirmek, Müslümanlar ve mücahidler için dua edip istiğfarda bulunmak, karşılaştığı Müslüman kardeşlerine güleç yüzle selam vermek, Müslüman hanımefendilerin evlerini, hadis-i şerifte buyrulduğu üzere cennetin dünya hayatındaki bir şubesi haline getirmeleri, muvahhid bir neslin genellikle ancak muvahhid bir ailede yetişebildiği hakikatine binaen tevhid davasına insan yetiştirmeleri...

Şüphesiz ki yüce Allah, kullarına ihsan edip bağışladığı nimetleri onların üzerinde görmeyi ister. Bunu sadece güzel bir kıyafet olarak sınırlandırılmaması gerekir.

Her bir insanda, ortaya çıkmayı ya da çıkarılmayı bekleyen cevherler vardır. Bu, kimisinde altın, kimisinde gümüş, kimilerinde de başka madenler gibidir. Tüm bu cevherler, yetenekler ve hayır potansiyeli de yüce Allah'ın bir bağışıdır, büyük bir nimetidir. İşte bu potansiyel nimetlerin (cevherlerin) ortaya çıkarılması, işlenmesi ve insanlara faydalar sağlamak suretiyle ümmeti ve tüm insanları adeta ziynetlendirmesi için samimi çabalar gösterilmelidir. Eğer

yolcusu varsa hayırlı hizmetlerin ve insanlara faydalı olmanın yolları oldukça çoktur.

Sonuç olarak diyebiliriz ki İslam'a hizmet ve Müslümanlara faydalı olmak isteyen kişi iki noktayı bilmelidir:

1. Her Müslümanın bu dine yapabileceği bir hizmet ve kardeşlerine sağlayacağı bir fayda mutlaka vardır. Yeter ki bunu dert edinip düşünsün ve Rabbinden yardım talep etsin.

2. Müslümanlara faydalı olmanın önünde birtakım engeller vardır. Kişinin bunları hayatında tespit edip bunları tedavi etmesi gerekir.

İnsanlara Faydalı Olmada Bedelsiz Bir Başlangıç:
Güler Yüz ve Güzel Söz

Allah'ın *(cc)* bağışladığı nimetlerin farkında olmamak yahut önemsememek, insanları büyük hayırlardan mahrum bırakıp mutsuz eder.

İslam, hem ferdin, hem ailenin hem de toplumun saadet ve huzurunu temin ve tesis edip idame ettirebilen yegane nizamdır. İnsanlar nezdinde pek de mühim olmayan çok küçük şeyler dahi hayır ve fayda ihtiva ettiği müddetçe İslam'ın nazarında güzel ve değerlidir. Birçok minik veya önemsenmeyen şey, nitelik itibariyle büyük ve mühim iyiliklerin ortaya çıkmasına vesile olabilmektedir.

Mesela, bir evin inşa sürecini düşününüz. Evin duvarları yükseltilirken üst üste dizilen taşların veya tuğlaların her birinin düz ve dengeli konması gerekecektir. Duvar usta-

ları bunun için şarkül kullanırlar. Ucuna topaç benzeri bir ağırlık bağlanıp zemine doğru sarkıtılarak duvarın doğru dizilip dizilmediği böylece kontrol edilir. Duvar yükseltilirken dizilen her bir taşın düz ve dengede durması için o taşın altına veya kenarına taş parçaları ya da taş kırıkları konur. Duvar taşının dengesi ayarlandıktan sonra taşların, tuğlaların dizilmesine ayrı hassasiyetle devam edilir. Belki de nesiller boyu kullanılıp istifade edilecek bir yuvanın duvarlarının düz ve dengeli bir şekilde inşa edilebilmesinde bu küçük taş kırıklarının önemli bir katkısı olmaktadır.

Bir Müslümanın insanlara fayda sağlamak için projeler hazırlaması ve bütçe ayırması şart değil. Günlük hayatta tabii davranışlarından saydığı herhangi bir şey dahi onun hesabına bir iyilik olarak kaydedilebilir.

Özellikle davetçi Müslümanların alamet-i farikalarından bir tanesidir, güler yüzlülük ve güzel söz söylemek. Bunun ne denli önemli olduğunu Rasûlullah'ın *(sav)* şu hadisinden öğrenmekteyiz: Adiy bin Hatim *(r.a)*, Rasûlullah'ın *(sav)* şöyle buyurduğunu nakletmiştir:

"Allah, sizin her biriniz ile arada tercüman olmadan kesinlikle konuşacaktır. Bu sırada o kimse sağına bakacak önceden gönderdiğinden başka bir şey göremeyecek, soluna bakacak önceden gönderdiğinden başka bir şey göremeyecektir. Önüne bakacak karşısında cehennemden başka bir şey göremeyecektir. Dolayısıyla yarım hurma ile olsa bile cehennemden (bunu sadaka vererek) korunun."[27]

Başka bir rivayette şu ekleme vardır: "...Eğer bunu (yarım hurmayı dahi) bulamazsanız güzel sözle korunun."[28]

27. *Buhari, Zekat, 49; Müslim, Zekat, 67.*

28. *Buhari, Edep, 34; Müslim, Zekat, 68.*

Bu hadis-i şerifte kıyametin dehşetengiz manzarasının, kulun dünya hayatında yaptığı amellerin karşılığı bağlamında bir tasviri yapılmaktadır. Kişi o gün nereye dönse dünya hayatında yaptıklarını, önden gönderdiklerini görecektir. Önünde duran cehennemden kurtuluşun çaresini arayacak, kuşkusuz. Fakat dünya hayatında küçük büyük her ne yapmışsa onun için ya cehennemden kurtuluşun vesilesi olacak ya da tam tersi...

Rasûlullah *(sav)* bu feci manzarayı önceden bize haber vermekte ve cehennem azabından yarım hurma veya insanlara güzel söz söylemekle dahi olsa korunmamızı öğütlemektedir.

Cehennemden kurtuluş ile ilgili olarak kişinin aklına ilk anda hemen farklı şeyler gelebilir. Böyle bir şey için oldukça büyük hayırlar, yüklü infaklar ve belki de normal şartlarda güç getirilemeyecek türlü ameller canlanır zihinlerde. Bu inanç temelde doğrudur. Zira cehennem azabı dehşet verici bir azamettedir. Bu azim azaptan korunmak için de büyük hayırlarda bulunmalıdır.

İnsan böyle bir sebep-sonuç münasebetini öngörürken, Rasûlullah *(sav)* müminler için kolaylaştırıcı yolları göstermektedir.

Ebu Zer *(r.a)*, Rasûlullah'ın *(sav)* şöyle buyurduğunu nakletmiştir:

"Kardeşini güler yüzle karşılamak şeklinde dahi olsa, hiçbir iyiliği küçük görme."[29]

---

29. *Müslim, Birr, 144; Ebu Davud, Libas, 24; Tirmizi, Et'ime, 30.*

'Ben güzel konuşmayı beceremiyorum ve tasadduk edeceğim yarım hurmam bile yok' diyecekler olabilir. Eğer durum böyleyse onlara şunu deriz: Bunları yapamıyorsanız mümin kardeşinize tebessüm edin. Mümin kardeşinize göstereceğiniz güler yüz karşılıklı olarak kalplerde sevgiyi diriltecek, kimi Müslümanlar arasında eğer var ise buğz ve nefreti giderecektir. Bundan çok daha mühim olanı ise bu güzel ahlak örneği davranış, müminin cehennem azabından korunmasına vesile olacaktır. Yukarıda kaydettiğimiz hadisler Müslümanların en çok korktukları ilahi azaptan kurtuluş çaresinin en alt düzeyde de bedelsiz bir başlangıcını öğretmektedir. Aslında bu kolaylaştırıcı müjde ile insanlar da büyük bir sorundan kurtulmuş olmaktadırlar.

Müslümanlara Karşı Güler Yüzlü ve Güzel Sözlü Olmanın Gerekliliği

Müslümanlara karşı güler yüzlü olmak ve onlara güzel sözler söylemek, İslam'ın esaslarından olan güzel ahlakın gereği ve müminlerin özelliklerindendir.

"Muhammed Allah'ın elçisidir. Beraberinde bulunanlar da kâfirlere karşı çetin, kendi aralarında merhametlidirler..."[30]

Bu özellik ile ilgili olarak başka bir ayette şöyle buyrulur:

"Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse (bilsin ki) Allah, sevdiği ve kendisini seven, müminlere karşı alçak gönüllü (şefkatli), kâfirlere karşı onurlu ve çetin bir topluluk getirecektir..."[31]

---

30. 48/Fetih, 29

31. 5/Maide, 54

Ayet-i kerime çok önemli bir hususu hatırlara getirip dikkatleri çekmektedir. Müslümanların birçoğu, akidelerinin üzerine adeta titrerler. Bu konuda olması gerektiği gibi büyük bir duyarlılık gösterirler. Allah'ın *(cc)* haklarını ifa etmekle mesuliyetten kurtulabilecekleri gibi bir zanna kapılmadıkları müddetçe bu, gerçekten de gıpta edilecek bir durumdur. Bununla beraber Müslüman eğer Allah'ın hakkını yerine getirmekle vazifesinin bittiğini düşünüyorsa fena halde yanılıyordur. Çünkü Müslümanın aynı zamanda ailesine, arkadaşlarına, içinde bulunduğu topluma karşı da birtakım görev ve sorumlulukları bulunmaktadır. Her hak sahibine hakkını vermeye güç yetirebilmek ancak yüce Allah'ın rahmet ettiği kimseler için kolay kılınmıştır.

Bazı kimseler de, itikadi hassasiyetleri oldukları ve şirkten uzak durmaya çalıştıkları müşahede edilmekle beraber, insanlarla münasebetlerinde bir Müslümandan asla beklenemeyecek huysuzluk potansiyeline sahiptirler. Arıkovanı gibiler. Sözleri ve davranışlarıyla ısırıcı ve incitici olmaktan çekinmezler.

Allah *(cc)*, gözlerin görebildiği, ayakların basabildiği ve hatta akılların tasavvur edebildiği varlık alemini bir denge üzerine yaratmıştır. Bu durum Allah'ın dilediği saate dek böyle devam edecektir. İşte bu ilahi hikmete binaen Müslüman da hakların ifasında gücü nispetinde dengeyi sağlamaya çalışmalıdır.

Selef uleması da, müminlerin temel özelliklerinden olan güzel ahlakın ne olduğu sualine verdikleri cevaplarda ağız birliği etmişlercesine şu iki hususu da zikretmişlerdir: '... Güleç yüzlü olmak ve insanlara güzel söz söylemek...'

Bir insan, beraberindeki arkadaşları üzerinde iki türlü etki bırakabilir.

İlki müspet bir etkidir. İçine girdiği topluluk, kendisini aralarında görmekten mutlu olur. O toplulukta bulunduğu müddetçe orada hayırlı ameller işlenir. İnsanların hayırlı ve güzel söz ve davranışlara yönelik şevki artar, bilenirler. Daha önce zor gibi gelen bazı ameller onun irşadı ve teşvikiyle kolaylaşır. Herkesin kalbi pırpır uçacakmış gibi hafifler. Dilinden dökülen hakikatleri güzel sözlerle ziynetlendirmesi ve içten tebessümü kalpleri neşelendirir.

İkinci kısım insan ise gördüğü veya görüştüğü insanlar üzerinde olumsuz izler bırakır. Can sıkıcı, ağırkanlı ve mızmız anlamında 'Sinameki' bir tiptir. İlmi derinlikten mahrum olması bir kusur olarak görülmeyebilir ama ahlaki erdemden yoksunluğu, bulunduğu meclisteki insanlar için bir tür azaptır. Daima kötümser ve karamsardır. Bunu, genellikle ekşi pozda tuttuğu somurtkan suratıyla diğer insanlara da bulaştırır. Kısa bir süreliğine de olsa aralarında bulunduğu insanların adeta teyakkuz halinde bulunmalarına sebep olur. İnsanlar onunla beraberken rahat değillerdir çünkü. Güvenilmez olduğundan değil, ekşi suratlı olduğundan günlerini siftah bile etmeden geçiren bal satıcısının sivri ve sevimsiz diline de sahip olduğu içindir bu 'rahatsızlık'.

Müslüman, tıpkı Rasûlullah'ın *(sav)* hadis-i şerifteki teşbihinde misal olarak verdiği hurma gibi verimli ve faydalı olmalıdır. Değilse de olmaya çalışmalıdır.

Güleç bir çehre ve güzel, tatlı bir çift söz, günümüzde de en zor insanlarla dahi kolay iletişim kurmanın ve bu

iletişimi salimen devam ettirebilmenin anahtarı gibidir. Davetçi bir Müslüman için de oldukça önemli bir sünnetin ihyası belki de hiç umulmadık hayırların elde edilmesine vesile olacaktır. Bir Müslüman portresi, insanların zihninde şöyle canlanmalıdır:

1. Muhatabına güven veren bir vakar ve içtenliğini gösteren güleç bir yüz. Öyle ki bu Müslümanın gülen gözlerindeki ışık muhatabın o ana kadar ki önyargılarını yıkacak bir portre.

2. En ciddi meseleleri konuşurken dahi yumuşak üslupla beraber güzel sözlerle muhatabı üzerinde pozitif bir etki bırakan bir portre.

Bunları yapabilmek için özel bir eğitime değil, fıtri olana dönüp emir ve tavsiye olunanları gereği gibi yerine getirmeye ihtiyaç vardır.

İnsanların genellikle gafil oldukları bir hususta iyiliklerin küçümsenmesidir. Aynı şekilde kötülüklerin ve günahların önemsiz görülüyor olması da bu gafletin ortaya çıkardığı bir sonuçtur. Kulun, dünya hayatında yaptığı en küçük amellerinin dahi hesap gününde sorguya tabi tutulacağı bilinci daima diri tutulmalıdır.

"Kim bir zerre ağırlığınca hayır işlerse onu (mükafatını) görür. Kim de bir zerre ağırlığınca şer işlerse onu (cezasını) görür."[32]

Bazı müfessirler bu ayet-i kerimenin Kur'an'ın en kapsamlı ayeti olduğunu söylemişlerdir. Çünkü insan dünya hayatıyla ilgili her ne var ise hepsini kapsamaktadır.

---

32. 99/Zilzal, 7-8

"O gün hiçbir kimse en ufak bir haksızlığa uğramaz. Siz orada ancak yaptıklarınızın karşılığını alırsınız."[33]

Mümin kul, samimi olarak yapmış olduğu ve onun nezdinde pek de mühim olmayan hayırlı bir amelde bulunmuş fakat onu hatırlamıyordur. İşte hesap günü, böyle bir hayra en çok muhtaç olduğu gün bu salih ameli onun lehinde bir hüccet olarak ortaya çıkarılacaktır. Günahlar ve kötülükler de öyle...

Etkisi ve menfi neticeleri her ne olursa olsun masiyetler asla küçümsenmemelidir. Dünyadaki olumsuz etkisi sınırlıda olsa o masiyetten tevbe edilmeden ölüm halinde kişinin aleyhinde bir günah olarak karşısına çıkacaktır.

Hangi salih amelin kişiyi umulmadık hayırlara, yüksek derecelere ve büyük ecirlere ulaştıracağı bilinemez. Şüphesiz ki en büyük kurtuluş ve saadet, azaptan emin olmak ve yüce Allah'ın rızasına nail olup bağışlanmaktır.

Ebu Hureyre'den *(r.a)* rivayet edildiğine göre Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"(Mümin) bir adam yolda yürürken bir diken dalı gördü, kaldırıp onu kenara koydu. Bu sebeple Allah ondan razı oldu ve onu bağışladı."[34]

Bir kadının, hiç önemsemediği bir kötülükten dolayı cehennem azabıyla cezalandırıldığını bizzat Rasûlullah *(sav)* haber vermiştir. İbni Ömer *(r.a)* rivayet etmiştir:

"Bir kadın ölünceye kadar hapsettiği bir kedi yüzünden azap edildi ve bu sebeple cehenneme girdi..."[35]

---

33. 36/Yasin, 54

34. Buhari, Mezâlim, 28; Müslim, Birr, 127.

35. Buhari, Enbiya, 54; Müslim, Birr, 133-134.

Kul bazen işlediği bir kötülükten dolayı üzerine dağların yıkılmasından korkar bir hale gelir. Oysa yaptığı amel zannettiği gibi Allah *(cc)* katında azim bir cezayı gerektiren cinsten değildir. Hiç önemsemediği bir masiyet işler ama bu masiyetten dolayı Allah'ın *(cc)* gazabını üzerine çeker ve bundan dolayı azaplandırılır.

Kimisi de yaptığı salih bir amelini gözünde öyle büyütür ki yaptığı bu amel ile sanki Allah'ın rızasına ve cennetleri garanti etmiş gibi olur. Hakikatte ise ihlastan yoksun veya bidatlere bulanmış o amellerin Allah *(cc)* katında hiçbir kıymeti yoktur. Bununla beraber bu kimsenin belki de önem vermediği küçük bir salih amel veya yaptığı basit bir iyilik yüce Allah katında pek değerlidir ve bu yaptığı kendisi için bağışlanma sebebi olur.

Hiçbir kimseyi ve hiçbir iyiliği küçümsemeden hakkıyla takdir etmeye çalışmak müminler üzerine bir vecibedir. Bu meseleyle ilgili olarak herkes için büyük bir ders ihtiva eden Mescid-i Nebevi'yi süpüren kadının kıssasını hatırlamak yararlı olacaktır.

Ebu Hureyre'den *(r.a)* rivayet edildiğine göre:

"Siyahi bir kadın Mescid-i Nebevi'yi süpürürdü. Bir ara Rasûlullah *(sav)* o kadını göremeyince onun nerede olduğunu sordu.

— Vefat etti, dediler.

Rasûlullah:

— Bana haber verseydiniz ya! buyurdu.

Sahabiler o kadını önemsememişlerdi. Rasûlullah sözüne devamla:

— Bana mezarını gösterin, buyurdu.

Mezarını gösterdiler. Rasûlullah onun cenaze namazını kıldıktan sonra şöyle dedi:

— Bu kabirler orada yatanlar için zifiri karanlıktır. Üzerlerine kılacağımız namaz sebebiyle Allah onların kabirlerini aydınlatır."[36]

Bu bugün bir Müslüman mescidde oturduğu yerde gözüne ilişen bir çöpü almayı pek önemsemez. Hatta bazı mescidlerde öyle bir şeyi yapmak durumunda kalan kimi insanlar bunu biraz da mahcuben yapmaktadırlar. Hasıl olacağı umulan ecir ikinci plandadır.

Mescid-i Nebevi'yi temizleyen hanımın yaptığı amelde insanlar nezdinde pek önemsenmemişti. Onun vefatı dahi Rasûlullah'a *(sav)* bildirilmemiş. Neticede hadiste de geçtiği üzere hem de vefatından sonra büyük lütuflara mazhar oluyor. Rasûlullah *(sav)* cenaze namazı kılıp onun için dua ediyor. O kadın da hem ümmetin bir ferdi olarak kendisinin hem de yaptığı işin bu kadar önemli ve değerli olduğunun farkında değildi kuşkusuz. Fakat yapmaya devam ettiği bu amel onun için büyük hayırlara vesile oldu.

Yapılacak iyiliğin küçümsenmemesinin gerektiğine dair bir misal de günahların içine batmış bir kadının durumudur. Sahiheyn'de[37] kaydedildiğine göre bu kadın, susuzluktan ölmek üzere olan bir köpeğe su verdiği için bağışlanmıştır.

---

36. Buhari, Salât, 72; Müslim, Cenaiz, 71.

37. Buhari ve Müslim

İmam Malik'in *(r.h)* 'Muvatta' isimli hadis kitabında kayıtlı olan ve Ebu Abdurrahman Bilal El-Muzeni'den *(r.a)* rivayet edilen hadis-i şerifte Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"Kul, Allah'ın hoşnut olduğu bir sözü söyler fakat onunla Allah'ın rızasını kazanacağını hiç aklına getirmez. Halbuki Allah, o söz sebebiyle, kendisine kavuştuğu kıyamet gününe kadar o kimseden hoşnut olur. Yine bir kul da Allah'ın gazabını getirecek bir söz söyler fakat o sözün kendisini Allah'ın gazabına çarpıtacağını düşünmez. Oysa Allah, o kimseye o kötü söz sebebiyle kendisine kavuşacağı kıyamet gününe kadar gazap eder."[38]

Basit gibi görünen ama musibet ya da menfi çok mühim neticelere sebep olan amellere verilebilecek örnekler sayısızdır. Adem'in *(as)* Havva validemizle birlikte cennetten kovulmalarına sebep olan amelleri ne idi?

Yasak ağacın meyvesinden yemek. Yani, itaatsizlik.

Peki ya Yunus'un *(as)* balığın karnında, karanlıklar içinde karanlıklar musibetine duçar olmasına ne sebep oldu?

Yaptığı davete kavminin duyarsız kalarak icabet etmemelerine kızıp, emrolunmadığı halde görevini ve görev yerini terk etmek.

Kul, yaptığı ve yapacağı iyilikleri sadece zahiren müşahede edilebilen sebepler bağlamında değerlendirmemelidir. Bu bakış açısından yapılacak değerlendirmeler, yapılacak iyiliğin değer ve öneminin hakkıyla anlaşılmasının önünde bir engel olur. Çok küçük ve basit olarak

---

38. *Ayrıca bkz. Tirmizi, Zühd, 12; İbni Mace, Fiten, 12.*

görülüp önemsenmeyen bazı güzel davranışlar veya gönül alıcı hoş bir söz büyük dostlukların kapısını aralayabilir. Hatta muhatabın sevgisini ve saygısını kazanmaktan da öte, hidayetine dahi vesile olmanın başlangıcı olabilir.

Müslümanların Haklarını Yerine Getirmek

Müslümanın başka Müslümanların haklarını yerine getirmesi aynı zamanda onlara fayda sağlamasının da bir vesilesidir. Bu hakların karşılıklı olarak gözetilmesi daha büyük hayırların ve güzelliklerin ortaya çıkmasına vesile olacaktır.

Bu hakların neler olduğuyla ilgili olarak en kapsamlı olan rivayeti kaydedeceğiz. Bera bin Azib *(r.a)* şöyle nakletmiştir:

"Rasûlullah bizlere şu yedi hususu emir buyurdu: Hastaları ziyaret etmek, cenazelere katılmak, aksırana hayır dua etmek, davete icabet etmek, selamı yaymak, mazluma yardım etmek ve yemin eden kişiyi yalancı çıkarmamak."[39]

Öncelikle şunun altını çizmek gerekir. Bir hak ve görevin biliniyor olması tek başına, kişinin üzerinden hiçbir mesuliyeti kaldırmaz. Kişi başkalarının haklarının varlığının şuurunda olabilir. Ancak bu durumdan kaynaklanan mesuliyetlerini yerine getirmediği sürece sadece böyle bir şuur pek bir şey ifade etmez.

Üzücü olan da şudur: Müslümanların hakları Müslümanlar arasında genellikle bilinir. Fakat bu hakların ifası hususunda bir tembellik, bir gevşeklik hakimdir.

---

39. *Buhari, 1239; Müslim, Libas, 3.*

Bu tembelliğin ve zamanla oluşabilecek duyarsızlığın önüne geçebilmek için bilgi ve şuur ile beraber amelde gerekmektedir. Kişi evvela yüce Allah'ın haklarını ifa etmeye gayret göstermelidir. Bu alandaki ihlaslı çabalarında başarılı olduğu ölçüde Müslümanların haklarını yerine getirme konusunda da ilerleme kaydedecektir. Bunların muhasebesini yapacak, eksik kaldığı noktaları tamamlamaya çalışacak, Müslümanların sorun ve sıkıntılarını dert edinecek ve bu türden hususlarda büyüklerinden veya hocasından nasihat talep edecektir.

Hiç kimse 'Ben şu alışkanlığımdan bir türlü vazgeçemiyorum', 'Şu güzel ahlakı ben de edinmeye çalışıyorum ama bu konuda başarılı olmam mümkün değil' vb. mazeretlerle kendi kendisini peşinen mağlup ilan etmemelidir. Kuşkusuz ki böyle bir düşünce şeytanın telbisatıdır.

Hakların ifası, güzel ahlak ve küçük de olsa iyilikleri işlemeye devam etmek her Müslümanın yapmaya güç yetirebileceği şeylerdir. Zira Allah *(cc)* hiç kimseye gücünün üzerinde bir yük yüklememiştir.

"Allah, bir kişiyi, ancak gücünün yettiği kadarı ile mükellef kılar. Herkesin kazandığı (hayır) kendine, yapacağı (şer) de kendinedir."[40]

Bugün yeryüzünde yaşayan bütün Müslümanlar için Rasûlullah'tan *(sav)* sonra en başta gelen örnek nesil olan ashabın birçoğunun Müslüman olmadan önceki halleri kıyas kabul etmez ölçüde koyu bir cehalet içinde olduklarını göstermektedir.

---

40. 2/Bakara, 286

Onlardan Müslüman olan tüm benliğiyle teslim oldu. Öyle ki diğer tüm üstün hasletlerin yanında güzel ahlak kapsamındaki meselelerde de ümmet için örnek ve öncü bir nesil oldular. Hasen *(r.h)* ashab ile ilgili şöyle demiştir: "Onlar, bu ümmetin kalbi en temiz, bilgisi en derin, kendiliğinden en az bir şeyler söyleyen kimseler idiler.

Onlar, Allah Teala'nın, elçisi Muhammed'in *(sav)* sohbeti için seçtiği bir topluluktur. Onların seçkin hallerine ve üstün ahlaklarına benzeyiniz. Kâbe'nin Rabbine yemin olsun ki onlar dosdoğru hidayet üzeredirler."

Kendileri hakkında bu üstün vasıflarla övgüde bulunulan ashabtan bazılarının cahiliye hayatları, Allah'a *(cc)* şirk koşuyor olmalarının yanı sıra sosyal hayatta da çok kötüydü. Yol kesen, kavimlere saldırıp mallarını ve ırzlarını talan eden ve asabiyet gibi meselelerden dolayı sık sık savaşa tutuşup birbirlerinin kanlarını döken bir topluluktu onlar.

Cahiliyeden topyekün sıyrılma hususunda da halâ en güzel örnektirler.

Cahiliyenin zifiri karanlıklarından yüce Allah'ın lütfu ve kendi iradeleriyle sıyrıldıktan sonra her birinin Müslümanlar için birer numune-i imtisal olmalarının hikmetini çok iyi kavramak gerekir. Demek ki güzel ahlak ile ilgili hasletler sonradan da edinilebiliyor. Bunda hiçbir problem yok. Problem, kişinin böyle hayırlı bir dönüşüme hazır ve niyetli olup olmadığıdır. O kuvvetli iradeyi ortaya koyup koymadığıdır önemli olan.

Bu güzellikleri bezenmek sahabe gibi çok köklü bir değişim gerçekleştirmekle mümkündür. Bunun dışında aileden başlayarak çocuklara bu ahlaki güzellikleri göster-

mek, öğretmek ve yaşatarak nezaret etmekle olabilir. Böyle bir netice sadece çocuğu karşısına alıp usandıracak kadar nasihatlerde bulunmakla elde edilemez. Çocuk, bunları aile fertlerine müşahede edebildiği ölçüde benimseyecek ve bir ahlak olarak özümseyecektir. Onu dinlemek, ciddiye almak, problemlerine ortak olmak, hukukunu korumak, kendisine verilen sözleri tutmak... Bunların hepsi çocuk için model davranışlardır.

Rasûlullah'ın *(sav)* rahle-i tedrisatından geçmiş olan bir Enes bin Malik'in *(r.a)* mesela, sır saklama hususunda gösterdiği hassasiyet buna örnektir. Muhakkak ki Rasûlullah *(sav)* ona hem kavli/sözlü olarak telkin ve tavsiyelerde bulunmuş hem de bizzat Enes'in *(r.a)* gözlemleri böyle bir bilinç oluşmasına vesile olmuştur.

Büyüklerinin kendisini dinlediği çocuk büyüdüğünde başkalarının söylediklerine katılmıyor olsa da dinlemeyi bilecektir. Ciddiye alınan bir çocuk aynı şekilde ciddiyeti ve başka Müslümanlara saygı duymayı öğrenmiş olacaktır. Oyuncakları veya dersleriyle ilgili sıkıntısına yardımcı olmak çocuktaki yardımlaşma ve dayanışma duygularını geliştirecektir. Kendisine verilen sözlerin tutulması, onda da dürüst ve güvenilir bir kişiliğin oluşmasına vesile olacaktır.

Çocuk hapşırdığında daha önce babasından veya hocasından öğrendiği gibi 'Elhamdulillah' der. Buna mukabil o an kendisine yakın olan bir büyüğü 'Yerhamukallah' derse o da öğrendiği bu duayı, hapşırdıktan sonra Allah'a hamd eden başka arkadaşları için okuyacaktır.

Netice itibariyle güzel ahlakın her cüzü, insanlara fayda

sağlayacak her davranış, güleç yüzü ve güzel sözler insanlara ancak hayır getirir. Bunların öğretilmesi ve aktarılması hususunda özellikle aile büyüklerine ve eğitimci pozisyondaki Müslümanlara büyük sorumluluklar düşmektedir.

Selamı Yaymak

"İman etmedikçe cennete giremezsiniz, birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olmazsınız.Yaptığınız zaman birbirinizi seveceğiniz bir şeyi size haber vereyim mi? Aranızda selamı yayın."[41]

Bu hadis gösterir ki selam; Müslümanların arasında sevgi bağını kuvvetlendiren etkenlerdendir.

Selam; insanın karşıdakine 'sen benden emniyet ve selamettesin, ben de senden' şeklinde sözlü teminatıdır. Selamın yayıldığı toplumlarda güven ve emniyet duygusu yayılır. Dikkatimizi çekmiştir, birbirine kırılan, darılanların veya kavgalı olan insanların ilk kestikleri ilişki selam ilişkisidir.

Allah Rasûlü *(sav)* Medine'ye geldiğinde ashabına ilk irşatlarından biri:

"Selamı yayınız, yemek yediriniz, insanlar uyurken siz namaz kılınız. Böylece Rabbinizin cennetine esenlik içerisinde girersiniz..." olmuştur.

Medine'ye gelen Allah Rasûlü'nün *(sav)* temel hedefi Müslümanları kaynaştırmak, aralarında var olan yabancılık duygusunu gidermekti. İşe selamı yaymayı emretmekle başlaması, aynı hedefi güden eğitimciler için de örnektir.

"Sahabe Allah Rasûlü'ne sordu:

---

41. Müslim

— Hangi İslam en hayırlı olandır?

— İnsanlara yemek yedirmen ve tanıyıp tanımadığın insanlara selam vermendir."[42]

Güzel Ahlak

Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurur:

"Nerede olursan ol Allah'tan kork. Kötülüğün arkasından iyilik işle. Bu, o kötülüğü siler. İnsanlara da güzel ahlak ile muamelede bulun."[43]

İbni Receb El-Hanbeli rahimehullah şöyle der: 'İnsanlara güzel ahlakla davran' buyruğu, takvanın özelliklerindendir. Onsuz takva olmaz. Belirtilmesine ihtiyaç olduğu için özellikle belirtilmiştir. Çünkü insanların çoğu halkın haklarını yerine getirmekten kastın sadece Allah'ın *(cc)* haklarını yerine getirmekten ibaret olduğunu sanır. Bu nedenle insanlara iyi davranmak emredilmiştir. Seleften, güzel ahlakın tanımı ile ilgili birçok rivayet bulunmaktadır. Bunlardan birisi İbni Mübarek'ten aktarılan şu sözdür: 'Güler yüzle karşılamak, iyi hizmet etmek ve eziyet vermemek.'

İmam Ahmed *(r.h)* ise şöyle der: 'Güzel ahlak, insanların yaptıklarına katlanmaktır.'[44]

Güzel ahlakın kapsamına giren önemli şeylerden bazıları da dili korumak, yumuşak konuşmak, zarar vermekten kaçınmak, alçak gönüllü olmak ve insanlara yumuşak muamelede bulunmaktır. Öfkeyi yenmek, eziyete katlanmak, bağışlamak, affetmek konuları da güzel ahlakın

---

42. *Muttafekun Aleyh*
43. *Tirmizi*
44. *Camiu'l-Ulum ve'l-Hikem, 158-160.*

kapsamına girer ki, insanlarla birlikte yaşayanlar, bunlara mutlaka muhtaçtırlar.

Güzel ahlak, sahibine hem dünya ve hem de ahirette yarar sağlar. Dünyada, insanlara iyilikle davrandığı gibi kendisine de iyilikle davranılır. Yani karşılık, amel cinsinden olur. İyilik yapmak, kişiyi kötü durumlardan korur. Kim Allah'tan korkarsa, Allah *(cc)* onun işlerini kolaylaştırır, onun ömrüne ve rızkına bereket verir.

Ahiret ile ilgili olarak ise Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurmuştur:

"Güzel ahlak kadar, kulun terazisine konan daha ağır başka bir şey yoktur. Güzel ahlak ile kişi (nafile) namaz kılan ve (nafile) oruç tutan kişilerin derecesine ulaşır."[45]

Güzel ahlakın kula dünya ve ahiretteki faydalarını bilen her Müslüman bilmelidir ki, ahlak iki kısma ayrılır.

a. Doğuştan getirilen ve Allah vergisi olan güzel ahlaklar:

"Abdulkays oğulları Allah Rasûlü'nü ziyaret ettiğinde içlerinde bulunan Eşec bin Abdulkays'a şöyle dedi:

— Sende iki güzel haslet vardır, Allah onları sever. Hilm ve ağır başlılık.

— Ey Allah'ın Rasûlü! O ikisi benim kazandığım ahlaklar mı, yoksa Allah beni onlarla mı yarattı?

— Allah seni o ahlaklar üzerine yarattı.

---

45. Ahmed, Ebu Davud, Tirmizi

— Beni sevdiği ahlak üzere yaratan Allah'a hamdolsun."[46]

b. Kişinin nefsiyle mücadele etmek suretiyle kazandığı, Allah'ın ve Rasûlü'nün *(sav)* razı olacağı güzel ahlaklar:

Fıtratında var olan güzergahları muhafaza etmekle mükellef olduğu gibi Müslümanın, İslam ahlakını hayata geçirmek için çabalaması gerekir. İslam'ın emrettiği cömertlik, güleryüz, affedici olma, insanlara anlayışlı davranma, sabır, kardeşini tercih vb. öğretiler, hayata geçirilmesi mümkün olmayan ütopik ilkeler değildir. Öyle olmuş olsa Allah bize gücümüzden fazlasını yüklenmiş olur ki bu hayaldir.

İçinde yaşadığımız cahiliye ve şirk toplumu İslam'ın 'kötü' diye kodladığı ahlak üzere kuruludur. Yalan, su-i zan, bencillik, hırs, öfke, kabalık vs.

Bu ahlaklar üzere yetişmiş Müslümanların 'ben bu saatten sonra değişmem' ucuzluğuna kaçmaması gerekir. Bu konuda en güzel şahit sahabe topluluğudur. Onlar cahilliğin en koyu döneminde, insanlık tarihin en ahlaksız zamanlarında yetiştiler. Ancak İslam'la tanışınca bu kötülüklerin yerini İslam'ın pak ahlakı aldı. Hiçbiri cahiliye üzere sürdüğü hayatı İslam'ının güzelleşmesinin önünde engel görmedi.

Bir başka nokta ise güzel ahlak kazanmanın metodudur. Unutulmamalıdır ki her birimiz dünyaya cahil olarak geliyor ve öğrendiklerimizle bu sorunu aşıyoruz. İnsanın sözlü, görsel ve eğitime dayalı olarak öğrendikleri onda ahlak halini almıyor. Ne zaman ki öğrendiklerini tatbik etmeye başladı, sonra bu tatbiki sık aralıklarla tekrar etti,

---

46. *Muttafekun Aleyh, Ebu Davud*

o zaman insanda ahlak haline geliyor. Tekrar sayısı arttıkça bu davranış insanın temel karakteri oluyor.

Demek ki hayatımızda olmasını istediğimiz güzel ahlakı önce öğreneceğiz. Sonra onu sürekli yapmaya gayret ederek ahlak haline getireceğiz. Sadece doğrusunu öğrenmekle, o doğrunun ahlak olmayacağını bilerek işe başlamalıyız.

Buna bir misal verelim. Öfkesine hakim olmayan ve buna binaen kardeşlerini inciten, onlara kin duyan, onlar hakkında su-i zanda bulunan bir Müslümanı örnek olarak ele alalım. Bu kardeşimiz taşıdığı ahlakın kötü olduğunu ve ona ahirette zarar vereceğini biliyor.

İlk olarak bu ahlakların kötülüğüne ve bunların zıddı olan ahlakların güzelliğine dair tafsilatlı delilleri öğrenmelidir.

İkinci adım, bunu taktik aşaması ve ahlak haline getirmektir. Örneğin, işyerinde bir işçisi kendini kızdırdı. 'Hayır, Allah için sabredecek ve öfkelenmeyeceğim... Şayet öfkelenecek bir durum varsa o da benim öfke ahlakımdır.' diyerek öfkesini yendi. Ve o işçiye güleryüz göstermek suretiyle bunun zıddı olan af ahlakını tatbik etti.

Benzer bir olayı trafikte yaşadı. Aynı duygularla davrandı ve Allah'tan yardım istedi. Evine geldi. Eşiyle veya çocuklarıyla ilgili bir problemde aynı şuur ve yaklaşımı sergiledi.

Şayet bu hal üzere sebat ederse, zamanla kötü ahlakını hayatından çıkardığı gibi, bunun zıddı olan ahlakla ahlaklanmış olacaktır.

Burada asıl mesele pes etmemek, eski ahlak nüksedip insanı esir aldığında 'ben yapamıyorum' kolaycılığına kaçmamak, tevbeyle azmini yenileyip yeniden başlamaktır. Hiçbir kötü ahlak bir defada kazanılmadığı gibi bir defada hayattan atılmaz.

Müslümanların Sıkıntısını Gidermek

Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurur:

"Kim bir mümini dünya sıkıntılarının birinden kurtarırsa, Allah onu, kıyamet günü sıkıntılarının birinden kurtarır. Kim dünyada darda kalanın darlığını giderirse, Allah ahirette onun darlığını giderir. Kim bir Müslümanın ayıbını örterse, Allah dünyada ve ahirette onun ayıbını örter. Kim ilim öğrenmek için bir yola girerse, Allah onunla kendisine cennetin yolunu kolaylaştırır. Allah'ın Kitabı'nı okumak ve aralarında incelemek için bir evde toplananların üzerine mutlaka sekinet iner, rahmet onları kaplar ve melekler kuşatır. Allah onları, yanındakilere anar. Amelleriyle yol alamayanları soyları ile ilerletmez."[47]

Bu nitelikler arasında ilim öğrenmeye özellikle dikkat çekilmelidir. Ömer bin Abdülaziz *(r.h)* şöyle der:

"İlmi yaymalısınız. Bilmeyenin bilmesi için ona öğretmelisiniz. Şüphesiz ilim gizlenmedikçe yok olmaz."[48]

Buhari *(r.h)* bu hadisi, 'İlim Nasıl Kaybolur?' bölümünde aktarmak ile, sanki ilmi insanlara öğretmemenin ilmin kaybolmasının ve insanlar arasında cehaletin yayılmasının sebebi olduğunu belirtmek istemektedir. Bu nedenle herkes elinden geldiği kadar Müslüman kardeşine öğretmek

47. *Müslim*
48. *Buhari*

ile yükümlüdür. Kur'an okumayı, anlamayı, Allah'ı anmayı, gerekli fıkıh bilgilerini, bilmiyorsa okuma yazmayı, askeri bilgileri ve İslami çalışma alanıyla ilgili tecrübeleri birbirimize öğretmeliyiz. Kim bilir belki de bu bilgilerden öğretenler yerine öğrenenler yararlanır. Öğreten şehit düşebilir, öğrenen bunlardan yararlanır ve öğreten için ölümünden sonra bunlar sadaka olarak kalır.

Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurur:

"Kim bir iyiliğe rehberlik ederse, onunla amel edenin ecri gibi ecir alır."[49] Bütün bunlar "Din nasihattır" kapsamına girmektedir.

Yukarıda verilen hadiste belirtilen hasletlerden biri de "Kim bir Müslümanın ayıbını örterse..." ilkesidir. Kişi, kardeşinin bir ayıbını gördüğünde o ayıbını yaymamalı, kardeşini utandırmamalı ve ona nasihat etmelidir. Ancak yaptığı başkasına zarar veriyorsa, bu durumu emire haber vermelidir. Bunun dışında kardeşinin ayıbını alay ve sohbet konusu yapmamalıdır.

Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurur:

"Kim Müslüman kardeşinin ayıbını örterse, kıyamet günü Allah onun ayıbını örter. Kim Müslüman kardeşinin ayıbını açığa vurursa, Allah da onun ayıbını açığa çıkarır."[50]

Ebu Hureyre *(r.a)* hadisindeki "Kim müminin bir sıkıntısını giderirse..." ilkesi, yapılan iyiliğin karşılığının, amelin cinsinden olduğunu gösteren en güzel örnektir. Bu kural

---

49. Müslim

50. İbni Mace, İbni Abbas'tan rivayetle.

çok önemli ve genel bir kuraldır. İyilik veya kötülük olarak yapılan her işi yaparken bunu göz önünde bulundurmak gerekir. Kişi, ahiretten önce dünyada aynısıyla karşılık göreceğini asla unutmamalıdır.

Özellikle burada bir noktaya dikkat çekmek istiyorum. Burada Şeyh'in verdiği deliller, şahsi konulara dairdir. Yani siz bir Müslüman kardeşinize yönelik bunları yaptığınızda bu ecirlere nail oluyorsunuz.

Allah'ın kendilerini bir İslami yapıyla şereflendirdiği ve bu nimetle bir değil yüz, belki binlerce insanın sıkıntısını gideren, onlara öğreten, nasihat eden, ayıplarını örten insanların bu büyük ecri gözden kaçırmamaları gerekir. Bir tek Müslümana yönelik yapılan bu hayırlar böylesi büyük bir mükafatla karşılık görüyorsa, acaba koca İslam cemaatine yönelik yapılanların karşılığı ne olacaktır?

Kardeşlerine Hizmet Etmek

Enes'ten *(r.a)* şöyle rivayet edilir:

"Rasûlullah ile beraberdik, çoğumuz elbisesini kendisine gölge yapmış halde dinleniyorduk. O gün oruç tutanlar hiçbir şey yapmadılar. Tutmayanlar ise binitlere baktılar, sıkıntı çektiler ve yaralıları tedavi ettiler. Rasûlullah: 'Oruç tutmayanlar bugün ecri aldılar', dedi."[51]

Oruç tutmayanların ecir almaları Müslümanlara yaptıkları hizmet sebebiyledir. Bu, aynı zamanda Müslümanlara fayda sağlama ve onların kaynaşmasını sağlayan ahlaklardandır.

---

51. *Buhari, Savaşta Hizmet Etmenin Fazileti Babı.*

Müslümanlara hizmet şerefine nail olmuş Müslümanlar bunu Allah'ın *(cc)* bir nimeti bilmeli ve hizmet alanlarını küçümsemeden yapabildikleri en güzel şekilde hizmetlerini yerine getirmelidirler.

Ebu Hureyre'den *(r.a)* rivayet edildiğine göre:

"Siyahi bir kadın Mescid-i Nebevi'yi süpürürdü. Bir ara Rasûlullah o kadını göremeyince onun nerede olduğunu sordu.

— Vefat etti, dediler.

Rasûlullah:

— Bana haber verseydiniz ya! buyurdu.

Sahabiler o kadını önemsememişlerdi. Rasûlullah sözüne devamla:

— Bana mezarını gösterin, buyurdu.

Mezarını gösterdiler. Rasûlullah onun cenaze namazını kıldıktan sonra şöyle dedi:

— Bu kabirler orada yatanlar için zifiri karanlıktır. Üzerlerine kılacağımız namaz sebebiyle Allah onların kabirlerini aydınlatır."[52]

Bu kadın, Allah'ın *(cc)* lütfuna mazhar olmuş ve mescid temizliği hizmetiyle şereflenmişti. Birçok insanın burun kıvırıp küçümseyeceği bir hizmeti en güzel şekilde yerine getirdi. O vefat ettiğinde sahabeler onu önemsemediler. O kadar ki Allah Rasûlü'ne *(sav)* haber dahi etmediler.

52. *Buhari, Salât, 72; Müslim, Cenaiz, 71.*

Ancak Allah *(cc)* o kadını hizmetinden dolayı önce Rasûlü'ne hatırlattı, sonra tekrardan namazını kıldırarak hadis olarak ümmetin ortak hafızasına kaydedildi ve Allah *(cc)* 14 asır sonra biz hizmet ehline bu kadını hatırlatarak örnek kıldı. Çoğumuzun küçümseyeceği bir hizmetin sadece dünyadaki karşılığı bu iken, acaba Allah *(cc)* bu kadına ahirette nasıl muamele edecektir?

Ayrıca hizmet ehli Müslümanlar, Müslüman kardeşlerine yardımcı olmuş ve onların sıkıntılarını gidermiş olurlar. Bunun karşılığı, hadiste beyan edildiği gibi Allah'ın daimi yardımı ve kıyamet sıkıntılarından bir sıkıntıyı gidermesidir.

Büyük ve Küçüğün Hakkını Bilmek

Allah Rasûlü *(sav)* şöyle buyurdu:

"Küçüklere merhamet edip, büyüklere saygı göstermeyen bizden değildir."[53]

Bu hadisten anlıyoruz ki İslam; fertlerine küçüklere ve büyüklere olmak üzere iki hak yüklemiştir. Bu haklara riayet edilmesi hayati derecede önemlidir. Çünkü Allah Rasûlü *(sav)* "...Bizden değildir" ifadesini ancak topluma ciddi anlamda zarar veren, Müslüman bireylerin ilişkilerini direkt etkileyen ihlallerde kullanır.

Her Müslümanın çevresinde bulunan insanları 'benden küçük olanlar ve benden büyük olanlar' diye ayırıp, Allah Rasûlü'nün *(sav)* yol göstericiliğinde muamelede bulunması gerekir. Özelliklede edeb mefhumunun/kavramının ciddi

53. *Ebu Davud, Tirmizi*

anlamda zedelendiği, insanların küçük-büyük ayrımı yapmadan herkesle aynı muamelede bulunduğu bir zaman diliminde bu mesele daha ciddi ehemmiyet kazanır.

Küçüklerin Hakkı

Hadiste ifade edildiği gibi; küçüklerin hakkı onlara merhamet ve sevgiyle muamelede bulunmaktır. Bu konuda en güzel örneğimiz Allah Rasûlü'dür.

Allah Rasûlü *(sav)* Hasan ve Hüseyin'i *(r.anhum)* omuzlarına alır, onlarla oynar, "...Cennet çiçeklerim" diye onları severdi.

Ebu Hureyre *(r.a)* anlatıyor:

"Allah Rasûlü ile beraber çarşıya çıktık. Fatıma'nın evinin yakınlarında oturdu. 'Küçük şey nerede?' diye etrafına bakıp tekrarladı... Hasan gelince ona sarıldı ve onu öptü. 'Allah'ım! Onu sev, onu sevenleri sev' diyerek dua etti."[54]

Ya'la bin Murre *(r.a)* anlatıyor:

"Allah Rasûlü bir yemeğe davet edilmişti. Yolda giderken Hüseyn'in *(r.a)* sokakta oynadığını gördü. Onun yanına gitti. İki elini açarak onu yakalamaya çalışır gibi yapıyordu. Hüseyn sağa sola kaçıp gülüyordu. Sonra onu yakalayıp öptü."[55]

Bureyde *(r.a)* anlatıyor:

"Allah Rasûlü bizlere hutbe irad ediyordu. O sırada da Hasan ve Hüseyn içeri girdi. Üzerlerinde kırmızı elbise vardı. Mescidin içinde seke seke gidiyorlardı. Minberden indi, onları aldı ve minbere çıktı. Sonra: 'Allah ne kadar doğru söyledi. 'Sizin mallarınız

---

54. *Muttafekun Aleyh*
55. *Tirmizi, İbni Mace*

ve evlatlarınız fitnedir.' Bunları gördüm ve dayanamadım.' dedi. Sonra hutbeye devam etti."[56]

Enes *(r.a)* anlatıyor:

"Benim küçük bir kardeşim vardı. Ona 'Ebu Umeyr' denirdi. Allah Rasûlü geldiğinde 'Ey Eba Umeyr, Muğayr ne yaptı?' der ona takılırdı."[57]

Allah Rasûlü *(sav)* Ebu Umeyr'in oynadığı kuşa değer vermiş, onu gördüğünde kuşunu sormuştur.

Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Başta anne babalar olmak üzere tüm Müslümanların bu ahlakı örnek almaları gerekir. Unutmamalıyız ki haklarına riayet edilen çocuklar gelecekte başkalarının haklarına riayet eden bireyler olarak İslam'a faydalı olacaklardır.

Sevilen, merhamet edilen çocuklar büyüdüklerinde sevmeleri ve merhamet etmeleri gereken insanları seveceklerdir. Sevgi ve merhametten yoksun, sürekli terslenerek, kızılarak, hakarete maruz kalarak büyüyen çocuklar uyumsuz, agrasif ve en başta ebeveynlerine olmak üzere insanlara saygısız bireyler olarak büyürler.

Özellikle yeni bir neslin inşasına inanmış tevhid ehlinin bu noktayı ciddiyetle hayatlarına aktarmaları gerekir. İslam'a fayda sağlamak istiyorlarsa ilk iş olarak çocuklardan başlayabilirler. Nasıl bir İslam toplumu hayal ediyorlarsa bunu evlerinde çocuklarıyla hayata geçirerek adım atmalıdırlar.

---

56. *Ebu Davud, Tirmizi*
57. *Muttafekun Aleyh*

Büyüklerin Hakkı

Hadiste varid olduğu üzere büyüklerin hakkı, onlara saygı göstermek, değer vermek şeklinde olur. Bunun toplayıcı adı edeptir. Büyüklerden kastımız, ister yaş olarak, ister konum itibariyle İslam'ın büyük kabul ettiği insanlar (alim, komutan, emirler) olsun fark etmez.

Rüyalar yoluyla Peygamberlerine yol gösteren Rabbimiz, ona *(sav)* şöyle bir rüya göstermişti. O da *(sav)* bu adabı ümmetine aktararak genel bir kural olmasını istemişti.

"Rüyamda misvakla dişlerimi temizlediğimi gördüm. İki yanımda iki şahsın beni çekiştirdiğini gördüm. Misvakı istiyorlardı. Ben misvak yaşı küçük olana uzattım. Bir ses 'büyüğe ver' dedi. Ben de büyüğe verdim..."[58]

Sehl *(r.a)* anlatıyor:

"Huvayyise ve Muhayyise Allah Rasûlü'ne geldiler. Onunla öldürülen bir Müslümanın durumunu konuşacaklardı. Huvayyise, Muhayyise'den yaşça büyüktü. Söze Muhayyise başlayınca, Allah Rasûlü: 'Söz hakkını büyüğe ver!' diyerek uyardı."[59]

Semure *(r.a)* anlatıyor:

"Ben Rasûlullah döneminde küçüktüm. Ondan ezberledim. Lakin beni konuşmaktan alıkoyan şey benden daha yaşlıların bulunmasından başka bir şey değildi."[60]

İbni Ömer *(r.a)* anlatıyor:

---

58. *Müslim*
59. *Muttafekun Aleyh*
60. *Muttafekun Aleyh, Lafız Müslim'e aittir.*

"Allah Rasûlü bir gün sahabeye sordu: 'Ağaçlardan öyle bir ağaç vardır ki, yapraklarını dökmez. Onun misali Müslümanın misali gibidir. (Yaz-kış fayda verir) Söyleyiniz bana, nedir o ağaç?' İnsanlar düşünmeye başladı. Ben onun hurma ağacı olduğunu bildim. Fakat kavimde bulunan Ebu Bekir ve Ömer konuşmayınca ben de konuşmaya hayâ ettim."[61]

Özellikle Müslüman gençlerin edep ahlakına riayet etmeleri gerekir. İnsanların edepsizliği özgürlük olarak anladığı ahlaksızlık çağında Müslüman gençlerin edep ahlakıyla ahlaklanması İslam'a ve Müslümanlara fayda sağlayacakları en etkili yollardan bir tanesidir.

Hususen edep/adap mevzularının tasavvufi çevreler tarafından önemsenmesi, sahih İslam anlayışını rehber edinmiş Müslümanları bu konulara mesafeli durmaya itmiştir. Oysa büyüklere karşı edep başta Rasûlümüzün olmak üzere selef-i salihinin ortak ahlakıdır.

Yaş veya konum itibariyle büyük olan insanlara edep/saygı örnekleri sayılmayacak kadar çoktur. İslam tarihinden bazı örnekleri incelememiz yerinde olacaktır.

İbni Abbas, Zeyd bin Sabit'in *(r.anhuma)* atının yularından tutuyor. Zeyd buna razı olmuyor. "Ey Rasûlullah'ın amcasın oğlu, bunu bana yapma" derdi. İbni Abbas radıyallahu anh ise: "Hayır, vallahi biz büyüklerimize ve alimlerimize saygı göstermekle emrolunduk" diye karşılık verirdi. Ve onu bu şekilde varacağı yere götürürdü.

Ali *(r.a)* amcası Abbas'ı *(r.a)* gördüğünde elinden öper ve kendisine nazik bir şekilde: "Ey amcacığım, benden razı ol" derdi.

61. *Muttafekun Aleyh*

İmam Şafii, İmam Malik'in *(r.h)* talebesidir. Şöyle der: 'Ben Malik'in huzurundayken Muvatta'nın (İmam Malik'in kitabı) yapraklarını öyle dikkatli bir şekilde çevirirdim ki, hışırtısı Malik'i rahatsız etmesin' İmam Şafii bu edebi İmam Malik'ten öğrenmiştir.

İmam Şafii'nin talebesi Reb'i bin Süleyman der ki: 'Vallahi ben yıllarca Şafii'nin huzurunda iken Şafii'ye bakarken kesinlikle su içmedim.' Yani İmam Şafii'ye olan hürmetinden dolayı onun huzurunda su içmedim, diyor.

Abdullah bin Mübarek, Sufyan bin Uyeyne'nin *(r.h)* yanında iken kendisine bir soru yöneltiliyor. Abdullah bin Mübarek soruya cevap vermiyor. Sufyan bin Uyeyne: 'Ey Abdullah bu insanlar sana soru soruyorlar, onlara cevap ver' dedi. İbni Mübarek de: 'Hayır. Biz büyüklerimizin yanında konuşmaktan menedildik.' diye karşılık verir. Çünkü Abdullah bin Mübarek, Sufyan bin Uyeyne'yi kendisinden üstün görürdü.

Sufyan-ı Sevr'i, İmam Evzai'yi *(r.h)* gördüğü zaman hemen koşarak atının yularından tutar ve 'Ey gençler! Yol verin ki şeyhimizi geçirelim' derdi.

Bu örnekler; selefimizin sözde, oturma adabında, davranışta, konuşmada, hizmet konusunda edebin zirvesinde olduklarını gösterir. Müslümanların tevhid imamlarının ahlakı olan edebi; her yönüyle hayatlarına geçirip şirk batağı olan tasavvufun tekelinden kurtarmaları bir zorunluluktur.

İnsanlara Yumuşak Davranmak/Muradat

İnsanları İslam'a davet eden, davete icabet eden insanları eğiten insanların karşılaştıkları zorluklardan biri; farklı

tabiatlarda olan insanları ürkütmeden onlarla ilgilenebilmektir. Maalesef insanların geneli tabiatlarında var olan cehalet, nankörlük, unutkanlık ve cedelcilik gibi menfi özelliklerle maluldür.

Davetçi ve eğitmen bu tabiatta olan insanları kazanmak, onlara sözünü dinletmek için, onların kabalıklarına sabır göstermeli, anlatmak isteklerini yumuşak bir üslupla anlatmalıdır. Yeri geldiğinde onların İslam'a uygun olmayan hallerini sabırla ve uzun zamana yayarak anlatmalıdır.

İşte bu siyasetin adı muradattır.

"İyilikle kötülük bir olmaz, Sen (kötülüğü) en güzel bir şekilde önle. O zaman seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki candan bir dost olur."[62]

Bu ayet-i kerime insanları kazanmanın yolunun onların kötülüklerine iyilikle mukabele etmek olduğunu gösterir.

Aişe *(r.anha)* şöyle rivayet eder:

"Bir adam Rasûlullah ile görüşmek için izin istedi. Rasûlullah:

— Ona izin verin, aşiretinin ne kötü adamıdır, dedi.

Adam girince Rasûlullah onunla yumuşak konuştu. Adam gidince kendisine:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Adama söyleyeceğini söyledin, ondan sonra yumuşak konuştun? dedim.

Bunun üzerine şöyle buyurdu:

---

62. 41/Fussilet, 34

— Ey Aişe! Kıyamet günü, Allah yanında mevkice insanların en kötüsü, kabalığından korkarak insanların kendisini terk ettiği kimsedir."[63]

Allah Rasûlü'nün *(sav)* buradaki tavrı İslam'ın maslahatı içindir. Normalde o adam ikramı ve iyiliği hak etmeyen bir adamdır. Lakin onun bir kavimde sözünün dinlenmesi, Müslümanların aleyhine kavmini kışkırtma potansiyeli olması nedeniyle, Allah Rasûlü *(sav)* ona muradat yapmış, hak etmediği halde ona ikramda bulunmuştur. Ancak "... Aşiretin ne kötü adamıdır" diyerek sahabesini de uyarmış, adama gösterilen ilginin hak ettiğinden dolayı olmadığına işaret etmiştir.

İbni Battal demiştir ki: 'Mudarat müminlerin ahlakındandır. Bu, insanlara kanat germe, yumuşak söz söyleme ve onlara karşı kabalığı bırakmadır. Bu ise yakınlık kurmanın en önemli araçlarından biridir. Bazıları mudaratı müdahane zannetmişlerdir ki bu bir yanılgıdır. Mudarat menduptur, Müdahane ise haramdır.

Aradaki fark şudur: Müdahane; 'dihan'dan (ikiyüzlülükten) alınmadır. Bunun anlamı ise, farklı bir görüntü vererek işin aslını gizlemektir. Buna göre alimler müdahaneyi, kendisine karşı çıkmaksızın, fasıkla yakınlık kurmak ve onun içinde bulunduğu durumdan hoşnut görünmek olarak yorumlamışlardır. Mudarat ise cahile bilmediğini öğretirken, fasığı da yaptığından nehyederken (özellikle de onun yakınlığına ihtiyacı varsa) yumuşak davranmak, içinde bulunduğu durumu yüzüne vurmaksızın ve tenkit etmeksizin, incelik taşıyan söz ve davranışla muamele ederek kaba davranmamaktır.'[64]

---

63. *Buhari, 6131.*
64. *Fethu'l Bari, 10/528*

Başka bir yerde ise İbni Hacer *(r.h)* şöyle der: 'Mudara ile müdahane arasındaki fark şudur: Mudara, dini ve dünyayı yahut her ikisini ıslah etmek için dünyayı feda etmektir. Bu mübahtır, hatta müstehaptır. Müdahane ise, dünyayı düzeltmek için dini feda etmektir.'[65]

Görüldüğü gibi, mudarata değişik huy ve karakterlerde olan insanlar ile ilişkilerde ihtiyaç duyulmaktadır. İnsanlar arasında ülfeti sağlamanın en güçlü sebeplerindendir. Islah etmenin, emri bi'l maruf ve nehyi ani'l münker yapmanın en kolay yollarındandır. Çünkü kalpleri birbirine yaklaştırır ve yapılan nasihatların kabul görmesine sebep olur.

İslami yapılarda Müslümanların bu konuda dikkatli olması gerekir. Bazı zamanlarda yapının sorumluları hak etmeyen, değersiz insanlara değer verebilir, onlarla ilgilenebilirler. Hususen cemaatin genel siyasetini ve adımlarını bilmeyenlerin bu kardeşleri töhmet altında bırakması, su-i zanda bulunması yakışık almaz. Bu nokta genelde ayakların kaydığı, kalplerin batıl ve su-i zanna meylettiği noktalardandır. İki yüzlülüğü şiddetle kınayan Allah Rasûlü'nün *(sav)* bu adama yönelik davranışını Aişe annemiz ilk anda anlamamış, bunu çelişki olarak görmüştür. Bugün yönetici kardeşlerimizin bazı tasarrufları yanlış anlaşılabilir, bazı kardeşlerimiz tarafından menhecten kopukluk, öğretilenlere uymama olarak algılanabilir. Bu tarz naslar hatırlanarak bu zan defedilmeli, bunu da yapamıyorsak Aişe annemiz gibi sorarak meselenin hakikatini öğrenmeye çalışmalıyız.

---

65. Fethu'l-Bari, 10/454

İnsanların Arasını Düzeltmek

Hiçbir toplum yoktur ki, fertleri arasında çekişme ve bozuşmalar meydana gelmesin. Çünkü insanların huyları farklıdır ve onları çekişmeye götüren sebepler çoktur. Hatta ümmetin en hayırlıları olan sahabe arasında bile bazen çekişmeler meydana gelirdi ve Rasûlullah *(sav)*, onların aralarını ıslah ederdi.[66] Allah *(cc)* şöyle buyurur:

"O halde siz (gerçek) mü'minler iseniz Allah'tan korkun, aranızı düzeltin, Allah ve Rasûlü'ne itaat edin."[67]

"Onların fısıldaşmalarının çoğunda hayır yoktur. Ancak sadaka vermeyi veya bir iyilik yapmayı yahut insanların arasını bulmayı emreden başka."[68]

Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurur:

"— Namaz, oruç ve sadakanın derecesinden daha faziletlisini size bildireyim mi?

Bunun üzerine:

— Evet, ey Allah'ın Rasûlü, dediler.

Rasûlullah şöyle buyurdu:

— İnsanların arasını düzeltmektir. İnsanların arasındaki fesad, mahveder."[69]

İnsanların arasını düzeltmek için yalan söylemek caizdir. Taraflardan her birine diğerinin kendisini övdüğünü,

---

66. *Fethu'l-Bari, 12/182.*
67. *8/Enfal, 1*
68. *4/Nisa, 114*
69. *Tirmizi*

sevdiğini ve kendisine gelmek istediğini söyler. Bunda evla olan, zıt anlamlı kelimeler kullanmaktır. Ukbe'nin kızı Ümmü Gülsüm *(r.anha)* Rasûlullah'ın *(sav)* şöyle buyurduğunu belirtir:

"Hayır umarak veya hayır söyleyerek insanların arasını bulan yalan söylemiş olmaz."[70]

Müslim, insanların arasını düzeltmek için üç yerde yalan söylemenin caiz olduğunu rivayet etmiştir.

Bütün bunlardan anlaşılmaktadır ki, insanların arasını düzeltmek büyük bir fazilettir. Çünkü insanlar arasındaki ihtilaflar ve düşmanlıklar, İslam cemaatinin birliğini tehdit eden en büyük etkenlerdendir. Bu nedenle, Rasûlullah *(sav)* bu ihtilaf ve anlaşmazlıklara "kazıyıcı" ismini vermiştir. Hadiste şöyle geçer:

"Sizden önceki milletlerin hastalığı size de sirayet etti. Kıskançlık ve buğz etmek kazır! Saçı değil, dini kazır!"[71]

Buğz, gerçekten dini kazır. Çünkü dini görevlerin çoğu ancak cemaat ile yerine getirilebilir.

Sayılan bu sebeplerden ötürü insanların arasını ıslah etmek Müslümanlar için şer'i bir zorunluluktur. Bunu nasıl yapılacağı hususunda en güzel örnekliğimiz asr-ı saadettir.

Sahabeler bu tarz meseleleri Allah Rasûlü'ne taşır ve onu haberdar ederlerdi. O da şahısları bir araya getirir, aralarını sulh ederdi. Özellikle insanların değer verdiği,

70. *Muttefekun Aleyh*
71. *İmam Ahmed,Tirmizi*

sözünü kırmadığı insanların arabulucu olması netice elde etme yönünden daha verimlidir.

İslami cemaatlerde bireyler arası bu tarz olayların yaşanması gayet normaldir. Çünkü insanın olduğu yerde mutlaka sorunlar olacaktır. Burada asıl sorun bu tarz problemlerin üstünün örtülmesi ve yokmuş gibi davranılmasıdır. Bu tarz problemler üstü örtüldüğünde ileride çok daha tehlikeli boyutlarda ortaya çıkıp sahibine zarar verir.

Müslümanların gerek şahsi meselelerini, gerekse kardeşlerinin arasında yaşanan çekişmeleri emir sahiplerine, ilim adamlarına ve toplum tarafından sevilen büyüklere taşıyarak sulh talep etmeleri gerekir.

Bunun mümkün olmadığı yerlerde, her Müslümanın gücü nispetinde kardeşlerinin arasını düzeltmeye gayret etmesi gerekir.

Dayanışma

Rasûlullah'tan *(sav)* şöyle rivayet edilir:

"Kimin fazla bineği varsa olmayanı bindirsin, kimin fazla yiyeceği varsa olmayanı yedirsin..." Bunu rivayet eden sahabe şöyle demiştir: "Mal çeşitlerinden saydığını saydı. Biz fazlalıkta hiçbirimizin hakkı olmadığını gördük."[72]

Başka bir hadiste ise şöyle geçer:

"İki kişinin yemeği üç kişiye, üç kişinin yemeği de dört kişiye yeter."[73]

72. *Müslim*
73. *Muttefekun Aleyh*

Müslim, Cabir'den *(r.a)* merfu olarak şöyle rivayet eder:

"Bir kişinin yemeği iki kişiye, iki kişinin yemeği dört kişiye, dört kişinin yemeği sekiz kişiye yeter."

Yine Rasûlullah *(sav)* şöyle buyurur:

"Eş'ariler savaşta azıkları azaldığı veya Medine'de yiyecekleri yetmediği vakit ellerinde olanları bir örtü üzerinde toplarlar, sonra bir kab ile aralarında eşit olarak paylaşırlar. Ben onlardanım, onlar da bendendirler."[74]

İhtiyaç durumunda başkasını kendisine tercih etmek derecesi ise bundan daha yüksektir. Allah *(cc)* şöyle buyurur:

"...kendileri zaruret içinde bulunsalar bile onları kendilerinden önde tutarlar..."[75]

İslami faaliyetlerin ruhu dayanışmadır. Hadislerde olduğu gibi Müslümanların kendilerini bir bedenin azaları gibi görüp, ellerinde bulunan imkanları paylaşmaları, eksiği onların eksiklerini gidermeleri gerekir.

Özellikle Rabbani bir metotla İslam'a hizmet eden Müslümanların bu konuda çok daha hassas olmaları gerekir. İnfak, paylaşma ve kardeşini kendine tercih etme ahlakı Müslümanlar arasında yayılmalıdır. Çünkü Rabbani bir metoda tabi olanlar yakın zamanda hicret, yokluk, esaret ve benzeri imtihanlarla karşı karşıya kalırlar. Yani, Rabbleri onları dinlerinde belaya uğratır. Ta ki sadık olanlarla yalancı olanlar birbirlerinden ayrılsın. İmtihanların çetin yüzü sarsıcıdır. Ancak Allah'ın yardımı ve müminlerin karşılık

---

74. *Muttefekun Aleyh*
75. *59/Haşr, 9*

beklemeden gösterdikleri dayanışma, imtihanın yükünü hafifletir. Rabbani menhece sahip Müslümanlar imtihana duçar olduğunda, çoğu insanın imtihanı kaybetme nedeni kardeşlerinden beklediği dayanışmayı görmemesi ve yaşadığı aldatılma hissidir.

İnsanlara fayda sağlamak isteyen Müslümanların dayanışma ahlakını hayatlarına yerleştirmeleri gerekir.

Allah Rasûlü *(sav)* iki parmağını birleştirerek:

"Ben ve yetimlerle ilgilenen cennette böyle yakın olacağız..."[76] buyurdu.

Müslümanların emanetleri olan yetim, dul, esir aileleri, okuyan (suffa ehli), mücahidler hususunda dayanışma içinde olan, onların ihtiyaçlarını gözetenler bu ahlaka karşılık Nebi'nin *(sav)* yakınında olmakla mükafatlandırılacaklardır.

Şöyle bir çevremize baktığımızda; bizden dayanışma/destek bekleyen nice insan olduğunu göreceğiz. Baba şefkatine muhtaç şehid çocukları, ilgiye hasret şehid ve tutuklu aileleri, Allah yolunda mücadelede aktif olduğu için ailesinin bir çok ihtiyacına yetişemeyen bu asrın fedakar yiğitleri ve daha niceleri...

Allah Rasûlü'ne *(sav)* komşu olmak isteyenlere Allah'ın tanıdığı bir fırsattır, dayanışma.

Hicret gibi beşer aklını zorlayan bir uygulamayı kolaylaştıran, gurbetin, yokluğun ve vatan hasretinin sıkıntısını

---

76. Buhari

hafifleten ensarın dayanışmada gösterdiği eşsiz örnekten başkası değildi. Öyle ki evlerini, arsalarını, biriktirdikleri mallarını yeni gelen kardeşleriyle bölüştüler.

Dayanışma; bu yüzyılda ensar olmak ve o büyük derece ortak olmaktır.

Sözümüzün sonu, âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamd etmektir.

Notlar

Notlar

Notlar

MÜSLÜMANLARIN BİRBİRLERİNE KARŞI SORUMLULUKLARI

"Müminler ancak kardeştirler..." *(49/Hucurat, 10)*

Allah (cc) müminleri iman bağıyla birbirlerine kardeş kılmıştır. El-Aziz ve El-Celil olan Allah tarafından vahiy yoluyla belirlenmiş olan bu kardeşlik müminler için büyük bir nimet ve rahmettir. Aynı zamanda bu nimet kimsenin kendi şahsi çabalamalarıyla elde edemeyeceği değerde ve cesamettedir. Rabbimiz bu hususu bizlere şu ayet-i kerime ile hatırlatmaktadır:

"Hep birlikte Allah'ın ipine (İslam'a) sımsıkı yapışın; parçalanmayın. Allah'ın üzerinizdeki nimetini de hatırlayın. Hani siz birbirinize düşman kişiler idiniz de O, kalplerinizi birleştirmişti ve O'nun nimeti sayesinde kardeş olmuştunuz..." *(3/Âl-i İmran, 103)*

ISBN 978-605-85073-4-0
9 786058 507340